

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
ร่วมกับ สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

มหาวิทยาลัยมหิดล
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม

ครอบครัวไทย ในอนาคต พ.ศ. 2583

ครอบครัวไทยในอนาคต: พ.ศ. 2583

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

ครอบครัวไทยในอนาคต: พ.ศ. 2583 / ภูเบศร์ สมุทรจักร ... [และคนอื่นๆ] -- พิมพ์ครั้งที่ 1. - นครปฐม
: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับ สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, 2565.
(เอกสารทางวิชาการ/สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ; หมายเลข 566)
ISBN (e-book) 978-616-443-646-6

1. ครอบครัว - ไทย. 2. ประชากร - ไทย. 3. พยากรณ์ประชากร - ไทย. 4. การเปลี่ยนแปลงประชากร - ไทย. 5. นโยบายประชากร - ไทย. 6. การคาดประมาณประชากร. I. ภูเบศร์ สมุทรจักร. II. จงจิตต์ ฤทธิรงค์. III. ศุภธิดา ชวนวัน. IV. กาญจนา เทียนลาย. V. พิมพ์พรรณ นิตยัณรา. VI. สิทธิชาติ สมตา. VII. มหาวิทยาลัยมหิดล. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. VIII. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ. IX. ชื่อชุด.

HQ674.55 ค155 2565

พิมพ์ครั้งที่ 1

พฤษภาคม 2565

จัดทำเนื้อหาและจัดพิมพ์โดย

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
ร่วมกับ สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

ที่ปรึกษาวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.ปราโมทย์ ประสาทกุล

ที่ปรึกษาอาวุโส สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

รองศาสตราจารย์ ดร.สุธรรม นันทมงคลชัย

ภาควิชาอนามัยครอบครัว คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

999 ถนนพุทธมณฑล สาย 4 ศาลายา

พุทธมณฑล นครปฐม 73170

โทรศัพท์: 02 4410201-4 โทรสาร: 02 4419333

Website: www.ipsr.mahidol.ac.th

ศิลปกรรมและภาพประกอบ flaticon.com, freepik.com, pexels.com, unsplash.com

สแกนเพื่อดูคิวอาร์โค้ด

หนังสือครอบครัวไทยในอนาคต: พ.ศ. 2583

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
คำนิยม	ข
ผู้เชี่ยวชาญที่ร่วมการมองภาพอนาคต	ค
ความนำ	1
ภาคที่ 1 โครงสร้างประชากรไทย โครงสร้างครอบครัวไทย และสภาพแวดล้อมที่กระทบต่อความเป็นไปของครอบครัวไทย	4
• ประชากรไทยครอบครัวไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน	5
• การคาดประมาณครอบครัวไทยในอนาคต พ.ศ. 2583	8
• ครอบครัวไทยในยุคเกิดน้อย อายุยืน สัญญาณครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป	11
• ความสัมพันธ์ของครอบครัวในวันนี้และแนวโน้มในวันข้างหน้า	28
• การพัฒนาเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงกับการสร้างครอบครัว	36
• ความเหลื่อมล้ำและการกระจายอำนาจกับครอบครัวไทย	41
• ภัยพิบัติและผลกระทบต่อครอบครัว	46
• เทคโนโลยีกับครอบครัวไทย ค.ศ. 2020 - 2040	56
• พหุลักษณะสังคมไทยกับความเป็นไปของครอบครัว	63
ภาคที่ 2 ฉากทัศน์ครอบครัวไทยสังคมไทย พ.ศ. 2583	70
• การกระจายอำนาจ การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากสำเร็จ ประชาชนปรับตัวรับภัยพิบัติได้ไม่ดี	74
• การกระจายอำนาจ การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากสำเร็จ ประชาชนปรับตัวรับภัยพิบัติได้ดี	89
• การกระจายอำนาจ การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากไม่สำเร็จ ประชาชนปรับตัวรับภัยพิบัติได้ไม่ดี	106
• การกระจายอำนาจ การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากไม่สำเร็จ ประชาชนปรับตัวรับภัยพิบัติได้ดี	121
• ภาพที่คาดว่าจะได้เห็น และอยากให้เป็น (Plausible & Preferable Scenario)	136
ข้อเสนอแนะจากฉากทัศน์	138
บรรณานุกรม	140
ดัชนีคำค้น	174

สารบัญรูป

	หน้า
รูปที่ 1: แนวโน้มครัวเรือนวัยเด็กของประเทศไทย จำแนกตามรูปแบบการอยู่อาศัย (หน่วย:ร้อยละ)	8
รูปที่ 2: แนวโน้มครัวเรือนวัยแรงงานของประเทศไทย จำแนกตามรูปแบบการอยู่อาศัย (หน่วย:ร้อยละ)	9
รูปที่ 3: แนวโน้มครัวเรือนผู้สูงอายุของประเทศไทย จำแนกตามรูปแบบการอยู่อาศัย (หน่วย:ร้อยละ)	10
รูปที่ 4: ครัวเรือนคนเดียวในกลุ่มประชากรวัยทำงาน และวัยสูงอายุ	13
รูปที่ 5: ครัวเรือนสามีภรรยาในกลุ่มประชากรวัยทำงาน และวัยสูงอายุ	16
รูปที่ 6: ครัวเรือนพ่อแม่ลูกในกลุ่มประชากรวัยทำงาน	19
รูปที่ 7: ครัวเรือนผู้สูงอายุที่อยู่กับลูก	20
รูปที่ 8: ครัวเรือนไม่พร้อมหน้าในกลุ่มประชากรวัยทำงาน	22
รูปที่ 9: ครัวเรือนสามรุ่นอายุของประชากรวัยทำงานในเขตเมืองและชนบท	24
รูปที่ 10: ร้อยละของรูปแบบการอยู่อาศัยของครัวเรือนผู้สูงอายุ จำแนกตามเศรษฐกิจฐานะ	26
รูปที่ 11: สถิติการจดทะเบียนสมรสและการหย่าร้างของประเทศไทยในระหว่าง พ.ศ. 2547-2562	37

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1: การคาดประมาณจำนวนและร้อยละของเด็กที่อยู่ในครัวเรือนไม่พร้อมหน้า พ.ศ.2563-2583	23

คำนำ

หนังสือ “ครอบคลุมไทยในอนาคต: พ.ศ. 2583” เป็นอีกหนึ่งผลงานของทีมนักวิจัยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ที่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงลักษณะรูปแบบการอยู่อาศัยของประชากรไทยที่มีความหลากหลายจากการได้รับอิทธิพลความเป็นพลวัตทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และค่านิยมสมัยใหม่ ล้วนแล้วมีผลต่อความเป็นอยู่ที่ดี ความสัมพันธ์และความเกี่ยวเนื่องกันภายในครอบครัว ตลอดจนข้อค้นพบที่สำคัญเพื่อเตรียมตัวรับมือกับสถานการณ์ที่คาดว่าจะมาถึงในอีก 20 ปีข้างหน้า

สถาบันฯ ขอขอบคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) เป็นอย่างยิ่งที่ให้การสนับสนุนงบประมาณการวิจัย และผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ที่เข้ามาร่วมมองภาพอนาคตรูปแบบการอยู่อาศัยของประเทศไทย อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งทั้งต่อโครงการวิจัยและการผลิตหนังสือเล่มนี้ และสถาบันฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยเติมเต็มภาพอนาคตครอบครัวของประเทศไทย และเป็นข้อมูลพื้นฐานในมิติรูปแบบการอยู่อาศัย-โครงสร้างครอบครัวไทยเพื่อใช้ในการวางแผนการพัฒนาด้านต่างๆ อย่างเป็นระบบ

รองศาสตราจารย์ ดร.อารี จำปากล้า
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
พฤษภาคม 2565

ด้วยความขอบคุณ

โครงการสร้างประชากรของประเทศไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ไม่เพียงแต่การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรและสัดส่วนของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นเท่านั้น ลักษณะรูปแบบการอยู่อาศัยของประชากรไทยได้ปรับเปลี่ยนจากการอาศัยอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวหลายคนสู่การลดลงของขนาดครอบครัวและมีความหลากหลายของรูปแบบการอยู่อาศัย อีกทั้งที่ความเป็นพลวัตทางเศรษฐกิจสังคม การเมือง วัฒนธรรม และค่านิยมสมัยใหม่ ล้วนแต่มีอิทธิพลต่อชีวิตและรูปแบบการอยู่อาศัยของประชากรไทย

การคาดประมาณจำนวนประชากรเพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางตัวเลขเพียงอย่างเดียวอาจทำให้เห็นภาพความเป็นไปของสังคมไทยที่จะเปลี่ยนแปลงไปในอนาคตที่ยังไม่ครบถ้วนเพียงพอ ทำให้สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล มีพันธกิจที่จะฉายภาพที่มีความครบพร้อมทั้งในแง่ตัวเลข และสถานการณ์ของมิติต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตของสังคมไทย

หนังสือ “ครอบครัวไทยในอนาคต: พ.ศ. 2583” เล่มนี้ เกิดขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสนองภารกิจดังกล่าว โดยสกัดจากข้อค้นพบในโครงการวิจัย “ประเทศไทยในอนาคต มิติที่ 1: ประชากรและโครงสร้างสังคม” สนับสนุนทุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) มุ่งที่จะแสดงภาพประชากรไทย และครอบครัวไทย ในระยะเวลา 20 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2583) ซึ่งจะเป็นช่วงเวลาไล่เลี่ยกับการสิ้นสุดระยะแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 16 โดยใช้ข้อมูลการคาดประมาณจำนวนประชากรไทย พ.ศ. 2553-2583 (ฉบับปรับปรุง) ซึ่งสถาบันฯ ได้ดำเนินการให้กับสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (แล้วเสร็จเมื่อ ตุลาคม 2562) รวมทั้งการคาดประมาณสัดส่วนของจำนวนประชากรวัยเด็ก วัยแรงงาน และสูงอายุที่อยู่อาศัยในครัวเรือนแต่ละรูปแบบ พ.ศ. 2562-2582 ซึ่งคณะผู้เขียนได้จัดทำขึ้นในคราวนี้ พร้อมกับการสำรวจสภาพแวดล้อมเชิงลึก (Deep horizon scanning) ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของประชากรและครอบครัว ตามแนวทางการมองภาพอนาคตด้วยเทคนิคการสร้างและวิเคราะห์ฉากทัศน์แห่งอนาคต (Future scenario building and analysis)

ขั้นตอนอันเป็นหัวใจของเทคนิคดังกล่าวอยู่ที่การป้อนข้อมูลเหล่านี้เข้าไปในเวทีการขบคิด ถกเถียง อภิปราย และหาข้อสรุปเกี่ยวกับการเลือกปัจจัยขับเคลื่อนของภาพในอนาคต และการสร้างฉากทัศน์ของประชากรไทยและครอบครัวไทยใน พ.ศ. 2583 ซึ่งจัดในรูปแบบของการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อมองภาพอนาคต (Foresight workshop) ต่อเนื่องหลายครั้งโดยได้เชิญผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ เข้ามาร่วมมองภาพอนาคต ซึ่งมีทั้งนักประชากรศาสตร์ นักมานุษยวิทยา แพทย์ นักกฎหมาย นักเขียน นักสังคมสงเคราะห์ NGOs องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักการทูต นักธุรกิจ นักการเงิน นักเศรษฐศาสตร์ นักผังเมือง และผู้นำเยาวชน ทำให้เกิดฉากทัศน์ที่ควรนำไปขบคิดต่อเกี่ยวกับนโยบายและแนวทางต่างๆ ที่จะทำให้ประชากรไทยและครอบครัวไทย ซึ่งเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของสังคม ให้เป็นหน่วยที่แข็งแกร่งและอบอุ่นที่สุดในสังคม ในนามของคณะทำงาน ขอถือโอกาสนี้ขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่กรุณาเข้าร่วมขบคิด ถกเถียง อภิปราย และตกผลึกตลอดกระบวนการสร้างฉากทัศน์ รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันฯ ที่กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ และช่วยเหลือคณะทำงานในทุกขั้นตอนดังมีรายนามแสดงด้านล่างนี้ ทำให้ภาพอนาคตของประชากรและโครงสร้างสังคมไทยในอีก 20 ปีข้างหน้าสำเร็จลุล่วงในที่สุด

รองศาสตราจารย์ ดร.รศรินทร์ เกรย์

ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

ประเทศไทยในอนาคต มิติที่ 1: ประชากรและโครงสร้างสังคม

ผู้เชี่ยวชาญที่ร่วมการมองภาพอนาคต

(1) คุณกวิน ศิริพานิช

ผู้ก่อตั้งเพจ “นวล” (<https://www.facebook.com/nualthedog>)

(2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พญ.แก้วตา นพมณีจำรัสเลิศ

รองผู้อำนวยการฝ่ายบริการคลินิกและศูนย์พัฒนาเด็กปฐมวัย สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็ก และครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล

(3) คุณจิตต์อนงค์ ภูมิภาค

ประธานเจ้าหน้าที่ฝ่ายกฎหมาย บมจ. ดุสิตธานี

(4) คุณณัฐพงษ์ ราชสุวรรณ

นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ

(5) คุณณัฐยา บุญภักดี

ผู้อำนวยการสำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็ก เยาวชน และครอบครัว
สำนักงานกองทุนสนับสนุน การสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

(6) คุณบรรยง วิทย์วิรศักดิ์

อดีตประธานสมาคมที่ปรึกษาการเงินแห่งเอเชียแปซิฟิก (Asia Pacific Financial Services Association)

อดีตนายกสมาคมตัวแทนประกันชีวิต และที่ปรึกษาการเงิน

(7) คุณบุษบงก์ ชาวภัณฑหา

อดีตพยาบาลวิชาชีพ และทำงาน NGO ด้านสุขภาพประชาชน ลิ่งแควดล้อม

(8) ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.ปราโมทย์ ประสาทกุล

ที่ปรึกษาสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

(9) อาจารย์ภัณฑิรา จุละทยานนท์

อาจารย์ประจำ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

(10) รองศาสตราจารย์ ดร.รศรินทร์ เกรย์

อดีตผู้อำนวยการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

(11) อาจารย์ว่าน ฉันทวิลาสวงศ์

อาจารย์ประจำภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย

(12) พญ.วิมลรัตน์ วันเพ็ญ

ผู้อำนวยการศูนย์สุขภาพจิตที่ 13 กรมสุขภาพจิต

(13) รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพันธ์ กิตติสุขสถิต

ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยความสุขคนทำงานแห่งประเทศไทย

ผู้ริเริ่มและจัดสร้าง Happinometer

ที่ปรึกษาผู้อำนวยการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม ด้านพัฒนากิจการเพื่อสังคม

(14) คุณศุภวุฒิ แพร์แสงเอี่ยม

ประธานสภานักเรียนโรงเรียนเทพศิรินทร์

(15) รองศาสตราจารย์ ดร.สมประวิณ มั่นประเสริฐ

ผู้ช่วยกรรมการผู้จัดการใหญ่ และผู้บริหารสายงานวิจัยและหัวหน้าทีมวิจัยเศรษฐกิจ
ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด

(16) รองศาสตราจารย์ ดร.สุรียพร พันพื้ง

อดีตผู้อำนวยการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

(17) เกียรติคุณ ดร.อภิชาติ จำรัสฤทธิรงค์

ที่ปรึกษาสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

(18) ดร.อริญชยา ตริคุณประภา

ประธานมูลนิธิ Rabbyte

(19) คุณอาทิตย์ ประสาทกุล

ความนำ

สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ภายใต้กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) ได้ริเริ่มโครงการวิจัย “อนาคตประเทศไทย” (Future Thailand) เมื่อปี 2562 ซึ่งเป็นหนึ่งในชุดโครงการวิจัย “ท้าทายไทย” (Thailand Grand Challenges) เพื่อมองภาพอนาคตประเทศไทยในอีก 20 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2583) ใน 10 มิติ ได้แก่ (1) ประชากรและโครงสร้างสังคม (2) สังคม ชนบท ท้องถิ่น (3) การศึกษา (4) โครงสร้างพื้นฐาน สิ่งแวดล้อม และพลังงาน (5) เศรษฐกิจ ผู้ประกอบการ และอุตสาหกรรม (6) เศรษฐกิจไทย เศรษฐกิจโลก เกษตรกรรม และการบริการ (7) วัฒนธรรมและภาษาไทย (8) การเมือง (9) บริบทโลก ปัจจัยคุกคาม และความมั่นคง และ (10) คนและความเป็นเมือง โดยแต่ละมิติได้มอบหมายให้หน่วยงานต่างๆ ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านนั้นๆ รับผิดชอบการมองภาพอนาคตประเทศไทย และสร้างฉากทัศน์ (Scenarios) ของประเทศไทยในแต่ละมิติ

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ในฐานะที่เป็นหน่วยงานสำคัญที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการคาดประมาณจำนวนประชากร รวมทั้งประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการเปลี่ยนแปลงของจำนวน และโครงสร้างประชากร ได้รับมอบหมายให้สร้างฉากทัศน์ มิติที่ 1 ประชากรและโครงสร้างสังคม อย่างไรก็ตาม ณ เวลานั้น สถาบันฯ ได้ดำเนินการคาดประมาณจำนวนประชากรไทยในอีก 20 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2553 - 2583) ให้กับสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2562 จึงได้เสนอต่อคณะกรรมการชี้ทิศของโครงการฯ ว่าในมิติที่ 1 นั้นจะเน้นไปที่ฉากทัศน์ของครอบครัวไทยในอีก 20 ปีข้างหน้าแทน ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อความเป็นไปของสังคมไทย

ครอบครัว นั้นไม่ได้เป็นเพียงแค่จุดกำเนิดของชีวิต แต่ยังเป็นที่พักพิง และหล่อหลอม ความคิด จิตใจ และพฤติกรรม เป็นรากฐานที่แท้จริงของสังคม หรือหากมองอีกนัยหนึ่ง ภาพที่เกิดขึ้นที่ครอบครัวแทบจะจำลองเป็นภาพของสังคมในวงกว้างได้เลยทีเดียว ครอบครัวที่ไม่อบอุ่นและไร้ความรัก ความผูกพันซึ่งกันและกันจะสร้างสังคมที่อบอุ่น และรักใคร่กันนั้น เป็นไปได้ยาก

แม้ครอบครัวจะเป็นสถาบันทางสังคมที่เก่าแก่ที่สุด แต่ก็มีได้แข็งตัวจนไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง หากย้อนกลับไปทบทวนงานเขียนยุคคลาสสิกอย่าง *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats: Im Anschluss an Lewis H. Morgan's Forschungen (The Origin of the Family, Private Property, and the State: in the Light of the Researches of Lewis H. Morgan)* ของ Friedrich Engels ตีพิมพ์ในปี 1884 ก็จะเห็นว่า ลักษณะ หน้าตา และรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นลำดับ อีกทั้งยังแตกต่างกันไปตามแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ บางแห่งหญิงเป็นใหญ่ และมีสิทธิที่จะมีสามีได้หลายคนพร้อมๆ กัน การสืบสายสกุลนับทางฝั่งมารดา บางแห่งชายเป็นใหญ่ บางแห่งยอมรับการมีเพศสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องและญาติใกล้ชิด

นอกจากนี้ สถาบันครอบครัวยังมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในทางโครงสร้าง เช่น จำนวนและสมาชิกของคนในครัวเรือน และในทางแนวคิด ค่านิยมที่เกี่ยวกับครอบครัว เช่น การแต่งงาน การมีลูก การเลี้ยงลูก ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดจากพลวัตของ

องค์ประกอบต่างๆ ในระบบนิเวศที่แวดล้อมครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงในสังคม สภาพเศรษฐกิจและการทำมาหากิน ชุมชน ท้องถิ่น การเมืองการปกครอง อิทธิพลจากต่างประเทศทั้งภายในภูมิภาค และจากประเทศไกลโพ้นนอกภูมิภาค และอื่นๆ แทบจะว่าได้แล้วว่า ไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกิดขึ้นนอกบ้าน จะไม่เข้ามาเกี่ยวข้องกับความเป็นไปภายในบ้าน

การคาดประมาณจำนวนประชากรไทยที่สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กำหนดให้มีการจัดทำเป็นประจำอยู่แล้วนั้น เป็นการฉายภาพโครงสร้างประชากรไทยเพียงในเชิงตัวเลข แสดงจำนวนประชากรในอนาคต จำแนกตามตัวแปรทางประชากรศาสตร์ต่างๆ ได้แก่ อายุ เพศ ถิ่นฐานที่อยู่ (จังหวัด และใน/นอก เขตเทศบาล) ดังที่แสดงใน “รายงานการคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ.2553-2583 (ฉบับปรับปรุง)” ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเป็นรายปี ประกอบกับบทวิเคราะห์เบื้องต้นทั้งด้านเศรษฐกิจและกำลังแรงงาน ผลกระทบด้านการศึกษา ผลกระทบด้านสุขภาพอนามัย และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

แต่รายงานดังกล่าวก็ยังมิได้สะท้อนภาพเกี่ยวกับรูปแบบการอยู่อาศัย (living arrangement) อาทิ ครอบครัวคนเดียว ครอบครัวสามีภรรยา ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวข้ามรุ่น และครัวเรือนสามรุ่นอายุ ซึ่งเป็นภาพสะท้อนภาพการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมในมิติความอยู่ดีมีสุข/ความเปราะบางของครอบครัว ซึ่งเป็นหน่วยสังคมพื้นฐานของสังคม โดยเฉพาะในแง่ของการช่วยเหลือเกื้อกูล การดูแลสนับสนุนซึ่งกันและกัน (interdependence) ระหว่างสมาชิกในครอบครัว และระหว่างรุ่นประชากร (intergenerational support) การอบรมเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนในครอบครัว การดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว และการสร้างสมดุลระหว่างการทำงานและการดูแลครอบครัว (Work-Life Balance) ซึ่งได้รับผลกระทบเมื่อโครงสร้างทางประชากรและลักษณะการอยู่อาศัยมีการเปลี่ยนแปลง

หนังสือเล่มนี้เรียบเรียงขึ้นจากข้อค้นพบในโครงการวิจัย “อนาคตประเทศไทย มิติโครงสร้างประชากรและสังคม” ดังกล่าว โดยมุ่งที่จะแสดงฉากทัศน์ของครอบครัวไทยในอีก 20 ปีข้างหน้า ด้วยเทคนิคการสร้างและวิเคราะห์ฉากทัศน์แห่งอนาคต (Future Scenario Building and Analysis) โดยจัดทำการคาดประมาณรูปแบบการอยู่อาศัยประกอบเพื่อสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างครอบครัวไทยในอีก 20 ปีข้างหน้า ซึ่งขณะนี้ยังไม่เคยมีหน่วยงานใดทำการคาดประมาณลักษณะนี้มาก่อน

การมีข้อมูลคาดประมาณเชิงปริมาณประกอบการสร้างฉากทัศน์เช่นนี้ เป็นการสร้างขอบเขตของจินตนาการในการสร้างฉากทัศน์ที่เหมาะสม และไม่ให้เกิดความเสี่ยงจากความเป็นไปได้มากเกินไปหนังสือเล่มนี้จึงแบ่งเนื้อหาออกเป็นสองภาค โดยภาคแรกจะเป็นการสำรวจสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในภาษาของการสร้างฉากทัศน์เรียกว่า “การกวาดสัญญาณ” (Environmental Scanning) ได้แก่ โครงสร้างประชากร โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสังคมสูงวัย และภาวะการเกิดลดลง การจัดทำการคาดประมาณรูปแบบการอยู่อาศัยเพื่อสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างครอบครัว ตลอดจนสถานการณ์ต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นสภาพเศรษฐกิจ การกระจายอำนาจ การย้ายถิ่น การเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ ความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงของค่านิยมเกี่ยวกับการสร้างครอบครัว ความเหลื่อมล้ำ ตลอดจนการแพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 ซึ่งคาดว่าจะสร้างผลกระทบต่อสังคมไทย และครอบครัวไทยในระยะยาว

ภาคที่สอง เป็นการสร้างฉากทัศน์แห่งอนาคตของครอบครัวไทยจากการสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้อีกหนึ่งและการไขว้ปัจจัยขับเคลื่อน 2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวสูง และในขณะเดียวกันก็มีความไม่แน่นอนในการเกิดสูงด้วยเช่นกัน โดยปัจจัยขับเคลื่อนตัวแรก คือ การกระจายอำนาจ การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก และการก้าวพ้นกับดักรายได้ปานกลางในอีก 20 ปีข้างหน้า

สำหรับปัจจัยขับเคลื่อนตัวที่ 2 คือ **ความสามารถในการปรับตัวของคนไทย และคนในครอบครัวต่อภัยพิบัติต่างๆ** ที่นับวันจะมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนในสังคม การอยู่ร่วมกันของคนในครอบครัว การทำมาหากิน ซึ่งภัยพิบัติที่ว่านี้หมายรวมถึงทั้งภัยธรรมชาติ และโรคระบาดต่างๆ ตัวอย่างเช่นการระบาดของเชื้อโควิด-19 ที่ทำให้เกิดการปรับกระบวนการทศน์ใหม่ต่อมิติต่างๆ ในสังคม รวมทั้งโรคใหม่ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นติดตามมาเรื่อยๆ

ในการไขว้กันของปัจจัยขับเคลื่อนทั้ง 2 ทำให้เกิดฉากทัศน์ครอบครัวไทยสังคมไทย พ.ศ. 2583 หรือ ในอีก 20 ปีข้างหน้า 4 ฉากทัศน์ด้วยกัน ได้แก่ **เลโก้บนแอปพลิเคชันแพลตฟอร์ม (Lego on application platform)** เป็นฉากทัศน์ครอบครัวไทยในสถานการณ์ที่ การกระจายอำนาจ การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากสำเร็จ แต่ครอบครัวไทยปรับตัวรับภัยพิบัติได้ไม่ดี **ดีพเลิร์นนิง ดีพแคริง (Deep learning, deep caring)** เป็นฉากทัศน์ครอบครัวไทยในสถานการณ์ที่การกระจายอำนาจ การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากสำเร็จ และครอบครัวไทยสามารถปรับตัวรับภัยพิบัติได้ดี **แซนด์บ็อกซ์ริมท่อน้ำเสีย (Sandbox by the sewage)** เป็นฉากทัศน์ครอบครัวไทยในสถานการณ์ที่การกระจายอำนาจ การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากไม่สำเร็จ แต่ครอบครัวไทยสามารถปรับตัวรับภัยพิบัติได้ไม่ดี และ**อัลกอริทึมเชิงปรนัย (Multiple-choice algorithm)** เป็นฉากทัศน์ครอบครัวไทยในสถานการณ์ที่การกระจายอำนาจ การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากไม่สำเร็จ แต่ครอบครัวไทยมีการปรับตัวรับภัยพิบัติได้ดี

การสร้างฉากทัศน์แห่งอนาคต แม้จะมีลักษณะเป็นการทำนายสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต แต่ก็มิได้มุ่งเน้นที่ความแม่นยำของการทำนาย หากแต่ความสำคัญอยู่ที่การเตรียมการ และการวางแผนต่างๆ เพื่อหลีกเลี่ยงฉากทัศน์ หรือสถานการณ์เลวร้ายที่อาจจะเกิดขึ้น และเพื่อนำไปสู่ฉากทัศน์หรือสถานการณ์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นในอนาคต

คณะผู้เขียน และคณะผู้วิจัย

รศ.ดร.ภูเบศร์ สมุทรจักร	หัวหน้าโครงการ
รศ.ดร.จงจิตต์ ฤทธิรงค์	รองหัวหน้าโครงการ
รศ.ดร.ศุภธิดา ชวนวัน	รองหัวหน้าโครงการ
กาญจนา เทียนลาย	นักวิจัย
พิมลพรรณ นิตยัณรา	นักวิจัย
ลธิชาติ สมตา	นักวิจัย
ประทีป นัยนา	เลขานุการโครงการ

ภาคที่ 1

โครงสร้างประชากรไทย

โครงสร้างครอบครัวไทย

และสภาพแวดล้อมที่กระทบต่อ

ความเป็นไปของครอบครัวไทย

ประชากรไทย ครัวเรือนไทยจาก อดีตถึงปัจจุบัน

จำนวนประชากรไทย

ปี 2523	
44.8 ล้านคน	▼
ปี 2543	
60.3 ล้านคน	▼
ปี 2563	
66.5 ล้านคน	▼
ปี 2583	
65.4 ล้านคน	

ครัวเรือนไทยในอนาคต: พ.ศ. 2583 จะเป็นอย่างไร?

อาจต้องค่อยๆ นึกย้อนกลับไปว่าเมื่อ 20 ปีที่แล้ว บ้านเมืองไทยและคนไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง ซึ่งจะทำให้เห็นอัตราการเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพประกอบการเปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณที่เป็นตัวเลข และเห็นแนวโน้มในอนาคตที่ชัดเจนขึ้นเมื่อปี 2523 ประเทศไทยมีประชากร 44.8 ล้านคน เมื่อเวลาผ่านไป 20 ปี ในปี 2543 ประชากรไทยเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 35 เป็น 60.6 ล้านคน และอีก 20 ปีถัดมา ในปี 2563 ประชากรไทยเพิ่มขึ้นเพียงประมาณร้อยละ 10 เป็น 66.5 ล้านคน

จากการคาดประมาณประชากรไทยในอีก 20 ปีข้างหน้า ณ ปี 2583 เมื่อสิ้นสุดแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 16 ประชากรไทยซึ่งเริ่มลดจำนวนลงแล้วตั้งแต่ ปี 2573 จะมีจำนวนราว 65.4 ล้านคน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562) การเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากรในระยะเวลา 40 ปีที่ผ่านมา เป็นปัจจัยผลักดันสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านรูปแบบการอยู่อาศัยและครัวเรือนในบทนาของนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว ปี 2547-2556 ของสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้สรุปภาพรวมของครอบครัวไทยเมื่อ 20 ปีที่แล้ว เป็นประเด็นสำคัญๆ ได้แก่ รูปแบบของครอบครัวเดี่ยวนั้นเพิ่มขึ้นในขณะที่ครอบครัวขยายที่มีคน 3 รุ่น คือรุ่นปู่ย่าตายาย พ่อแม่ และรุ่นลูก อยู่ด้วยกันในครัวเรือนเดียวกันลดลงจากร้อยละ 56.9 ในปี 2542 เป็น 56.1 ในปี 2545 ในขณะที่ครัวเรือนเดี่ยวที่มีเฉพาะสามี-ภรรยา และที่มีลูกอยู่ด้วยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 31.3 ในปี 2542 เป็นร้อยละ 32.1 ในปี 2545 ทำให้สังคมไทยขณะนั้นเริ่มกังวลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวไทยในมิติที่ความเกือหนุนกันระหว่างคนรุ่นต่างๆ ที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลง ในช่วงเวลานั้นสังคมไทยยังไม่ตระหนักกับความเป็นสังคมสูงวัยเท่าใดนัก แต่ความกังวลเกี่ยวกับการที่ผู้สูงอายุไม่ได้อยู่ใกล้กับลูกหลานและขาดคนดูแลเริ่มก่อตัวขึ้น นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงการที่ขนาดของครัวเรือนไทยลดลงอย่างต่อเนื่องจากเมื่อปี 2533 หรือเมื่อ 30 ปีก่อนที่มีจำนวนเฉลี่ย 4.4 คนต่อครัวเรือน ลดลงเป็น 3.8 คนต่อครัวเรือนในปี 2543 และ 3.1 คนต่อครัวเรือนในปี 2553 ในขณะที่จำนวนครัวเรือนมากขึ้น จาก 12.3 ล้านครัวเรือนในปี 2533 มาเป็น 15.8 ล้านครัวเรือนในปี 2543 และ 20.3 ล้านครัวเรือนในปี 2553 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2553) แสดงให้เห็นสภาพการอยู่อาศัยที่จากแต่เดิมอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ กลายเป็นมีขนาดเล็กลง และสมาชิกอยู่กระจัดกระจายแยกจากกันมากขึ้น ทำให้เกิดการประหยัดจากขนาด (economy of scale) ของครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ค่าใช้จ่ายต่อครัวเรือนสูงขึ้น ในขณะที่ขนาดที่อยู่อาศัยเล็กลง และพื้นที่ใช้สอยเพื่อกิจกรรมต่างๆ ในครัวเรือนลดลง

ในอีก 20 ปีต่อมา ณ ปี 2563 แนวโน้มต่างๆ ยังเป็นเช่นเดิม จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 66.5 ล้านคน มีจำนวนครัวเรือนราว 26 ล้านครัว

เรือน ครัวเรือน 3 รุ่นมีแนวโน้มที่ลดลงต่อเนื่องอยู่ที่ประมาณร้อยละ 29.4 ส่วนครัวเรือนเดี่ยวเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 44.6 และขนาดของครัวเรือนลดลงเหลือ 2.6 คน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562 ก) **โครงสร้างประชากรและครัวเรือนมีแนวโน้มที่ไม่ผิดไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณเป็นไปตามแนวโน้มเดิมอย่างต่อเนื่อง เพียงแต่สัญญาณเชิงโครงสร้างต่างๆ ที่เคยเป็นที่วิตกกังวลเมื่อ 20 ปีก่อนเริ่มชัดเจนขึ้น**

หากมองลึกลงไปในสภาพแวดล้อมมิติต่างๆ ของครอบครัวไทยและสังคมไทย จะเห็นได้ว่าใน 20 ปีที่ผ่านมาหลายสิ่งหลายอย่างเปลี่ยนแปลงดูผิดหูผิดตาไป ที่โดดเด่นชัดเจนที่สุดคือการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีการสื่อสารที่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงการทำงานและวิถีการใช้ชีวิตของคนในครอบครัว

ณ ปี 2543 (ค.ศ.2000) ซึ่งเป็นปีเริ่มต้นของศตวรรษที่ 21 อินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทในสังคมอย่างมากแล้ว ข่าวลือและการตื่นตระหนกทั่วโลกเกี่ยวกับปัญหาระบบเอกสารและการบันทึกข้อมูลแบบดิจิทัลที่เรียกว่า “ปัญหา Y2K” สะท้อนชัดเจนว่าสรรพกิจของสังคมเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับพื้นที่ดิจิทัลอย่างมาก

สิ่งที่ยกระดับการสื่อสารปี 2000 ให้เข้าสู่ยุคสื่อโซเชียลที่สุดคือโทรศัพท์แบล็คเบอรี่ (Blackberry) ลดบทบาทลงอย่างรวดเร็วหลังจากบริษัทแอปเปิล (Apple) วางจำหน่ายไอโฟน (iPhone) รุ่นแรกในปี 2550 (ค.ศ.2007) ซึ่งรองรับสื่อโซเชียลและการสื่อสารออนไลน์ประเภทต่างๆ อย่างลงตัวในฝ่ามือของผู้คน และภายหลังที่เฟซบุ๊กเป็นที่นิยมในประเทศไทยเมื่อราวปี 2553-2554 (ค.ศ. 2010-2011) สังคมโลกและสังคมไทยก็เข้าสู่ยุคตื่นโซเชียล ทั้งการทำงาน การเมือง สุขภาพ การเงิน และชีวิตครอบครัว **ใช้พื้นที่ดิจิทัลคู่ขนานไปกับพื้นที่จริง และในบางมิติ บางโอกาส เวลาที่ใช้ในโลกดิจิทัลอาจมากกว่าและซับซ้อนกว่าโลกจริง ชีวิตจริงด้วยซ้ำ**

โครงสร้างครอบครัวไทยในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อ 20 ปีก่อนไม่มากนัก แต่ความเป็นอยู่ ความสัมพันธ์ และวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก และคาดว่าจะเปลี่ยนไปมากยิ่งขึ้นในอีก 20 ปีข้างหน้า

ณ ปี 2563 โลกดิจิทัลเปลี่ยนโฉมสิ่งต่างๆ มากมายอย่างพลิกผัน (disruption) เด็กไทยเรียนรู้จากสื่อโซเชียลอย่างมากจนเริ่มคิดว่ายังจำเป็นต้องไปเรียนในระบบเพื่อเอาปริญญา หรือหลักฐานทางการศึกษาอะไรอีกหรือไม่ อาชีพที่เคยเป็นอาชีพในฝันของเด็ก

สังคมไทย และครอบครัวไทย
ยังต้องเตรียมตัวในอีกหลาย
มิติ เพื่อเตรียมรับมือกับ
“ไพ่พลิกเกม” (Wild Card)
ที่อาจหมายถึง “โควิด-19”
ขึ้นมาอีกหลายใบ

ไทยเมื่อ 20 ปีที่แล้วอย่างแพทย์ วิศวกร รวมทั้งการทำงานในองค์กรที่มีความ
มั่นคงตามครรลองของคนรุ่นพ่อแม่ และปู่ย่าตายาย เปลี่ยนไป อาชีพที่สังคม
ไทยไม่เคยรู้จักกันมาก่อน อย่างเช่น นักเล่นเกมสาธิต (game caster) การขาย
ของออนไลน์ การรับจ้างประเมินสินค้าออนไลน์ (product review) ที่เรียกกัน
ติดปากว่า “รีวิวลินค้า” กลายเป็นอาชีพอิสระในฝันของเด็กยุคใหม่หลายคน

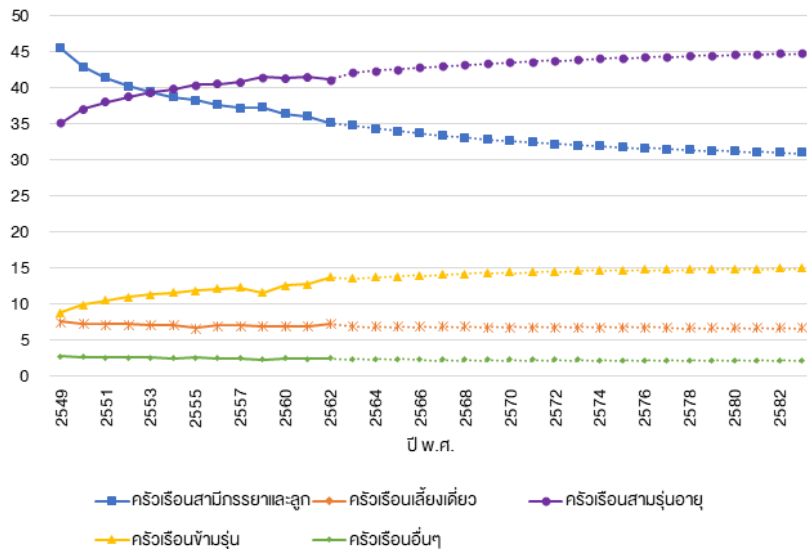
ครอบครัวไทยติดต่อสื่อสารกันผ่านสื่อโซเชียลได้บ่อยขึ้น ด้วยราคา
ที่ถูกลง เห็นทั้งภาพและเสียง และเริ่มมีความหวังที่จะสามารถ “ส่งการสัมผัสทาง
ไกล” (virtual touch) ผ่านวิทยาการสมัยใหม่อย่างแฮปติกสกิน (haptic skin)
ได้ในอีกไม่ช้า ในขณะที่เดียวกันสื่อโซเชียลก็นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง และในหลาย
กรณีนำไปสู่การถดถอย กระทั่งถึงการล่มสลายของของหลายอุตสาหกรรมและ
หลายอาชีพ ตัวอย่างเช่น อุตสาหกรรมสิ่งพิมพ์ นักสื่อสารมวลชน การค้าปลีก
บางประเภท และการบันเทิง ฯลฯ

นอกจากนี้ การขยาย “ไพ่พลิกเกม” (Wild card) อย่างเชื้อโคโรนา
ไวรัส-19 ยิ่งทำให้หมดเวลาของปี 2563 เปลี่ยนรูปโฉมของสังคมไทยและ
ครอบครัวไทยไปจากปี 2543 เป็นอย่างมาก การรักษาระยะห่างทางสังคมที่
แม้แต่สมาชิกในครอบครัวก็ต้องจำกัดการพบปะ การทำงานจากที่บ้าน (work
from home: WFH) และการทำกิจกรรมต่างๆ ในบ้านมากขึ้น ทำให้พื้นที่และ
สถาปัตยกรรมภายในที่ไม่ได้รองรับกิจกรรมต่างๆ เหล่านั้นมานานต้องมีการ
ปรับเปลี่ยน การออกไปพื้นที่สาธารณะด้วยความหวาดระแวง การตัดขาดจาก
การเดินทางไปมาหาสู่ระหว่างประเทศแบบชะงักงัน การรักษาความสะอาดอย่าง
เข้มงวด ทำให้ไพ่พลิกเกมใบนี้พลิกโฉมสังคมไทยและครอบครัวไทยอย่างรุนแรง
และรวดเร็วกว่าการปัจจัยขับเคลื่อน และเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เคยเผชิญมา

การคาดประมาณ ครอบครัวไทยใน อนาคต พ.ศ. 2583

การคาดประมาณสัดส่วนประชากรจำแนกตามรูปแบบการอยู่อาศัย และลักษณะของประชากรกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้วิธีการทางสถิติวิเคราะห์ เช่น exponential หรือ logistic (Sawyer & Bassarsky, 2016) ประกอบกับความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (expert opinion) เกี่ยวกับสมมติฐานการคาดประมาณ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจระดับชาติ ซึ่งจะให้เห็นแนวโน้มโครงสร้างประชากรจำแนกตามรูปแบบการอยู่อาศัย ภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในปัจจุบันที่คาดว่าจะส่งผลต่อโครงสร้างครัวเรือนของประชากรไทยระหว่าง พ.ศ. 2563-2583

การศึกษาแบ่งการนำเสนอออกเป็น 4 ช่วงเวลา คือ 5 ปี (พ.ศ. 2568), 10 ปี (พ.ศ. 2573), 15 ปี (พ.ศ. 2578) และ 20 ปี (พ.ศ. 2583) ซึ่งจะทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของประเทศในมิติของโครงสร้างประชากร และสะท้อนภาพการช่วยเหลือเกื้อกูล และการพึ่งพาอาศัยกัน ระหว่างสมาชิกในครอบครัว และระหว่างรุ่นประชากร (Intergenerational support) จากการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการอยู่อาศัย อาทิ ครัวเรือนขยาย ครัวเรือนเดี่ยว ครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยว ครัวเรือนข้ามรุ่น จำแนกตามกลุ่มประชากรโดยจะปรับอายุของประชากรเป้าหมายตามเส้นทางชีวิต (life course)

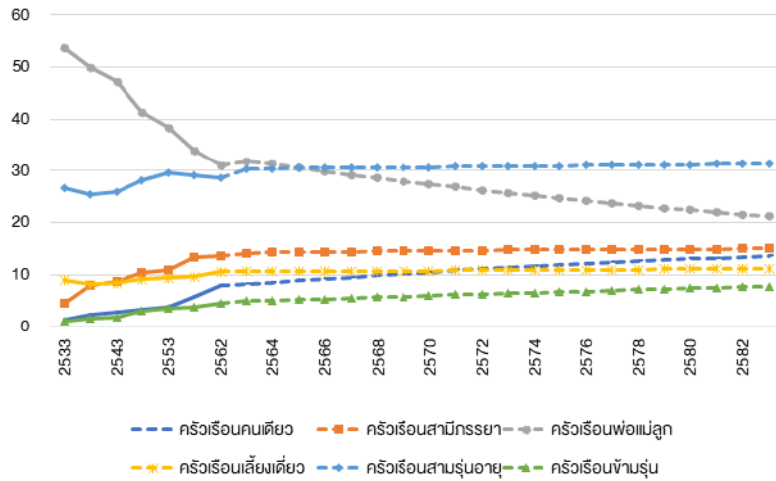
รูปที่ 1: แนวโน้มครัวเรือนวัยเด็กของประเทศไทย จำแนกรูปแบบการอยู่อาศัย (หน่วย: ร้อยละ)

แหล่งข้อมูล: (1) การคาดประมาณสัดส่วนครัวเรือน พ.ศ.2563-2583 โครงการวิจัย "ประเทศไทยในอนาคต มิติที่ 1 ประชากรและโครงสร้างสังคม และ (2) ข้อมูลจากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ไตรมาส 3 พ.ศ.2533 2538 2543 2548 2553 2558 และ 2562 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ"

สัดส่วนรูปแบบการอยู่อาศัยของประชากรวัยเด็กจากการคาดประมาณพบว่า ครัวเรือนพ่อแม่และลูกมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 45.5 ในปี 2548 เป็นร้อยละ 35.2 ในปี 2562 และในอีก 20 ปีข้างหน้า ครัวเรือนพ่อแม่และลูกมีสัดส่วนร้อยละ 31.1 ซึ่งแนวโน้มการลดลงได้รับอิทธิพลจากภาวะเจริญพันธุ์ระดับต่ำ อายุเฉลี่ยแรกสมรสยาวนานมากขึ้น และการตัดสินใจไม่มี

บุตร นอกจากนี้ สำหรับครัวเรือนสามรุ่นอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 35.2 ในปี 2548 เป็นร้อยละ 41.2 ในปี 2562 และในอีก 20 ปีข้างหน้า เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 44.9 ในปี 2583 ขณะที่ครัวเรือนข้ามรุ่นมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 8.9 ในปี 2548 เป็นร้อยละ 13.7 ในปี 2562 และในอีก 20 ปีข้างหน้า เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 15.0 ในปี 2583

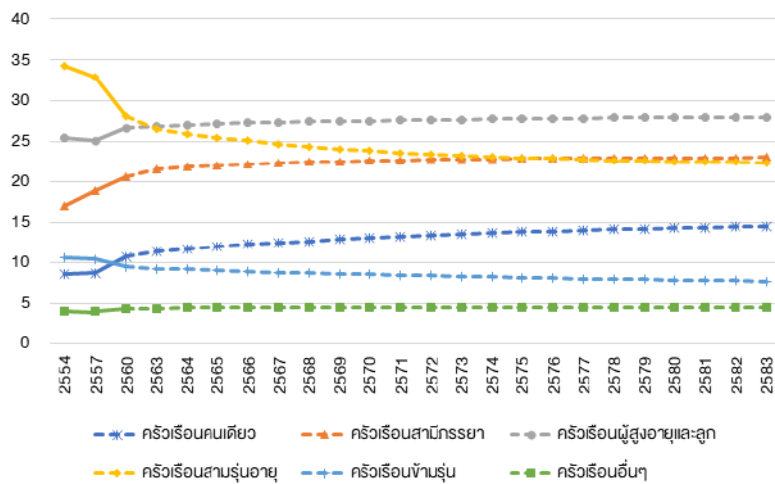
รูปที่ 2: แนวโน้มครัวเรือนวัยแรงงานของประเทศไทย จำแนกรูปแบบการอยู่อาศัย (หน่วย: ร้อยละ)

แหล่งข้อมูล: (1) การคาดประมาณสัดส่วนครัวเรือน พ.ศ.2563-2583 โครงการวิจัย “ประเทศไทยในอนาคต มิติที่ 1 ประชากรและโครงสร้างสังคม และ (2) ข้อมูลจากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ไตรมาส 3 พ.ศ.2533 2538 2543 2548 2553 2558 และ 2562 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ”

เมื่อพิจารณาสัดส่วนรูปแบบการอยู่อาศัยของประชากรวัยเด็กในแต่ละรูปแบบที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลจะเห็นได้ว่า มีแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกันกับภาพรวมของประเทศไทย แต่สัดส่วนการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการอยู่อาศัยในเขตเทศบาลมีสัดส่วนที่มากกว่านอกเขตเทศบาล

รูปแบบการอยู่อาศัยของประชากรวัยแรงงานมีรูปแบบการอยู่อาศัยที่น่าสนใจ 2 ประเภท ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากและอาจส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ในอนาคต คือ ครัวเรือนคนเดียวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 1.4 ในปี 2533 เมื่อผ่านมา 30 ปี เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 8.1 ในปี 2563 และในอีก 20 ปีข้างหน้า จะมีครัวเรือนคนเดียวประมาณร้อยละ 13.6 ในปี 2583 ขณะที่ครัวเรือนพ่อบุญและลูกมีแนวโน้มลดลง ซึ่งสอดคล้องกับการคาดประมาณของรูปแบบการอยู่อาศัยของประชากรวัยเด็ก นอกจากนี้ ในรูปแบบการอยู่อาศัยครัวเรือนสามรุ่นอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นสวนทางกับครัวเรือนพ่อบุญและลูก เนื่องจากประชากรตัดสินใจไม่มีบุตรเพิ่มขึ้น ทำให้ประชากรอาศัยอยู่เฉพาะสามรุ่นอายุเพิ่มขึ้น จากร้อยละ 4.5 ในปี 2533 เมื่อผ่านมา 30 ปี เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 14.1 ในปี 2563 และในอีก 20 ปีข้างหน้าจะมีครัวเรือนคนเดียวประมาณร้อยละ 15.0 ในปี 2583

สำหรับรูปแบบการอยู่อาศัยอื่นๆ มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นแต่ไม่มากนัก ทั้งนี้เมื่อพิจารณารูปแบบการอยู่อาศัยของประชากรวัยแรงงานในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลจะเห็นความแตกต่างก็รูปแบบการอยู่อาศัยค่อนข้างมากในช่วงปี 2533-2562 โดยในเขตเทศบาลจะมีสัดส่วนครัวเรือนคนเดียว ครัวเรือนสามีภรรยา และครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวสูงกว่านอกเขตเทศบาล ขณะที่ครัวเรือนพ่อแม่และลูก ครัวเรือนสามรุ่นอายุ และครัวเรือนข้ามรุ่นนั้นในเขตเทศบาลจะมีสัดส่วนต่ำกว่านอกเขตเทศบาล ทั้งนี้ทิศทางแนวโน้มรูปแบบการอยู่อาศัยของทั้งสองพื้นที่ปกครองเป็นไปตามภาพรวมประเทศ

รูปที่ 3: แนวโน้มครัวเรือนผู้สูงอายุของประเทศไทย จำแนกรูปแบบการอยู่อาศัย (หน่วย: ร้อยละ)

แหล่งข้อมูล: (1) การคาดประมาณสัดส่วนครัวเรือน พ.ศ.2563-2583 โครงการวิจัย "ประเทศไทยในอนาคต มิติที่ 1 ประชากรและโครงสร้างสังคม และ (2) ข้อมูลจากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2554 2557 และ 2560 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ"

รูปแบบการอยู่อาศัยของประชากรสูงอายุเป็นกลุ่มประชากรที่มีความเสี่ยงต่อความเปราะบางไม่ว่าจะเป็นทางด้านสุขภาพ เศรษฐกิจสังคม และความเป็นอยู่ที่ดีที่จะทำให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ดังนั้นการให้ความช่วยเหลือและการสนับสนุนด้านต่างๆ จากครอบครัว เพื่อนบ้าน และภาครัฐ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะครัวเรือนคนเดียว และครัวเรือนสามีภรรยาจากการคาดประมาณรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ พบว่าครัวเรือนคนเดียวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 8.6 ในปี 2554 เป็นร้อยละ 10.8 ในปี 2560 และในปี 2583 จะมีผู้สูงอายุอาศัยอยู่คนเดียวร้อยละ 14.5 เช่นเดียวกับครัวเรือนสามีภรรยามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 16.9 ในปี 2554 เป็นร้อยละ 20.6 ในปี 2560 และในปี 2583 จะมีผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับสามีภรรยาร้อยละ 23.0 ขณะที่ครัวเรือนสามรุ่นอายุมีแนวโน้มลดลงจากร้อยละ 34.3 ในปี 2554 เป็นร้อยละ 28.0 ในปี 2560 และในปี 2583 จะมีผู้สูงอายุอาศัยอยู่ครัวเรือนสามรุ่นอายุร้อยละ 22.4 นอกจากนี้สัดส่วนครัวเรือนทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลใกล้เคียงกัน และมีแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกัน

ครอบครัวไทยใน ยุคเกิดน้อย อายุยืน สัญญาณครอบครัว ที่เปลี่ยนแปลงไป

จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่เกิดลดลงและคนมีอายุยืนยาวขึ้นทำให้ปัจจุบันโครงสร้างครอบครัวไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมและมีความหลากหลายมากขึ้น ทั้งในเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ การสร้างครอบครัวของหนุ่มสาวในปัจจุบันต่างจากอดีตอย่างเห็นได้ชัด ยกตัวอย่างเช่น การอยู่ด้วยกันโดยไม่แต่งงาน หรือการไม่จดทะเบียนสมรส อายุการแต่งงานที่ทอดเวลาออกไปเรื่อยๆ หรือบางคนเลือกที่จะใช้ชีวิตโสดมากกว่า และมีรูปแบบการอยู่อาศัยที่หลากหลายมากขึ้น

หากกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงครอบครัวในเชิงปริมาณแล้ว เราคงจะมองเห็นว่า ปัจจุบันครอบครัวของคนไทยมีขนาดเล็กลง จากในอดีตเมื่อ 30 ปีก่อน ครอบครัวหนึ่งมีจำนวนสมาชิกอยู่ร่วมชายคาเดียวกันมากถึง 5-6 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ม.ป.ป.) ในปี 2563 ขนาดครอบครัวไทยลดเหลือเพียง 2.4 คนเท่านั้น (สำนักบริหารการทะเบียน กระทรวงมหาดไทย, 2562) ขนาดครัวเรือนไทยที่มีแนวโน้มลดลงนั้น ส่งผลให้รูปแบบการอยู่อาศัยของคนไทยมีความหลากหลายมากขึ้น และได้ส่งสัญญาณให้เห็นว่า ในอนาคตครอบครัวไทยส่วนใหญ่จะเต็มไปด้วยครอบครัวที่มีสมาชิกไม่เกิน 3 คนเท่านั้น และครัวเรือนคนเดียว ที่คนหนุ่มสาวในวัยทำงานและผู้สูงอายุอาศัยอยู่เพียงลำพังก็จะมีมากขึ้นด้วย

การเปลี่ยนแปลงครอบครัวไทยในเชิงคุณภาพนั้น ได้สะท้อนออกมาในลักษณะของหน้าที่ของครอบครัวในมิติต่างๆ ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องลักษณะการอยู่ร่วมกัน และความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว (ชาย โพธิสิตา, 2552) สิ่งที่เป็นบรรทัดฐานของสังคมไทยที่ครอบครัวไทย ยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่ คือเรื่อง “ความกตัญญูตเวที” ที่สังคมไทยคาดหวังว่าบุตรมีหน้าที่เป็นผู้ดูแลพ่อแม่ยามแก่ชรา แต่ความคาดหวังของพ่อแม่ในยุคปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วเมื่อวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปทำให้หนุ่มสาวยุคใหม่มีความต้องการบุตรน้อยลง หรือแทบจะไม่มีเลย แรงบีบคั้นทางเศรษฐกิจทำให้พ่อแม่หวังเพียงให้ลูก “เอาตัวให้รอด” ก็พอ ไม่ถึงกับต้องมาดูแลพ่อแม่ยามแก่ชรา นอกจากนี้ยังมีหนุ่มสาวจำนวนไม่น้อยอยู่เป็นโสดมากขึ้น แนวคิดการสร้างครอบครัวของสามีภรรยายุคใหม่แตกต่างจากอดีตอย่างชัดเจน

นอกจากนี้ เมื่อความเจริญก้าวหน้าและเทคโนโลยี และวัฒนธรรมตะวันตก เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในสังคมไทย ทำให้สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงไป รวมถึงบทบาทในครอบครัวของชายหญิงได้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ในอดีตสังคมไทยยกย่อง และให้คุณค่าเพศชายมากกว่าเพศหญิง บทบาทและหน้าที่ในครอบครัวจะถูกกำหนดจากความแตกต่างทางสรีระ ดังนั้นผู้ชายจึงมีหน้าที่รับผิดชอบในการทำงานนอกบ้านเพื่อหาเงินมาเลี้ยงดูครอบครัว ในขณะที่ผู้หญิงมีหน้าที่ในการดูแลปรนนิบัติสามีและรับผิดชอบงานบ้านเป็นหลัก ครอบครัวไทยในปัจจุบันมีบทบาทหน้าที่ที่เปลี่ยนแปลงไป จากอดีตอย่างสิ้นเชิงโดยเฉพาะครอบครัวไทยในเมือง (ปริศนา กาญจนกันทร และ สุพรรณิ ไชยอำพร, 2562) เมื่อผู้หญิงมีการศึกษามากขึ้น ทำให้มีอิสระในความคิด การกระทำ และโอกาสในการทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้ มีสิทธิเสรีภาพและมีความสามารถไม่ต่างไปจากผู้ชาย ไม่ว่าจะเป็นหน้าที่ในการหาเลี้ยงครอบครัว การตัดสินใจเรื่องสำคัญๆ ที่เคยเป็นสิทธิขาดของผู้ชาย และยังรวมถึงหน้าที่จัดการดูแลความเรียบร้อยภายในบ้านซึ่งเป็นหน้าที่ตามขนบแต่ดั้งเดิม

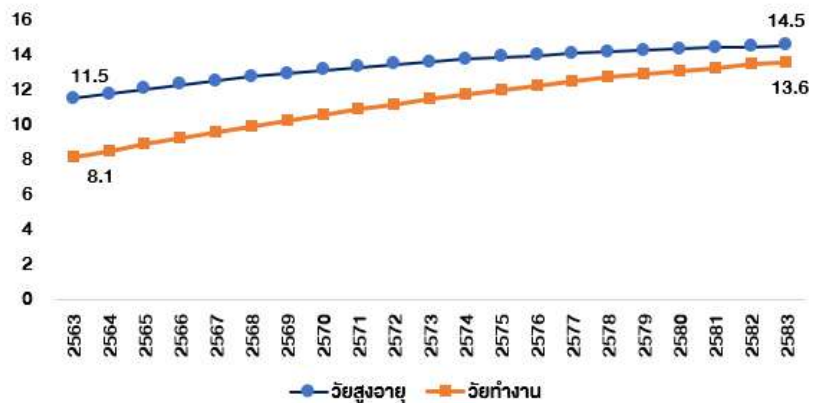

จากสถานการณ์การลดลงของการเกิดในปัจจุบัน ประกอบกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ทำให้สัดส่วนของประชากรที่อาศัยอยู่คนเดียวเพิ่มมากขึ้น เมื่อคนหนุ่มสาววัยทำงานมีแนวโน้มในการอยู่เป็นโสดเพิ่มขึ้น และมีความลังเลที่จะสร้างครอบครัวหรือมีบุตร ทำให้การอยู่อาศัยเพียงลำพังคนเดียวเป็นรูปแบบการอยู่อาศัยที่มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดทั้งในประชากรวัยทำงานและวัยสูงอายุ

หากพิจารณาสัดส่วนรูปแบบการอยู่อาศัยของประชากรในวัยแรงงานอายุ 15-59 ปี ที่อาศัยเพียงลำพังในครัวเรือนคนเดียว จากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ประชากรวัยแรงงานที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนคนเดียวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จากในปี 2533 ที่มีสัดส่วนอยู่เพียงไม่ถึงร้อยละ 2 ของประชากรในวัยแรงงานทั้งหมด ในปี 2563 สัดส่วน

ได้ค่อยๆ เพิ่มเป็นร้อยละ 8 และในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้า คือในปี 2583 สัดส่วนหนุ่มสาววัยทำงานที่อยู่คนเดียวจะเพิ่มขึ้นอีกเกือบหนึ่งเท่าตัว หรือจำนวนประชากรวัยแรงงานที่อยู่ในครัวเรือนคนเดียวจะเพิ่มขึ้นจากประมาณ 3.5 ล้านคน เป็น 4.9 ล้านคน ในช่วงระหว่างปี 2563-2583

เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนของประชากรวัยทำงานที่อาศัยในครัวเรือนคนเดียวในเขตเมืองและเขตชนบท พบว่าในปัจจุบันปี 2563 คนวัยทำงานในเขตเมืองจะมีสัดส่วนในการอยู่คนเดียวอยู่ที่ประมาณร้อยละ 12 ของประชากรวัยแรงงานในเขตเมือง ซึ่งสูงกว่าประมาณหนึ่งเท่าตัวของประชากรวัยทำงานในเขตชนบท อย่างไรก็ตาม ในอีก 20 ปีข้างหน้า สัดส่วนของคนวัยทำงานที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนคนเดียวในเขตชนบทจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และจะเริ่มเข้าใกล้กับสัดส่วนของคนวัยทำงานในเมืองที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนคนเดียว ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวอาจส่งสัญญาณให้เห็นว่า คนหนุ่มสาววัยแรงงานในชนบทกำลังตอบรับค่านิยมในการใช้ชีวิตอยู่ตามลำพังคนเดียว ซึ่งเป็นผลมาจากแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นของสัดส่วนการอยู่เป็นโสด ประกอบกับผลกระทบของการแพร่ระบาดเชื้อโควิด-19 ที่ทำให้คู่รักต้องเว้นระยะห่างทางสังคม ต่างคนต่างแยกกันอยู่ทำให้ต้องอาศัยอยู่ตามลำพังคนเดียว

รูปที่ 4: ครัวเรือนคนเดียวในกลุ่มประชากรวัยทำงาน และวัยสูงอายุ

แหล่งข้อมูล: (1) การคาดประมาณสัดส่วนครัวเรือน พ.ศ.2563-2583 โครงการวิจัย “ประเทศไทยในอนาคต มิติที่ 1 ประชากรและโครงสร้างสังคม (2) ข้อมูลจากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ไตรมาส 3 พ.ศ. 2533 2538 2543 2548 2553 2558 และ 2562 และ (3) การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2550 2554 2557 และ 2560 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

ในส่วนของประชากรสูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังคนเดียว จัดว่าเป็นประชากรเปราะบางอย่างมากกลุ่มหนึ่ง เพราะอยู่ในวัยที่สุขภาพร่างกายเสื่อมถอยไปตามอายุที่สูงขึ้น ซ้ำยังอยู่ลำพัง ดังนั้นจึงเป็นกลุ่มที่ต้องการการดูแล ทั้งจากครอบครัว รัฐ และชุมชน (ศุทธิดา ชนวนัน, ภัทรพร ตาลิงห์, กัญญา อภิพรชัยสกุล, และ กาญจนา เทียนลาย, 2563) เมื่อปัจจุบันประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมสูงวัยแล้ว โดยมีสัดส่วนของประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปร้อยละ 18 ของประชากรทั้งหมด และในอีกไม่ช้าในปี 2565 ก็เข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสมบูรณ์ที่มีประชากรอายุ 60 ปี

ครัวเรือนคนเดียวของ
ประชากรวัยแรงงานอายุ
15-59 ปี มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น
เกือบ 1 เท่าตัว ในช่วง
ระหว่างปี 2563-2583

ผู้สูงอายุมีแนวโน้มในการอาศัย
อยู่ลำพังคนเดียว จากร้อยละ
12 ในปี 2563 เพิ่มขึ้นเป็น
ร้อยละ **15** ในปี 2583

ขึ้นไป สูงเกินกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนา ผู้สูงอายุไทย, 2563) จากความรวดเร็วของการเข้าสู่สังคมสูงวัย อาจจะทำให้ ในอีก 20 ปีข้างหน้า สังคมไทยจะมีจำนวนผู้สูงอายุมากกว่าเด็ก และวัยทำงาน ร่วมกัน ผู้สูงอายุกลุ่มหนึ่งอาจต้องอาศัยอยู่ตามลำพังคนเดียว ซึ่งมีสาเหตุหลักมา จากการครองตัวเป็นโสด ไม่มีบุตร บุตรเสียชีวิต บุตรอยู่คนละบ้าน หรือบุตรอยู่ ห่างไกล รวมถึงผู้สูงอายุในลักษณะที่เป็นหม้าย หรือหย่าที่สิ้นสุดสภาพสมรสแล้ว ซึ่งในปัจจุบันมีอัตราที่ค่อนข้างสูง (Yamada & Teerawichitchainan, 2015)

สัดส่วนผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังคนเดียวนั้นมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมากทั้ง ในเขตเมืองและเขตชนบท จากในอดีตเมื่อ 10 ปีก่อน สัดส่วนของผู้สูงอายุที่อยู่คน เดียวมีไม่ถึงร้อยละ 10 ของประชากรสูงอายุทั้งหมด ในปี 2563 สัดส่วนได้เพิ่ม ขึ้นเป็นร้อยละ 12 และคาดประมาณว่าในอีก 20 ปีข้างหน้า สัดส่วนประชากร สูงอายุร้อยละ 15 ของประชากรสูงอายุทั้งหมด หรือประมาณเกือบ 3 ล้าน คน จะมีแนวโน้มอาศัยอยู่ในครัวเรือนคนเดียว

การเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุที่อยู่ลำพังคนเดียวนั้น ส่งสัญญาณให้เห็นว่า ยิ่งประชากรในวัยทำงานมีแนวโน้มไม่แต่งงานกันมากขึ้น หรือมีคู่แต่เป็นการ แยกกันอยู่อย่างที่เราเรียกว่า การอยู่ด้วยกันแบบแยกกันอยู่ (Living Apart Together-LAT) ก็จะทำให้ประชากรกลุ่มนี้เมื่อเป็นผู้สูงอายุมิแนวโน้มที่จะ อยู่คนเดียวเช่นเดิม ที่เรียกว่า ครอบครัว SINK (Single Income, No Kids) (กนกวรรณ พวงประยงค์, 2562) การอยู่คนเดียวอาจส่งผลกระทบต่อต่างๆ โดยเฉพาะ อย่างยิ่งปัญหาสุขภาพทางจิตใจ เช่น ความซึมเศร้า ความสิ้นหวังและความรู้สึกไร้ ค่า (Yu, Hou, & Miller, 2018) ดังนั้นการส่งเสริมให้มีการเตรียมตัวก่อนเข้าสู่ วัยสูงอายุทั้งในเรื่องสุขภาพทางกายและจิตใจ เศรษฐกิจ และสังคม ของประชากร ในวัยก่อนผู้สูงอายุ เป็นเรื่องที่ควรให้ความสำคัญอย่างยิ่ง

จากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนครัวเรือนคนเดียวทั้งประชากรวัย ทำงานและวัยสูงอายุ ทำให้เราพอจะคาดประมาณได้ว่า ในอนาคตจะมีผู้คนใน แต่ละวัยอาศัยอยู่คนเดียวกันมากขึ้น อย่างไรก็ตาม เราอาจต้องมาทบทวนนิยาม

**การเปลี่ยนผ่านของนิยาม
คำว่า “ครอบครัว”
การอาศัยอยู่ตามลำพัง
คนเดียว ยังเรียกว่า
“ครอบครัว” ได้หรือไม่**

ของคำว่า “ครอบครัว” กันใหม่ หากลองย้อนกลับไปดูนิยามของคำว่า “ครอบครัว” ในนิยามของราชบัณฑิตยสถาน (2554) หมายถึง “สถาบันพื้นฐานของสังคมที่ประกอบด้วยสามีภรรยาและหมายความรวมถึงลูกด้วย” ในขณะที่นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ.2560-2562 (กรมกิจการสตรีและครอบครัว, 2562) ได้ให้ความหมายของครอบครัวว่าเป็น “บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่ใช้ชีวิตร่วมกันฉันสามีภรรยา หรือมีความผูกพันทางสายโลหิต หรือทางกฎหมาย หรือเกี่ยวข้องเป็นเครือญาติ ซึ่งสมาชิกในครอบครัวต่างมีบทบาทหน้าที่ต่อกัน และมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกัน”

จากนิยามของคำว่า “ครอบครัว” ทั้งสองแหล่งดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า ครอบครัวหนึ่งจะต้องมีสมาชิกมากกว่าสองคนขึ้นไป รวมถึงจะต้องมีความสัมพันธ์กันทางสายเลือดด้วย แต่หากลองมาดูรูปแบบการอยู่อาศัยของคนไทยในปัจจุบัน พบว่า มีประชากรอยู่จำนวนไม่น้อยทั้งวัยแรงงานและวัยสูงอายุที่อาศัยอยู่ตามลำพังคนเดียว และอีกกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่กับคนที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์กันทางสายโลหิต เช่น อยู่กับเพื่อน หรือผู้ดูแล แน่นอนว่าในอนาคตสัดส่วนของประชากรในครัวเรือนคนเดียวจะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมาก เมื่อสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่เร็วมาก ดังนั้นเราอาจจะต้องมาทบทวนกันอีกครั้งว่า บุคคลที่อาศัยอยู่ตามลำพังคนเดียวในครัวเรือนเดียวนั้น จะยังสามารถเรียกว่า “ครอบครัว” ได้หรือไม่ หรือว่าถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องเปลี่ยนคำนิยามของคำว่า “ครอบครัว” ให้มีความสอดคล้องกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบันและอนาคต เพื่อให้ครัวเรือนคนเดียวสามารถเข้าถึงสิทธิและความช่วยเหลือต่างๆ ที่ระบุไว้ให้กับ “ครอบครัว”

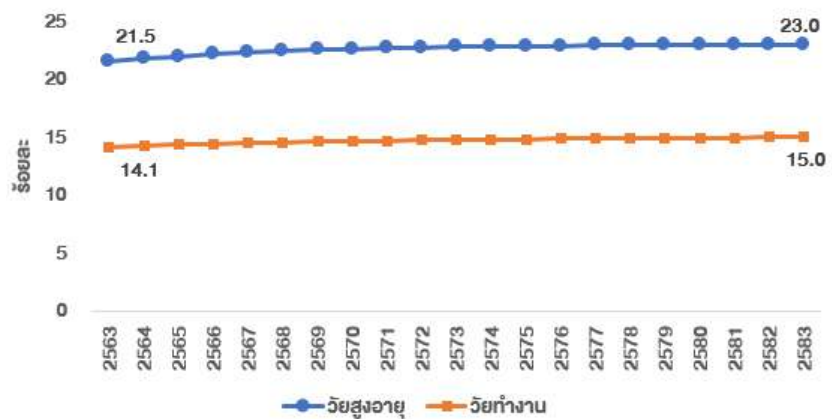
หรือว่าถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องเปลี่ยนคำนิยามของคำว่า “ครอบครัว” ให้มีความสอดคล้องกับสภาพสังคมไทยในปัจจุบันและอนาคต

**สังคมไร้ลูกหลาน...
เมื่อคนรุ่นใหม่
ไม่ต้องการมีบุตร**

ครัวเรือนสามภรรยา ซึ่งหมายถึงครัวเรือนที่มีเฉพาะสามภรรยาอาศัยอยู่ด้วยกันเท่านั้น เป็นอีกหนึ่งรูปแบบการอยู่อาศัยที่สะท้อนภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในปัจจุบัน เมื่อหนุ่มสาวรุ่นใหม่ส่วนใหญ่มีแนวโน้มแต่งงานกันช้า ทำให้เลยช่วงเวลาการเจริญพันธุ์สูงสุดที่อยู่ในช่วงอายุ 25-34 ปี ที่มีผลต่อจำนวนบุตร และความปลอดภัยในการตั้งครภ์ นอกจากนี้พ่อแม่รุ่นใหม่อาจไม่ต้องการมีบุตร ด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจและสังคม อีกทั้งค่านิยมของการสร้างครอบครัวที่คาดหวังว่าบุตรจะเป็นคนดูแลพ่อแม่ยามแก่ชราอาจเปลี่ยนไปแล้ว

ด้วยความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงเทคโนโลยีที่ก้าวไกล ทำให้หนุ่มสาวมองเห็นช่องทางและทางเลือกในการเตรียมตัวก่อนวัยสูงอายุในอนาคต จากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้เห็นว่า สังคมไทยปัจจุบัน และในอนาคตจะเป็นสังคมไร้ลูกหลาน และเป็นครัวเรือนสามภรรยาไม่มีลูก หรือ DINK (Double Income, No Kids) (กนกวรรณ พวงประยงค์, 2562) ซึ่งจำนวนเด็กเกิดของไทยมีแนวโน้มลดลงเป็นอย่างมาก โดยในปี 2563 ประเทศไทยมีเด็กเกิดเพียง 5 แสน 8 หมื่นคนเท่านั้น (สำนักบริหารการทะเบียน, 2563) นอกจากนี้อัตราเจริญพันธุ์รวม หรือจำนวนบุตรโดยเฉลี่ยที่สตรีคนหนึ่งจะมีตลอดวัยเจริญพันธุ์ของตนได้ลดลงเหลือเพียง 1.5 คนเท่านั้นในปี 2564 (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, 2564)

รูปที่ 5: ครัวเรือนสามภรรยาในกลุ่มประชากรวัยทำงาน และวัยสูงอายุ

แหล่งข้อมูล: วิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ไตรมาส 3 พ.ศ.2533 2538 2543 2548 2553 2558 2562 และการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2550 2554 2557 และ 2560 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

สัดส่วนของรูปแบบการอยู่อาศัยแบบครัวเรือนสามภรรยาของกลุ่มประชากรในวัยทำงานและในวัยสูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น แต่ไม่ได้เพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยในช่วงเวลาระหว่างปี 2563-2583 ในปี 2533 ประชากรในวัยทำงานที่อยู่ในครัวเรือนสามภรรยาเคยมีสัดส่วนอยู่เพียงร้อยละ 5 เท่านั้น ของประชากรวัยทำงานทั้งหมด หลังจากนั้นในปี 2558 สัดส่วนได้เพิ่มขึ้นอีกหนึ่งเท่าตัว จนถึงในปี 2563 สัดส่วนของประชากร วัยทำงานที่อยู่ในครัวเรือนสาม

ภรรยาได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 14 และมีแนวโน้มคงที่ไม่เปลี่ยนแปลงมากนักจนถึงปี 2583 อยู่ราวประมาณร้อยละ 15 ของประชากรวัยทำงานทั้งหมด หรือประมาณ 5 ล้านกว่าคน กลุ่มประชากรวัยแรงงานมีความซับซ้อนและมีความเป็นพลวัตในรูปแบบการอยู่อาศัย เมื่อประชากรวัยแรงงานเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องหน้าที่การงานและการสร้างครอบครัว ดังนั้นจึงทำให้สัดส่วนของประชากรวัยแรงงานที่อยู่ในครัวเรือนสามีภรรยาในอีก 20 ปีข้างหน้านั้น ไม่เปลี่ยนแปลงไปจากปัจจุบันมากนัก โดยประชากรวัยแรงงานในครัวเรือนสามีภรรยาส่วนใหญ่จะพบมากในเขตเมืองมากกว่าเขตชนบท

... ในปี 2583 ร้อยละ 15 ของประชากรวัยแรงงานทั้งหมด หรือประมาณ 5.4 ล้านคน อยู่ในครัวเรือนสามีภรรยา ร้อยละ 23 ของประชากรสูงอายุทั้งหมด หรือประมาณ 4.7 ล้านคน อยู่ในครัวเรือนสามีภรรยาเท่านั้น ...

สำหรับประชากรสูงอายุในครัวเรือนสามีภรรยา พบว่ามีสัดส่วนสูงกว่าครัวเรือนของประชากรในวัยแรงงาน ในปี 2554 ครัวเรือนสามีภรรยาเท่านั้นของประชากรวัยสูงอายุมีสัดส่วนอยู่ประมาณร้อยละ 17 ของประชากรสูงอายุทั้งหมด และเพิ่มเป็นร้อยละ 22 ในปี 2563 หรือประมาณหนึ่งในสี่ของประชากรสูงอายุทั้งหมด ในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้า สัดส่วนของผู้สูงอายุในครัวเรือนสามีภรรยาเท่านั้นจะเริ่มคงที่ไม่เปลี่ยนแปลงมากนักเช่นเดียวกับครัวเรือนของประชากรวัยทำงาน อยู่ราวประมาณร้อยละ 23 ของประชากรวัยสูงอายุทั้งหมด หรือประมาณ 4.7 ล้านกว่าคน อย่างไรก็ตาม **ครัวเรือนสามีภรรยาของประชากรสูงอายุจะพบมากในเขตชนบท ซึ่งมีสัดส่วนอยู่ประมาณร้อยละ 23-25 ของประชากรในวัยสูงอายุในเขตชนบททั้งหมด** จะสังเกตได้ว่า การอยู่อาศัยของผู้สูงอายุอาจมีความเป็นพลวัตไม่เท่ากับประชากรวัยทำงาน แต่หากวันใดวันหนึ่งคู่สมรสเสียชีวิต หรือมีปัญหาด้านสุขภาพ อาจทำให้ประชากรสูงอายุก่อนหน้านี้ต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบการอยู่อาศัยไปเป็นอาศัยอยู่เพียงลำพังคนเดียว หรือไปอยู่อาศัยกับบุตร/ญาติพี่น้อง (ศุทธิดา ชวนวัน และคณะ, 2563)

รูปแบบการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุที่อยู่กับเฉพาะสามีภรรยาเท่านั้น จะมีผลดีต่อสุขภาพของผู้สูงอายุทั้งเพศหญิงและเพศชายเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ที่อาศัยอยู่คนเดียว เพราะได้รับการดูแลซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังคอยปรึกษาให้กำลังใจกันในเวลาที่ต้องการที่พึ่ง (Sereny & Gu, 2011; Koskinen, Joutsenniemi, Martelin, & Martikainen, 2007) การสนับสนุนจากคู่ครองจึงมีความสำคัญในการรักษาและส่งเสริมสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ (Zhou, Cai, Zhuang, Hong, & Fang, 2019) โดยผู้สูงอายุที่สมรสแล้วอาจมีการดูแลพฤติกรรมทางสุขภาพและสังคมซึ่งกันและกันได้ดีกว่าอยู่คนเดียวหรืออยู่กับสมาชิกที่เป็นเด็ก อีกทั้งยังอาจมีการการดูแลในระยะเริ่มต้นเมื่อมีอาการเจ็บป่วย (Hu, Leinonen, Hedel, Myrskylä, & Martikainen, 2019)

ประชากรวัยแรงงานในเขตเมือง มีแนวโน้มอยู่ในครัวเรือนสามีภรรยา มากกว่าประชากรวัยแรงงานในเขตชนบท

จึงถือว่าการอาศัยอยู่กับคู่สมรสเป็นรูปแบบที่ช่วยทำให้ผู้สูงอายุมีผู้ดูแล และมีที่ปรึกษาในเวลาที่ต้องการที่พึ่ง เหมือนเพื่อนที่คอยช่วยเหลือ ทำให้ผู้สูงอายุไม่รู้สึกโดดเดี่ยว แต่ในทางกลับกันการอาศัยอยู่กับคู่สมรสอาจทำให้เกิดภาวะขัดแย้งทางความคิด มีปัญหาการใช้ชีวิตคู่ร่วมกันกับคู่สมรส เนื่องจากอยู่กันเพียงแค่อสองคน เวลามีปัญหาที่ไม่สามารถตกลงกันได้จะไม่มีผู้ที่คอยช่วยทำให้ปัญหาลดลง ทำให้เกิดภาวะเครียด ภาวะโรคซึมเศร้า นำไปสู่การไม่มีความสุขในการใช้ชีวิต (Kim, Hong, & Kim, 2015)

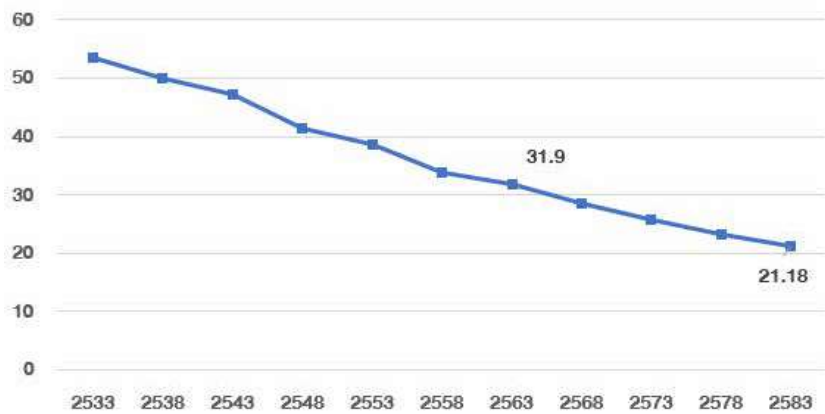

จากการคาดประมาณครัวเรือนเฉพาะสามีภรรยาในอีก 20 ปีข้างหน้า แม้จะเห็นได้ว่าสัดส่วนไม่ได้เพิ่มขึ้นมากนัก แต่สัดส่วนของครัวเรือนเฉพาะสามีภรรยาของประชากรทั้งสองกลุ่มอยู่ในระดับที่สูง และไม่มีท่าทีที่จะลดลง ซึ่งเป็นผลกระทบมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และค่านิยมของการแต่งงาน เมื่อคู่หนุ่มสาวมีแนวโน้มที่จะมีลูกน้อยลง หรือไม่ต้องการมีลูก ดังนั้นสถานการณ์ดังกล่าวจึงส่งสัญญาณให้เห็นว่า ต่อไปครัวเรือนสามีภรรยาจะมีความโดดเด่นเป็นอย่างมากในสังคมไทยเมื่อคนรุ่นใหม่เริ่มมีทัศนคติในเรื่องการแต่งงานที่เปลี่ยนแปลงไป และให้ความสำคัญกับการมีลูกเป็นลำดับท้ายๆ หรือเลือกที่จะไม่มีลูกเลย

การเปลี่ยนโฉม ครัวเรือนพร้อมหน้า พ่อ-แม่-ลูก

ครอบครัวพร้อมหน้าหรือครัวเรือนพ่อแม่ลูก ซึ่งหมายถึงครอบครัวที่พ่อแม่ลูกอยู่พร้อมหน้ากัน ในปัจจุบันมีแนวโน้มที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง การลดลงของครัวเรือนพ่อแม่ลูกเนื่องมาจากการแต่งงานและการมีลูกที่น้อยลง เป็นสาเหตุให้โครงสร้างทางประชากรและรูปแบบครัวเรือนในหลาย ๆ บริบทของสังคมเปลี่ยนแปลงไป (กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, 2558) ดังเช่น บางประเทศในแถบตะวันตกอย่างสหรัฐอเมริกา และในแถบยุโรป พบว่าการเปลี่ยนแปลงไปของครัวเรือนพ่อแม่ลูก เป็นผลมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ โครงสร้างทางวัฒนธรรม และบริบททางสังคม (Pilkauskas, 2012)

จากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ในอดีตเมื่อ 30 ปีก่อน มากกว่าครึ่งหนึ่งของประชากรวัยแรงงานทั้งหมด อาศัยอยู่ในครัวเรือนพ่อแม่ลูก ปัจจุบันในปี 2563 ครัวเรือนดังกล่าวมีแนวโน้มลดลงเหลือเพียงหนึ่งในสามเท่านั้น และในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้า สัดส่วนประชากรวัยทำงานที่อยู่ในครัวเรือนพ่อแม่ลูกก็จะมีแนวโน้มลดลงไปอีก และเหลือเพียงประมาณหนึ่งในห้าของประชากรวัยทำงานทั้งหมด หรือคิดเป็นจำนวนประมาณ 7.6 ล้านคน ที่น่าสนใจคือ ในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้า สัดส่วนครัวเรือนพ่อแม่ลูกของประชากรในวัยแรงงานในเขตเมืองจะเริ่มเพิ่มมากขึ้นกว่าครัวเรือนพ่อแม่ลูกในเขตชนบท แม้ว่าในอดีตจะพบมากในประชากรวัยทำงานที่อยู่ในเขตชนบทก็ตาม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการเปลี่ยนผ่านของสังคมชนบทไทยสมัยใหม่ ที่มีวิถีการดำเนินชีวิตที่สมัยใหม่มากขึ้น (กนกวรรณ พวงประยงค์ และ สานิตย์ หนูนิล, 2561)

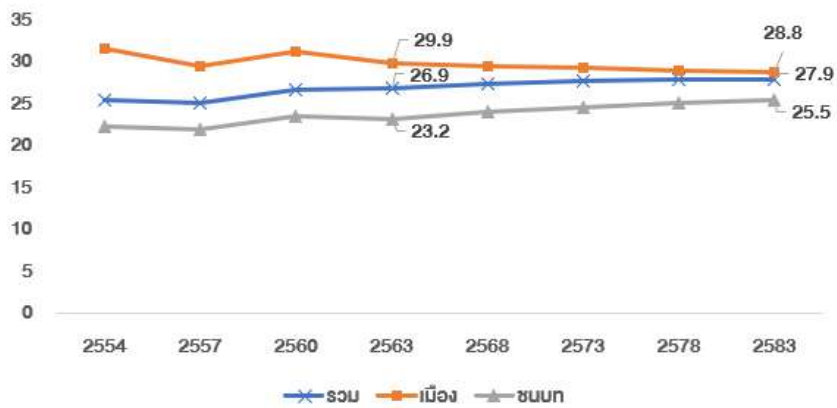
รูปที่ 6: ครัวเรือนพ่อแม่ลูกในกลุ่มประชากรวัยทำงาน

แหล่งข้อมูล: (1) การคาดประมาณสัดส่วนครัวเรือน พ.ศ.2563-2583 โครงการวิจัย “ประเทศไทยในอนาคต มิติที่ 1 ประชากรและโครงสร้างสังคม (2) ข้อมูลจากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ไตรมาส 3 พ.ศ. 2533 2538 2543 2548 2553 2558 และ 2562 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

ในอีกมุมมองหนึ่ง ครัวเรือนพร้อมหน้าในกลุ่มผู้สูงอายุ อาจเป็นผู้สูงอายุที่ยังคงอาศัยอยู่ร่วมกับบุตรของตน สาเหตุอาจเนื่องมาจากการสิ้นสุดสถานภาพสมรสในลักษณะต่างๆ เช่น หม้าย หย่า หรือแยกกันอยู่ (Weissman & Russell, 2018) จึงทำให้ย้ายไปอาศัยอยู่กับบุตร นอกจากนี้ผู้สูงอายุมีความคาดหวังที่ต้องการการดูแลจากคนในครอบครัว ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ สุขภาพ และการสนับสนุนทางด้านจิตใจ โดยมีงานวิจัยบางเรื่องแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะย้ายไปอยู่อาศัยกับบุตรเมื่อกลายเป็นผู้ที่อยู่ในภาวะพึ่งพิง หรือไม่มีศักยภาพในการดูแลตนเอง และเพื่อตอบสนองต่อความต้องการด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ (Choi, 2004; Sereny & Gu, 2011)

ในปี 2583 1 ใน 5 ของประชากรวัยแรงงานทั้งหมด อยู่ในครัวเรือนพ่อแม่ลูก ซึ่งลดลงจากเมื่อ 50 ปีก่อน ที่มีอยู่ประมาณครึ่งหนึ่งของประชากรวัยแรงงานทั้งหมด

จากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย ปี 2554 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า มีผู้สูงอายุอยู่ประมาณหนึ่งในสี่ของผู้สูงอายุทั้งหมดที่อาศัยอยู่กับบุตร ในปี 2563 สัดส่วนได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 27 ของประชากรสูงอายุทั้งหมด และในอีก 20 ปีข้างหน้า คาดประมาณว่า ผู้สูงอายุมิแนวโน้มอาศัยอยู่กับบุตรเพิ่มขึ้นเล็กน้อย จะอยู่ราวเกือบร้อยละ 30 ของประชากรสูงอายุทั้งหมด หรือคิดเป็นจำนวนประมาณ 5.7 ล้านคน โดยจะเห็นว่าผู้สูงอายุในเขตชนบทมีแนวโน้มอาศัยอยู่กับลูกเพิ่มขึ้น แต่ในเขตเมืองจะมีสัดส่วนการอยู่อาศัยกับลูกเริ่มคงที่ เพราะในบั้นปลายชีวิตของผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีคนดูแลซึ่งมักเป็นบุตรของผู้สูงอายุนั่นเอง แต่หากต่อไปในอนาคตประชากรวัยทำงานที่เปลี่ยนผ่านมาเป็นวัยสูงอายุ ด้วยค่านิยมที่ไม่แต่งงาน และไม่มีบุตร ผู้สูงอายุก่อนหน้านี้จะอยู่อย่างไร โดยไว้คนดูแล

รูปที่ 7: คริวเรือนผู้สูงอายุที่อยู่กับลูก

แหล่งข้อมูล: วิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2554 2557 และ 2560 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

จากการวิเคราะห์สัดส่วนคริวเรือนพ่อแม่ลูกของทั้งสามกลุ่มประชากร แม้ว่าวิเคราะห์จากชุดข้อมูลคนละชุด แต่ผลการศึกษทั้งหมดยืนยันแนวโน้มการลดลงของคริวเรือนพ่อแม่ลูกในประเทศไทย โดยเฉพาะคริวเรือนที่อาศัยอยู่ในชนบท ดังนั้นจากการศึกษาคริวเรือนพ่อแม่ลูกดังกล่าวทำให้เห็นว่า ด้วยอิทธิพลของการมีลูกน้อยลง รวมถึงแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นของจำนวนคนอยู่เป็นโสด ทำให้สัดส่วนของคริวเรือนพ่อแม่ลูกในอนาคตน่าจะเริ่มน้อยลง ซึ่งสวนทางกับคริวเรือนคนเดียวที่น่าจะมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในอนาคต

ครัวเรือนไม่พร้อมหน้า ประเด็นท้าทายเพื่อนำ ไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดี ของเด็กไทยในอนาคต

ในขณะที่ ครัวเรือนพร้อมหน้ามีแนวโน้มลดลง ครัวเรือนไม่พร้อมหน้า ซึ่งหมายรวมถึงครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยว และครัวเรือนข้ามรุ่นกำลังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น อย่างน่าจับตามอง

ครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยว เป็นครัวเรือนที่มีเฉพาะพ่อหรือแม่ที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง ซึ่งอาจจะมีหรือไม่มีสมาชิกคนอื่นๆ อยู่ร่วมในครัวเรือนด้วย โดยไม่มีการอยู่กินฉันสามีภรรยาหรืออยู่ในฐานะคู่รักของหญิงชายระหว่างผู้เป็นมารดาและบิดา ครอบครัวไม่พร้อมหน้าจึงถูกจัดให้เป็นหนึ่งในครอบครัวเปราะบาง หรือครอบครัวลักษณะพิเศษที่หน่วยงานภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้ความสนใจและจำเป็นต้องเข้าไปจัดบริการสุขภาพสังคม ดูแลช่วยเหลือ และคุ้มครองสิทธิอย่างใกล้ชิด เพื่อไม่ให้เกิดการแสดงบทบาทของความเป็นพ่อหรือความเป็นแม่ได้รับผลกระทบกับคุณภาพชีวิตของบุตร (พัชชา เจริญกลิ่นจันทร์, 2558; วฤศพร ณ์รัฐจิโรจน์, 2560ก)

ครัวเรือนข้ามรุ่น หรือครัวเรือนแห่วงกลาง เป็นครัวเรือนที่มีเด็กอยู่อาศัยกับปู่ย่าตายาย โดยไม่มีพ่อแม่อาศัยอยู่ด้วย ซึ่งการย้ายถิ่นฐานของพ่อแม่เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดครอบครัวข้ามรุ่น เนื่องจากผู้ที่เป็นพ่อและแม่ มีความจำเป็นที่จะต้องย้ายถิ่นไปทำมาหากิน (Abas, Peng, & Mansor, 2009; Darawuttimaprakorn & Punpuing, 2010) พ่อแม่เลือกที่จะฝากบุตร (หลาน) ไว้กับผู้สูงอายุ (ปู่ ย่า ตา ยาย) ให้เป็นผู้ดูแลหลัก เพราะเชื่อว่าบุตรจะได้รับการดูแลและการอบรมสั่งสอนเป็นอย่างดี เหมือนที่ตนเคยได้รับและเติบโตมา (กรรณิกา ภูธรเลิศ และ พัชราภรณ์ เจริญวิทย์, 2562)

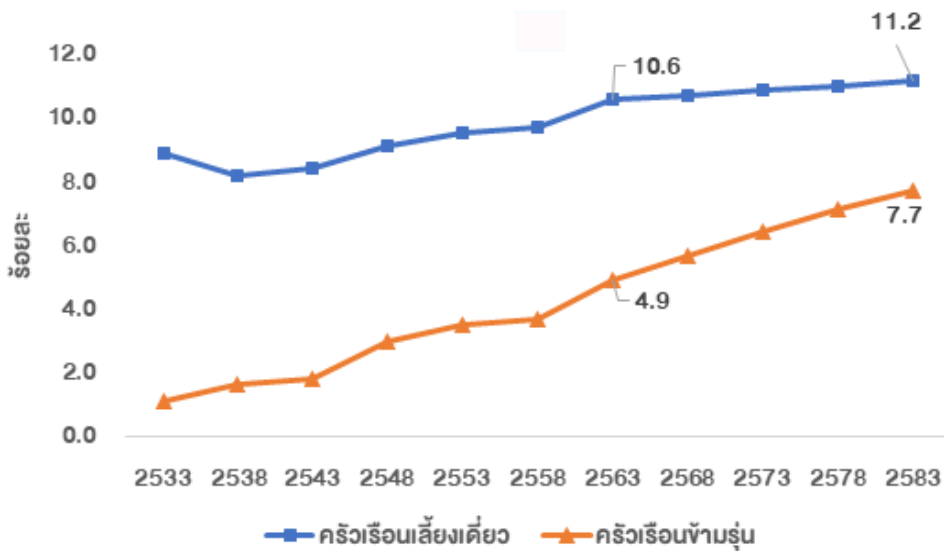

ครัวเรือนไม่พร้อมหน้า คือ ครัวเรือนที่ถูกไม่ได้อยู่พร้อมหน้ากับพ่อแม่ลูก ซึ่งในการศึกษานี้ หมายถึง ครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยว และครัวเรือนข้ามรุ่น

ข้อมูลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรของสำนักงานสถิติแห่งชาติ รายงานว่าครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทย ในปี 2562 มีสัดส่วนอยู่ประมาณร้อยละ 11 ของครัวเรือนทั้งหมด ครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 80 เป็นครัวเรือนแม่เลี้ยงเดี่ยว (UNFPA, 2558) ในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้า คือในปี 2583 สัดส่วนของครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวอาจค่อนข้างคงที่อยู่ราวประมาณ

ร้อยละ 11 ของประชากรในวัยแรงงานทั้งหมด และคาดว่าจะมีเด็กอายุ 0-17 ปี อยู่ประมาณเจ็ดแสนคน หรือคิดเป็นร้อยละ 7 ของเด็กทั้งหมดที่อยู่ในครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยว สาเหตุหลักเกิดจากอัตราการหย่าร้างของพ่อแม่ที่ยังคงสูงอยู่เหมือนเดิม (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2562) เมื่อหนุ่มสาวรักเร็ว เลิกเร็ว การเป็นหม้ายโดยเฉพาะของหญิงสาว ไม่ได้ถูกตีตราเหมือนเช่นในอดีตด้วยบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้สังคมในปัจจุบันกลับมองว่า หญิงหม้ายเป็นผู้หญิงเก่งที่ต้องเลี้ยงลูกเพียงลำพัง นอกจากนี้การที่คู่สามีภรรยาส่วนใหญ่ในปัจจุบันไม่นิยมการจดทะเบียนสมรส และส่วนหนึ่งมีความสัมพันธ์แบบคู่นอกสมรส คาดการณ์ว่าในอนาคตก็ยังมีหนุ่มสาวที่ไม่ต้องการการผูกมัดด้วยการจดทะเบียนสมรส และมีการทดลองอยู่กันก่อนแต่งงาน หรือรูปแบบการอยู่อาศัยในลักษณะอื่น จึงทำให้สัดส่วนครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวยังคงไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก

ครัวเรือนข้ามรุ่นในประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเช่นกัน จากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ในปี 2533 สัดส่วนของประชากรวัยแรงงานที่อยู่ในครัวเรือนข้ามรุ่นมีอยู่น้อยมาก และได้เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 5 ในปี 2563 ในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้าการเพิ่มขึ้นของครัวเรือนข้ามรุ่นในประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นแต่ไม่มากนัก ซึ่งจะมีสัดส่วนอยู่ประมาณร้อยละ 8 ของประชากรในวัยแรงงานทั้งหมด ซึ่งครัวเรือนข้ามรุ่นจะพบมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่พ่อแม่นิยมไปทำงานต่างถิ่นและส่งลูกให้ปู่ย่าตายายเลี้ยงดู ซึ่งสถานการณ์การเพิ่มขึ้นของครัวเรือนข้ามรุ่นของไทยสอดคล้องกับในบางประเทศในเอเชีย เช่น ญี่ปุ่น เกาหลี จีน ที่มีแนวโน้มครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นเช่นกัน (Jiyuan, 2018)

รูปที่ 8: ครัวเรือนไม่พร้อมหน้าในกลุ่มประชากรวัยทำงาน

แหล่งข้อมูล: (1) การคาดประมาณสัดส่วนครัวเรือน พ.ศ.2563-2583 โครงการวิจัย "ประเทศไทยในอนาคต มิติที่ 1 ประชากรและโครงสร้างสังคม" (2) ข้อมูลจากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ไตรมาส 3 พ.ศ.2533 2538 2543 2548 2553 2558 และ 2562 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

หากพิจารณาสัดส่วนของครัวเรือนไม่พร้อมหน้า ที่รวมถึงครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวและครัวเรือนข้ามรุ่นพบว่า ในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้า สัดส่วนครัวเรือนไม่พร้อมหน้าของกลุ่มประชากรวัยทำงานจะเพิ่มขึ้นอยู่ที่ประมาณ 1 ใน 5 ของประชากรวัยทำงานทั้งหมด อย่างไรก็ตามคาดประมาณว่าจะมีเด็กอายุต่ำกว่า 17 ปี ที่ไม่ได้อยู่พร้อมหน้าพ่อแม่ลูกจำนวนไม่ต่ำกว่า 2 ล้านคน สัดส่วนเด็กที่อยู่ในครัวเรือนไม่พร้อมหน้ามีแนวโน้มลดลงตามการเกิดที่ลดลงของประเทศไทยนั่นเอง

ในปี 2583 คริวเรือน
ไม่พร้อมหน้าของประชากร
วัยแรงงานเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ
19 หรือประมาณ 1 ใน
5 ของประชากรวัยทำงาน
ทั้งหมด

ปี	เด็กอายุ 0-17 ปี ในครัวเรือนไม่พร้อมหน้า	
	จำนวน	ร้อยละ
2563	2.8 ล้านคน	20.6
2573	2.6 ล้านคน	21.6
2583	2.3 ล้านคน	21.8

ตาราง 1 การคาดประมาณจำนวนและร้อยละของเด็กที่อยู่ในครัวเรือนไม่พร้อมหน้า พ.ศ.2563-2583

แหล่งข้อมูล: วิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย (MICS) พ.ศ.2549 2555 2559 ขององค์การยูนิเซฟ (UNICEF)

การที่เด็กไม่ได้อาศัยอยู่กับพ่อแม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อเด็ก เช่น การเติบโตช้า พัฒนาการล่าช้ากว่าวัย เจ็บป่วย ขาดผู้ดูแล และปัญหาความรุนแรง รวมถึงปัญหาการทำหน้าที่ของครอบครัวขาดประสิทธิภาพ เพราะการปล่อยให้เด็กอาศัยอยู่กับผู้สูงอายุหรือคนอื่น การดูแลเอาใจใส่อาจไม่ทั่วถึงและยังไม่ดีพอเหมือนพ่อแม่ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2562) นอกจากนี้เมื่อผู้สูงอายุและหลานมีอายุห่างกันหลายปี ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัย ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาด้านสัมพันธภาพและกระทบต่อตัวเด็ก ซึ่งเด็กในครัวเรือนที่ยากจนมีโอกาสได้อยู่กับพ่อแม่ น้อยกว่าเด็กในครัวเรือนที่ไม่ยากจน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2563)

แนวโน้มของครัวเรือนไม่พร้อมหน้า ยังคงเป็นประเด็นท้าทายที่ต้องมีการศึกษาอย่างละเอียดเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำความเข้าใจต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ วางเป้าหมาย และกำหนดแนวทางในเชิงนโยบาย และเชิงปฏิบัติการร่วมกันต่อไปเพื่อทำให้เด็กที่อยู่ในครัวเรือนไม่พร้อมหน้า ไม่ขาดความอบอุ่น และมีคุณภาพชีวิตที่ดีไม่แตกต่างจากเด็กที่อยู่ในครัวเรือนพร้อมหน้า

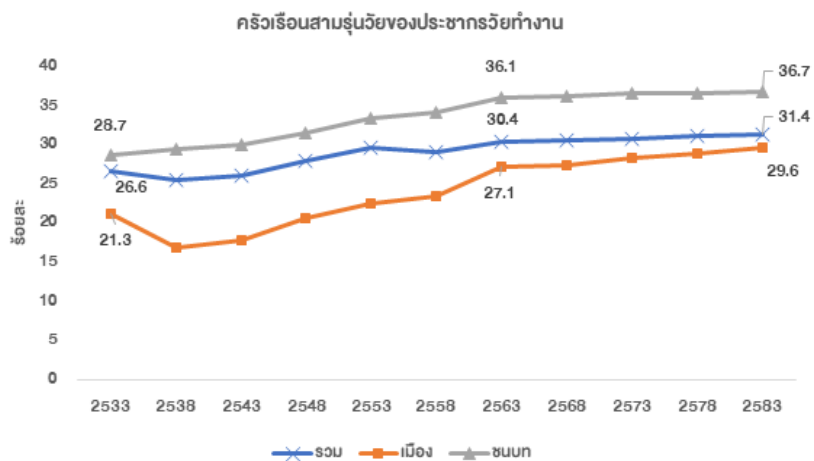

ครัวเรือน หลากหลายรุ่นวัย

ครัวเรือนสามรุ่นอายุ หรือที่มักเรียกว่า ครอบครัวขยาย ที่ประกอบด้วย บุคคลตั้งแต่สามรุ่นขึ้นไป ได้แก่ รุ่นปู่ย่าตายาย รุ่นพ่อแม่ และรุ่นลูก อายุคาดเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นของคนไทยทำให้ครอบครัวไทยจำนวนไม่น้อยประกอบไปด้วยสมาชิกหลายรุ่น

ประชากรวัยแรงงานอายุ 15-59 ปี อาศัยอยู่ในครัวเรือนสามรุ่นอายุมากขึ้นจากที่เคยมีสัดส่วนอยู่ประมาณร้อยละ 27 ของประชากรวัยแรงงานทั้งหมด ซึ่งในปี 2563 สัดส่วนประชากรวัยแรงงานในครัวเรือนสามรุ่นอายุได้เพิ่มขึ้นเป็นประมาณหนึ่งในสามของวัยแรงงานทั้งหมด ในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้า สัดส่วนดังกล่าวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นแต่ไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนักจะอยู่ราวประมาณร้อยละ 31 ของประชากรในวัยแรงงานทั้งหมด ทั้งนี้คาดว่า จะมีประชากรวัยแรงงานอยู่ในครัวเรือนสามรุ่นอายุอยู่ประมาณ 11.4 ล้านคนในปี 2583 ที่น่าสนใจคือ ประชากรวัยแรงงานในเขตชนบทจะมีสัดส่วนในการอาศัยอยู่ในครัวเรือนสามรุ่นวัยมากกว่าประชากรวัยแรงงานในเขตเมือง โดยประชากรวัยแรงงานในเขตชนบทจะมีสัดส่วนที่อาศัยในครัวเรือนสามรุ่นอายุอยู่ประมาณร้อยละ 36 ของประชากรวัยแรงงานในเขตชนบททั้งหมด ซึ่งเป็นผลมาจากสภาพความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประชากรในชนบทที่มักอาศัยอยู่กันเป็นกลุ่ม และต่างมีบทบาทหน้าที่ในการเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยกันและกัน (วฤศพร ญรัฐจิโรจน์, 2560ข) สถานการณ์การเพิ่มขึ้นของครัวเรือน 3 รุ่นอายุของไทยสอดคล้องกับบางประเทศในเอเชีย เช่น ประเทศจีน ที่พบว่ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นแต่ไม่มากนักในช่วงปี 1990-2010 และการเพิ่มขึ้นของรูปแบบครัวเรือน 3 รุ่นอายุในเขตชนบทจะพบมากกว่าในเขตเมืองประมาณหนึ่งเท่าตัว (Hu & Peng, 2015)

ประชากรในวัยแรงงานที่อาศัยในเขตชนบทอยู่ในครัวเรือนสามรุ่นอายุมากกว่าประชากรวัยแรงงานในเมือง ในปี 2583 มีประชากรวัยแรงงานอยู่ในครัวเรือนสามรุ่นอายุ ร้อยละ **36** ของประชากรวัยแรงงานในเขตชนบททั้งหมด

รูปที่ 9: ครัวเรือนสามรุ่นอายุของประชากรวัยทำงานในเขตเมืองและชนบท

แหล่งข้อมูล: (1) การคาดประมาณสัดส่วนครัวเรือน พ.ศ.2563-2583 โครงการวิจัย “ประเทศไทยในอนาคต มิติที่ 1 ประชากรและโครงสร้างสังคม และ (2) ข้อมูลจากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ไตรมาส 3 พ.ศ.2533 2538 2543 2548 2553 2558 2562 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

ผู้สูงอายุในครัวเรือน
สามรุ่นอายุจะมีอยู่ประมาณ
ร้อยละ 22 ของประชากร
สูงอายุทั้งหมด หรือจำนวน
ผู้สูงอายุประมาณ 4.5 ล้านคน

การอยู่ในครอบครัวที่มีสมาชิกหลายช่วงวัยจะช่วยเสริมเกาะความ
แข็งแรงแรงของความสัมพันธ์ในครอบครัว พร้อมถ่ายทอดทักษะการเรียนรู้จาก
รุ่นสู่รุ่น คนยุคใหม่มองว่าเป็นผลดีต่อความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ทำให้
เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลและคอยสนับสนุนระหว่างกัน แสดงความรักและร่วม
กันดูแลซึ่งกันและกัน (Isranews, 2559; กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ
ประจำประเทศไทย, 2558) เด็กที่อยู่ในครอบครัวสามรุ่นอายุที่ใกล้ชิดกันตั้งแต่
แรกเริ่มจะส่งผลต่อความสัมพันธ์ในเชิงบวกมากขึ้นทั้งต่อตัวเด็กและปู่ย่าตายาย
(กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2563ข)

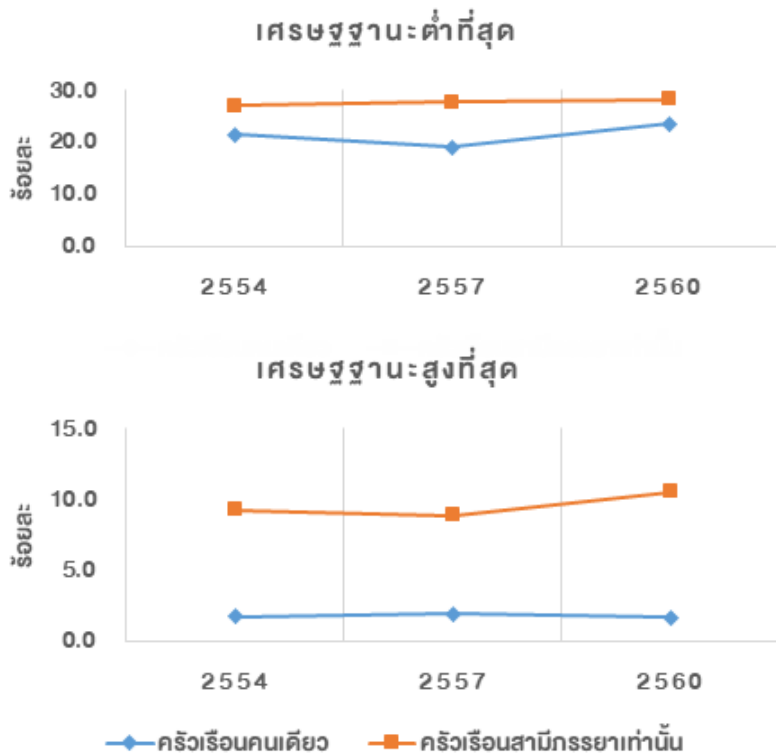
สำหรับในกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งส่วนใหญ่ย่อมปรารถนาจะได้อยู่ร่วมกับ
ครอบครัว โดยเฉพาะในช่วงบั้นปลายชีวิต หากผู้สูงอายุได้อยู่ร่วมกันกับลูกหลาน
ในที่อยู่อาศัยแล้วจะทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวแน่นแฟ้นขึ้น และผู้สูงอายุยัง
ได้ทำหน้าที่สำคัญเสริมสร้างความอบอุ่นให้กำลังใจซึ่งกันและกันเป็นศูนย์รวมจิตใจ
ของสมาชิกทุกคนในบ้าน สร้างความเป็นปึกแผ่นให้คนในครอบครัวได้ (ประชาชาติ
ธุรกิจ, 2562) ในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้า ผู้สูงอายुरาวร้อยละ 22 ของ
ผู้สูงอายุทั้งหมด หรือประมาณ 4.5 ล้านคน จะอยู่ในครัวเรือนสามรุ่นอายุ

แม้ว่าการอยู่ร่วมกันของคนสามรุ่นอายุจะเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม
ของคนรุ่นก่อนสู่คนรุ่นปัจจุบัน และทำให้ได้เรียนรู้และเกิดความเข้าใจที่ดีต่อคน
รุ่นปู่ ย่า ตา ยาย หรือผู้ที่มีอายุมากกว่า ทำให้เด็กปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม
ได้ดี แต่ในขณะเดียวกันบางครอบครัวเด็กบางคนอาจมีพฤติกรรมต่อต้านไม่รับฟัง
คำสอนของคนรุ่นก่อน ไม่เปิดรับและไม่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของคนรุ่นปู่ ย่า ตา
ยาย และรู้สึกว่าการอบรมสั่งสอนเป็นแบบเก่าไม่เหมาะสมกับยุคสมัย นำไปสู่ความ
ขัดแย้งระหว่างเจเนอเรชัน (Pilkauskas & Cross, 2018)

**ครัวเรือนผู้สูงอายุ
กับความเปราะบาง
ทางเศรษฐกิจ**

มิติทางเศรษฐกิจเป็นรากฐานสำคัญของความเป็นอยู่ที่ดีของครัวเรือน เพราะช่วยเสริมให้สมาชิกสามารถเข้าถึงปัจจัย 4 ที่เหมาะสมในการดำรงชีวิต และเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีสำหรับการสร้างความมั่นคง ซึ่งการวางแผนการเงินและการสะสมความมั่งคั่งในช่วงเวลาของการทำงานเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างมากที่ช่วยสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตสำหรับประชากรสูงอายุ เป็นการเตรียมการในการใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพในบั้นปลายชีวิต อย่างไรก็ตามท่ามกลางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมและโอกาสในการสร้างรายได้ของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันออกไปนั้น จึงนำมาสู่การมีเศรษฐกิจฐานะที่แตกต่างกัน จากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ในช่วงระหว่างปี 2554 - 2560 ผู้สูงอายุในครัวเรือนสามรุ่นอายุ จะมีเศรษฐกิจฐานะอยู่ในระดับสูงที่สุด รองลงมาคือ ผู้สูงอายุในครัวเรือนที่อาศัยอยู่กับบุตร ในขณะที่ผู้สูงอายุในครัวเรือนสามีภรรยาเท่านั้น และครัวเรือนคนเดียว จะมีเศรษฐกิจฐานะต่ำที่สุดตามลำดับ จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุที่มีเศรษฐกิจฐานะในระดับต่ำทั้งสองรูปแบบเป็นกลุ่มที่จะต้องเฝ้าระวังในเรื่องความเปราะบางในด้านเศรษฐกิจ

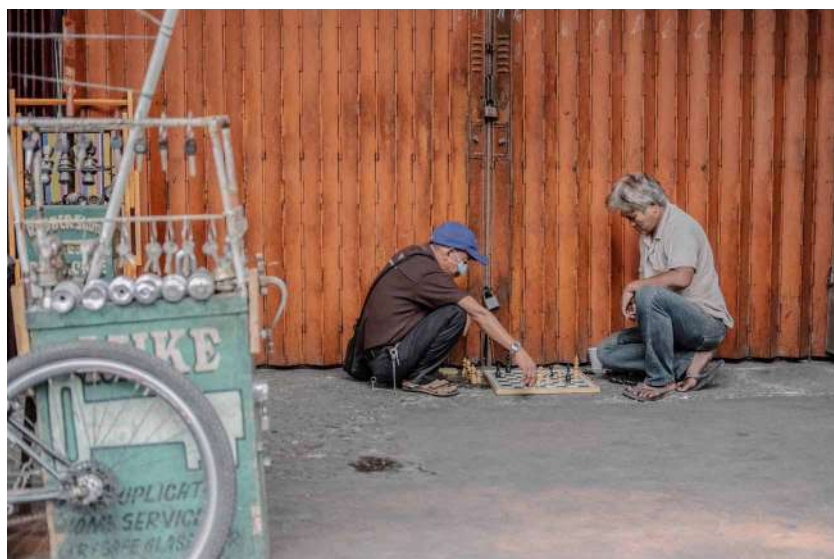
รูปที่ 10: ร้อยละของรูปแบบการอยู่อาศัยของครัวเรือนผู้สูงอายุ จำแนกตามเศรษฐกิจฐานะ

แหล่งข้อมูล: การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2554 2557 และ 2560 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

ผู้สูงอายุในครัวเรือนสามรุ่น
อายุที่มีเศรษฐกิจฐานะสูงที่สุดมี
สัดส่วนลดลงจากร้อยละ 44
เป็นร้อยละ 40 ในช่วงปี 2554
ถึงปี 2560

ทั้งนี้ หากพิจารณาถึงแนวโน้มของเศรษฐกิจฐานะของผู้สูงอายุในครัวเรือน
รูปแบบต่างๆ ที่วิเคราะห์จากทรัพย์สินของครัวเรือนผู้สูงอายุ โดยใช้ดัชนีทรัพย์สิน
(wealth index) มาคำนวณการครอบครองสินทรัพย์ต่างๆ ในครัวเรือนของ
ผู้สูงอายุและได้กำหนดค่าดัชนีสำหรับบ่งชี้เศรษฐกิจฐานะของครัวเรือนผู้สูงอายุแทน
การใช้ข้อมูลรายรับหรือรายจ่าย โดยแบ่งประชากรเป็น 5 กลุ่ม เท่าๆ กัน ได้แก่
เศรษฐกิจฐานะต่ำที่สุด ต่ำ ปานกลาง สูง และสูงสุด ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุใน
ครัวเรือนสามรุ่นอายุและครัวเรือนข้ามรุ่นมีแนวโน้มสัดส่วนลดลงในทุกปีและทุก
ระดับเศรษฐกิจฐานะ เช่น ผู้สูงอายุในครัวเรือนสามรุ่นอายุที่มีเศรษฐกิจฐานะสูงที่สุดมี
สัดส่วนลดลงจากร้อยละ 44 เป็นร้อยละ 40 ในช่วงปี 2554 ถึงปี 2560 ขณะที่
ผู้สูงอายุในครัวเรือนสามภรรยาเท่านั้นและครัวเรือนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับบุตรมี
แนวโน้มสัดส่วนเพิ่มขึ้นในกลุ่มเศรษฐกิจฐานะสูงที่สุดและปานกลาง โดยที่สัดส่วนใน
เศรษฐกิจฐานะต่ำที่สุดไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก

จากการคาดประมาณผู้สูงอายุในแต่ละรูปแบบการอยู่อาศัยตาม
เศรษฐกิจฐานะในปี 2583 พบว่าผู้สูงอายุในครัวเรือนคนเดียวและครัวเรือนสาม
ภรรยาของผู้สูงอายุมีแนวโน้มอยู่ในเศรษฐกิจฐานะระดับต่ำที่สุดเพิ่มขึ้น และยังเป็น
สัดส่วนที่มากเมื่อเทียบกับเศรษฐกิจฐานะอื่นๆ กอปรกับโอกาสของสัดส่วน
เศรษฐกิจฐานะต่ำที่สุดของครัวเรือนดังกล่าวมีแนวโน้มคงที่ในสัดส่วนที่สูงจะทำให้
ประชากรสูงอายุมีความเสี่ยงต่อความเปราะบางทางเศรษฐกิจอย่างมากใน
อนาคต หากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยยังคงมีความ
เหลื่อมล้ำและหนี้ครัวเรือนสูงจะทำให้ประชากรไทยแก่ก่อนรวย ซึ่งภาครัฐ
ต้องมึนโยบาย เพื่อบริการรับในการให้ความช่วยเหลือในด้านความเป็นอยู่ที่
ดีของผู้สูงอายุ และด้วยอายุคาดเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้นของประชากรไทยทำให้สัดส่วน
ประชากรสูงอายุที่มีอายุ 80 ปีขึ้นไปมีจำนวนมากขึ้น และมีสัดส่วนในการอาศัย
อยู่คนเดียวมากยิ่งขึ้นด้วย ฉะนั้นสถานการณ์ดังกล่าวจึงส่งสัญญาณความเปราะ
บางที่น่าเป็นห่วงอย่างมากต่อความเป็นอยู่ที่ดีของผู้สูงอายุ

ความสัมพันธ์ของ ครอบครัวในวันนี้ และ แนวโน้มในวันข้างหน้า

“ความสัมพันธ์ของครอบครัว” เป็นสิ่งที่เชื่อมร้อยความผูกพันและการเกื้อหนุนระหว่างสมาชิกของครอบครัวเข้าไว้ด้วยกัน ความสัมพันธ์ของครอบครัวตามขนบเริ่มต้นจากการตกลงที่จะใช้ชีวิตครอบครัวร่วมกันแล้วตามมาด้วยการแต่งงานและมีลูก ขยายเป็นเครือข่ายโยงใยแบบเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดจากรุ่นสู่รุ่น

เมื่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี กระทบเข้ามาอย่างต่อเนื่องและรุนแรง การพัฒนาและรักษาความสัมพันธ์ของครอบครัวในปัจจุบันและอนาคตจึงปรับเปลี่ยนรูปแบบอย่างหลากหลายและเข้าสู่วิถีปัจเจกบุคคลมากขึ้น ส่งผลต่อการนิยามครอบครัวและค่านิยมต่อการสร้างครอบครัว

ส่วนนี้จึงเป็นการอธิบายสถานการณ์เด่นของรูปแบบความสัมพันธ์ของครอบครัวที่คลายความแน่นแฟ้นลง ทั้งรูปแบบของครอบครัวคนเดียวด้วยการ “การครองโสด” ที่ยังไม่มีจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ในชีวิตคู่แต่พึ่งพาตนเองเป็นหลัก รวมทั้งรูปแบบ “ครอบครัวแบบแยกกันอยู่” ด้วยเหตุผลความจำเป็นด้านต่างๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน ซึ่งเป็นครอบครัววิถีใหม่ที่เรียกว่า “living apart together-LAT” และการสิ้นสุดความสัมพันธ์ของคู่สมรสจนกลายเป็น “ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว” ที่ต้องมีภาระเลี้ยงดูบุตรจนทำให้เกิดปัญหา รุมเร้านานปีการ

ทั้งนี้ แต่ละรูปแบบครอบครัวกำลังเข้ามาสั่นคลอนบทบาทหน้าที่ของครอบครัวในฐานะสถาบันทางสังคมที่ปลูกสร้างความสัมพันธ์อันดีและส่งต่อไปยังความสัมพันธ์ในชุมชนและสังคม ฉะนั้นการทำความเข้าใจความละเอียดอ่อนในสัมพันธ์ของครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ ความท้าทายในอนาคตของสังคมไทยจะปรับตัวอย่างไรให้เท่าทัน และจะจัดสวัสดิการอย่างไรรองรับอย่างเท่าเทียม

การพัฒนาและรักษาความสัมพันธ์ของครอบครัวในปัจจุบัน และอนาคตจึงปรับเปลี่ยนรูปแบบอย่างหลากหลายและเข้าสู่วิถีปัจเจกบุคคลมากขึ้น ส่งผลต่อการนิยามครอบครัวและค่านิยมต่อการสร้างครอบครัว

“ความโสด” ทางหนึ่งของคนรุ่นใหม่ และคู่รักไร้บุตรที่เพิ่ม มากขึ้น

การสำรวจในประเทศไทยพบครัวเรือนคนเดียวสูงมากในกลุ่มวัยเจริญพันธุ์ก่อนอายุ 25 ปี ซึ่งเกิดจากการครองโสด (ไม่แต่งงาน) และลดลงเมื่ออายุมากขึ้น (Podhisita, C., & Xenos, P., 2015) คนรุ่นใหม่มีทัศนคติต่อการใช้ชีวิตอย่างอิสระ ไม่ต้องขึ้นอยู่กับใคร เป็นเหตุผลที่ทำให้คนรุ่นใหม่จำนวนมากมีทัศนคติที่ไม่ต้องการแต่งงาน และไม่ต้องการมีลูกเพราะเห็นว่าการมีลูกเป็นภาระเป็นต้นเหตุให้ต้องทำงานมากขึ้นเพราะมีค่าใช้จ่ายสูง ทัศนคติเหล่านี้นี้ถูกหล่อหลอมเป็นค่านิยมต่อการสร้างครอบครัวในกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการบีบคั้นทางเศรษฐกิจจนส่งผลกระทบต่อทางเลือกในการสร้างครอบครัวด้วยวิถีการดำเนินชีวิตแบบใหม่ ซึ่งส่งผลให้ประชากรไทยที่ไม่ต้องการมีบุตรเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในสภาพเศรษฐกิจและสังคมไทยที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทำให้คนเคยชินกับชีวิตที่สะดวกสบาย ไม่มีภาระที่จะต้องหาเลี้ยงครอบครัว ไม่ต้องกังวลกับการอบรมเลี้ยงดูให้ลูกสามารถดำรงชีวิตในสังคมที่ถูกมองว่ามีอันตรายรอบด้าน การปรับทัศนคติในด้านนี้อาจทำได้ยาก เช่นเดียวกับประชากรของบางประเทศที่มีภาวะเจริญพันธุ์ต่ำและไม่ต้องแต่งงานและมีบุตร (พิมลพรรณ อิศรภักดี, 2557)

ดังนั้น เศรษฐกิจระดับมหภาคและระดับครัวเรือนจึงเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสร้างครอบครัว และการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส ประชากรทั้งเพศชายและหญิงที่แต่งงานหรือไม่แต่งงานทำมีโอกาสเป็นโสดสูงกว่าคนที่แต่งงานทำ (จรัมพร ไหล่ถอย และ สวรัย บุญยฆานนท์, 2552) สถานการณ์ของการอยู่เป็นโสดของเพศหญิงที่เพิ่มมากขึ้นสะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงรุ่นใหม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในเชิงเศรษฐกิจ มีความเป็นอิสระและเป็นตัวของตัวเอง ยิ่งการศึกษาที่สูงขึ้นกลับทำให้หาผู้ครองได้ยากขึ้น ปัจจัยด้านการศึกษาจึงมีผลต่อการเข้าสู่สถานภาพสมรสของผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย **เนื่องจากระดับการศึกษาสูงทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจสังคมและหน้าที่การงานของประชากรหญิงสูงตามไปด้วย ทำให้กลายเป็นคนโสดไม่มีบุตร (single income, no kids - SINK) ที่มีกำลังซื้อและมีอิสระในการใช้ชีวิต**

คู่รักไร้บุตร (double income, no kids - DINK) เป็นแนวโน้มของครอบครัวสมัยใหม่

จากกระแสการครองโสดที่ครองตลาดคนรุ่นใหม่แล้วนั้น อีกกระแสที่น่าสนใจของชีวิตครอบครัวเดียวในปัจจุบัน คือ คู่รักไร้บุตร (double income, no kids - DINK) ซึ่งเป็นทางเลือกของหลายๆ คู่ที่ไม่ต้องการมีลูกด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจสังคมด้วยข้อจำกัดด้านสรีระวิทยา ดังนั้นคู่รักไร้บุตรจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวคิดของครอบครัวในรูปแบบของความสัมพันธ์ที่จำกัดมากขึ้น และการเข้าสู่การทำงานของผู้หญิงรวมถึงการจัดสรรบทบาทหน้าที่ภายในบ้าน พบว่าส่วนใหญ่เป็นคู่รักที่มีระดับการศึกษาสูงและมีแรงจูงใจหรือความรับผิดชอบในชีวิตของตนเองเพื่อที่จะประสบความสำเร็จในการทำงาน ความสำเร็จดังกล่าวจึงต้องแลกกับการไร้บุตรเพราะเป็นเรื่องยาก หากครอบครัวเหล่านี้ต้องสร้างสมดุลระหว่างการทำหน้าที่พ่อแม่และหน้าที่การทำงาน (Bernal-Vélez, et al., 2019)

ครอบครัวเดียวกัน ที่แยกกัน (เพื่อ) อยู่

ครอบครัวแยกกันอยู่ (living-apart-together-LAT) เป็นความสัมพันธ์ของครอบครัวรูปแบบใหม่ ซึ่งหมายถึงบุคคลที่ระบุว่าตนเองมีความสัมพันธ์กับบุคคลหนึ่งแต่บุคคลนั้นไม่ได้อาศัยอยู่ด้วยกัน ในบางครั้งความสัมพันธ์ดังกล่าวถูกอธิบายว่าเป็นความสัมพันธ์แบบไม่ได้อยู่ร่วมกัน (non-cohabiting relationships) หรือความสัมพันธ์แบบไม่ได้อาศัยอยู่ด้วยกัน (non-residential relationships) ประชากรกลุ่มนี้จึงกลายเป็นกลุ่มประชากรแฝงที่ไม่ได้ลงทะเบียนในสถิติประชากรอย่างเป็นทางการ (Reimondos, Evans, & Gray, 2009; Trost, 1998) นอกจากนี้ครอบครัวเดียวกันที่แยกกันอยู่ยังรวมถึงคู่รักที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันแต่จำเป็นต้องอาศัยกันคนละที่ซึ่งอาจจะเป็นคู่ที่ต้องการอยู่ด้วยกันแต่ไม่สามารถทำได้ หรือคู่ที่ต้องการที่จะอยู่คนละที่ด้วยเหตุผลต่างๆ ด้วยความสมัครใจ (Strohm et al., 2009) รูปแบบความสัมพันธ์ของครอบครัวลักษณะนี้จึงละเอียดอ่อนและไวต่อความรู้สึกของความเข้าใจที่มีต่อการใช้ชีวิตคู่แบบแยกกันเพื่อความคงอยู่ของความสัมพันธ์ในครอบครัว

ความสัมพันธ์ของครอบครัวแบบแยกกันอยู่อาจเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่ในช่วงการเปลี่ยนผ่านชีวิต ก่อนจะเข้าสู่ความสัมพันธ์แบบอยู่ด้วยกันโดยไม่สมรส หรือ สมรส หรือเป็นรูปแบบใหม่ของการเป็นคู่คิด คู่ชีวิต ที่ประกอปกกับเหตุผลที่แตกต่างหลากหลาย และเส้นทางชีวิต (life course) ของแต่ละคู่มีความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะสาเหตุจากการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจฐานะและสังคม เช่น การขยายเวลาของการศึกษา การทำงาน การเงินด้านประชากร เช่น อายุคาดเฉลี่ย อัตราการหย่าร้างหรือแยกกันอยู่ที่เพิ่มสูงขึ้น (Reimondos et al., 2009)

ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ของครอบครัวแบบแยกกันอยู่ยังต้องเผชิญกับการยอมรับในความสัมพันธ์ของครอบครัวที่แตกต่างจากวิถีครอบครัวทั่วไปดั้งเดิม หากแต่กลับเป็นความสัมพันธ์ของครอบครัวรูปแบบใหม่ในสังคมที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ทำให้ครอบครัวหรือคู่รักไม่ต้องรู้สึกกดดันกับการตีตราจากสังคมเหมือนในอดีต

นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ของครอบครัวแบบแยกกันอยู่ยังพบว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้นในหมู่ประชากรรุ่นใหม่ เนื่องจากเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่สมัครใจ (involuntary relationships) ที่เป็นผลมาจากการต้องรับผิดชอบเด็กและผู้สูงอายุ ในทางตรงข้ามความสัมพันธ์ของครอบครัวแบบแยกกันอยู่ยังเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่ความสัมพันธ์ที่มีความมั่นคงถาวรมากขึ้น ทำให้เกิดความเชื่อมั่นระหว่างคู่แต่ยังคงมีอิสระต่อกัน (Levin, 2004)

ครอบครัวแบบแยกกันอยู่ต้องเผชิญกับความต่างของระยะทางที่มีความสัมพันธ์กับความถี่ในการพบเจอกัน คู่สมรสที่อาศัยอยู่ใกล้กันหรือใช้เวลาในการเดินทางไม่มากมีความชุกในการพบเจอกันมากกว่าคนที่อยู่ไกลกัน ทั้งนี้หากเป็นครอบครัวที่แยกกันอยู่แบบมีบุตร พบว่าโดยรวมแม่มีการติดต่อกับบุตรน้อยกว่าพ่อที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับเด็ก สะท้อนให้เห็นว่าความสัมพันธ์ของพ่อหรือแม่ที่อาศัยอยู่กับเด็กจะมีความใกล้ชิดกับเด็ก เข้าใจเด็กมากกว่าอีกบุคคลหนึ่ง (Fischer &

Cardea, 1982) นอกจากนี้ การแต่งงานและอยู่ด้วยกันจะส่งผลต่อสุขภาพของเด็กที่ดี ส่วนการหย่าร้าง แยกกันอยู่ ส่งผลต่อสุขภาพของเด็กที่แย่งมากกว่าการยุติความสัมพันธ์แบบไม่สมรสของผู้ปกครองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (Harknett, 2009) ฉะนั้นการเลือกตัดสินใจชีวิตครอบครัวจึงผลต่อความสัมพันธ์ของครอบครัวลักษณะนี้ ซึ่งอาจจะเป็นทั้งข้อจำกัดหรือทางเลือกในชีวิตโดยขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยของแต่ละบุคคล เนื่องจากรูปแบบการอยู่อาศัยดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางสังคมที่มีความเป็นพลวัตมากขึ้น

**“ครอบครัว
เลี้ยงเดี่ยว” กับ
ความสัมพันธ์
ของครอบครัวที่
เปราะบาง**

เมื่อชีวิตครอบครัวมาถึงทางตันจนต้องสิ้นสุดความสัมพันธ์ของคู่สมรส “การหย่าร้าง” จึงเป็นทางเลือกสำคัญอันหนึ่งในการยุติความสัมพันธ์ และเป็นสาเหตุหนึ่งที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบครัวเรือนให้มีขนาดเล็กลง และความแน่นแฟ้นเจือจางจากครัวเรือนที่มีลูกพร้อมหน้าทั้งพ่อและแม่กลายเป็นครัวเรือนพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยว ซึ่งส่งผลกระทบต่อบทบาทของสมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะพ่อหรือแม่ที่ต้องดูแลเลี้ยงดูลูกเพียงลำพัง (อภิจินดา ชัยมานะเดช, 2562) ประกอบกับผู้หญิงในยุคปัจจุบันมีความเป็นอิสระในการใช้ชีวิตด้วยตัวเองมากขึ้น พึ่งพาฝ่ายชายน้อยลง (วฤศพร ญัฐรุจิโรจน์ และกัญญาวีร์ เทพประภักษ์ ศรีบุรี, 2559)

การสิ้นสุดของชีวิตคู่ 4 รูปแบบ ได้แก่ การละทิ้ง การแยกทาง การหย่าร้าง และการเสียชีวิตของคู่สมรส เป็นผลให้ครอบครัวมีผู้ดูแลลูกตามลำพังเพียงคนเดียว คือ พ่อหรือแม่ ครอบครัวเหล่านี้มีส่วนน้อยที่อยู่แบบครอบครัวเดี่ยวส่วนมากจะอยู่ร่วมกับครอบครัวเดิม (อมรา สุนทรธาดา และสุพัตรา เลิศชัยเพชร, 2552) ซึ่งเป็นเหตุที่ทำให้เกิดครัวเรือน 3 รุ่นอายุ เมื่อพ่อ หรือแม่มีอันต้องย้ายถิ่นฐานไปทำงานห่างไกลจากบ้านเดิม และฝากลูกให้กับปู่ย่าตายายเลี้ยง ในเวลาต่อมา

ครอบครัวพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวมักจะเผชิญกับความยากลำบากทางการเงิน กล่าวคือ ประมาณครั้งหนึ่งของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวนั้นมีค่าใช้จ่ายสูงกว่า

ครอบครัวพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวมัก
จะเผชิญกับความลำบากทางการ
เงิน เกิดเป็นสภาพความเป็นอยู่
ที่เร้นแค้นแบบ “รายได้ทางเดียว
และมีบุตร” (single income with
kids: SIWK)

รายได้ที่เกิดขึ้นจริงและประมาณร้อยละ 40 ไม่มีเงินออมทรัพย์ประเภทใดเลย ทั้งนี้ ครัวเรือนพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวประมาณร้อยละ 60 มีงานทำ และประมาณร้อยละ 25 ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม (UNFPA, 2558) เกิดเป็นสภาพความเป็นอยู่ที่เร้นแค้นแบบ **“รายได้ทางเดียวและมีบุตร” (single income with kids: SIWK)** เมื่อพิจารณาถึงไปถึงเหตุปัจจัยที่เป็นความเสี่ยงก่อนและระหว่างการใช้ชีวิตคู่ พบว่า เป็นตัวกำหนดการเป็นครัวเรือนพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยว เช่น ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การถูกบังคับให้แต่งงาน การใช้ความรุนแรง ความผิดปกติของบุตรหรือภาวะเจ็บป่วยของคู่สมรส (วฤชสพร ญรัฐจิโรจน์ และ กัญญาวีร์ เทพประภักษ์ ศรีบุรี, 2559)

ครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวจึงมีกระบวนการเกิดขึ้นและการดำรงคงอย่างต่อเนื่อง หากพ่อแม่ไม่เปลี่ยนสถานการณ์การสมรส หรือมีการปรับตัวต่อการเลี้ยงดูได้ตามความเหมาะสม ในทางตรงกันข้ามการดำรงอยู่ของครัวเรือนพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวยังอยู่อย่างต่อเนื่องท่ามกลาง “ความขาดแคลน” ในการรับมือกับสภาพปัญหาที่ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวต้องเผชิญที่มีความเกี่ยวข้องกับความยากจนเป็นหลัก (วฤณศิริ ปรานีธรรม และ ประเสริฐ ลิทธิจิรพัฒน์, 2559) ความเครียดจากการเลี้ยงดูลูก ที่อยู่อาศัย สุขภาพ และอคติของสังคมก็ส่งผลกระทบต่อเด็ก สร้างความทุกข์ทรมานจากการเปลี่ยนแปลง และบรรยากาศความขัดแย้งในครอบครัว (Bull & Mittelmark, 2009; Koketso, Calvin, Lehlokwe, & Mafa, 2019)

การเป็นครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวนั้นนอกจากจะส่งผลกระทบต่อบุตรโดยตรง พ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวเองก็ได้รับผลกระทบในทุกมิติด้วยเช่นกัน อาทิ ผลกระทบต่อเศรษฐกิจทั้งในส่วนของภาระการทำงานที่เพิ่มมากขึ้น รายรับ รายจ่าย และการครอบครองทรัพย์สินที่เปลี่ยนแปลงไป (วฤณศิริ ปรานีธรรม และ ประเสริฐ ลิทธิจิรพัฒน์, 2559) รวมไปถึงการไม่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในสังคมที่ยังดูแคลนการเป็นพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว นำไปสู่การลดความน่าเชื่อถือและความภาคภูมิใจในตนเอง และการเลือกปฏิบัติในเชิงลบ เช่น การจ้างงาน และการมีส่วนร่วมทางสังคม (UNFPA, 2558) นอกจากนี้ปัญหาผลกระทบยังขยายจากภายในครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวไปสู่ ปู่ ย่า ตา ยายหรือญาติพี่น้องที่เกี่ยวข้อง ที่ต้องมาร่วมรับผิดชอบดูแลเด็กและครอบครัว (วฤชสพร ญรัฐจิโรจน์ และ กัญญาวีร์ เทพประภักษ์ ศรีบุรี, 2559) รวมทั้งอาจส่งผลกระทบต่อขนบและจารีตในการสร้างครอบครัว และการพึ่งพา ดูแล สมาชิกในครอบครัวซึ่งเป็นรากฐานความสัมพันธ์ที่สำคัญของสังคม

สถานะครัวเรือนจึงมีความเป็นพลวัต สามารถเปลี่ยนแปลงจากลักษณะครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวสู่ครัวเรือนรูปแบบอื่นๆ เช่น การแต่งงานใหม่ทำให้ครัวเรือนพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยวกลายเป็นครัวเรือนพ่อแม่ลูก โดยที่เด็กอยู่อาศัยกับพ่อเลี้ยงหรือแม่เลี้ยง (วฤชสพร ญรัฐจิโรจน์ และ กัญญาวีร์ เทพประภักษ์ ศรีบุรี, 2559) หรือ ครัวเรือนขยาย หรือ ครัวเรือน 3 รุ่นอายุ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวส่งผลต่อการได้รับการสนับสนุนทุนทางสังคมจากสมาชิกใน

ครอบครัวเพิ่มมากขึ้น (พัชชา เจริญถิ่นจันทร์, 2558) การฟื้นคืนสภาพครอบครัวด้วยการสร้างความสัมพันธ์ของครอบครัวให้เหนียวแน่นขึ้นด้วยการยึดโยงความสัมพันธ์ทางสายเลือด โดยเฉพาะครอบครัวพ่อแม่ก็จะช่วยให้ปัญหานานัปการจากครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวบรรเทาเบาบางลง

รอยร้าวที่รากฐาน ของการสร้าง ครอบครัว

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน ที่มาพร้อมกับความก้าวหน้าเทคโนโลยีเปลี่ยนโลก ทำให้หนุ่มสาวยุคใหม่มีกระบวนการสร้างครอบครัวที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนที่มักจะเริ่มต้นใช้ชีวิตร่วมกันด้วยการแต่งงาน มีบุตรและอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวพร้อมหน้าพ่อแม่ลูก ปัจจุบันแนวโน้มของการเป็นโสด หรือการไม่แต่งงานของคนรุ่นใหม่พบเห็นกันมากขึ้น แม้กระทั่งการแต่งงานแต่ไม่มีบุตรก็เป็นเรื่องที่พบมากขึ้นจนจำนวนเด็กลดน้อยลงอย่างมาก ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ส่งสัญญาณให้เห็นถึงรอยร้าวที่รากฐานของการสร้างครอบครัว ที่ค่านิยมของการสร้างครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก การอาศัยอยู่ลำพังคนเดียวของประชากรในกลุ่มวัยทำงาน หรือแม้กระทั่งวัยสูงอายุ นั้น เป็นสิ่ง que พบเห็นได้มากขึ้น

ปรากฏการณ์การอยู่ลำพังคนเดียว มีให้เห็นมากขึ้นหลายประเทศในทวีปเอเชีย อย่างเช่น ประเทศเกาหลีใต้ และประเทศญี่ปุ่น เป็นประเทศที่เป็นสังคมโดดเดี่ยวอย่างเต็มตัวในปัจจุบัน เมื่อคนรุ่นใหม่จำนวนไม่น้อยมีค่านิยมไม่แต่งงานหรืออยู่เป็นโสด และรักสันโดษ ในประเทศเกาหลีใต้ เรียกคนรุ่นใหม่ที่มีค่านิยมดังกล่าวว่า “ซัมโป เจเนอร์ชัน” (삼포세대, Sampo generation) โดยที่ ‘ซัมโป’ แปลว่า 3 ซึ่งหมายถึง การละทิ้งความสัมพันธ์ การแต่งงาน และการมีลูก (จงจิตต์ ฤทธิรงค์, 2564) ในประเทศญี่ปุ่นถือว่าเป็นประเทศแรกๆ ในเอเชีย ที่มีวัฒนธรรม “ตัวคนเดียว” ที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง เนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ทำให้เกิดธุรกิจที่ให้บริการสำหรับคนที่ชอบทำอะไรคนเดียว เราเรียกวัฒนธรรมการอยู่คนเดียวของคนญี่ปุ่นว่า “โอฮิโตรีซามะ” (おひとりさま, Ohitorisama) ซึ่งหมายถึงทำอะไรด้วยคนเดียวหมดทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นกินข้าว ดูหนัง

ท่องเที่ยว ฯลฯ นอกจากนี้สถาบันวิจัยความมั่นคงทางสังคมและประชากรแห่งชาติของญี่ปุ่น ได้เปิดเผยว่า ในปี 2040 หนึ่งในสี่ของผู้สูงอายุนับ 65 ปี จะต้องอยู่ตัวคนเดียวโดยไม่มีลูกหลานหรือครอบครัวคอยดูแล กลายเป็นอวสานของครอบครัวและอยู่คนเดียวตายโดดเดี่ยว (MGRonline, 2561) ปรากฏการณ์ดังกล่าวในญี่ปุ่นทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “ฮิกิโคโมริ” (ひきこもり), Hikikomori) ที่เป็นพฤติกรรมการหลีกเลี่ยงจากสังคมเพราะไม่สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมได้ (Brandinside, 2562) เป็นปรากฏการณ์ที่พบเห็นเป็นบ่อยๆ ในสังคมญี่ปุ่นปัจจุบัน

จากสถานการณ์การอยู่คนเดียวในปัจจุบันของหนุ่มสาวรุ่นใหม่ ได้ส่งสัญญาณอย่างชัดเจนว่า ในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า ประเทศไทยจะเดินรอยตามวัฒนธรรมการอยู่คนเดียวของประเทศญี่ปุ่นและเกาหลีใต้ ในอีก 20 ปีข้างหน้า เราอาจต้องมีการเตรียมตัวเพื่อรองรับสังคมสูงวัยที่ผู้สูงอายุอยู่คนเดียว ซึ่งจะเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อความเปราะบางเป็นอย่างมาก

หากพิจารณาความสัมพันธ์ของครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นความเป็นครอบครัวตามนิยามดั้งเดิมอาจไม่ครอบคลุมวิถีครอบครัวตามยุคสมัยใหม่มากนัก เพราะรูปแบบและลักษณะการอยู่อาศัยทางกายภาพ รวมถึงวิถีคิดและการให้คุณค่ากับสมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะบุตรได้เปลี่ยนไปตามบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี

สังคมไทยจึงมีแนวโน้มครอบครัวคนเดียวเพราะการครองโสดเพิ่มมากขึ้น และหากแม้ได้พัฒนาเป็นครอบครัวก็พบว่าหลายครอบครัวเลือกที่จะเป็นครอบครัวไร้บุตร และมีเพียงความสัมพันธ์ฉันท์สามีภรรยาเท่านั้น ครอบครัวเหล่านี้จึงน่าจับตามอง อีกทั้งหลายครอบครัวมีเหตุผลและความจำเป็นบางอย่างจึงต้องแยกกันอยู่ แต่ยังคงรักษาความสัมพันธ์ของครอบครัวไว้ และหากแม้ความสัมพันธ์ในครอบครัวไม่สามารถดำรงคงอยู่ต่อไปได้ด้วย เพราะการพลัดพราก หรือการหย่าร้างแยกทาง พ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองในครอบครัวเหล่านี้ต้องกลายเป็นครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวหากมีบุตรที่ต้องรับผิดชอบ จึงกลายเป็นครอบครัวที่เปราะบางต่อสถานการณ์ปัญหาที่หลายครอบครัวต้องเผชิญและที่สำคัญที่สุด คือ

รูปแบบความสัมพันธ์ในครอบครัวดังกล่าวมาข้างต้นส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของสมาชิกครอบครัวทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นสมาชิกในครอบครัวที่จำเป็นต้องได้รับความอบอุ่นจากความสัมพันธ์ในครอบครัวมากเป็นพิเศษ

การทำความเข้าใจเชิงลึกในแต่ละบริบทของครอบครัวที่แตกต่างกัน จะช่วยให้ภาพสะท้อนที่ชัดเจนขึ้น ของครอบครัว ในขณะที่คนในสังคมกำลังมีความเป็นปัจเจกเพิ่มขึ้นชัดเจนมากขึ้น แม้จะมีเครือข่ายความสัมพันธ์ของครอบครัวทางสายเลือดเข้ามาเกี่ยวพันอยู่บ้างก็ตาม แต่หากสถานการณ์ครอบครัวเหล่านี้เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากย่อมส่งผลกระทบต่อภาพรวมในสังคมสูงวัยที่ต้องการเกื้อหนุนจากประชากรที่มีคุณภาพในทุกกลุ่มวัย ทั้งนี้หากวิเคราะห์แนวโน้มในอนาคตของความสัมพันธ์ในครอบครัวก็พบมีข้อสังเกตที่น่าสนใจ ดังนี้

- หากการครองโสดเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง การเพิ่มขึ้นของครอบครัวไร้บุตร รวมทั้งครอบครัวที่แยกกันอยู่เพิ่มขึ้นย่อมทำให้ขนาดครอบครัวเล็กลง ส่งผลให้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวลดน้อยลง ในขณะที่ความเป็นปัจเจกบุคคลจะเพิ่มขึ้น ความเป็นอิสระและความคล่องตัวในการใช้ชีวิต ก็จะมีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นกระแสที่สวนทางกับสังคมที่ต้องการเพิ่มจำนวนบุตรเพื่อทดแทนกลุ่มประชากรที่สูญเสียไปและเตรียมการรองรับสังคมสูงวัยขั้นสุดยอดที่ต้องการจำนวนประชากรวัยเด็กและวัยทำงานเพิ่มขึ้นและมีคุณภาพมากขึ้นเพื่อเป็นกำลังสำคัญให้กับประเทศต่อไป
- การเข้ามาอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีเปลี่ยนโลก (disruptive technology) จะเข้ามาสร้างหรือทดแทนความสัมพันธ์ของครอบครัวจะมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) การใช้เทคโนโลยีติดต่อสื่อสาร ยานยนต์อัจฉริยะ เทคโนโลยีชีวจักร เทคโนโลยีชีวภาพ ฯลฯ

ทุกการเปลี่ยนแปลงของมิติครอบครัวในปัจจุบันทั้งในแง่ของรูปแบบและความสัมพันธ์ของครอบครัวล้วนมีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนสังคมเพราะสถาบันครอบครัวเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญให้กับสมาชิกทุกคน ดังนั้นการมีนโยบายครอบครัวที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวในภาพรวม และมีแนวทางในการให้ความช่วยเหลือเชิงรุกแก่ครอบครัวเปราะบาง จัดสวัสดิการอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม จึงเป็นภารกิจสำคัญและท้าทายของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการวางแผนอย่างรอบด้าน และขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ยั่งยืนต่อไป

การพัฒนาเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงกับการสร้างครอบครัว

การพัฒนาเศรษฐกิจกับการสร้างครอบครัว

ตลอดระยะเวลา 20 ปีหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจการเงินเอเชีย พ.ศ. 2540 เศรษฐกิจของประเทศไทยมีการเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องแต่ยังคงติดอยู่ในกลุ่มประเทศรายได้ปานกลางมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 40 ปี ซึ่งสะท้อนให้เห็นขีดจำกัดของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นเงื่อนไขในการพัฒนาอุตสาหกรรมและกับดักเทคโนโลยีชั้นกลางและสูงที่ยังทำให้ประเทศไทยยังคงก้าวไม่พ้นกับดักรายได้ปานกลาง

มิติทางเศรษฐกิจในระดับมหภาคและจุลภาคเป็นเรื่องใกล้ตัวและใกล้ครอบครัวอย่างไม่อาจที่จะปฏิเสธได้ เพราะปัจจัยด้านเศรษฐกิจนั้นเป็นฐานรากของความเป็นอยู่ที่ดีในการดำรงชีวิตและครอบครัว งานวิจัยจำนวนมากศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงครอบครัว การสร้างครอบครัว และการตัดสินใจมีบุตร ได้แก่ สภาวะเศรษฐกิจ การมีงานทำ ระดับรายได้ สถานะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยทางด้านประชากรและสังคมคือ ระดับการศึกษา บทบาทของผู้หญิง โครงสร้างประชากร การย้ายถิ่น และสถานภาพสมรส

จากปัจจัยข้างต้นทำให้เห็นได้ว่า มิติทางเศรษฐกิจเข้าไปมีส่วนร่วมสำคัญอย่างมากเพราะโดยแก่นแท้แล้วครอบครัวถือเป็นหน่วยทางเศรษฐกิจกล่าวคือ มีการสร้างโภชนาการขั้นแล้วส่งผ่านจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของมรดก การสมรส หรือการลงทุนทางการศึกษาก็ตาม ดังนั้น การตัดสินใจว่าจะมีบุตรหรือไม่จะมีกี่คนและจะมีเมื่อไหร่จะมีข้อคำนึงทางเศรษฐกิจเป็นเงื่อนไขสำคัญ ซึ่งเกี่ยวข้องกับรายได้ เงินออม และโอกาสทางเศรษฐกิจการเงิน เช่น โอกาสในหน้าที่การงาน (กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, 2558)

สำหรับการสร้างครอบครัวของไทย พบว่าตลอดช่วงเกือบ 15 ปีที่ผ่านมา จำนวนการแต่งงานมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องด้วยอัตราการเติบโตเฉลี่ยต่อปี ลดลงร้อยละ 0.8 ขณะที่จำนวนการหย่าร้างมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นด้วยอัตราการเติบโตเฉลี่ยต่อปี เพิ่มขึ้นร้อยละ 3 ซึ่งแนวโน้มการแต่งงานที่ลดลงอาจเกี่ยวข้องกับการเพิ่มขึ้นของรูปแบบการอยู่อาศัยแบบอยู่ก่อนแต่งงาน (cohabitation) และมีความสัมพันธ์แบบแยกกันอยู่ (living apart together: LAT) รวมถึงประชากรไทยได้มีการชะลอการแต่งงานเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม แต่ก็มีแนวโน้มที่จะแต่งงานเมื่อมีอายุสูงขึ้น จากข้อมูลสำมะโนประชากรระหว่างปี 2513-2553 พบว่าทั้งประชากรชายและหญิงมีแนวโน้มที่เลื่อนอายุการสมรสของตนออกไป กล่าวคือในปี 2513 ผู้ชายแต่งงานเมื่อมีอายุเฉลี่ยเท่ากับ 24.7 ปี เพิ่มขึ้นเป็น 28.7 ปี ในปี 2553 ขณะที่ผู้หญิงเพิ่มขึ้นจาก 22.0 ปี เป็น 24.9 ปี (ศุทธิดา ชวนวัน และ ปิยวัฒน์ เกตุวงศา, 2552)

นอกจากแนวโน้มการแต่งงานที่ลดลงแล้ว ผลที่ตามมาคือจำนวนเกิดมีชีพของไทยลดลงเช่นเดียวกัน จากจำนวนการเกิดมีชีพ 809,485 คน ในปี 2548 ลดลงเป็น 569,736 คน ในปี 2562 และลดลงจนเหลือเพียง 544,570 คน ในปี 2564 (สำนักบริหารการทะเบียน กระทรวงมหาดไทย, 2564) จะเห็นได้ว่าหากเรากล่าวถึงการแต่งงาน คือจุดเริ่มต้นของการสร้างครอบครัวและ

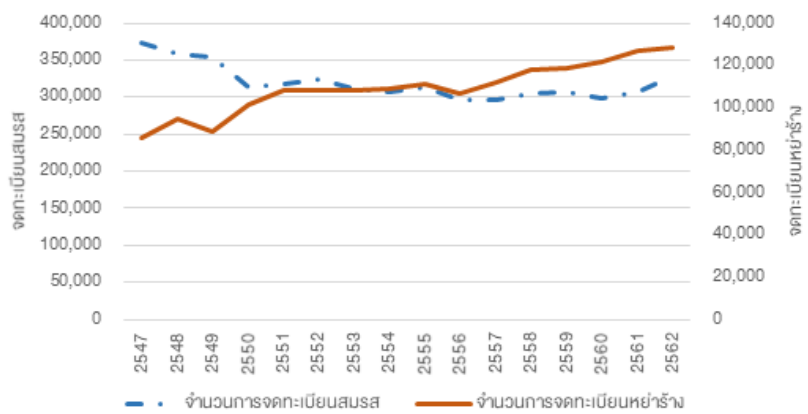
ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงครอบครัว การสร้างครอบครัว และการตัดสินใจมีบุตร ได้แก่ สภาวะเศรษฐกิจ การมีงานทำ ระดับรายได้ สถานะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

ประชากรชายและหญิงมีแนวโน้มที่จะเลื่อนอายุการสมรสของตนออกไป และจำนวนเกิดมีชีพของไทยลดลงเช่นเดียวกัน

การมีบุตรจะทำให้ครอบครัวสมบูรณ์แบบนั้น ก็สรุปได้ว่าแนวโน้มที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันการสร้างครอบครัวให้สมบูรณ์แบบนั้นลดลงอย่างต่อเนื่อง

ในการศึกษาของ Dew และ Prico (2011) ซึ่งใช้ข้อมูลการสำรวจระยะยาว (longitudinal data) ของครอบครัวและครัวเรือนในสหรัฐอเมริกายืนยันความเกี่ยวข้องกันระหว่างความพร้อมทางด้านการเงินของคนในกลุ่มที่กำลังเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ และยังพบว่าคนที่อยู่อาศัยร่วมกันก่อนแต่งงาน (cohabitation) การมีอาชีพการงาน และเงินออมจะมีโอกาสแต่งงานสูงกว่า

รูปที่ 11: สถิติการจดทะเบียนสมรสและการหย่าร้างของประเทศไทยในระหว่างปี 2547-2562

แหล่งข้อมูล: สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง

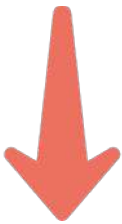
นอกจากนี้ ในการศึกษาของ Braunor-Otto และ Goist (2018) ยังพบว่าความเครียดทางการเงิน และความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจมีผลต่อการมีบุตร ทั้งยังพบว่าผู้ใหญ่ช่วงต้นไม่ว่าจะเป็นเพศหญิงหรือเพศชายที่มีรายได้น้อย การศึกษาน้อย และมีความกังวลมากขึ้นเกี่ยวกับโอกาสในการทำงานในอนาคตที่ไม่แน่นอน จะมีโอกาสในการมีบุตรลดลง และในกลุ่มคนที่กังวลในประเด็นเหล่านี้ แต่ตั้งใจจะมีลูก ก็มักจะมีลูกคนแรกหลังอายุ 30 ปี เพราะต้องการเวลามากขึ้นในการสร้างตัวเองทางการเงินก่อนที่จะเริ่มสร้างครอบครัว

ยิ่งไปกว่านี้ ยังพบว่าสถานะการเงินเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตรนั้นเป็นอุปสรรคที่แท้จริงสำหรับคนหนุ่มสาว ท่ามกลางสถานการณ์บีบคั้นทางเศรษฐกิจและตลาดแรงงานในปัจจุบัน

จากการศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจต่อการสร้างครอบครัวพบว่า คนในทุกระดับเศรษฐกิจมองว่าการมีลูกมีค่าใช้จ่ายสูง โดยคนที่มีเศรษฐกิจฐานะปานกลางถึงดีจะมีความกังวลเรื่องค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาเป็นหลัก ในขณะที่คนที่เศรษฐกิจฐานะต่ำจะมีความกังวลเรื่องค่าใช้จ่ายด้านการมีบ้านอาศัยที่มั่นคง การมีรถเพื่ออำนวยความสะดวกให้ลูก และการซื้อของเล่นให้ลูกตามโอกาสเป็นหลัก ดังนั้นนโยบายจึง มีผลต่อคนแต่ละกลุ่มแตกต่างกัน (มนสิการ กาญจนะจิตรา และคณะ, 2559) ขณะที่เศรษฐกิจระดับมหภาคส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจสร้างครอบครัวไม่ว่าจะเป็นการเกิดและการแต่งงาน

จากการศึกษาของ Salamaliki (2017) พบว่าอัตราการแต่งงานและอัตราเกิดเป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงของรายได้ การจ้างงาน มีรายได้ที่สูงขึ้น และมีการจ้างงานจะทำให้อัตราเกิดและอัตราการแต่งงานที่เพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ ยังพบว่าการลดลงของผลิตภัณฑ์รวมในประเทศ (GDP) โดยรวมมีความสัมพันธ์กับการลดลงของอัตราเจริญพันธุ์ของหลายประเทศ ในกลุ่ม OECD ในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา (ค.ศ.1980-2008) โดยการว่างงาน ที่เพิ่มขึ้น และความเชื่อมั่นของผู้บริโภคจะทำให้ภาวะการเจริญพันธุ์ลดลง นอกจากนี้สองปัจจัยข้างต้น แล้วยังพบว่าความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้น ค่าจ้างที่ลดลง และการศึกษาที่มากขึ้น เป็นปัจจัยสำคัญที่กดดันภาวะเจริญพันธุ์ด้วยกัน (Sobotka, Skirbekk, & Philipov, 2011)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ามิติทางเศรษฐกิจเป็นหนึ่งในปัจจัยหลักที่มีความสำคัญต่อการสร้างครอบครัวและการตัดสินใจมีบุตร หากต้องการให้ประชาชนในประเทศมีบุตรหรือลดความเปราะบางของการอาศัยอยู่คนเดียวด้วยการสร้างครอบครัว การขยายตัวทางเศรษฐกิจที่จะเพิ่มรายได้และการมีงานทำให้แก่ประชาชนถือว่าเป็นส่วนสำคัญอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ควรที่จะต้องคำนึงถึงปัจจัยอื่นๆ ประกอบด้วย ไม่ว่าจะเป็นบริบททางสังคม วัฒนธรรม และค่านิยม นอกจากนี้ ควรลดความกังวลทางเศรษฐกิจและการเงิน และสร้างความเชื่อมั่นทางเศรษฐกิจให้แก่ประชาชนเพื่อลดการชะลออายุเมื่อแรกสมรสและอายุของการมีบุตรคนแรก

สัญญาณสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ ภาวะมีบุตรยาก พบว่าเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสาเหตุการเพิ่มขึ้นดังกล่าวเกิดจากหลายปัจจัย เช่น การแต่งงานช้า การวางแผนการมีบุตรที่ช้าลงโดยเฉพาะกลุ่มคนวัยทำงาน ซึ่งจะทำให้การใช้เทคโนโลยีที่ช่วยการเจริญพันธุ์ต่างๆ อย่างเช่น In-Vitro Fertilization (IVF) ซึ่งเป็นการนำไข่และอสุจิมาผสมกันให้เกิดการปฏิสนธิภายนอกร่างกาย จะมีส่วนเข้ามามีบทบาทสำคัญ แต่ก็เชื่อว่าทุกคนจะสามารถทำได้เพราะมีข้อจำกัดทางรายได้ เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยโดยประมาณ 200,000 บาท

การเปลี่ยนแปลง บทบาทของผู้หญิง

สัดส่วนผู้หญิงโสดมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า ผู้หญิงที่มีการศึกษาสูงโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปมีแนวโน้มที่จะแต่งงานช้าลง ซึ่งปรากฏการณ์นี้เรียกว่า “Marriage strike” นอกจากนี้ ในกลุ่มประเทศเอเชียพบว่ามีกลุ่ม “Gold miss” คือ กลุ่มผู้หญิงที่มีการศึกษาสูง มีสถานภาพทางสังคมที่สูง โดยผู้หญิงกลุ่มนี้ไม่เพียงแต่จะชะลอการแต่งงาน แต่กลับเลือกที่จะไม่แต่งงานและคงสถานภาพการอยู่เป็นโสด (ศศิวิมล วรุณศิริ ปวีณวัฒน์, 2562, 2563)

สำหรับประเทศไทย ร้อยละ 50-60 ของผู้หญิงไทยที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปเป็นโสด และมีเพียงร้อยละ 15-20 ของผู้หญิงไทยที่จบชั้นมัธยมศึกษาและร้อยละ 10-15 ของผู้หญิงที่จบชั้นประถมศึกษาเป็นโสด นอกจากนี้ ผู้หญิงไทยที่มีอายุ 35 ปีขึ้นไปและสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีแนวโน้มที่จะอยู่เป็นโสดมากขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า การศึกษาของผู้หญิงที่

เพิ่มสูงขึ้นทำให้การอยู่เป็นโสดมากขึ้น อีกทั้งการมีลูกของผู้หญิงที่มีการศึกษาสูง มีแนวโน้มที่จะมีลูกน้อยลง เพราะให้ความสำคัญกับคุณภาพมากกว่าปริมาณของจำนวนลูก การมีลูกส่งผลกระทบต่อค่าจ้างของแรงงานหญิง และในขณะเดียวกัน ต้นทุนการเลี้ยงดูที่เพิ่มขึ้น ทำให้คู่สมรสมีแนวโน้มที่จะชะลอการมีลูกหรือตัดสินใจไม่มีลูก (ศศิวิมล วรณศิริ ปวีณวัฒน์, 2562, 2563)

นอกจากนี้ ยังพบว่าการทำงานของผู้หญิงมีความสัมพันธ์เชิงลบต่อการมีบุตรคนแรก ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับสมมติฐานเรื่องค่าเสียโอกาสของผู้หญิง กล่าวคือ ภาระการเลี้ยงลูกทำให้สูญเสียโอกาสในการทุ่มเทเวลาให้กับงานเพื่อความก้าวหน้าในอาชีพ เป็นที่น่าสังเกตว่าประเทศที่ใช้ในการศึกษาเหล่านี้มักเป็นสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ และมีความคาดหวังว่าผู้หญิงต้องเป็นผู้เลี้ยงดูลูก ด้วยเหตุนี้การมีบุตรจึงทำให้ผู้หญิงเสียรายได้มากกว่าผู้ชาย แต่ในทางกลับกันในประเทศที่มีความเท่าเทียมกันด้านเพศ เช่น ในกลุ่มประเทศนอร์ดิก พบว่าการที่ผู้หญิงมีงานทำและมีระดับรายได้สูง มีแนวโน้มที่จะส่งผลเชิงบวกต่อการมีบุตรมากยิ่งขึ้น (มนสิการ กาญจนะจิตรา และคณะ, 2559)

ปัจจุบันประเทศไทยได้มีการเรียกร้องความเท่าเทียมทางเพศและสนับสนุนบทบาทผู้หญิงมากขึ้น สะท้อนได้จากการที่มีจำนวนผู้หญิงเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในการทำงานทั้งในส่วนภาครัฐและภาคประชาชน รวมทั้งการได้รับเลือกตั้งเพื่อทำหน้าที่ทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติเพิ่มขึ้น (ไพลิน ภูจินาพันธุ์, 2560)

การเข้าสู่ตลาดแรงงานของผู้หญิงที่กว้างขวางขึ้น ทำให้ความสามารถในการสร้างความมั่นคงด้านเศรษฐกิจของผู้หญิงสูงขึ้นไปด้วย สะท้อนให้เห็นว่าผลตอบแทนทางด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญต่อการตัดสินใจแต่งงานและมีบุตร ผู้หญิงที่มีการศึกษาสูง ครอบครัวมีฐานะดี มีตำแหน่งหน้าที่การงานสูงมักจะตัดสินใจอยู่เป็นโสดหรือเลื่อนอายุแต่งงานออกไปจนกว่าจะทำเป้าหมายที่ตั้งไว้สำเร็จ หรือผู้หญิงโสดที่มีฐานะปานกลางมักจะรอความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจมุ่งทำงานให้เกิดความมั่นคงก่อนที่จะแต่งงาน (ทิพวรรณ ศิริสัมพันธ์, สิริรัฐ หนูสี, และณัฐชนัน ฐิติพันธ์รังสฤต, 2562)

สถานการณ์โควิด-19 สะท้อนบทบาทการทำงานของผู้หญิงอย่างน่าสนใจ ในช่วงที่มีมาตรการปิดเมือง ผู้หญิงจำนวนมากตกงาน เนื่องจากส่วนใหญ่มักจะทำงานในภาคการค้าและบริการ ทำให้ผู้หญิงต้องเปลี่ยนบทบาทมาใช้เวลาในการทำงานบ้าน ดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวโดยที่ไม่ได้รับรายได้ และมักต้องเผชิญความเครียดเสมอ เนื่องจากการต้องออกจากงาน และไม่มีรายได้ทำให้ผู้หญิงขาดความเชื่อมั่นในตนเอง (Savage, 2020) ทั้งนี้ ความแตกต่างของบทบาทระหว่างชายและหญิงยังมีผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยที่พบว่าผู้หญิงที่ไม่ได้ออกไปทำงานนอกบ้านจะมีความเสมอภาคในการตัดสินใจเรื่องในครอบครัวร่วมกับผู้ชายหรือสามีน้อยกว่าผู้หญิงที่ออกไปทำงานนอกบ้าน ขณะที่ผู้หญิงที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านจะมีความใกล้ชิดและมีเวลาให้บุตรน้อยกว่าผู้หญิงที่ไม่ได้

สามีที่มีภรรยาออกไปทำงานนอกบ้านจะมีการปรับพฤติกรรมและทัศนคติ ต่อบทบาทการหาเลี้ยงครอบครัว ยอมรับการตัดสินใจของผู้หญิงมากขึ้น และสามี มีบทบาทในการช่วยเลี้ยงดูบุตรมากขึ้น การที่ผู้หญิงไม่ได้ออกไปทำงานนอก บ้าน ส่งผลให้เกิดปัญหาด้านการดำเนินชีวิตของครอบครัว ได้แก่ เศรษฐกิจ ในครอบครัวที่จำกัด การดูแลเอาใจใส่บุตรและสามีมากเกินไป ขณะที่ผู้หญิง ที่ออกไปทำงานนอกบ้านมักจะประสบปัญหาด้านการใช้เวลาแก่สามีและ บุตร และการต้องแบกรับภาระทั้งงานนอกบ้านและงานในบ้าน (พิมลพรณ วายจตุ, 2536) นอกจากนี้ การมีบุตรทำให้ผู้หญิงเสียโอกาสจากการต้องออก จากงานมาเลี้ยงลูก ขาดโอกาสก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ทำให้ขาดประสบการณ์ ในการทำงานในระยะเวลาที่ต้องออกมาเลี้ยงบุตร บางคนก็ออกมาจากตลาด แรงงานเพื่อเลี้ยงดูบุตรมีโอกาสที่จะถูกปฏิเสธจากนายจ้างค่อนข้างสูงหรือ โอกาสจะกลับไปทำงานนั้นไม่ใช่เรื่องง่ายจากข้อจำกัดด้านอายุ ผู้หญิงอายุ 35 ปีหรือมากกว่าที่ต้องการกลับเข้าสู่ตลาดแรงงานอาจไม่ได้รับการจ้างงานเนื่องจาก เงื่อนไขอายุและประสบการณ์ทำงาน (มนสิการ กาญจนะจิตรา และคณะ, 2562)

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนบทบาทของผู้หญิงในแง่ที่ผู้หญิงสามารถดูแล ตนเองได้มากขึ้น อาจลดการให้ความสำคัญต่อการมีครอบครัวของผู้หญิงการ แต่งงานมีครอบครัวอาจไม่ใช่คำตอบหรือความฝันอันดับต้นๆ ของผู้หญิงแฉกเช่น ในอดีต หากมีครอบครัวการอยู่บ้านดูแลลูกเพียงอย่างเดียวหรือเป็นแม่บ้านเต็ม ตัว อาจทำได้เฉพาะกลุ่มบุคคลที่มีเศรษฐกิจฐานะค่อนข้างสูง มีความสามารถทาง ด้านการเงินที่สามารถส่งเสริมคุณภาพชีวิตของบุตรได้อย่างดี มีกำลังในการจ้างผู้ ดูแลช่วยเลี้ยงบุตรได้ ขณะที่กลุ่มคนหรือครอบครัวที่มีเศรษฐกิจปานกลางลงมา ต้องเผชิญกับอุปสรรคด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในสภาวะที่ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยง ลูกเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว

ความเหลื่อมล้ำ และการกระจาย อำนาจกับ ครอบคลุมไทย

ปัจจุบัน

“ความยากจนสัมพัทธ์”

(relative poverty)

มีน้ำหนักมากกว่า

“ความยากจนเชิงสัมบูรณ์”

(absolute poverty)

ในการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยในหลายทศวรรษที่ผ่านมา ผลของการพัฒนาเศรษฐกิจส่งผลดีในหลายๆ ด้าน เช่น ในแง่ของรายได้จากผลผลิตทั้งหมดรวมในประเทศต่อประชากรได้เพิ่มขึ้นจาก 39,965 บาทต่อหัว เป็น 234,806 บาทต่อหัว ในช่วงระหว่าง พ.ศ.2533 ถึง พ.ศ.2562 (CEIC, 2020) พร้อมทั้งจำนวนคนจนก็ลดลงจาก 22.7 ล้านคน ใน พ.ศ. 2541 เหลือเพียง 4.3 ล้านคน ใน พ.ศ.2562 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563)

ภาพรวมของมิติทางเศรษฐกิจมีแนวโน้มที่ดี และการที่ประชาชนส่วนใหญ่มีรายได้เพิ่มขึ้น ท่ามกลางการเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยส่งผลให้ “ความยากจนเชิงสัมบูรณ์” (Absolute poverty) ลดลงอย่างต่อเนื่องจากรายได้ที่สูงกว่าเส้นความยากจนที่ธนาคารโลกใช้เป็นมาตรฐานวัดความจนทั่วโลก พร้อมทั้งความเจริญทางเศรษฐกิจ ประกอบกับการขยายตัวของบริการทางการเงิน อาทิ เงินผ่อนและสินเชื่อส่วนบุคคลส่งผลให้ประชากรเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกสมัยใหม่ได้อย่างไม่ลำบาก

ด้วยการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่กล่าวข้างต้นทำให้ปัจจุบัน “ความยากจนสัมพัทธ์” (Relative poverty) มีน้ำหนักมากกว่า “ความยากจนเชิงสัมบูรณ์” ในการประกอบสร้างเป็น “ความเหลื่อมล้ำที่คนรู้สึก” (Perceived inequality) (สถณี อาชวานันทกุล, 2554) ที่เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่อยู่คู่กับสังคมไทยมานานและยังคงเป็นปัญหาที่เรื้อรังที่รอการแก้ไข

ปัจจุบันความยากจนสัมพัทธ์ที่สามารถรับรู้ได้อย่างชัดเจน คือหนี้ครัวเรือน จากการประเมินข้อมูลเงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือน หรือหนี้ครัวเรือน ล่าสุดในไตรมาส 3/2563 โดยธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) สะท้อนว่าหนี้ครัวเรือนของไทยยังคงอยู่ในระดับสูง และมีทิศทางเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องสวนทางกับสัญญาณอ่อนแอของภาวะเศรษฐกิจ โดยสัดส่วนหนี้ครัวเรือนในไตรมาส 3/2563 ทำสถิติสูงสุดในรอบ 18 ปี ที่ 86.6% ต่อจีดีพี และเพิ่มขึ้นจากไตรมาส 1/2555 ที่มีสัดส่วนหนี้ครัวเรือนอยู่ที่ 68.1% จะเห็นว่าทั้งระดับและอัตราการขยายตัวของหนี้ครัวเรือนไทยในปัจจุบันได้อยู่ในลำดับต้นๆ ของเอเชียและทัดเทียมกับประเทศพัฒนาแล้วหลายประเทศ ซึ่งหนี้ส่วนใหญ่อยู่ในสินเชื่ออุปโภคและบริโภคที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ในสัดส่วนที่สูงเมื่อเทียบกับต่างประเทศ

คนไทยจึงเป็นหนี้เร็ว เป็นหนี้นาน และเป็นหนี้จนแก่ ส่วนผู้กู้อายุน้อยมีสัดส่วนเป็นหนี้เสียสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสินเชื่อส่วนบุคคลซึ่งเข้าถึงได้ง่าย (โสมรัชมี จันทรัตน์, อัจฉนา ลำซำ, กฤษฎ์เลิศ สัมพันธ์รักษ์, และ ภูมิใจ ตั้งสวัสดิ์รัตน์, 2562) หากการขยายตัวของหนี้ครัวเรือนสูงขึ้นจะทำให้เศรษฐกิจของประเทศเปราะบางมากขึ้น และมีโอกาสที่จะเพิ่มขึ้นอีกในช่วง 1-2 ปีนี้ เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจของประเทศหดตัวจากผลกระทบจากโควิด-19 และกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้ปานกลางและรายได้ต่ำที่ขาดสภาพคล่อง เพราะมีรายได้ที่ลดลง ยิ่งทำให้ครัวเรือนกลุ่มนี้อาจต้องก่อหนี้เพิ่มเพื่อดำรงชีพ

หนี้ครัวเรือนที่สูงขึ้นกับจำนวน
คนจนที่ลดลง คิดว่าประสบ
ความสำเร็จของการแก้ปัญหา
ความเหลื่อมล้ำจริงไหม? หรือ
แท้จริงแล้วเป็นเพียงการชุก
ปัญหาไว้ได้พรม

ดูเหมือนว่ามาตรการจากภาครัฐ อาทิ โครงการเราไม่ทิ้งกัน การเพิ่ม
วงเงินในบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ ซ้อปดีมีคืน คนละครึ่ง และเราเที่ยวด้วยกัน เป็น
เพียงมาตรการที่ช่วยประคับประคองไม่ให้เกิดการบริโภคภาคเอกชนหดตัวมาก ดัง
นั้นการลดลงของความยากจนเชิงสัมบูรณ์ที่ดูจากการลดลงของจำนวนคนจนจึง
ไม่ใช่สิ่งที่น่าภูมิใจมากนักเพราะความเหลื่อมล้ำและความยากจนสัมพัทธ์ในสังคม
ยังคงสะสมต่อเนื่อง ซึ่งภาครัฐควรจะทำให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหาระยะยาว
ที่ไม่ใช่เพียงแค่ดำเนินนโยบายประชานิยมที่ทำได้เพียงฝั่งกลบรากเหง้าของปัญหา
ไว้ได้ดิน

**ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยเป็นโรคร้ายที่เรื้อรังในหลายมิติ ทั้งมิติ
รายได้และทรัพย์สิน สิทธิและโอกาส ทรัพยากรธรรมชาติและเทคโนโลยี ฯลฯ
ด้วยสถานะของประชาชนที่เข้าไม่ถึงอย่างเท่าเทียม ทำให้คนไม่เท่าเทียมกัน**

นพ.ประเวศ วะสี กล่าวว่า “คนไทยควรจะทำให้ความเข้าใจว่า ความยากจน
ไม่ได้เกิดจากเวรกรรมแต่ชาติปางก่อน แต่เกิดจากโครงสร้างที่อยู่ดิฐธรรมในสังคม
ต้องทำความเข้าใจโครงสร้างและช่วยกันปฏิรูปโครงสร้างที่ทำให้คนจน” (สฤณี อา
ชวานันทกุล, 2554) และนิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวว่า “ความเหลื่อมล้ำ อาจเกิดได้
4 ด้านด้วยกัน คือความเหลื่อมล้ำทางสิทธิ โอกาส อำนาจ และศักดิ์ศรี ไม่จำเป็น
เพราะกฎหมายเพียงอย่างเดียว ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากแนวทางปฏิบัติหรือเกิดในทาง
วัฒนธรรมมากกว่า และความเหลื่อมล้ำเป็นความรู้สึกไม่ได้อยู่กับตัวเงิน เพราะ
ความพอใจในตนเองนั้นมีเงื่อนไขทางสังคม-วัฒนธรรมกำกับอยู่ด้วยเสมอ” (อ้าง
ถึงใน สฤณี อาชวานันทกุล, 2554)

จากการศึกษาแนวโน้มความเหลื่อมล้ำของไทย โดยการอ้างอิงจาก
ข้อมูลสำรวจรายได้รายจ่ายครัวเรือนพบว่า การกระจายรายได้มีแนวโน้มดีขึ้น และ
สัมประสิทธิ์จีนิ (Gini coefficient) ลดต่ำลงมาจากการลดลงของส่วนแบ่งรายได้
หรือส่วนแบ่งรายจ่ายของกลุ่มครัวเรือนที่รวยที่สุด แต่**ชี้ว่าความเหลื่อมล้ำทาง
รายได้แท้จริงจะลดลงเมื่อพิจารณาโดยที่ไม่นับรวมกลุ่มรวยที่สุด 20
เปอร์เซ็นต์จะเห็นว่ารายได้ของคนจนและรายได้ของคนชั้นกลางมีความห่าง
ขึ้น** เพราะช่วงห่างของรายได้จากผลตอบแทนแรงงานไม่มีแนวโน้มลดลง (สมชัย
จิตสุชน, 2558) ซึ่งทำให้ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในสังคมไทยยังคงเป็นปัญหา
อย่างต่อเนื่อง

**การพัฒนาเศรษฐกิจและกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่กระจุกตัวส่ง
ผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่** สร้างความแตกต่างระหว่างภูมิภาคและ
จังหวัดที่มีผลิตภัณฑ์เฉลี่ยต่อหัวสูงสุด กับภูมิภาคและจังหวัดที่มีผลิตภัณฑ์
เฉลี่ยต่อหัวต่ำที่สุด โดยเฉพาะภาคตะวันออกที่มั่งคั่งจากการเป็นพื้นที่รองรับ
โครงการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าความพยายามในการ
กระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคโดยนโยบายและโครงการต่าง ๆ ไม่สามารถ
สร้างความเท่าเทียมกันเชิงพื้นที่ให้เกิดขึ้น และนโยบายเมืองหลักที่เป็นหัวใจ
หลักของนโยบายการกระจายความเจริญอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิด
ความเหลื่อมล้ำมากขึ้นระหว่างเมืองหลักกับเมืองอื่นๆ ภายในภูมิภาคเดียว

(สุปรียา หวังพัชรพล และคณะ, 2558) เพราะในปัจจุบันรัฐบาลจะให้สิทธิประโยชน์การลงทุนในเขตจังหวัดที่มีรายได้ต่อหัวต่ำอย่างไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากปัญหาโครงสร้างพื้นฐานและความสะดวกในการขนส่งสินค้า รวมทั้งนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (Special Economic Zone: SEZs) ตามแนวชายแดนที่มีเป้าหมายเพื่อกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค ยกเว้นรายได้และคุณภาพชีวิตของประชาชน ตลอดจนแก้ปัญหาความมั่นคงนั้นไม่ได้เป็นไปตามที่คาดหวัง เพราะนโยบายสนับสนุนด้านการลงทุนไม่ตอบโจทย์การพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่และไม่ได้ถูกออกแบบอย่างมียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนว่าจะช่วยเชื่อมโยงห่วงโซ่คุณค่า (value chain) ในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านให้หนุนเสริมกันได้อย่างไร

นอกจากนี้ การกำหนดรูปแบบอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้น แต่ต้นทุนแรงงานในไทยสูงกว่าประเทศเพื่อนบ้านและไม่ได้สิทธิพิเศษทางการค้า (Generalized System of Preferences: GSP) จึงไม่ค่อยได้รับความสนใจจากนักลงทุนมากนัก ซึ่งทำให้เห็นถึงการดำเนินนโยบายจากระดับบนสู่ระดับล่างเป็นหลัก (สำนักงานเศรษฐกิจชายแดนและโลจิสติกส์, 2562; เสาวรัจ รัตนคำฟู, 2560) โดยที่ไม่ได้คำนึงถึงการเสริมสร้างประสิทธิภาพการผลิต ภูมิศาสตร์ และทรัพยากรในพื้นที่ในการสนับสนุนรูปแบบของอุตสาหกรรมให้เหมาะสมกับพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ในช่วงที่ผ่านมา การพัฒนาเศรษฐกิจได้ส่งผลทำให้เกิดการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในบริเวณกรุงเทพมหานครและปริมณฑลเป็นส่วนใหญ่ จนก่อให้เกิดการกระจุกตัวอย่างหนาแน่นของทั้งการพาณิชย์ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และการขยายตัวของพื้นที่อุตสาหกรรมและที่อยู่อาศัยในบริเวณรอบนอก ในขณะที่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การเพิ่มขึ้นของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทยยังอยู่ในระดับที่ต่ำกว่ากรุงเทพมหานคร และปริมณฑลเป็นอย่างมาก โดยผล

การคำนวณและจัดอันดับจากค่าดัชนีความเป็นเอกนครของเมือง (Urban Primacy Index) ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบจำนวนประชากรของเมืองที่มีขนาดใหญ่ที่สุดเทียบกับผลรวมของเมืองอันดับสองและสามของแต่ละประเทศ พบว่า ประเทศไทยมีค่าดัชนีดังกล่าวสูงที่สุดในโลก ซึ่งสะท้อนการกระจุกตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สูงมาก เฉพาะในบริเวณกรุงเทพมหานครและปริมณฑล (ณัฐพงษ์ พัฒนพงษ์, อมรรัตน์ ลือนาม, และ พิชญ์ จงวัฒนากุล, 2563)

ทั้งนี้ หากเราพิจารณาร่วมกับการกระจายตัวของประชากรตามพื้นที่ภูมิศาสตร์ (Population density) และการกระจายตัวของประชากรตามเขตที่อยู่อาศัยเป็นเขตเมืองและเขตชนบท ใน พ.ศ. 2561 พบว่าจังหวัดนนทบุรี สมุทรปราการ ภูเก็ต และปทุมธานี มีความหนาแน่นของประชากรในจังหวัดเพิ่มขึ้น และความหนาแน่นประชากรของเขตเมืองก็สูงกว่าเขตชนบทเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ ในระหว่างพ.ศ.2551-2561 สัดส่วนประชากรส่วนใหญ่เคลื่อนย้ายเข้าอยู่อาศัยในเขตเมืองมากขึ้น ขณะที่จำนวนประชากรในเขตชนบทลดลง อีกทั้งจากตัวเลขจำนวนและความหนาแน่นของประชากร สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มจังหวัดดังกล่าวข้างต้นยังมีลักษณะความเป็นเอกนครสูง (primate city) รองจากกรุงเทพมหานคร ซึ่งความเป็นเมืองที่เกิดขึ้นของไทยที่มีเพียงไม่กี่จังหวัดสะท้อนให้เห็นถึงการกระจายตัวประชากรที่ไม่สมดุลจากการกระจุกตัวของประชากรในพื้นที่ในกลุ่มเมืองและพื้นที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่ใช้ในการคำนวณนั้นยึดข้อมูลจากการจดทะเบียนเป็นหลัก แต่ในทางความจริงมีประชากรจำนวนมากที่เข้ามาอยู่อาศัยหรือเข้ามาทำงานในเมือง โดยไม่ได้จดทะเบียนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล หรือตามหัวเมืองเศรษฐกิจต่างๆ ตามภูมิภาค

จากการวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำของประเทศไทยจากการใช้ข้อมูลดาวเทียมและภูมิสารสนเทศ พบว่าการกระจุกตัวของรายได้ครัวเรือน รายได้ของแรงงาน และประสิทธิภาพของสถานประกอบการอุตสาหกรรมในบริเวณกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รวมไปถึงบางจังหวัดในภาคกลางและภาคตะวันออก สอดคล้องกับบริเวณที่มีความหนาแน่นของแสงไฟในเวลากลางคืนในระดับสูง สะท้อนให้เห็นถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่ที่ตั้งอยู่ในบริเวณดังกล่าว เพราะผลจากคุณลักษณะและความเจริญทางเศรษฐกิจของเมืองในการทำหน้าที่เพิ่มประสิทธิภาพให้กับผู้ผลิตและยกระดับรายได้ให้กับแรงงานและผู้บริโภค ของเมือง โดยที่ความหนาแน่นของประชากรและระดับความเป็นเมืองจะทำให้ผู้ผลิตมีประสิทธิภาพสูงขึ้นและแรงงานมีรายได้สูงขึ้น และยังดึงดูดให้ทั้งผู้ผลิต แรงงาน และครัวเรือนย้ายเข้ามาอยู่ในเขตเมืองมากขึ้น เพื่อรับประโยชน์จากการเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทั้งการผลิตและการบริโภคที่เมืองสร้างขึ้น ทำให้พื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑลเป็นศูนย์กลางของการเติบโตเดี่ยว (monocentric growth pole) (ณัฐพงษ์ พัฒนพงษ์ และคณะ, 2563)

อัตราความเป็นเมืองเป็นหนึ่งในสถิติที่บ่งชี้ความเหลื่อมล้ำระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่ และปัญหาเชิงโครงสร้างที่เป็นสาเหตุประการหนึ่งของความเหลื่อมล้ำ

ความเป็นเอกนคร (primate city) สะท้อนให้เห็นถึงการกระจายตัวของประชากรที่ไม่สมดุลจากการกระจุกตัวของประชากรในพื้นที่ในกลุ่มเมืองและพื้นที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจ

ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่และ
การกระจุกตัวของความ
เป็นเมืองส่งผลกระทบให้
เกิดครอบครัวแอ่งกลาง
และครอบครัวไม่พร้อมหน้า

เชิงพื้นที่คือ ความเหลื่อมล้ำในการจัดสรรงบประมาณ โดยปัจจุบันจังหวัดที่มีผลิตภัณฑ์มวลรวมต่อคนต่อปีสูง มีแนวโน้มที่จะได้งบประมาณรัฐสูง แทนที่จะเป็นทางกลับกันเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ (สถณี อาชวานันทกุล, 2554)

ภายใต้ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ การกระจุกตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและความเป็นเมือง ทำให้ประชากรเกิดการย้ายถิ่นจากเขตชนบทเข้าสู่เขตเมืองเพื่อประกอบอาชีพและหารายได้เลี้ยงดูครอบครัว และเกิดการสร้างครอบครัวและตั้งหลักปักฐานสร้างชีวิต ทำให้ประชากรในเขตเมืองของประเทศไทยเพิ่มขึ้น ด้วยกระแสการย้ายถิ่นจากปัจจัยดึงดูดส่งผลให้ครอบครัวในเขตชนบทเผชิญกับการที่เด็กอยู่ในครัวเรือนไม่พร้อมหน้า ไม่ว่าจะเป็นครัวเรือนพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยว และครัวเรือนข้ามรุ่น (ครอบครัวแอ่งกลาง) ครอบครัวจะมีความสนิทสนมกันอย่างผิวเผิน พี่งพี่งแอบกันได้บ่อยลง มีเพียงเวลาให้กันเฉพาะช่วงเทศกาล วันหยุดสำคัญเท่านั้น

ทั้งนี้ หากมีการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นพึ่งตนเองและตัดสินใจในกิจการท้องถิ่นได้เอง การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นและด้านอื่นๆ อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกันทั่วประเทศ จะทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มากกว่าการปฏิบัติตามนโยบายจากส่วนกลางที่เข้าใจลักษณะภูมิศาสตร์ของพื้นที่นำไปสู่การกินดีอยู่ดีและความเป็นอยู่ที่ดีของครอบครัวไทย

ภัยพิบัติและ ผลกระทบต่อ ครอบครัว

ในแต่ละปี ครอบครัวไทยต้องเผชิญกับภัยธรรมชาติที่น่าับการ และ ยิ่งสถานการณ์ “โลกรวน” (Climate change) ที่รุนแรงขึ้นจากการผลาญใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ และการทำลายสิ่งแวดล้อมมาเป็นเวลานานของมนุษย์ ภัย ธรรมชาติที่มาเยือนครอบครัวไทยก็ดูจะถี่ขึ้น และรุนแรงขึ้น

ภัยธรรมชาติในประเทศไทยสามารถแบ่งได้ 9 ประเภท ได้แก่ (1) พายุ หมุนเขตร้อน (tropical cyclones) (2) อุทกภัย (floods) (3) พายุฝนฟ้า คะนอง (thunderstorms) (4) คลื่นพายุซัดฝั่ง (storm surges) (5) แผ่นดิน ถล่ม (land slides) (6) แผ่นดินไหว (earthquake) (7) คลื่นสึนามิ (tsunami) (8) ภัยแล้ง (droughts) และ (9) ไฟป่า (forest fire) ทั้งนี้วาตภัยและอุทกภัย มีสาเหตุหลักมาจากพายุหมุนเขตร้อนและพายุฝนฟ้าคะนองรุนแรง ขณะที่ไฟป่า และแผ่นดินไหวเป็นสิ่งที่มนุษย์มีส่วนทำให้เกิดขึ้น ด้วยการรบกวนสภาพสมดุล ของเปลือกโลกบางส่วน เช่น การทดลองระเบิดนิวเคลียร์ใต้ดิน การทำสงคราม เหมืองถล่ม ความประมาท ฯลฯ นอกจากภัยธรรมชาติแล้ว ภัยพิบัติยังสามารถ เกิดขึ้นได้จากการจัดการทรัพยากรที่ไม่เหมาะสม และการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เช่น อัคคีภัย ภัยแล้งที่เกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมและการตัดไม้ทำลายป่า น้ำท่วมจากการมีสิ่งก่อสร้างกีดขวางทางระบายน้ำ ภาวะโลกร้อน (ภูเวียง ประคำมิ นทร์, ม.ป.ป.-ก, ม.ป.ป.-ข)

เมื่อธรรมชาติเกิดการเปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ของมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากการทำมาหากิน การตั้งที่อยู่อาศัยล้วน ต้องพึ่งพิงธรรมชาติอยู่เสมอ นอกจากนี้ภัยพิบัติยังเป็นวิกฤตการณ์ที่คุกคาม สวัสดิภาพทางเศรษฐกิจในหลายพื้นที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนา

ภัยพิบัติในประเทศไทย

นับเป็นโชคดีประการหนึ่งที่ประเทศไทยตั้งอยู่ในภูมิภาคที่มีพื้นดิน สมบูรณ์ ลมฟ้าอากาศดี ส่วนใหญ่ฝนตกตามฤดูกาลซึ่งทำให้มีปริมาณน้ำเพียงพอ กับการทำเกษตรกรรม ภัยพิบัติจึงเกิดขึ้นไม่บ่อยครั้ง หรือหากเกิดขึ้นก็ไม่ รุนแรงมากนักเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ในแถบเอเชียและแปซิฟิก (กรม อุตุนิยมวิทยา, ม.ป.ป.) อย่างไรก็ตามประเทศไทยก็มีเหตุการณ์ภัยพิบัติที่ส่งผล กระทบและสร้างความเสียหายอย่างมาก

อุทกภัย ในปี 2554 ถือเป็นสถานการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่ที่รุนแรงที่สุดในรอบ 50 ปีของประเทศไทยที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจในวงกว้าง (สามชาย ศรีสันต์, 2558) โดยธนาคารโลกได้ติดตามและคาดว่า มีผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ ครั้งนี้ถึง 13 ล้านคน เสียชีวิต 680 คน และจะต้องใช้งบประมาณถึง 1.5 ล้าน ล้านบาท เพื่อฟื้นฟูภาคธุรกิจและสิ่งก่อสร้างในระยะเวลา 5 ปี (World Bank, 2012) นอกจากนี้การสำรวจพื้นที่ที่ถูกน้ำท่วมของสำนักงานสถิติแห่งชาติใน 61 จังหวัด ช่วงเดือนกรกฎาคม ถึง ธันวาคมในปีเดียวกัน พบว่า มีครัวเรือนที่ได้รับ ผลกระทบถึงร้อยละ 73.7 ของครัวเรือนที่อยู่ในพื้นที่ทั้งหมด 5.3 ล้านครัวเรือน หรือคิดเป็นจำนวนบุคคล 12.9 ล้านคน โดยครัวเรือนในภาคกลางได้รับผลกระทบมากที่สุด

จากอุทกภัยครั้งนั้น พบว่าการทำงานเต็มเวลาของประชากรทุกภาค ลดลง ขณะที่การทำงานบางเวลาหรือไม่มีงานทำเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรุงเทพมหานคร รองลงมาคือภาคกลาง ส่งผลให้รายได้เฉลี่ยของครัวเรือน ลดลงไปด้วย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555) จากการศึกษาการตัดสินใจเคลื่อนย้ายออกนอกชุมชนของครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม พบว่า **ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมมานานกว่า 14 วัน และต้องเผชิญปัญหาน้ำท่วมในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา** ส่งผลมีโอกาสสูงที่ครัวเรือนจะตัดสินใจย้ายถิ่นออกนอกชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในครัวเรือนที่มีรายได้จากแหล่งเดียว ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองและมีข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ การย้ายที่อยู่อาศัยเป็นการรับมือกับปัญหาและการปรับตัวในครัวเรือน เนื่องจากหากย้ายออกไปจะมีต้นทุนค่าใช้จ่ายน้อยกว่าการอยู่ที่เดิม (กึ่งกาญจน์ จงสุขไกล, สุมิตร สุวรรณ, พรชัย สิทธิศรีธัญกุล, และ วิทยา กุศลสมบุญ, 2561)

ปัญหาฝุ่น PM2.5 ในช่วงปี 2562 เป็นปรากฏการณ์ฝุ่นปกคลุมอย่างหนาแน่นในอากาศ ทำให้ภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนต้องหาหนทางในการแก้ปัญหา เนื่องจากส่งผลต่อระบบทางเดินหายใจและการอักเสบของผิวหนัง แม้จะไม่ใช่อันตรายเฉียบพลัน แต่ฝุ่น PM2.5 มีอันตรายอย่างมากในแง่ที่สามารถนำสารอื่นๆ เข้าสู่ปอดและส่งผลเสียต่อสุขภาพได้ (กลุ่มเฝ้าระวังฝุ่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2562; รังสิมา วณิชภักดีเดชา, 2562) ในประชากรทุกรุ่นอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็ก หญิงตั้งครรภ์ ผู้สูงอายุ และผู้ที่มีโรคประจำตัว หากมีฝุ่นหนาแน่นมากจำเป็นจะต้องลดระยะเวลาหรืองดกิจกรรมกลางแจ้ง (กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2562ก) ซึ่ง**วิกฤตฝุ่น PM2.5 ทำให้ยอดขายเครื่องฟอกอากาศมีอัตราเติบโตเกือบร้อยละ 200 (ปณชัย อารีเพิ่มพร, 2563)** สะท้อนได้ว่าเครื่องฟอกอากาศกลายเป็นสิ่งจำเป็นภายในบ้าน มีประชาชนจำนวนไม่น้อยที่ต้องแบกรับค่าใช้จ่ายเพื่อป้องกันและรักษาสุขภาพตนเอง **และครอบครัว**

นอกจากภัยพิบัติทางธรรมชาติที่ได้กล่าวไปข้างต้นแล้ว ในปัจจุบันประเทศไทยกำลังประสบกับการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ความรุนแรงและการแพร่กระจายของโรคอย่างรวดเร็วทำให้องค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้โรคโควิด-19 เป็นภาวะฉุกเฉินด้านสาธารณสุขระดับนานาชาติในวันที่ 30 มกราคม 2563 และเป็นการระบาดครั้งใหญ่ในประเทศไทย เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2563 นายกรัฐมนตรีจึงได้ประกาศพระราชกำหนด (พ.ร.ก.) การบริหารราชการในภาวะฉุกเฉิน และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 26 มีนาคม 2563 เป็นต้นมา (คลังความรู้สุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข, 2563) มีมาตรการปิดเมือง (lock down) ห้ามเดินทางเข้าออก ปิดชายแดนทั้งหมด เพื่อควบคุมการติดเชื้อในประเทศ และมีประกาศมาตรการห้ามบุคคลออกนอกเคหสถาน (curfew) ในวันที่ 3 เมษายน 2563 ตั้งแต่เวลา 22.00-04.00 น. ทว่าราชอาณาจักร ยกเว้นผู้ที่มีเหตุจำเป็น หรือผู้ปฏิบัติงานด้านการแพทย์ ซึ่งสิ้นสุดลงในวันที่ 14 มิถุนายน 2563 ในวันที่ 18 ธันวาคม 2563 มีรายงานยอดผู้ติดเชื้อโควิด-19 ทั่วโลกกว่า

75 ล้านคน เสียชีวิต 1,665,787 คน (PPTV Online, 2563ค)

สิ่งที่ทำให้โควิด-19 สร้างความหวาดกลัวให้กับผู้คนเพราะยังไม่มียาปฏิชีวนะใดที่สามารถรักษาให้หายได้โดยตรง อีกทั้งอาการของโรคยังก่อให้เกิดความเสี่ยงถึงชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มคนที่มีภูมิคุ้มกันต่ำ ไวรัสจะเข้าไปทำลายการทำงานของปอดและลูกกลามอย่างรวดเร็วจนทำให้การทำงานของอวัยวะภายในอื่นๆ ล้มเหลว (คลังความรู้สุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข, 2563; สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ, 2563)

กลุ่มคนที่มีความเสี่ยงต่อการติดเชื้อคือ ผู้ที่เดินทางและกลับมาจากพื้นที่เสี่ยงและผู้สัมผัสใกล้ชิด จำเป็นจะต้องแยกตัวเพื่อสังเกตอาการ 14 วัน ส่วนกลุ่มประชากรที่เมื่อติดเชื้อแล้วจะมีอาการที่รุนแรงคือ ผู้สูงอายุ 70 ปีขึ้นไป ผู้ป่วยโรคเรื้อรัง เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง ภูมิแพ้ และเด็กเล็กอายุต่ำกว่า 5 ปี **ในการรับมือกับการระบาดระลอกแรก** ประเทศไทยได้รับคำชื่นชมอย่างมากจากนานาประเทศ เนื่องจากสามารถควบคุมการระบาดของโรคได้เป็นอย่างดี ประชาชนให้ความร่วมมือและปฏิบัติตามแนวทางและมาตรการของภาครัฐเพื่อการป้องกันการระบาดอย่างเคร่งครัด ทั้งการสวมใส่หน้ากากผ้าหรือหน้ากากอนามัย การรักษาระยะห่าง การล้างมือ การใช้บริการรถสาธารณะ และการออกจากบ้านเท่าที่จำเป็น ตลอดจนหลีกเลี่ยงการไปพื้นที่เสี่ยง หรือพื้นที่ที่มีกลุ่มคนแออัด (กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข, 2563ก) รวมทั้งระบบสุขภาพที่เข้มแข็งสามารถเข้าถึงได้ในระดับครัวเรือน ผ่านเครือข่ายอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ทั่วประเทศ (สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, 2563)

ในการแพร่ระบาดพบว่าทำให้เกิดการย้ายถิ่นทั้งถาวรและชั่วคราว จากกรณีที่คนวัยแรงงานจำนวนไม่น้อยต้องออกจากการทำงานในภาคอุตสาหกรรมหรือสถานประกอบการต่างๆ โดยเฉพาะที่อยู่ในกรุงเทพฯ หัวเมืองใหญ่ และเมืองท่องเที่ยวต่างๆ เพื่อกลับไปหางานทำที่ภูมิลำเนา หรือกลับไปอยู่กับครอบครัวเป็นการชั่วคราว นักเรียน นักศึกษาจบใหม่จำนวนมากไม่มีงานรองรับ ผลกระทบของโควิด-19 ทำให้คนในสังคมต้องปรับตัวอย่างฉับพลัน

การสำรวจการย้ายถิ่นจากฐานข้อมูลของเครือข่ายโทรศัพท์แห่งหนึ่งในช่วงเดือนเมษายน ซึ่งเป็นช่วงที่มีการระบาดของ โควิด-19 และมีการประกาศใช้มาตรการต่างๆ แล้ว พบว่า คนมีการย้ายถิ่นออกจากพื้นที่กรุงเทพฯ และปริมณฑลไปต่างจังหวัดจำนวนมาก และยังพบว่าผู้ใช้โทรศัพท์ผ่านสัญญาณเครือข่ายในพื้นที่ต่างจังหวัดเพิ่มขึ้นกว่าร้อยละ 10 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคเหนือ ภาคใต้ และตะวันออกเฉียงเหนือ เพิ่มขึ้นร้อยละ 16.15, 16.48 และ 13.52 ตามลำดับ ขณะที่การใช้งานโทรศัพท์ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑลเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 0.12 (Workpoint Today, 2563ก) ซึ่งการย้ายถิ่นดังกล่าวส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัว และการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการอยู่อาศัย

การแพร่ระบาดทำให้เกิดการย้ายถิ่นทั้งถาวรและชั่วคราว แรงงานจำนวนไม่น้อยต้องออกจากงาน กลับไปหางานทำที่ภูมิลำเนา หรือไปอยู่กับครอบครัวเป็นการชั่วคราว

ผลกระทบของ โควิด-19 ต่อ กลุ่มประชากร และครอบครัว

มาตรการต่างๆ ที่ออกมาเพื่อป้องกันและควบคุมการระบาดของโควิด-19 นำมาซึ่ง “ชีวิตวิถีใหม่” (new normal) ซึ่งเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนทุกช่วงวัยเพื่อให้ตนเองสามารถใช้ชีวิตได้อย่างปลอดภัยและอยู่รอดได้ มีการปรับตัวสวมหน้ากากอนามัย เว้นระยะห่าง เริ่มทำงานที่บ้าน (work from home) การประชุม/การเรียนการสอน การซื้อสินค้า การพบแพทย์ ผ่านทางระบบออนไลน์ การซื้ออาหารด้วยบริการส่งออก (delivery) การใช้จ่ายเงินแบบไม่ใช้เงินสด (cashless) (โสภรัชช วิไลยุค, 2563)

ผลกระทบจากการระบาดของโควิด-19 เกิดขึ้นในทุกกลุ่มประชากร แม้ว่าในช่วงโควิด-19 จะส่งผลให้ครอบครัวได้ใช้เวลาอยู่ร่วมกันมากขึ้น แต่การทำกิจกรรมทางกายของสมาชิกในบ้านลดลง และเกิดความเครียดในครอบครัว เนื่องจากการต้องสร้างสมดุลระหว่างการเลี้ยงลูก การทำงานที่บ้าน (work from home) และความไม่มั่นคงทางการเงิน (Carroll, 2020) ซึ่งสามารถจำแนกผลกระทบต่อประชากรแต่ละกลุ่มดังนี้

ประชากรวัยเด็ก

ในช่วงที่มีมาตรการปิดเมือง คนส่วนใหญ่ต้องกักตัวอยู่บ้าน ทำให้เด็กได้อยู่กับพ่อแม่รวมถึงพี่น้องมากขึ้น โรงเรียนต้องปิดเพื่อลดการแพร่ระบาดในเด็ก ประชากรวัยเด็กถูกผลักเข้าสู่การเรียนในรูปแบบออนไลน์หรือเรียนแบบทางไกล (distance learning) เดิมรูปแบบมากขึ้น และต้องปรับตัวกับสถานการณ์ค่อนข้างมาก คนเจนเนอเรชันวาย ที่ส่วนใหญ่มักจะมีรูปแบบการดำเนินชีวิตในพื้นที่สาธารณะ เช่น ร้านกาแฟ สถานที่ออกกำลังกาย สถานที่พบปะสังสรรค์ สิ่งเหล่านี้ถูกจำกัดอย่างฉับพลัน ทำให้เกิดความอึดอัดเมื่อต้องใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ที่บ้าน (ภูเบศร์ สมุทรจักร, 2563) เด็กวัยเรียนได้รับผลกระทบจากมาตรการปิดเมือง ปิดโรงเรียน การเรียนการสอนหยุดชะงัก สถานการณ์นี้เมื่อเกิดขึ้นเป็นระยะเวลาานานหรืออาจต้องใช้เวลาเรียนที่บ้านมากขึ้น อาจทำให้พ่อแม่พิจารณาเลือกโรงเรียนแบบผสม (Hybrid) คือ ไปเรียนหรือทำกิจกรรมที่โรงเรียนเป็นบางวัน และเรียนที่บ้าน โดยใช้ประโยชน์จากสื่อการเรียนการสอนทางไกล หรือสื่อการเรียนการสอนที่หาได้ฟรีตามสื่อโซเชียลต่างๆ

การเรียนจากที่บ้าน (learn from home) ทำให้พ่อแม่ใช้เวลาอยู่กับลูกได้มากขึ้น อาจเป็นผลเชิงบวกคือพ่อแม่ลูกได้อยู่อย่างใกล้ชิดและใช้เวลาด้วยกันมากขึ้น แม้กระนั้นการเรียนที่บ้านอาจทำให้พ่อแม่เกิดความเครียดขึ้นได้ เพราะไม่สามารถจัดการเวลาการทำงานและการดูแลลูกได้อย่างชัดเจน

ในขณะที่ครอบครัวที่มีเด็กเล็ก พบว่ามีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจากการที่สถานเลี้ยงเด็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของรัฐ หรือโรงเรียนปิดตามมาตรการควบคุมการระบาด เด็กบางคนไม่มีผู้ดูแล ทำให้พ่อแม่ต้องมีค่าใช้จ่ายเพื่อจ้างผู้ดูแลเด็ก ประกอบกับรายได้ของครัวเรือนที่ลดลงจากการปิดหรือหยุดกิจการตามมาตรการผู้ที่ทำอาชีพอิสระ เช่น ค้าขาย ขับรถแท็กซี่ เกษตรกร มีรายได้ลดลงเพราะมีลูกค้าน้อยลง บางครอบครัวไม่มีคนดูแลลูก พ่อหรือแม่ต้องตัดสินใจออกจากงานเพื่อ

มาเลี้ยงลูก เกิดการสูญเสียรายได้ในครอบครัวอีกหนึ่งช่องทาง หรือในกรณีที่ รายได้ครอบครัวไม่เพียงพอพ่อแม่จำเป็นต้องพาเด็กออกไปทำงานด้วย และบาง ครอบครัวอาจต้องทิ้งเด็กไว้ตามลำพัง

ด้านโภชนาการ เด็กอาจได้รับสารอาหารไม่ครบถ้วน เพราะบางครั้ง ต้องกินอาหารเหมือนผู้ใหญ่ บางครอบครัวต้องลดค่าใช้จ่าย เปลี่ยนเป็นซื้อนม กล่องแทนนมผง เพราะมีราคาถูกกว่า เด็กถูกจำกัดการเรียนรู้ เพราะไม่สามารถ ออกไปทำกิจกรรมภายนอกได้ (จิราภรณ์ แผลงประพันธ์ และ สมชัย จิตสุชน, 2563) นอกจากนี้เด็กบางส่วนต้องประสบกับความรุนแรงในครอบครัว โดยพบว่าครอบครัวร้อยละ 11 มีการใช้ความรุนแรงกับเด็กมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านวาจาและคำพูด (อารี จำปากลาง, 2563)

วิถีชีวิตเด็กเปลี่ยนไป จากเดิมที่เด็กนักเรียนและนักศึกษาใช้เวลาอยู่ที่ โรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยเป็นส่วนใหญ่ และมีสังคมกว้างขวาง เมื่อโรงเรียนหรือ มหาวิทยาลัยต้องปิดเป็นระยะเวลานาน ทำให้เด็กต้องใช้ชีวิตที่บ้าน พบเพื่อนได้น้อยลง แม้โซเชียลมีเดียจะช่วยรักษาความสัมพันธ์ แต่ความใกล้ชิดหรือการพัฒนา ความสัมพันธ์ทำได้ยากขึ้น เครือข่ายเพื่อนใหม่ในรุ่นถูกจำกัดด้วยระยะทาง ความสัมพันธ์ระหว่างคู่อริเกิดขึ้นได้น้อยลงซึ่งส่งผลต่อการสร้างครอบครัวและมีบุตรในอนาคต

ประชากรวัยแรงงาน

กลุ่มประชากรวัยแรงงาน นอกจากที่จะได้รับผลกระทบโดยตรงจากการ ขาดรายได้ สืบเนื่องมาจากมาตรการปิดสถานประกอบการแล้ว ยังต้องเผชิญกับ ภาวะวิตกกังวลต่อความปลอดภัยของสมาชิกในครอบครัวที่แยกกันอยู่ ทำให้การเดินทางไปมาหาสู่เพื่อดูแลซึ่งกันและกันในช่วงที่เกิดการระบาดเป็นไปได้ยากกว่า เดิม และยังคงพยายามต้องประคับประคองความมั่นคงทั้งในด้านความสัมพันธ์ กับครอบครัว และหน้าที่การงานของตนเองให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ (ภูเบศร์ สมุทร จักร, 2563)

โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานนอกระบบ ซึ่งมีสัดส่วนไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของแรงงานไทยในระบบแรงงานไทย มีรายได้ที่ลดลงแตกต่างกันไปในแต่ละอาชีพ และพื้นที่ แม้ว่ารัฐบาลจะมีความพยายามในการออกมาตรการเยียวยาและชดเชย รายได้ของประชาชน แต่ก็ถือว่ายังไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ทำให้แรงงานกลุ่มนี้ต้องนำเงินที่เก็บออมไว้มาใช้จ่าย หรือกู้เงินเพิ่ม

สำหรับอาชีพที่ได้รับผลกระทบต่อการหดตัวของรายได้มากที่สุด คือ หมอนวด ซึ่งมีรายได้ลดลงถึงร้อยละ 96 รองมาคือ ช่างผม และรับจ้างทั่วไป ตามลำดับ หากพิจารณาในเชิงพื้นที่ พบว่าภาคกลางเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด โดยมีรายได้ลดลงร้อยละ 91 ตามมาด้วย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Komin, Thepparp, Subsing, & Engstrom, 2020)

นอกจากนี้ วัยแรงงานต้องเผชิญกับการปรับเปลี่ยนรูปแบบ และวิธีการ ทำงานที่แตกต่างจากช่วงก่อนการระบาดไปอย่างสิ้นเชิง จากการไปทำงานที่ทำงาน

อาชีพที่มีการหดตัวของ
รายได้มากที่สุด คือ

หมอนวด

มีรายได้ลดลงถึง

96%

รองมาคือ ช่างผม
และรับจ้างทั่วไป

กลายเป็นทำงานจากที่บ้าน (Work from home) เป็นหลัก ทำให้ต้องปรับทั้งวิธีการทำงาน และการทำงานบ้านควบคู่ไปพร้อมกัน (The Economist, 2020)

อย่างไรก็ตาม แรงงานบางส่วนถูกเลิกจ้างจากการปิดตัวของสถานประกอบการ โดยเฉพาะแรงงานส่วนใหญ่ในภาคบริการที่ตัดสินใจเดินทางกลับบ้านเกิด (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2563) ซึ่งแรงงานผู้หญิงมีความเสี่ยงที่จะถูกเลิกจ้าง สูงกว่า (UNICEF Thailand, 2020) จากการสำรวจมาตรการ “อยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อชาติ” ในช่วงเดือนเมษายน 2563 ซึ่งมีจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามเกือบ 1 แสนคน พบว่ามากกว่าครึ่งหนึ่งของผู้แบบสอบถามได้รับผลกระทบจากรายได้ที่ลดลง และรายจ่ายที่สูงขึ้น และผลกระทบจากจำเป็นต้องเดินทางออกจากบ้านเพื่อไปทำงาน รองมาคือ การซื้ออาหารและของใช้ หรือหาหมอม และมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ออกบ้านเพื่อเหตุผลทางจิตใจและสังคม (สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ, 2563)

กลุ่มที่จบการศึกษาระดับ
อุดมศึกษา มี
อัตราการว่างงานถึง

3.15%

ซึ่งถือเป็นอัตราสูงสุดใน
ตั้งแต่ปี 2554 เป็นต้นมา

‘เด็กจบใหม่’ที่กำลังเตรียมเข้าสู่ตลาดแรงงานก็เป็นอีกกลุ่มที่ได้รับผลกระทบอย่างหนักไม่แพ้กัน เนื่องจากต้องเผชิญกับทั้งวิกฤตทางเศรษฐกิจไปพร้อมกับการระบาดของโควิด-19 ทำให้สูญเสีย และจำกัดโอกาสในการเริ่มต้นทำงาน และเรียนรู้ประสบการณ์ สำหรับการงานรูปแบบใหม่อย่างการทำงานที่บ้าน ในมุมมองของแรงงานรุ่นใหม่ ไม่สามารถที่จะทำให้ประสิทธิภาพในการทำงาน และการสื่อสารได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะกับงานบางประเภทที่จำเป็นต้องมีการพบปะพูดคุยต่อหน้า และทำงานร่วมกัน ดังนั้นการทำงานที่บ้านจึงเหมาะกับงานที่มีหน้าที่เฉพาะ และทราบภาระหน้าที่อย่างชัดเจนมากกว่า แต่ลักษณะการทำงานที่ไม่สามารถวางแผนได้ และยังคงอาศัยการสอนงานโดยรุ่นพี่ หรือเพื่อนร่วมที่มีประสบการณ์ รวมทั้งได้ลงมือปฏิบัติงานจริงในสถานที่ จึงจะตอบโจทย์ และมีประสิทธิภาพมากกว่า (The MATTER, 2563)

ทั้งนี้ จากสถิติอัตราการว่างงานในช่วงปี 2563 ไตรมาส 3 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ แสดงให้เห็นว่าแรงงานรุ่นใหม่ที่มีการศึกษา ตกอยู่ในภาวะว่าง

งานเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในกลุ่มที่จบการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มีอัตราการว่างงานถึงร้อยละ 3.15 ซึ่งถือเป็นอัตราสูงสุดในตั้งแต่ปี 2554 (PPTV Online, 2563ก) ในทางตรงกันข้าม แม้ว่าเด็กจบใหม่จะได้โอกาสเข้าไปอยู่ในตลาดแรงงาน ก็แทบไม่มีโอกาสจะได้รับเงินเดือนที่สูงขึ้น และประสบการณ์ในการทำงานและเรียนรู้อ่างเต็มที่ เพราะองค์กรอยู่ในสถานะที่ไม่พร้อมต่อการเปิดโอกาสให้เด็กจบใหม่สามารถแสดงศักยภาพ หรือทำงานได้อย่างเต็มกำลัง

ประชากรวัยสูงอายุ

กลุ่มผู้สูงอายุ จัดเป็นกลุ่มที่มีความเปราะบางอย่างมาก เนื่องจากไม่มีรายได้ หรือมีรายได้น้อยกว่าวัยแรงงาน ทำให้ได้รับผลกระทบมากกว่าต่อการดำรงชีวิต เช่น การดูแลตนเอง การจับจ่ายซื้อของ การเดินทาง หรือการเข้ารับบริการทางการแพทย์ยามเจ็บป่วย โดยเฉพาะกลุ่มที่มีภาวะพึ่งพิง และต้องได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิด การปิดสถานดูแลผู้สูงอายุได้สร้างภาระแก่ครอบครัวของผู้สูงอายุโดยตรง (ยศ วัชรคุปต์ และสมชัย จิตสุชน, 2563) ขณะเดียวกันผู้สูงอายุบางส่วนต้องรับหน้าที่ในการดูแลบุตรหลานเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระให้กับวัยแรงงานที่ต้องออกมาทำงานหาเลี้ยงครอบครัว ตลอดจนต้องอาศัยอยู่ภายในบ้าน เพื่อเว้นระยะห่างจากผู้คน และเผชิญกับความวิตกกังวลทางด้านสุขภาพ (Armitage & Nellums, 2020; Girdhar, 2020; Meng, Xu, Dai, Zhang, Liu, & Haibo., 2020)

นอกจากผลกระทบที่มีต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ การระบาดของเชื้อโควิด-19 ยังส่งผลต่อสภาพจิตใจที่ทำให้เกิดความหวาดกลัว ความวิตกกังวล และความเหงา ส่งผลไปสู่การเกิดภาวะซึมเศร้าเพิ่มขึ้น ดังนั้น นอกจากการมีความรู้ความเข้าใจในด้านของสุขภาพ และความเชื่อมั่นต่อสถานพยาบาลของผู้สูงอายุแล้ว สมาชิกในครอบครัว และชุมชนก็เป็นส่วนสำคัญในการช่วยดูแลผู้สูงอายุเช่นกัน (Soonthornchaiya, 2020) แต่กระนั้น ผู้สูงอายุบางส่วนถูกจำกัด

ความรู้เกี่ยวกับโรค และการป้องกันโรค จากการใช้เทคโนโลยีเพื่อเข้าถึงข้อมูล (Petretto and Pili, 2020) โดยเฉพาะในคนกลุ่ม Baby boomer ซึ่งนอกจากจะขาดความคล่องตัวในการใช้อุปกรณ์ดิจิทัลต่างๆ แล้ว ยังเป็นกลุ่มที่ถูกลานมักละเลิมในช่องทางสื่อสารดิจิทัล ทั้งยังตกเป็นเหยื่อของการฉ้อฉลบนโลกไซเบอร์อีกด้วย (ภูเบศร์ สมุทรจักร, 2563)

โควิด-19 กับ ภาคเศรษฐกิจ และครอบครัว

ในช่วงที่เกิดการระบาดของโควิด-19 รัฐบาลได้มีการออกมาตรการต่างๆ เพื่อป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อ ไม่ว่าจะเป็นการปิดเมือง ห้ามออกนอกสถานที่ ในเวลาที่กำหนด และปิดสถานประกอบการที่มีความเสี่ยงทำให้เกิดการสูญเสีย รายได้อย่างมหาศาล (PPTV Online, 2563ค) มีจำนวนของผู้ว่างงานเพิ่มขึ้น 7.5 แสนคน และผู้ประกันตนตามมาตรา 38 ขอรับสิทธิประโยชน์ว่างงานเพิ่มขึ้น ประมาณ 3 แสนคน ขณะที่ผู้ประกอบการพยายามที่จะใช้วิธีการปรับลดจำนวน ชั่วโมงการทำงาน มากกว่าที่จะลดจำนวน หรือเลิกจ้างในทันที (มนทลี้ กปิลกาญจน์, พรชนก เทพขาม, นันทินิตย์ ทองศรี, และพัชยา เลาสุทแสน, 2563)

ธนาคารแห่งประเทศไทยคาดว่าเศรษฐกิจไทยจะมีการฟื้นตัวแบบ เครื่องหมายถูก กล่าวคือเศรษฐกิจจะหดตัวร้อยละ 5.3 ในไตรมาสที่ 2 ปี 2563 และมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ก่อนจะกลับมาฟื้นตัวอย่างช้าๆ ซึ่งอาศัยแรงกระตุ้นจากเศรษฐกิจต่างประเทศที่ไทยพึ่งพิงเป็นหลัก โดยการส่งออก และการท่องเที่ยว ซึ่งเดิมมีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 60 และ 17 ของ GDP ตามลำดับ จะมีการหดตัวอยู่ที่ร้อยละ 16 และ 100 ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม การมีหนี้ครัวเรือนที่สูง เป็นข้อจำกัดที่ทำให้เศรษฐกิจต้องใช้เวลาในการฟื้นตัวในระยะยาว (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2563)

ในการระบาดของโควิด-19 รอบที่ 2 ได้มีการคาดการณ์ไว้ว่าอาจจะไม่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ และการลงทุนในระยะสั้น หรือเกิดความเสียหาย เทียบเท่ากับการระบาดในรอบแรก เนื่องจากทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนปรับตัว ได้แล้วค่อนข้างมาก ทำให้ธนาคารแห่งประเทศไทยประมาณการเศรษฐกิจไว้ว่า ในปี 2564 มีแนวโน้มที่จะปรับตัวดีขึ้น แม้ว่าจะมีการขยายตัวค่อนข้างต่ำก็ตาม (ดอน นาคทรพรพ, 2563)

อย่างไรก็ดี ผู้ประกอบการตั้งคำถามต่อการบริหารจัดการของภาครัฐ ทั้งความเชื่อมั่นต่อความปลอดภัยในการเข้ามาท่องเที่ยว มาตรการปิดเมืองที่ประกาศใช้ทั่วทั้งประเทศ แทนที่จะประกาศเพียงแค่บางพื้นที่ รวมทั้งการแก้ไขปัญหาและสาเหตุที่ทำให้เกิดการระบาด ซึ่งส่งผลต่อการทำมาหากินของประชาชน อีกทั้งไม่นำไปสู่เป้าหมายในการกระตุ้นเศรษฐกิจอย่างแท้จริง (มติชนออนไลน์, 2563)

ท่ามกลางการระบาดของโควิด-19 ครัวเรือนที่มีฐานะยากจนต้องเผชิญกับความท้าทาย จากการมีภาระหนี้สินที่มากขึ้น สวนทางกับรายได้ที่ลดลง โดยประชากรวัยเด็กได้รับผลกระทบในด้านของโภชนาการ และการเรียนรู้ (โทโมโอะ โอคุโบ, 2563) ขณะที่ประชากรวัยแรงงานต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนของการ

ในปี 2562 เป็นปีที่เริ่มมี
การระบาดประเทศไทย
มีการฆ่าตัวตาย

4,418 ราย

หรือคิดเป็น

6.64

ต่อประชากรหนึ่งแสนคน
เป็นประชากรวัยแรงงาน
กลุ่มอายุ

30-39 ปี

มากที่สุด

**“ครอบครัว และเครือ
ญาติยังคงเป็นด่านแรก
หรือสถานที่พึ่งพิงที่
ดีที่สุด** เมื่อบุคคลหรือ
ครอบครัวต้องพบเจอกับ
สภาวะยากลำบากจาก
การได้รับภัยพิบัติ”

ทำงานและรายได้ ซึ่งเป็นชนวนไปสู่ความเครียด ความกดดันภายในครอบครัว การ
ทะเลาะเบาะแว้ง ความรุนแรง หรือแม้กระทั่งการฆ่าตัวตาย (ยศ วัชรคุปต์ และ
สมชัย จิตสุชน, 2563)

มีรายงานว่าประเทศญี่ปุ่นที่มีการฆ่าตัวตายมากกว่า 17,000 คนในปี
2563 ซึ่งเป็นช่วงที่โควิด-19 เกิดการแพร่ระบาดอย่างเห็นได้ชัด โดยเป็นผู้หญิง
ประมาณ 1 ใน 3 ของคนที่ฆ่าตัวตายทั้งหมด เนื่องจากผู้หญิงญี่ปุ่นมีหน้าที่หลัก
ในการเลี้ยงดูบุตร บางส่วนต้องเผชิญกับภาวะตกงาน ความเครียดจากการรู้สึก
ไม่ปลอดภัยในช่วงที่มีการระบาด และพบเจอกับความรุนแรงในครอบครัว (Post
Today, 2563) สำหรับประเทศไทย มีรายงานจากกรมสุขภาพจิตว่า ช่วงที่มีการ
ระบาดอย่างหนักในประเทศไทยในปี 2563 มีคนไทยฆ่าตัวตายถึง 2,551 คน หรือ
คิดเป็น 3.89 ต่อประชากรหนึ่งแสนคน เพิ่มขึ้นร้อยละ 22 เมื่อเปรียบเทียบกับ
ช่วงเวลาเดียวกันในปี 2562 (Workpoint Today, 2563ข) ทั้งนี้ การระบาดของ
โควิด-19 ไม่ใช่สาเหตุหลักที่ทำให้เกิดการฆ่าตัวตาย แต่เป็นปัจจัยที่ส่งผล
กระทบทางอ้อมต่อเศรษฐกิจ และสุขภาพ ทั้งทางกายและจิตใจ ซึ่งเป็นปัจจัยหลัก
ในการดำรงชีพของคน

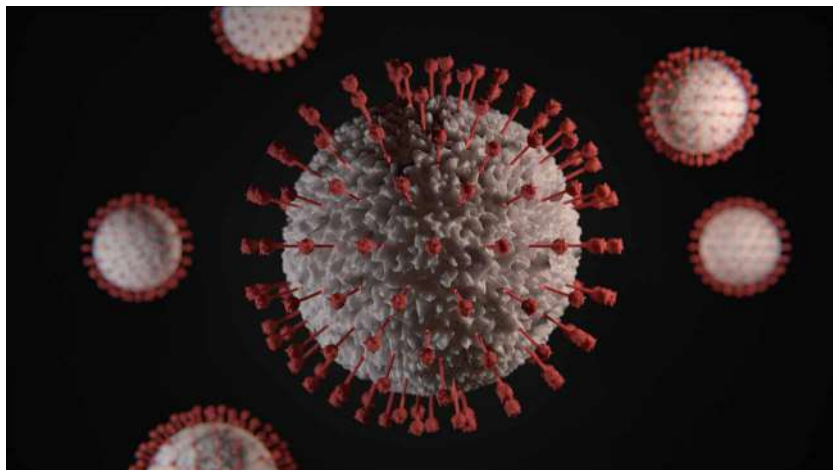
อย่างไรก็ตาม สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ก็มีภาพเชิง
บวกที่สะท้อนออกมาในการดำเนินชีวิตของครอบครัวไทยให้เห็นอยู่บ้าง จากการ
สำรวจตัวอย่างจำนวน 1,500 คน ด้วยวิธีการออนไลน์ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถาม
ประมาณร้อยละ 90 มีความสุขมากที่ได้อยู่ร่วมกัน และใกล้ชิดกับครอบครัว
มากขึ้น แม้ว่าร้อยละ 20 จะเผชิญกับความเครียดสูง แต่ก็สามารถหาวิธีการ
ในการบริหารจัดการความเครียดภายในครอบครัว เช่น การพูดคุย การทำ
กิจกรรมต่างๆอย่าง การรับประทานอาหาร การใช้เวลาในการพักผ่อนร่วม
กัน โดยเกือบทั้งหมดมองเห็นว่าครอบครัวตนเองสามารถที่จะแก้ไขปัญหา และ
เชื่อมั่นว่าทั้งตนเองและครอบครัวจะสามารถผ่านวิกฤตินี้ไปได้ โดยสิ่งที่สามารถ
ทำให้ครอบครัวยังสามารถก้าวต่อไปได้อย่างมีความสุข คือ พลังบวก หรือทัศนคติ
เชิงบวกที่ทำให้สมาชิกครอบครัวมองเห็นทางออกของปัญหาที่ต้องอาศัยความ
ยืดหยุ่น ซึ่งสมาชิกในครอบครัวสามารถปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่กันได้ ทำให้เกิด
ความร่วมมือ ความปรองดอง และความสามัคคีในการแก้ไขปัญหา (กรมสุขภาพ
จิต กระทรวงสาธารณสุข, 2563ก)

ครอบครัวที่ประสบภัยจะติดต่อกับญาติพี่น้องทันทีและมีความถี่มากกว่า
เมื่อเปรียบเทียบกับครอบครัวที่ไม่ประสบภัย ไม่ว่าจะเป็นภัยที่มาจากโรคระบาด
หรือภัยพิบัติที่เกิดจากธรรมชาติ ครอบครัวและเครือญาติเป็นที่พึ่งพิงอันดับแรกๆ
เมื่อเกิดสถานการณ์ภัยพิบัติ โดยเลือกที่จะติดต่อกับเครือญาติมากกว่าเพื่อนเพื่อ
ขอความช่วยเหลือ ขณะที่ครอบครัวที่ไม่ประสบภัยมักจะมีการติดต่อกับเครือญาติ
บ่อยขึ้นเมื่อต้องการแลกเปลี่ยนด้านธุรกรรมและทำกิจกรรมทั่วไป เช่น การขอยืม
เงิน (Drabek, Key, Erickson, and Crowe, 1975) และ ผู้ประสบภัยส่วนใหญ่
เลือกที่จะย้ายไปอยู่บ้านญาติพี่น้องมากกว่าสถานที่ที่รัฐจัดหาให้ (Drabek
and Boggs, 1968) ผู้ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติมักจะได้รับ的帮助เหลือ

จากญาติโดยทันที จะเห็นได้ว่าการประสบกับภัยพิบัติทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวหรือเครือญาติมีความใกล้ชิดขึ้น แม้จะมีความเครียดจากการสูญเสียทรัพย์สินที่ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ไม่ดีในบางเวลาก็ตาม (Bonanno, Brewin, Kaniasty, and Greca, 2010)

การต้องเผชิญกับภัยพิบัติ ทำให้เกิดการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์เพื่อลดแรงกระทบต่อตนเองและครอบครัวให้ได้มากที่สุด อย่างเช่นในสถานการณ์โควิด-19 ที่สะท้อนเหตุการณ์และผลกระทบด้านเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี วิทยากรงานนอกจากต้องทำงานประจำแล้ว บางส่วนต้องปรับเปลี่ยนอาชีพเป็นการชั่วคราว หรือหาอาชีพเสริมเพื่อประคับประคองครอบครัว รวมไปถึงการเปิดโอกาส หรือหาทางในการเข้าถึงและติดตามข้อมูลอย่างต่อเนื่องเพื่อให้รู้เท่าทันสถานการณ์และป้องกันตนเอง เช่น พ่อแม่สอนลูกให้รู้จักการรักษาความสะอาด การสอนผู้สูงอายุในการดูแลสุขภาพมากขึ้น การหาหนทางกระชับความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้จะเป็นบทเรียนสำคัญที่ทำให้คนในสังคมได้เรียนรู้ที่จะรับมือกับเหตุการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ต่อจากนี้ไป เราอาจต้องรับมือกับการแพร่ระบาดของเชื้อโรคที่มีความถี่และความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งเห็นถึงสัญญาณที่ชัดเจนผ่านข่าวการพบหญิงผู้ป่วยชาวคองโกที่มีลักษณะอาการคล้ายไข้ที่เกิดจากเชื้อไวรัส ที่เข้าไปทำลายระบบหลอดเลือดใหญ่ ในช่วงต้นเดือนมกราคม 2564 (Viral hemorrhagic fever) (Kiley, Formanek, & Kottasova, 2021) แม้ว่าชุดทดสอบจะฟ้องถึงผลที่เป็นลบของเชื้อ Ebola ทำให้ไม่สามารถยืนยันได้อย่างแน่นอน แต่ก็มีการตั้งข้อสังเกตว่าคนไข้ดังกล่าวอาจจะเป็นคนไข้คนแรก (Patient zero) ของ Disease X ซึ่งองค์การอนามัยโลกมีการกล่าวถึงและให้ระมัดระวังมาตั้งแต่ปี 2561 โดยความรวดเร็วในการแพร่ระบาดอาจรวดเร็วไม่น้อยไปกว่าโควิด-19 และความรุนแรงอาจคล้ายกับ Ebola รวมทั้งการกลายพันธุ์ของเชื้อโควิด-19 ที่เกิดขึ้นติดต่อกันมาเป็นลำดับนับตั้งแต่สายพันธุ์ อัลฟา ที่พบในอังกฤษเมื่อปี 2563 สายพันธุ์ เบตา ในแอฟริกาใต้ แกมมา ในบราซิล เดลตา ในอินเดีย เมื่อต้นปี 2564 และโอไมครอนเมื่อปลายปี 2564 ที่ทำให้ชาวโลก และชาวไทย ต้องเปลี่ยนแผนและปรับความหวังเป็นระลอกๆ อย่างไม่มีท่าทีที่จะสิ้นสุดในเร็ววัน

เทคโนโลยีกับ ประเทศไทย ค.ศ. 2020 – 2040

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในปัจจุบันมีพัฒนาการการอย่างก้าวกระโดด เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่าอนาคตของโลกจะเปลี่ยนแปลงด้วยแรงขับเคลื่อนของนวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ตามกฎของมัวร์ (Moore's Law) ที่กล่าวถึงการเพิ่มขึ้นของจำนวนทรานซิสเตอร์ในวงจรรวม (Integrated Circuit: IC) เป็น 2 เท่าในทุกๆ 18 เดือน โดยประมาณ (Lundstrom, 2003) และในปี 2050 นักวิทยาศาสตร์จะสามารถสร้างวงจรรวม (circuit) ที่เล็กกว่าอะตอมของไฮโดรเจน รวมทั้งเทคโนโลยีการประมวลผลควอนตัม (Quantum computing) จะสามารถสร้างทรานซิสเตอร์แบบอะตอมเดี่ยว (single-atom transistor) ได้ ซึ่งจะหมายถึงทั้งการหักล้างกฎของมัวร์ และการแทนที่คอมพิวเตอร์ยุคทรานซิสเตอร์ด้วยควอนตัมคอมพิวเตอร์ ซึ่งเป็นการเพิ่มอัตราเร่งของพัฒนาการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีขึ้นไปอีก โดยอาจเกิดขึ้นในระหว่างปี 2020-2040 นี้ (Matthews, 2019)

ความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในอัตราเร่งนี้เป็นสัญญาณสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของชีวิตมนุษย์อย่างกว้างขวางในทุกมิติ ซึ่งการฉายภาพการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในครั้งนี้ เลือกที่จะรายงานเฉพาะเทคโนโลยีที่มีแนวโน้มและความเป็นไปได้ที่จะเกิดขึ้นภายในปี 2040 เพื่อไม่ให้เกิดการมองภาพอนาคตของประเทศไทย และโครงสร้างสังคมไทยเป็นภาพที่เพี้ยนมากเกินไป แม้จะไม่มีใครอาจล่วงรู้ได้ว่าเทคโนโลยีเหล่านี้จะมาถึงประเทศไทยมากน้อยเพียงใดในอนาคต

ปัญหาประติษฐ์ อินเทอร์เน็ตแห่ง สรรพสิ่ง สื่อมือถือ และชีวิตบนแพลตฟอร์ม

เทคโนโลยีกลุ่มนี้ ไม่อาจแยกพิจารณาจากกันเป็นเอกเทศได้ เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน และเป็นเทคโนโลยีที่ใกล้ชิดกับชีวิตประจำวันของคนมากที่สุด โดยมีรากฐานที่สำคัญมาจากการเก็บและประมวลข้อมูลต่างๆ บนพื้นที่ดิจิทัล เชื่อมโยงกันด้วยเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และเข้าถึงสมาชิกทุกคนในครอบครัวผ่านสื่อโซเชียล ซึ่งพื้นที่ดิจิทัล และเครือข่ายอินเทอร์เน็ตนี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษที่ 1960s แต่สื่อโซเชียลเพิ่งเข้ามาเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมไทยช่วงต้นปี 2000 ที่ผ่านมานี้เอง

ในช่วงแรกเป็นการใช้งานผ่านแอปพลิเคชันที่เรียกว่า 'ไฮไฟว์ (Hi5)' ภายหลังคนหันมานิยมใช้ 'เฟซบุ๊ก' แทน ต่อมาจึงกลายเป็นสื่อโซเชียลที่เชื่อมโยงคนทั่วโลกมากที่สุด เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้กิจกรรมทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัว การทำงาน การพาณิชย์ และอื่นๆ ของคนกว่า 1.5 พันล้านคนเข้าไปอยู่บนเฟซบุ๊ก ซึ่งการขยายตัวของการใช้งานเฟซบุ๊กทำให้แพลตฟอร์มต่างๆ ขยายตัวตามไปด้วย จึงเกิดเป็นแอปพลิเคชันต่างๆ ตามมาอีกมากมาย รวมทั้งพัฒนาการของสมาร์ทโฟน (smartphone) แท็บเล็ต (tablet) และอุปกรณ์ติดตามตัว เช่น สมาร์ทวอตช์ (smart watch) ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการรองรับแพลตฟอร์มเพื่อให้ผู้ใช้เข้าถึงแอปพลิเคชันต่างๆ

นับวันแอปพลิเคชันก็ยิ่งมีความชาญฉลาดมากยิ่งขึ้น จากแต่เดิมเพียงแค่การเชื่อมโยง (connect) กลุ่มคนในลักษณะของเครือข่ายสังคม (social

network) ภายหลังมีการพัฒนาแอปพลิเคชันเพื่อช่วยการจัดการด้านการเงิน สุขภาพ การค้าปลีก และอื่นๆอีกมากมาย

สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นแล้วในปี 2020 แต่พัฒนาการที่กำลังก่อตัวและขยายตัวขึ้น คือ การเชื่อมโยงอุปกรณ์ต่างๆ ที่นอกเหนือไปจากสมาร์ทโฟน แท็บเล็ต และสมาร์ตวอตช์ อย่างเช่น เครื่องใช้ในบ้าน ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ เครื่องปรับอากาศ ตู้เย็น เครื่องทำน้ำอุ่น วิดีโอเกม บอร์ดเกม แม้กระทั่งตู้เสื้อผ้า รวมไปถึงรถยนต์ เกิดเป็นเทคโนโลยีที่เรียกว่าอินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง (Internet of things: IoTs) การเชื่อมโยงกันของอุปกรณ์ต่างๆ เหล่านี้ทำให้ข้อมูลส่วนบุคคล รูปแบบการใช้งาน และรูปแบบการดำเนินชีวิตถูกบันทึกและเชื่อมโยงกันเกิดเป็นข้อมูลขนาดใหญ่อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ซึ่งเรียกว่า 'Big data'

นักวิทยาศาสตร์ และนักวิเคราะห์ข้อมูลสามารถพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ (Artificial intelligence: AI) ขึ้นมาเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลขนาดมหึมา และยังสามารถพัฒนาการประมวลผลควันตัม (quantum computing) ที่จะทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความแม่นยำ และรวดเร็ว (low-latency) ใกล้เคียงกับเวลาจริง (near real-time) มากยิ่งขึ้น ส่วนเทคโนโลยีบล็อกเชน (blockchain) ทำให้การเชื่อมโยงข้อมูลส่วนบุคคล และการทำธุรกรรมต่างๆ มีความปลอดภัย ซึ่งจะทำให้ชีวิตประจำวันของผู้คนเข้าไปอยู่ในโลกแพลตฟอร์มมากยิ่งขึ้น

ปัญญาประดิษฐ์นับเป็นความก้าวหน้าที่สำคัญในการเป็นหัวใจของเทคโนโลยีด้านข้อมูลข่าวสาร เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้ข้อมูลและอุปกรณ์เทคโนโลยีเหล่านี้เหมือนมีความคิดและเรียนรู้ด้วยการใช้ชุดลำดับคำสั่งเพื่อการแก้ปัญหาต่างๆ เรียกว่าอัลกอริทึม (algorithm) ชุดคำสั่งเหล่านี้มีความซับซ้อน และอัจฉริยภาพสูงอย่างมาก ทำให้เกิดสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ สามารถเรียนรู้แบบอัตโนมัติด้วยการเลียนแบบการทำงานของประสาทมนุษย์ (deep Learning) และสามารถทำให้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ “แอลฟาโกะ” (AlphaGo) เอาชนะแชมป์โลกหมากรุก ล้อม (โกะ) ซึ่งเป็นเกมที่มีความซับซ้อนอย่างมากเมื่อปี 2017 (Lee, 2018) ความก้าวหน้าของปัญญาประดิษฐ์ทำให้เกิดการคาดการณ์ว่าภายในปี 2026 จะมีปัญญาประดิษฐ์เป็นสมาชิกในกรรมการบริษัท (board of directors) ของบริษัทชั้นนำหลายแห่ง (Thompson, 2015) นั่นหมายความว่าปัญญาประดิษฐ์และหุ่นยนต์จะไม่เพียงแต่จะแทนที่แรงงานระดับล่างในโรงงานเท่านั้น แม้แต่ระดับผู้จัดการไปจนถึงกรรมการบริษัทก็สามารถแทนได้

อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง และปัญญาประดิษฐ์จะทำให้มนุษย์ และอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ในบ้านเชื่อมโยงกันมากขึ้น ปัญญาประดิษฐ์ในแพลตฟอร์ม และอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เหล่านี้จะเรียนรู้และจดจำข้อมูลส่วนบุคคล (biometric authentication) รวมถึงรูปแบบพฤติกรรม (pattern of behaviours) ซึ่งอาจรวมถึงรูปแบบการดำเนินชีวิต (lifestyle) ของคนในบ้าน สามารถปรับการทำงานของอุปกรณ์เองให้ตรงตามความต้องการของผู้ใช้งาน เช่น การปรับระดับความสว่างในห้อง การเลือกเพลง การแจ้งเตือนเกี่ยวกับอาหารที่มีในตู้เย็น การสั่งเพิ่มเมื่ออาหารหมด การคำนวณแคลอรีและ

จะเกิดอะไรขึ้นกับ
ครอบครัว และสังคมไทย
เมื่อคอมพิวเตอร์ สมาร์ทโฟน
และอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์
ต่างๆ สามารถเชื่อมโยงกับ
สมอง ด้วย **Brain-interface
technology** ได้

ให้คำแนะนำด้านโภชนาการ หรือเครื่องซักผ้าสั่งซื้อน้ำยาซักผ้าเพิ่มได้เอง และ
แม้แต่การให้คำแนะนำเกี่ยวกับการแต่งกายให้เข้ากับกิจกรรมที่ระบุไว้ในปฏิทิน
ส่วนตัว ทั้งหมดนี้จะทำให้บ้านมีลักษณะเป็น สมาร์ทโฮม (smart home) มาก
ยิ่งขึ้น ในปี 2022 การใช้อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่งในระบบการจัดการในบ้าน
(household management system) คาดว่าจะมีมูลค่าประมาณ 392
ล้านบาท สูงเป็นอันดับ 5 รองจากอุตสาหกรรมการผลิต การจัดการเมือง
การขนส่งและลอจิสติกส์ ค้าปลีก และยานยนต์ (Statista Research
Department, 2021)

การก่อตั้งบริษัท Neuralink Corporation โดย อีลอน มัสก์
(Elon Musk) ในปี 2016 เพื่อพัฒนาเทคโนโลยีการเชื่อมโยงสมองกับ
เครื่องกล (Brain-Machine Interfaces: BMI) และการซื้อบริษัท
CTRL-Labs ซึ่งเป็นบริษัทเทคโนโลยีสตาร์ทอัพ (Start-up) ดำเนินการ
ทดลองเกี่ยวกับการเชื่อมโยงระหว่างสมองคนกับคอมพิวเตอร์ (neural
interface หรือ brain-computer interface) (Wagner, 2019)
รวมถึงแพลตฟอร์มและแอปพลิเคชันต่างๆ ส่งสัญญาณว่าในอนาคต
เทคโนโลยีจะยิ่งทำให้คน คอมพิวเตอร์ แพลตฟอร์ม และอุปกรณ์ต่างๆ
มีความเชื่อมโยงกันมากขึ้น โดยไม่ต้องใช้คำสั่งผ่านการพิมพ์ (hand free)
หรือแม้แต่ผ่านเสียง (voice free)

ในแง่หนึ่งจะช่วยให้การจัดการงานบ้านสะดวกสบาย มาตรฐานการดำรง
ชีวิตสูงขึ้น แต่ในอีกแง่หนึ่งจะยิ่งทำให้ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูงขึ้น พึ่งพาเทคโนโลยี
กระแสไฟฟ้า และสัญญาณอินเทอร์เน็ตมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ยังมีการคาดการณ์ว่าการเชื่อมโยงระหว่างคนกับอุปกรณ์
อิเล็กทรอนิกส์และแพลตฟอร์มนี้จะขยายออกไปเชื่อมกับส่วนต่างๆ ของเมืองและ
ชุมชน และทำให้เมืองยกระดับจากเมืองดิจิทัล หรือสมาร์ทซิตี (smart city)
สู่การเป็นเมืองที่มีความรู้สึก (sentient city) (Institute for the Future
for Dell Technologies, 2019) นับตั้งแต่ราคาของโทรศัพท์เคลื่อนที่ประเภท
สมาร์ทโฟนลดลงทั้งด้วยพัฒนาการของเทคโนโลยีและการมีค่ายผู้ผลิตเข้าร่วม
กันแข่งขันกันหลายค่าย

สมาร์ทโฟนก็ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะกับคนที่มียาได้สูงเท่านั้น ในขณะที่
ประชากรไทยในปี 2520 มีจำนวนประมาณ 65.37 ล้านคน (สำนักงานสภา
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562ข) การเข้าถึงอุปกรณ์สื่อสาร
เคลื่อนที่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสมาร์ทโฟนและแท็บเล็ตมีมากถึง 93.39 ล้านเครื่อง
คิดเป็นประมาณร้อยละ 143 (We are social, 2020) พอจะสะท้อนให้ภาพ
การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและอุปกรณ์สื่อสารเคลื่อนที่ของคนไทยที่กว้างขวางและ
ทั่วถึงได้ ทำให้เกิดยุค “ตื่นโซเชียล” และปรากฏการณ์ “สังคมก้มหน้า” เริ่มจาก
เสียงบันแสดงถึงความกังวลของพ่อแม่ปู่ย่าตายายที่มีต่อพฤติกรรมการเล่นสื่อ
โซเชียล และทำให้เด็กก้มหน้าก้มตาหมุ่นกับโทรศัพท์มือถือและแท็บเล็ต จนภายหลัง
ทั้งพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย และทุกคนในครอบครัวต่างคนต่างก้มดูโทรศัพท์

มือถือ และแท็บเล็ตโดยให้ความใส่ใจกับการใช้เวลาพูดคุย และมีปฏิสัมพันธ์กันน้อยลง (สุขภาพคนไทย, 2562)

แม้สื่อโซเชียลจะช่วยสร้างอัตลักษณ์ที่ดูทันสมัย ทันโลก มีศักยภาพทางเทคโนโลยีสูง ปรับตัวอย่างรวดเร็ว และเปิดใจรับสิ่งใหม่ๆ แต่ก็ค่านิยมดั้งเดิม และอาจรวมทั้งแนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรม จารีต และเอกลักษณ์ความเป็นไทยต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปด้วย (จุลณี เทียนไทย และคณะ, 2563)

ในปี 2040 อุปกรณ์สื่อสารเคลื่อนที่และเทคนิคการแสดงผลภาพ (display technique) แบบโฮโลแกรม (hologram) จะมีการพัฒนาไปไกลยิ่งขึ้นเพื่อให้การเชื่อมต่อระหว่างคนกับอินเทอร์เน็ต แพลตฟอร์ม และอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ มีความสะดวกมากขึ้น อุปกรณ์สวมติดตัว (wearable devices) เช่น สมาร์ทวอช แว่นมองภาพเสมือนจริง (Virtual Reality Glasses) ชุดแฮปติก (haptic suit) เพื่อช่วยการสัมผัสทั้งแบบเสมือนจริง (Virtual Reality: VR) แบบความเป็นจริงเสริม (Augmented Reality: AR) และความเป็นจริงผสมผสาน (Mixed Reality: MR) ซึ่งอาจเรียกรวมๆ ว่า ความเป็นจริงขยาย (Extended Reality: XR) จะเข้าสู่ระดับการพาณิชย์และซื้อขายอย่างกว้างขวาง (commercialized) และเข้าถึงครัวเรือนมากขึ้น

อุปกรณ์ล้ำยุคเหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ การเรียนรู้ การดำเนินชีวิตอย่างกว้างขวาง สังคมที่เคยก้มหน้าอาจกลายเป็น “สังคมเงยหน้าแต่ไม่ได้มองกัน” เพราะต่างคนต่างมีแว่นมองภาพเสมือนจริง และชุดแฮปติกเต็มชุดบ้าง ครึ่งชุดบ้าง เป็นของตัวเอง สังคมไทยอาจเห็นสมาชิกในครอบครัวแต่ละคนสวมแว่นหรือหน้ากากมองภาพเสมือนจริงของตัวเองมองภาพที่ปรากฏอยู่ในจอ ขยับมือเท้าแสดงปฏิสัมพันธ์กับบรรยากาศภาพและเสียงที่ปรากฏอยู่ในจอราวกับคนคลุ้มคลั่ง ซึ่งแต่ละคนจะเสพเนื้อหา (content) ที่ถูกจริตนิสัยของตัวเอง ผลิตโดยผู้ผลิตเนื้อหา (content provider) ทั้งมีอาชีพและสมัครเล่นให้เลือกมากมาย และอาจทำให้ภาพความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ห่างเหินกันมากขึ้น การหมกมุ่น ล่องลอย รั้งแกผ่านโลกไซเบอร์ (cyber bully) อย่างที่ Catherine Steiner-Adair และ Teresa Barker (2013) บรรยายไว้ในหนังสือ ‘The Big Disconnect’ ยิ่งรุนแรงและเลวร้ายขึ้น

สังคมก้มหน้าในทศวรรษ 2010s อาจเปลี่ยนเป็นสังคมเงยหน้า แต่ไม่ได้มองไปที่ใครหรือพูดคุยกับใคร **ภายใต้แว่น VR** ที่ทำให้ต่างคนต่างยังมีโลก และ **Content ของตัวเอง**

หุ่นยนต์ ชิวจักรกล และกายอุปกรณ์

มาตั้งแต่สมัยยุคกรีกโบราณ ความก้าวหน้าทางวิศวกรรมและเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในศตวรรษที่ 20 และ 21 สร้างความจริงให้กับบรรณคดีเพื่อฝันยุคโบราณ และนิยายวิทยาศาสตร์ยุคใหม่อย่างแฟรงเกนสไตน์ ออร์ เดอะ โมเดิร์น โพรเมธีอุส (Frankenstein; or, The Modern Prometheus) โดย แมรี เชลลีย์ (Mary Shelley) ถูกนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์ และเดอะโพลีโตนิกแมน (The Prositonic Man) โดย ไอแซค อะซิมอฟ (Isaac Asimov) ซึ่งภายหลังนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์เรื่อง ไบเซนเทเนียลแมน (Bicentennial Man) แม้เรื่องราวเกี่ยวกับหุ่นยนต์จะแฝงโศกนาฏกรรมในรูปแบบต่างๆ แต่นักวิทยาศาสตร์ก็มุ่งหน้าพัฒนาหุ่นยนต์เพื่อให้มาทำงานรับใช้มนุษย์ทุกยุคทุกสมัย และมีเป้าหมายที่จะทำให้หุ่นยนต์ขยับเขยื้อนเคลื่อนไหว มีรูปร่างหน้าตา ตลอดจนจนถึงกับมีความรู้สึกนึกคิดเหมือนกับคนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

อันที่จริง ในทางเทคโนโลยีหุ่นยนต์ (robotics) กลไกใดๆ ที่ทำงานแทนคน หรือตัดสินใจแทนคนได้ล้วนแต่ถือว่าเป็นหุ่นยนต์ทั้งสิ้น แต่เมื่อพูดคำว่าหุ่นยนต์แล้ว คนส่วนใหญ่จะนึกถึงเครื่องจักรที่มีรูปร่างหน้าตา แสดงอาการปฏิกิริยา และส่งเสียงคล้ายคน ซึ่งเรียกว่า ฮิวแมนนอยด์ (Humanoid) แต่ก่อนการใช้หุ่นยนต์ทำงานแทนคนในโรงงานเพื่อลดการใช้แรงงานคนด้วยสาเหตุต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นต้นทุนที่สูง การขาดแคลนต่อการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอารมณ์จิตใจได้ยาก และปัญหาอื่นๆ อีกมากมาย ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องออกแบบให้รูปลักษณ์ที่คล้ายกับคน แต่เมื่อมีการพัฒนาเทคโนโลยีหุ่นยนต์ให้มาทำงานใกล้ชิดกับคนมากขึ้น จึงต้องทำให้มีลักษณะคล้ายคนมากขึ้น

ในเดือนกรกฎาคม ปี 2015 โรงแรม Henn-na ในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นหนึ่งในประเทศที่มีความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีหุ่นยนต์มากที่สุด เป็นโรงแรมแรกที่เริ่มดำเนินการใช้พนักงานที่เป็นหุ่นยนต์ทั้งหมด ตั้งแต่การจอง ต้อนรับเพื่อลงทะเบียนที่เคาเตอร์ บาร์ และบริการส่งอาหารไปห้องพัก (room service) รวมถึงบริการอื่นๆ เช่นเดียวกัน (Rajesh, 2015) แม้ในอีก 4 ปีต่อมาจะมีข่าวการปลดพนักงานหุ่นยนต์ออกจำนวนมาก เนื่องจากยังปฏิบัติงานไม่มีประสิทธิภาพในการใช้วิจารณ์แผนแจกเช่นมนุษย์ (Mochizuki, 2019)

แต่มีข่าวการพัฒนาการ และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีหุ่นยนต์ ทำให้เกิดความหวังของการที่หุ่นยนต์ และมนุษย์จะใช้ชีวิตร่วมกันในอนาคต เช่นในกรณีของ “โซเฟีย” (Sophia) หุ่นยนต์สาวประดิษฐ์โดย ดร.เดวิด แฮนสัน (Dr. David Hanson) ผู้ก่อตั้งบริษัท แฮนสัน โรโบติกส์ (Hanson Robotics) ซึ่งมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่ฮอลลีวูด โซเฟียปรากฏตัวครั้งแรกในเดือนมีนาคม 2016 ที่เมืองออสติน มลรัฐเท็กซัส สหรัฐอเมริกาในงาน South by Southwest Festival (SXSW) สามารถสนทนาตอบโต้กับมนุษย์ได้อย่างชาญฉลาด และได้รับสัญชาติซาอุดีอาระเบียเป็นหุ่นยนต์ ซึ่งถือเป็นหุ่นยนต์ตัวแรกที่มีสัญชาติ

อุตสาหกรรมหุ่นยนต์และระบบอัตโนมัติของโลกเติบโตอย่างต่อเนื่อง จากข้อมูลของสหพันธ์หุ่นยนต์นานาชาติ (International Federation of Robotics: IFR) การใช้หุ่นยนต์ทั่วโลกในปี 2019 มีประมาณ 2.7 ล้านยูนิต (units)

Robot IIU Humanoid อาจ
ยังเข้ามาถึงครัวเรือนไทย
ส่วนใหญ่ช้ากว่าเทคโนโลยี
Bionic IIa: Prosthetic ใน
รูปแบบที่สวมใส่ ซึ่งจะช่วยให้ผู้
สูงอายุไทย (ที่มีฐานะ) พึ่งพา
ตัวเองได้มากขึ้น

มีอัตราการขยายตัวจากปี 2018 ประมาณร้อยละ 12.5 เอเชียและออสเตรเลียเป็นกลุ่มผู้ใช้หุ่นยนต์ที่มากที่สุด

ในปี 2019 มีสัดส่วนการติดตั้งหุ่นยนต์คิดเป็นร้อยละ 67 ในขณะที่ยุโรป มีสัดส่วนร้อยละ 21 และทวีปอเมริกา ร้อยละ 13 ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะภูมิภาคเอเชียเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก และข้อมูลนี้เป็นการรายงานภาพรวมของหุ่นยนต์ที่ใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม และหุ่นยนต์บริการ

ประเทศไทยใช้หุ่นยนต์ในลำดับที่ 13 ของโลก มีประมาณการติดตั้งเมื่อปี 2019 ประมาณ 2.9 ล้านยูนิต ซึ่งส่วนใหญ่ยังเป็นหุ่นยนต์ที่ใช้ในอุตสาหกรรม (International Federation of Robotics, 2020a) สำหรับหุ่นยนต์บริการ (service robots) ในปี 2020 มีราว 26.5 ล้านยูนิต เพิ่มจากปี 2019 ราวร้อยละ 15 มูลค่าราว 6.5 พันล้านเหรียญสหรัฐ เพิ่มจากปี 2019 ราวร้อยละ 15 เช่นเดียวกัน ในจำนวนนี้เป็นหุ่นยนต์ที่ใช้ในงานครัวเรือน 21.6 ล้านยูนิต คิดเป็นมูลค่า 6.7 พันล้านเหรียญสหรัฐ ในปี 2020 และคาดว่าจะเพิ่มเป็น 48.6 ล้านยูนิตคิดเป็นมูลค่า 1 หมื่นล้านเหรียญสหรัฐในปี 2023 (International Federation of Robotics, 2020b) ทำให้สามารถมองไปในอนาคตได้ว่า หุ่นยนต์จะเข้ามาช่วยงานในครัวเรือนมากยิ่งขึ้น

การมีหุ่นยนต์ที่มีความ
ซับซ้อนขึ้น และอาจมีราคา
ถูกลง มีฟังก์ชันที่จำเป็นให้
เลือกและราคาที่ปรับเปลี่ยน
ตามฟังก์ชันที่ต้องการ
เข้ามาเป็นสมาชิกใน
ครอบครัวไทย ก็ไม่น่าจะ
เกินความเป็นไปได้เท่าใดนัก

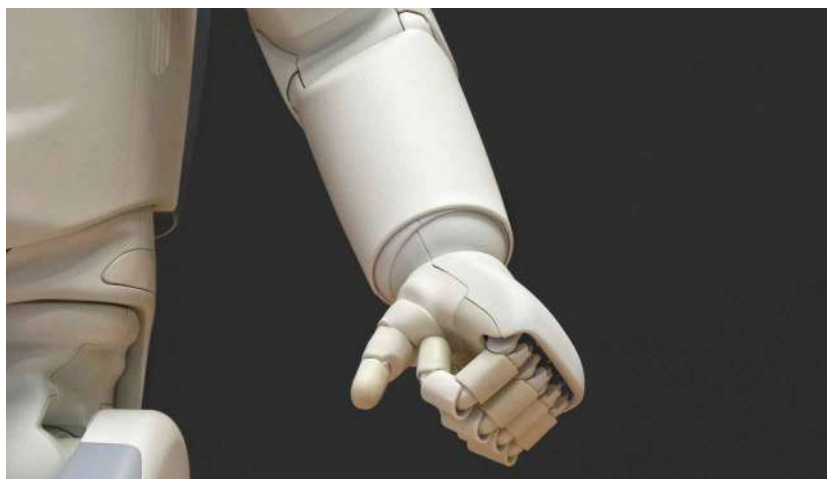
แม้ในปัจจุบันหุ่นยนต์ “ดินสอมินิ” ของบริษัท CT Asia Robotics Co. (Leesa-nguansuk, 2018) ที่บุกเบิกโดยคนไทย และมีสถานะเป็นวิสาหกิจขนาดกลางขนาดย่อม (Small and Medium Enterprise: SME) มีผลิออกมาแล้วถึง 4 รุ่น (Version) แต่ยังไม่ใช้หุ่นยนต์ที่มีรูปร่างเป็นมนุษย์ พุดจาตอบโต้ และทำงานช่วยงานบ้านได้อย่างหลากหลาย แต่ก็มีปัญญาประดิษฐ์ที่สามารถเรียนรู้รูปแบบพฤติกรรมของคน ปัจจุบันวางเป้าหมายการผลิตเพื่อช่วยคนไข้โรคอัลไซเมอร์ (Alzheimer) สามารถช่วยรับโทรศัพท์ เตือนการกินยา เตือนการออกกำลังกาย ชวนเล่นเกม รวมทั้งส่งการแจ้งเตือน (notification) ไปยังผู้ดูแล (care giver) หรือญาติ หากคนไข้ทำกิจกรรมอะไรที่นอกเหนือไปจากกิจวัตรและมีความเสี่ยงภัย ปัจจุบันโรงพยาบาลสมิติเวช และโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย ได้นำมาจัดจำหน่ายในราคาอยู่ที่ประมาณ 65,000-

85,000 บาท สามารถเช่าเป็นรายเดือนได้ เดือนละ 2,900 บาท ซึ่งอาจจะเป็นราคาที่เหมาะสมสำหรับครอบครัวรายได้ปานกลาง-สูงขึ้นไป อีกทั้งยังมีแผนที่จะผลิตเพื่อป้อนสู่ตลาดค้าปลีกเพื่อให้เป็นหุ่นยนต์ช่วยขายในร้านค้าปลีกประเภทต่างๆ อีกด้วย ฉะนั้นในอีก 20 ปีข้างหน้า การมีหุ่นยนต์ที่มีความซับซ้อนขึ้น และอาจมีราคาที่ถูกลง มีฟังก์ชันที่จำเป็นให้เลือกและราคาที่ปรับเปลี่ยนตามฟังก์ชันที่ต้องการเข้ามาเป็นสมาชิกในครอบครัวไทย

นอกจากหุ่นยนต์แล้ว ชิวจักรกล ซึ่งหมายถึงเครื่องกลที่มีกลไกอัจฉริยะเข้ามาเสริมอวัยวะบางส่วนของร่างกาย เช่น แขนกล (bionic arm) ขากล (bionic leg) ทำหน้าที่เป็นกระดูกหรือโครงสร้างแข็งภายนอก (exoskeleton) สามารถสั่งการด้วยสัญญาณประสาทหรือระบบสั่งการอื่นๆ เพื่อให้เครื่องชิวจักรทำงานตามที่ต้องการ

ปัจจุบันมีการผลิตเป็นอุปกรณ์ที่สวมใส่ได้ (wearable item) ที่จะช่วยเสริมศักยภาพของร่างกาย เครื่องชิวจักรกลนี้เป็นประโยชน์อย่างมากต่อผู้พิการที่สูญเสียอวัยวะ และผู้สูงอายุที่แขนขาไม่มีกำลังหรือไม่สามารถทำงานได้อย่างเต็ม เช่น เครื่อง ASIMO-STYLE Bionic Legs ของบริษัทฮอนด้า (Honda) หรือ Open-source prosthetic leg โดยนักวิจัยของคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมิชิแกน (University of Michigan) ณ เมืองแอนอาร์เบอร์ (Ann Arbor) และ Shirley Ryan Ability Lab ซึ่งเป็นชาจักรกลเพื่อทดแทนขาที่เสียไป สามารถสั่งการด้วยสมองที่ผลิตด้วยต้นทุนต่ำมาก **ชิวจักรกลเหล่านี้จะเข้ามาช่วยคนในครอบครัวไทยมากขึ้นในอนาคต เพื่อให้ผู้สูงอายุและผู้พิการสามารถใช้ชีวิตได้อย่างอิสระและมีสุขภาวะที่ดีขึ้น และอาจมีให้เห็นก่อนหุ่นยนต์ช่วยงานบ้านเนื่องจากมีราคาต่ำกว่า รวมทั้งรถยนต์ไร้คนขับ (autonomous car/ self-driving car) ซึ่งเป็นนวัตกรรมยานยนต์ที่ทำงานร่วมกับเทคโนโลยีหุ่นยนต์และปัญญาประดิษฐ์ก็คาดว่าจะเข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อการอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้สูงอายุที่ต้องอยู่โดยลำพังมากขึ้นในอนาคต**

สังคมไทยมีความคุ้นเคยกับความเป็นพหุลักษณะ (plurality) มาตั้งแต่

พหุลักษณะสังคมไทย กับความเป็นไปของ ครอบครัว

สมัยอยุธยา ส่วนใหญ่เกิดจากการเปิดรับชาวต่างชาติเพื่อประโยชน์ทางการค้า การสงคราม และการเมือง โดยชาวต่างชาติเหล่านั้นนำวัฒนธรรมของตนติดตัวเข้ามาด้วย ปรากฏร่องรอยเป็นความหลากหลายทั้งด้านชาติพันธุ์ ความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิตในแต่ละยุค

ทั้งนี้ ความแตกต่างสำคัญของพหุลักษณะในสังคมไทยระหว่างในอดีตและปัจจุบันคือการเปิดพื้นที่ให้กับอัตลักษณ์รอง (ที่ไม่ใช่อัตลักษณ์หลัก) ที่มากขึ้นกว่าในอดีต อาจเป็นเพราะการขยายตัวของอัตลักษณ์รอง หรืออาจเพราะสังคมไทยเปิดใจกว้างขึ้น หรืออาจเพราะอัตลักษณ์รองทั้งหลายมีคุณค่า บางประการต่อสังคมไทย หรืออาจเพราะกระแสสากลเรื่องการเคารพสิทธิของผู้อื่น หรืออาจเพราะเหตุผลทั้งหมด หรือแม้แต่แค่บางส่วนที่กล่าวมา แต่ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใด ความเป็นพหุลักษณะในสังคมไทยก็มีแนวโน้มที่จะขยายตัว และได้รับการยอมรับมากขึ้น

ศาสนาและความเชื่อ กับครอบครัวไทย

สังคมไทยเป็นสังคมพุทธมาโดยตลอด ไม่ใช่เพียงสะท้อนจากสัดส่วนของผู้ที่แจ้งว่า “นับถือพุทธศาสนา” เพราะในทางปฏิบัติแล้วผู้ปกครองจะแจ้งการนับถือศาสนาของลูก โดยถือเอาตามศาสนาที่ตนเองนับถือ และการปลูกฝังด้านคุณธรรม และจริยธรรม ก็จะเป็นไปตามศาสนา และจารีตของแต่ละครอบครัว ซึ่งมีลักษณะเฉพาะในแต่ละท้องถิ่น

นอกจากนี้ บุคคลเดียวในสังคมไทยที่ต้องประกาศตัวอย่างเปิดเผยเป็นการต่อสาธารณชนว่าตนเองนับถือศาสนาอะไรแต่เพียงพระมหากษัตริย์เท่านั้น ความเป็นสังคมพุทธแสดงออกจากการที่พระราชพิธี รัฐพิธี ตลอดจนวันวัฒนธรรมและลักษณะต่างๆ ในสังคมไทยล้วนมีรากฐานมาจากศาสนาพุทธ และแม้ผู้ที่มีได้นับถือศาสนาพุทธก็พลอยยอมรับอิทธิพลเหล่านั้นไปด้วย เช่น วันสำคัญทางศาสนาพุทธที่ประกาศให้เป็นวันหยุดราชการ

อย่างไรก็ตาม แม้ในพุทธศาสนาเองก็มีความหลากหลายปลีกย่อยที่เกินกว่าชาวพุทธทั้งโดยนิตินัย และพฤตินัยจะสังเกตเห็นได้ อย่างเช่น การผสมผสานอย่างแยกไม่ออกระหว่างจารีตในพุทธเถรวาท พุทธมหายาน ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และการนับถือผี ทำให้ในวัดไทยจึงมีทั้งการวิปัสสนา พระพุทธรูป เจ้าแม่กวนอิม พระสังกัจจายน์ พระพรหม พระพิฆเนศ และศาลผี

คนไทยจำนวนไม่น้อย ทั้งที่มีเชื้อสายจีนและไม่มีเชื้อสายจีนต่างร่วมกันถือศีลกินเจระหว่างเทศกาล ร่วมการฉลองเทศกาลคริสต์มาส ขณะที่ตามสถานที่ราชการ และสำนักงานเอกชนมีห้องละหมาด รวมทั้งมีการระมัดระวังเกี่ยวกับสิ่งต้องห้าม และข้อปฏิบัติของอิสลามิกชน

แม้ว่าในปัจจุบันพุทธศาสนายังแสดงอัตลักษณ์ที่โดดเด่นในสังคมในฐานะของ “ศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน” (ในรัฐธรรมนูญ ปี 2559 ไม่ได้มีการระบุว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ) ศาสนา และจารีตอื่นๆ ในสังคมไทยก็ได้รับการยอมรับและมีพื้นที่ในสังคมมากขึ้น จากรายงานสำรวจสถานะทางสังคม วัฒนธรรม และสุขภาพจิต ในปี 2561 พบว่าใน

ประเทศไทย ผู้คนส่วนใหญ่ร้อยละ 93.5 นับถือศาสนาพุทธ รองมาคือ ศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์นิกายต่างๆ ร้อยละ 5.4 และ 1.1 ตามลำดับ สิ่งที่นำสังเกตจากรายงานนี้ คือ พบว่ามีผู้ที่ไม่มีความเชื่อในศาสนาในสัดส่วนต่ำกว่าร้อยละ 0.1 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561) แม้เป็นตัวเลขที่ไม่สูงมากนัก แต่ถือเป็นหนึ่งในสัญญาณว่ามีคนกลุ่มหนึ่งที่เลือกที่จะไม่นับถือศาสนาในสังคมไทยในปัจจุบัน

อิทธิพลทางความเชื่อ และศาสนาที่แตกต่างกัน อาจทำให้คนไทยที่นับถือศาสนาต่างกันมีอัตราเจริญพันธุ์ที่แตกต่างกัน และมีขนาดครอบครัวที่แตกต่างกัน

ฐานคติทางศาสนามีความเกี่ยวข้องอย่างมากกับการมีลูก ทั้งในแง่การทำแท้งโดยตรง และการคุมกำเนิดด้วยวิธีการอื่นๆ ซึ่งสำหรับการทำแท้งแล้ว ทั้งศาสนาพุทธ อิสลาม และคริสต์ (ไพฑูริย์ สวณมะโพ และ อุทัย สติมัน, 2560; กมลณัฐร์ น้อยไกรไพโร, 2554; สังคม ฮอทรินทร์, 2554) เป็นการแสดงออกถึงการต่อต้านทางจารีตอย่างรุนแรง ด้วยการทำลายชีวิตและขัดต่อสิ่งที่พระเจ้าประทาน ตัวอ่อนมาในครรภ์มารดาเป็นสิ่งที่ชีวิตเสมอไม่ว่าจะมีอายุเท่าใด มีสภาพเป็นอย่างไร หรือมีการตั้งครรถ์เกิดจากความต้องการที่แท้จริงหรือไม่ ซึ่งเป็นมุมมองที่แตกต่างจากแนวคิดทางกฎหมายและการแพทย์

การต่อสู้ทางความคิดของทั้งสองฝ่ายยังไม่มียุทธวิธีที่จะได้บทสรุปที่ลงตัว ได้มีการก่อตั้งเครือข่ายอาสาเพื่อการยุติการตั้งครรถ์ที่ปลอดภัย (referral system for safe abortion) (เครือข่าย RSA, 2564) เพื่อช่วยเหลือผู้หญิงท้องไม่พร้อม และการมีบริการยุติการตั้งครรถ์ที่ถูกต้องกฎหมายและปลอดภัยของกระทรวงสาธารณสุขเป็นการดำเนินการที่ยังขาดการประชาสัมพันธ์อย่างจริงจัง

ในกรณีของการคุมกำเนิดด้วยวิธีต่างๆ นั้นแม้ในทางศาสนาจะมองว่าเป็นความผิดทางศีลธรรม แต่การดิ้นรนทางสังคมจะรุนแรงขึ้นอย่างไร ขึ้นอยู่กับนิกายและบริบททางวัฒนธรรมเป็นสำคัญ (Hill, Siwatu, & Robinson, 2014) อย่างเช่นในสหรัฐอเมริกาที่กลุ่มศาสนาต่างๆ แสดงท่าทีสนับสนุนต่อการคุมกำเนิดมากขึ้น (Wilde & Danielsen, 2014) อย่างไรก็ตาม หากเปรียบเทียบระหว่างศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์แล้ว อิสลามิกชนจะเป็นกลุ่มที่

ต่อต้านต่อการคุกคามกำเนิดรุนแรงกว่าศาสนาอื่น (อ้อมใจ วงษ์มณฑา, 2557; ทศณีย์ หนูนารถ, เบญจวรรณ ละหุการ, และ วิชชุดา มัคสิงห์, 2563)

การเติบโตของแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ และความเป็นเหตุ-ผลตามหลักวิทยาศาสตร์ ซึ่งมาพร้อมกับความเป็นสมัยใหม่ (modernization) มีผลต่อแนวคิดที่อยู่บนพื้นฐานของศาสนา ความเกรงกลัวต่อบาปที่เคยเป็นกลไกควบคุมความสงบเรียบร้อยในสังคมกำลังถูกท้าทายมากขึ้น รวมทั้งความขัดแย้งกันระหว่างคนรุ่นเก่าที่เติบโตขึ้นมาพร้อมกับจารีตและความเชื่อ กับคนรุ่นใหม่ que เติบโตขึ้นมาในสังคมนานวิทยาศาสตร์ การพิสูจน์ยืนยันเชิงประจักษ์ และกลไกทุนนิยม (ที่เข้มข้นกว่าในอดีต) แม้แต่ศาสนาเองก็มีบางส่วนที่กลายเป็นพื้นที่ของการแสวงหา และความเชื่อที่เติบโตส่วนใหญ่เป็นความเชื่อที่เชื่อมโยงกับโชคลาภ และการเสริมดวง แม้จะมีบางส่วนที่มุ่งสู่การปฏิบัติจิต วิปัสสนาและสมาธิ แต่ก็ยังเป็นส่วนน้อยและเข้าถึงได้ยาก

การเปลี่ยนแปลง และความระคนกันของศาสนาและความเชื่อในสังคมไทย ตลอดจนการไร้ศาสนาอาจส่งผลต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ทั้งในทางจิตใจ เช่น การเห็นคุณค่าของการดูแลพการีที่ลดลง และในทางโครงสร้าง เช่น การเห็นคุณค่าไม่ต่างจากเดิมแต่มีความจำเป็นที่ทำให้ไม่สามารถดูแลกันและกัน ได้อย่างเต็มที่ ด้วยข้อจำกัดด้านการเงิน พื้นที่ หรือระยะทาง การให้ความสำคัญสำคัญกับการอยู่รอดทางเศรษฐกิจ รวมถึงการประนีประนอม (compromise) กับมาตรฐานทางจริยธรรม และศีลธรรม เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนรุ่นใหม่รู้สึกว่าสังคมไม่ปลอดภัยที่จะเลี้ยงลูก และมีลูก (มนสิการ กาญจนะจิตรา และคณะ, 2562)

แรงงานข้ามชาติกับการกลายเป็นไทย

การขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534) ซึ่งเป็นช่วงปลายของรัฐบาล พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ และต้นรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ มีความโดดเด่น และร้อนแรงด้วยการหลั่งไหลเข้ามาของการลงทุนจากต่างชาติเพื่อใช้ไทยเป็นฐานในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรม และภาคบริการ ตลอดจนมีความต้องการแรงงานฝีมือ (Skilled labour) จำนวนมากเพื่อป้อนเข้าสู่โรงงานต่างๆ ทำให้มีการพัฒนาทางการศึกษาที่สามารถผลิตทรัพยากรบุคคลได้เพิ่มมากขึ้น ยกเว้นการจ้างงานของแรงงานไทย ดึงแรงงานไทยออกจากงานภาคการเกษตร รวมทั้งการจ้างงานระดับล่างโดยเฉพาะงานที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่สกปรก เสี่ยงภัยอันตราย และยาก (dirty, dangerous, and difficult jobs) จนทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงาน (ชมนาด นิตตะโย, โสภณ ัญญาเวชกิจ, บวรวิษณุ จินดารักษ์, และ นันทนิตย์ ทองศรี, 2563) กลายเป็นแรงดึงดูดให้แรงงานต่างชาติจากประเทศใกล้เคียง โดยเฉพาะเมียนมา กัมพูชา และลาวเดินทางเข้ามาทำงาน

จากสถิติของสำนักงานบริหารแรงงานต่างด้าวเมื่อเดือนธันวาคม ปี 2562 พบว่าแรงงานต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานมีประมาณ 3 ล้านคน ซึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ในสัดส่วนมากกว่าครึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่มากกว่า

ร้อยละ 90 เป็นแรงงานจากเมียนมา ลาว และกัมพูชา ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน ปี 2563 จำนวนของแรงงานต่างด้าวคงเหลือลดลงมาอยู่ที่ประมาณ 2.5 ล้านคน ซึ่งมีสาเหตุมาจากสถานการณ์โควิด-19 ทำให้แรงงานส่วนหนึ่งเดินทางกลับ

อย่างไรก็ดี ตัวเลขข้างต้นนี้เป็นรายงานจำนวนแรงงานต่างชาติที่เข้าเมือง ถูกกฎหมาย และมีการขึ้นทะเบียนถูกต้อง หากแต่ในรายงานการย้ายถิ่นของประเทศไทยในปี 2562 โดยคณะทำงานเฉพาะเรื่องแห่งสหประชาชาติ ว่าด้วยการย้ายถิ่นของประเทศไทย (United Nations Thematic Working Group on Migration in Thailand) (2019) คาดว่าแรงงานย้ายถิ่นในประเทศไทยอาจมีจำนวนสูงถึง 4.9 ล้านคน

ประมาณร้อยละ 70 ของลูกแรงงานต่างชาติโดยเฉพาะที่มีเชื้อสายเมียนมา กัมพูชา และลาววันนี้ จะเป็นพลเมืองชั้นฐานของสังคมไทยในอนาคตเนื่องจากข้อจำกัดในการเข้าถึงการสาธารณสุขและการศึกษา

หากนับย้อนไปถึงการขยายตัวทางเศรษฐกิจในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 หรือเกือบ 30 ปีก่อนก็พอจะเห็นได้ว่าแรงงานต่างชาติเหล่านี้อาจเป็นรุ่น (generation) ที่ 2 ที่เข้ามาทำมาหากินในประเทศไทย แรงงานเหล่านี้จำนวนไม่น้อยสร้างครอบครัวและมีลูกในประเทศไทย องค์การระหว่างประเทศเพื่อการย้ายถิ่น (International Organization for Migration) คาดว่าลูกของแรงงานต่างชาติที่อยู่ในประเทศไทยมีอยู่ประมาณ 5 แสนคน (UNESCO Bangkok, 2020) ซึ่งจากการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของลูกแรงงานข้ามชาติในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และ กัญญา อภิพรชัยสกุล, 2562) พบว่า ลูกแรงงานข้ามชาติที่เกิดในประเทศไทย เข้าถึงการจดทะเบียนการเกิดเพียงร้อยละ 73.7 พ่อแม่บางส่วนจะส่งลูกกลับไปให้ครอบครัวเดิมที่ประเทศต้นทางช่วยเหลือจนถึงอายุที่พอจะช่วยเหลือตัวเอง หรือพอจะช่วยครอบครัวทำงานได้จึงกลับมาอยู่กับพ่อแม่ และมีบางส่วนที่จะเลี้ยงลูกจนถึงวัยเข้าโรงเรียนแล้วส่งกลับไปเข้าโรงเรียนที่ประเทศต้นทาง

นอกจากนี้ ยังพบว่าร้อยละ 71.5 ของลูกแรงงานต่างชาตินี้เกิดในประเทศไทย พ่อแม่มีแผนการที่จะให้อยู่ในประเทศไทยต่อไป ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นอีกราว 20 ปีข้างหน้า ลูกแรงงานต่างชาตินี้ราว 2-3 แสนคน ที่จะอยู่ในประเทศไทย ซึ่งจะเติบโตไปเป็นคนวัยแรงงาน และสร้างครอบครัวและอยู่ในประเทศไทย หากคำนึงถึงความขาดแคลนแรงงานในอนาคตอันเนื่องจากสถานการณ์สังคมสูงวัย ก็เป็นเรื่องที่น่ายินดี เนื่องจากจะมีแรงงานเพิ่มเติมเพื่อช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันลูกแรงงานต่างชาตินี้ประสบปัญหาการเข้าถึงสิทธิคุ้มครอง การศึกษา และการสาธารณสุขไม่เต็มที่เท่าที่ควร ในรายงาน Thailand Migrant Report 2019 (United Nations Thematic Working Group on Migration in Thailand, 2019) รายงานว่ามีลูกแรงงานต่างชาตินี้ราว 2 แสนคน ที่ไม่มีโอกาสในการเข้าเรียน ส่วนในรายงานขององค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (United Nations Children's Fund: UNICEF) คาดว่ามีลูกแรงงานต่างด้าวเพียง 150,000 คน เท่านั้นที่มีโอกาสในการเข้าเรียน (UNICEF Thailand, 2019)

ในวันนี้ลูกแรงงานต่างชาตินี้จำนวนมากอยู่ในสภาพที่หาตัวไม่พบ และห่างไกลจากทรัพยากรในการพัฒนาทุนมนุษย์ต่างๆ ที่จำเป็น ในขณะที่สังคมไทยโดยรวมมีการขยายตัวของชนชั้นกลางอย่างต่อเนื่อง ซึ่งหมายถึงการพัฒนาทุนมนุษย์ของเด็กและเยาวชนไทยมีความก้าวหน้าขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นในอีก 20 ปีข้างหน้าลูกแรงงานข้ามชาติเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะเติบโตเป็นชนชั้นกลางกลุ่มใหม่ของสังคมไทย

ครอบครัว เพศทางเลือก

ความหลากหลายของ “เพศสภาพ” (Gender) อยู่คู่กับสังคมโลกมาเป็นเวลานาน ในบทนิพนธ์ “ซิมโพเซียม” (Symposium) ของพลาโต (Plato) ตั้งแต่ 385-375 ก่อนคริสตกาล เล่าถึงปวงจางสุราว่าด้วยความรักของสหายหลายคนของพลาโต หนึ่งในนั้นคือ อริสโตเฟน (Aristophanes) นักเขียนบทละครที่ร่วมแสดงทรรศนะเกี่ยวกับความรักโดยเริ่มว่า มนุษย์แต่บรรพกาลมีลักษณะกลมประกอบด้วยคน 2 คนในร่างเดียว และมี 3 เพศ คือ เพศที่เป็นคู่ของ ชาย-ชาย ในร่างเดียวเป็นบุตรแห่งพระอาทิตย์ เพศที่เป็น หญิง-หญิง ในร่างเดียวเป็นบุตรแห่งพิภพ และเพศที่เป็น หญิง-ชาย ในร่างเดียวเป็นบุตรแห่งพระจันทร์ ซึ่งร่างที่มีทั้งสองเพศนี้ อริสโตเฟน เรียกว่า แอนโดรจีเนีย (Androgyny) นอกจากนี้ อริสโตเฟนยังได้บรรยายเกี่ยวกับความอับอายของความรักระหว่างคนที่ มีเพศเดียวกัน ความหลากหลายทางเพศไม่เพียงแต่มีมานาน แต่ยังคงคู่กับความรู้สึกด้อยค่าและซ่อนเร้นมาเป็นเวลานานอีกด้วย

แม้จะยังไม่มีหน่วยงานใดที่มีตัวเลขจำนวนของผู้มีความหลากหลายทางเพศที่แน่ชัด แต่ในงานวิจัย Overlapping Psychographic Dimensions among Male, Female and Queer in Thailand (Samutachak, Darawuttimaprakorn, Ruchirongnangkoon, & Tapienthong, 2018)

ซึ่งเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างนักศึกษามหาวิทยาลัยในประเทศไทยจำนวน 1,707 คน เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและแนวคิดของคนรุ่นใหม่ พบว่ามีเพียงประมาณร้อยละ 4 ที่ระบุว่าตนเองเป็นเพศอื่นๆ ที่ไม่ใช่ชายหรือหญิง และในจำนวนนี้ประมาณร้อยละ 78 เป็นผู้มีเพศกำเนิด (Biological sex) เป็นชาย

สังคมไทยมีท่าทีที่เปิดรับความหลากหลายทางเพศมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมาจะเห็นว่ามินวนิยายประเภท “วาย” ซึ่งมาจากคำในภาษาญี่ปุ่น “ยะโออิ” หมายถึงนวนิยายแนว “ชายรักชาย” เป็นที่นิยมมากขึ้นในกลุ่มวัยรุ่นไทย และต่อมาได้มีการสร้างเป็นละครทั้งในโทรทัศน์ช่องหลัก และโทรทัศน์ออนไลน์ (Online TV) เรียกกันติดปากว่า “ซีรีส์วาย” ซึ่งกำลังได้รับความนิยมมากขึ้น มีรายงานว่าในปี 2020 ละครซีรีส์วายมีฐานคนดูเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 328 และประเทศไทยได้ชื่อว่าผลิตซีรีส์วายมากที่สุดในเอเชีย โดยระหว่างปี 2019-2020 ผลิตถึง 40 เรื่อง มินวนิยายวาย 1,533 เรื่อง ผลิตโดย 75 สำนักพิมพ์ (กรุงเทพธุรกิจ, 2564)

ดาราวัยรุ่นชายต่างออกมาแสดงบทบาทแนววายทั้งในโฆษณา ภาพยนตร์สั้น และคอนเสิร์ตมากขึ้น อย่างไม่ขัดเขิน “คู่จิ้น” ซึ่งหมายถึงคู่รักชาย-ชาย ในจินตนาการของสาวๆ และหนุ่มๆ ได้สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจระดับมหาศาล

ในปี 2563 คณะรัฐมนตรีได้มีมติผ่านร่างพระราชบัญญัติคู่ชีวิตที่ได้มีการต่อสู้อันตั้งแต่ปี 2555 และผ่านการปรับแก้มาแล้วถึง 6 ครั้ง เพื่อให้เป็นไปตามข้อเรียกร้องของกลุ่มคนรักเพศเดียวกันมากที่สุด โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิทธิต่างๆ ที่คู่รักเพศเดียวกันพึงเข้าถึงได้ อาทิ การเข้าถึงทรัพย์สินร่วมกัน และการทำธุรกรรมร่วมกัน การอุปการะบุตรบุญธรรม การฟ้องหย่าและฟ้องร้องค่าอุปการะเลี้ยงดู การรับมรดก แต่ก็ยังมีบางสิทธิ์ที่ยังไม่ครอบคลุม อาทิ การขอสัญชาติให้กับคู่ชีวิต และการรับสวัสดิการหากอีกฝ่ายเป็นข้าราชการ (วิศรุติสินพงศธร, 2563) แม้ว่าความเคลื่อนไหวจะมีความก้าวหน้าอย่างมาก และสามารถทำทลายกลุ่มอนุรักษ์นิยมในสังคมไทยได้ภายในระยะเวลาเพียงแค่ 8 ปี

แต่ก็ยังคงมีคู่รักเพศเดียวกันบางกลุ่มที่เห็นว่าการใช้คำว่า “คู่รัก” แทนคำว่า “คู่สมรส” และใช้วิธีการสร้างกฎหมายใหม่เพื่อใช้กับเฉพาะกลุ่มคนรักเพศเดียวกัน แทนที่จะแก้กฎหมายคู่สมรส (ซึ่งจะต้องผ่านกระบวนการที่ซับซ้อนอีกมากเนื่องจากเป็นกฎหมายที่มีการใช้มานานแล้วและเกี่ยวข้องกับกฎหมายอื่นๆ อีกหลายฉบับ) ยังคงแสดงถึงความไม่เท่าเทียมกันอยู่ดี

การเผชิญกับปัญหาโครงสร้างเหล่านี้อาจเป็นสิ่งที่สะท้อนขอบเขตของสังคมไทยที่เอื้อต่อคู่รักเพศเดียวกันที่มีทั้งบริเวณเปิด และบริเวณปิด ในรายงานการยอมรับของสังคมต่อคนกลุ่มหลากหลายทางเพศ (Social Acceptance of LGBT) ใน 174 ประเทศ โดยใช้ดัชนีการยอมรับโลก (Global Acceptance Index: GAI) (Flores, 2019) ในรอบการรายงานปี 2000-2003 ประเทศไทยมีคะแนนเฉลี่ย 5.1 อยู่ในลำดับที่ 45 ต่อมาในรอบปี 2004-2008 คะแนนเฉลี่ยลดลงมาอยู่ที่ 5.2 อยู่ในลำดับที่ 54 และในรอบสุดท้ายปี 2009-2013 คะแนนเฉลี่ยลดลงมาอยู่ที่ 4.4 อยู่ในลำดับที่ 78 ซึ่งนับว่ามีแนวโน้มถดถอยลง หากแต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ประเทศลาว และฮ่องกงมีคะแนน และลำดับที่สูงกว่าประเทศไทยมาโดยตลอด ส่วนในสังคมเกาหลีใต้ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ (patriarchy) ก็เริ่มมีการขยับที่จะเปิดช่องทางมากมายในการยอมรับสถานภาพการร่วมชีวิตของคู่รักเพศเดียวกัน โดยพิจารณาการปรับนิยามครอบครัวให้มีความหมายกว้างขึ้น และก้าวทันความหลากหลายของสังคมในประเด็นนี้มากขึ้น (The Korea herald, 2021) แม้กระนั้นก็ยังรายงานเกี่ยวกับการที่ LGBT ที่ได้รับการเลือกปฏิบัติทั้งในสังคมทั่วไปและในที่ทำงาน (Gray, 2014) เหยียดหยาม และถูกทำร้าย (Shrestha et al., 2020)

เราอาจมองแนวโน้มเกี่ยวกับพัฒนาการในการสร้างครอบครัวของคู่รักเพศเดียวกันว่ามีแนวโน้มที่ดีขึ้น และได้รับการยอมรับมากขึ้น แม้จะรวดเร็วกว่าในอดีตก่อนปี 2555 แต่ก็ไม่อาจคาดได้ว่าจะเติบโตรวดเร็วอย่างผิดหูผิดตามากนัก ยังคงมีโครงสร้าง และทัศนคติบางประการในสังคมไทยที่ต้องใช้เวลาในการทำให้แนวโน้มนี้เป็นกระแสเดียวกับกระแสหลัก หรืออย่างน้อยใกล้เคียงกับกระแสหลัก ครอบครัวคู่รักเพศเดียวกันยังคงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น และด้วยกลไกทางกฎหมายที่เอื้อต่อการสร้างครอบครัวของคู่รักเพศเดียวกันว่าด้วยการให้สิทธิประโยชน์ทั้งทางสังคม การเงิน และจิตใจ ก็จะทำให้ครอบครัวคู่รักเพศเดียวกันมีมากขึ้น อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับความเปราะบางและความมั่นคงของครอบครัวคู่รักเพศเดียวกัน โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับความสามารถในการมีลูกนอกเหนือจากการรับบุตรบุญธรรม ในปัจจุบันนวัตกรรมทางการแพทย์พันธุศาสตร์อาจช่วยให้คู่รักเพศเดียวกันสามารถมีลูกได้ แต่คู่รักเพศเดียวกันที่เป็นหญิง-หญิง จะมีโอกาสที่มีลูก และสร้างความสัมพันธ์กับลูกผ่านการตั้งท้องและการให้นม (breast feeding) มากกว่าคู่รักเพศเดียวกันแบบชาย-ชาย

ภาคที่ 2

จากทัศนกรอบครัวไทย

สังคมไทย พ.ศ.2583

ฉกทัศน์ “ครอบครัวยุคใหม่ในอนาคต 20 ปีข้างหน้า (พ.ศ.2583)” สร้างขึ้นจากการกวาดลัญญานปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อความเป็นไป และการเปลี่ยนแปลงของครอบครัว ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในภาคที่ 1 สัญญาณต่างๆ เหล่านี้ ได้นำไปใช้เพื่อเป็นข้อมูลให้กับนักมองอนาคต (Futurists) ที่เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการ “ประเทศไทยในอนาคต พ.ศ.2583: ครอบครัวไทย สังคมไทย” ซึ่งเป็นการประชุมที่จัดต่อเนื่อง โดยมีนักมองอนาคตที่มาจากหลากหลายสาขา ได้แก่ นักประชากร นักเศรษฐศาสตร์ นักธุรกิจ นักจัดการการเงินและประกันชีวิต แพทย์ นักสังคมสงเคราะห์ ผู้ขับเคลื่อนภาคประชาสังคม นักสาธารณสุข นักกฎหมาย นักคิดนักเขียน นักวิชาการผังเมือง ผู้ประกอบการรุ่นใหม่ (Start-up) และประธานนักเรียน/นักกิจกรรมในโรงเรียน

นักมองอนาคตได้ร่วมกันพิจารณาสัญญาณต่างๆ ประกอบกับข้อมูลอื่นๆ เกี่ยวกับแนวโน้มใหญ่ (mega trends) เพิ่มเติม อภิปราย ถกเถียงและหาข้อสรุปเกี่ยวกับตรรกะฉากทัศน์ (scenario logics) และเลือกปัจจัยขับเคลื่อน 2 ตัวที่มีอิทธิพลสูง (high influence) และมีความผันผวนสูง (high uncertainty) เพื่อนำไปสร้างเข็มทิศแห่งอนาคต (future compass)

กรอบครวัไทย พ.ศ.2583 ใน 4 ฉากทัศน์

ฉากทัศน์กรอบครวัไทยในอีก 20 ปีข้างหน้า (พ.ศ.2583) สร้างขึ้นบนกรอบเข็มทิศแห่งอนาคตที่ได้จากการไขว้ปัจจัยขับเคลื่อน 2 ตัว

ปัจจัยขับเคลื่อนแรก คือ ความสำเร็จในการกระจายอำนาจ และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ในอีก 20 ปีข้างหน้า ซึ่งแม้จะดูเหมือนการมีปัจจัยขับเคลื่อน 2 ปัจจัยอยู่ในแกนเดียวกัน แต่ทั้ง 2 ปัจจัยขับเคลื่อนนี้แท้จริงแล้วมีความเชื่อมโยง และมีแนวโน้มที่จะเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกันได้ กล่าวคือ หากการบริหารการปกครองประเทศสามารถกระจายอำนาจการตัดสินใจสู่ท้องถิ่นได้สำเร็จและเป็นรูปธรรม จะทำให้ส่วนภูมิภาคซึ่งหมายรวมถึงทั้งเขตเมืองในหัวเมืองใหญ่ และเขตชนบทใช้ทุนที่มีอยู่ในท้องถิ่นในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในท้องถิ่นได้อย่างรวดเร็ว ขยายตัว และเหมาะสมกับบริบทมากขึ้น สร้างโอกาสทางธุรกิจที่สำคัญให้กับผู้ประกอบการชุมชน ทำให้เกิดการผลักดันเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งทำให้เกิดผลดีทั้งการสร้างความอยู่ดีกินดี ลดความเหลื่อมล้ำทั้งในแง่ฐานะทางเศรษฐกิจและความสามารถในการเรียนรู้ เกิดเป็นกลไกในการผลักดันการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่มีขนาดใหญ่แทนที่จะพึ่งพาแต่เพียง หรือถูกครอบงำโดยบริษัทขนาดใหญ่เท่านั้น ทั้งเศรษฐกิจฐานรากและบริษัทขนาดใหญ่จะเรียนรู้ในการทำงานด้วยกันในฐานะคู่ค้า (business partnership) การใช้ทุนทางทรัพยากรและทุนทางสังคมในภูมิภาคมีประสิทธิภาพสูงขึ้นและขยายตัวมากขึ้น ซึ่งหากแรงกระตุ้นจากความสำเร็จดังกล่าวมีมากพอ ก็จะเป็นพลังขับเคลื่อนให้เศรษฐกิจไทยหลุดพ้นจากกับดักรายได้ปานกลางได้ในอีก 20 ปีข้างหน้า

ส่วนปัจจัยขับเคลื่อนตัวที่ 2 เป็นความสามารถในการปรับตัวของคนไทย และคนในกรอบครวัต่อภัยพิบัติต่างๆ ที่นับวันจะมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนในสังคม การอยู่ร่วมกันของคนในกรอบครวั การทำมาหากิน ซึ่งภัยพิบัติที่ว่านี้หมายถึงทั้งภัยธรรมชาติ และโรคระบาดต่างๆ ทั้งที่เกิดขึ้นมาแล้วและมีผลอย่างต่อเนื่อง และที่จะเกิดขึ้นใหม่ในอนาคต ซึ่งฉากทัศน์ที่เกิดขึ้นจาก 2 ปัจจัยขับเคลื่อนนี้ มี 4 ฉากทัศน์ได้แก่

- 1. เลโก้บนแอปพลิเคชันแพลตฟอร์ม (lego on application platform)** เป็นฉากทัศน์ของกรอบครวัไทยในสถานการณ์ที่มีการกระจายอำนาจ และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากสำเร็จ แต่กรอบครวัไทยปรับตัวรับกับภัยพิบัติได้ไม่ดี
- 2. ดีพลีซันนิ่ง ดีพแคริง (deep learning, deep caring)** เป็นฉากทัศน์ของกรอบครวัไทยในสถานการณ์ที่มีการกระจายอำนาจ และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากสำเร็จ อีกทั้งยังสามารถปรับตัวรับภัยพิบัติได้ดี
- 3. แซนด์บ็อกซ์ริมท่อน้ำเสีย (sandbox by the sewage)** เป็นฉากทัศน์ของกรอบครวัไทยในสถานการณ์ที่มีการกระจายอำนาจ และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากไม่สำเร็จ แต่คนไทยและกรอบครวัไทยสามารถปรับตัวรับมือกับภัยพิบัติได้ดี
- 4. อัลกอริทึมเชิงป็นัย (multiple-choice algorithm)** เป็นฉากทัศน์ของกรอบครวัไทยในสถานการณ์ที่มีการกระจายอำนาจ และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากไม่สำเร็จ และกรอบครวัไทยก็ไม่สามารถปรับตัวรับมือกับภัยพิบัติได้

**การกระจายอำนาจ
การพัฒนาเศรษฐกิจ
ฐานรากสำเร็จ
ประชาชนปรับตัวรับ
ภัยพิบัติได้ไม่ค้**

ฉากทัศน์: เลโก้บนแอปพลิเคชันแพลตฟอร์ม

คำอธิบายชื่อฉากทัศน์

เลโก้ (LEGO) เป็นของเล่นเด็กยอดนิยมมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมเล็กๆ หลากสีหลายขนาด ด้านบนเป็นปุ่มกลมมน ด้านล่างเป็นช่องว่าง เด็กๆ สามารถใช้จินตนาการนำเอาตัวต่อที่มีขนาด และสีสันหลากหลายต่อเป็นรูปต่างๆ ได้ ชื่อ เลโก้ มาจากภาษาเดนมาร์ก “leg godt” ซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดของบริษัทที่ผลิตของเล่นชนิดนี้ แปลว่า เล่นสนุก (play well) ตัวต่อที่รูปทรงเป็นพลาสติกนี้เริ่มมีวางจำหน่ายตั้งแต่ปี 2492 ต่อมาได้มีการพัฒนารูปแบบเพิ่มเติมไปอีกหลายอย่าง รวมทั้งรูปทรงกลมและส่วนประกอบอื่นๆ เช่น ล้อ ขอบบานพับ ฯลฯ แต่ยังรักษาอัตลักษณ์ด้านสีสัน และแนวคิดการต่อประกอบเพื่อสร้างเป็นรูปทรงต่างๆ ตามที่เด็กต้องการ ช่วงต้นปี 2557 เลโก้ได้พัฒนาเกมตัวต่อขึ้นไปอีกขั้นด้วยการให้เด็กสามารถเล่นตัวต่อบนแอปพลิเคชัน ซึ่งสามารถเล่นได้ทั้งบนสมาร์ทโฟน และแท็บเล็ต อีกทั้งยังสามารถเชื่อมต่อการเล่นระหว่างของตัวต่อจริงๆ ที่เด็กสามารถจับต้องได้ กับการต่อบนพื้นที่ดิจิทัล

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะบริษัทจะพยายามพัฒนาเลโก้ให้สามารถที่จะปรับตัวและพัฒนาให้ก้าวทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างไร แต่สิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปสำหรับเลโก้ คือ การที่มีทรง และมีมุมที่เป็นเหลี่ยม แม้จะมีชิ้นตัวต่อลักษณะใหม่ออกมามากมาย แต่ก็ไม่สามารถสร้างความสมจริง หรือเหมือนจริงได้ อิมิตัวต่อที่เป็นสัตว์ คน บ้าน โรงเรียน หรือแม้แต่ครอบครัว ก็ล้วนไร้ชีวิต และแม้แต่การต่อเลโก้บนพื้นที่ดิจิทัลบนแอปพลิเคชันแพลตฟอร์มก็ไม่สามารถทำให้เลโก้มีชีวิตขึ้นมาได้ จึงเปรียบเหมือนกับการที่ภาครัฐได้มีการปรับตัวในการกระจายอำนาจ และพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากได้สำเร็จ ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยลดลง และสามารถก้าวพ้นกับดักรายได้ปานกลางได้ ในปี 2583 เป็นแพลตฟอร์ม

ของสังคมที่มีความก้าวหน้า ทันสมัย แต่สมาชิกคนในครอบครัวของสังคมไทยยังไม่สามารถปรับตัวรับมือกับภัยพิบัติต่างๆ ได้ดีเท่าที่ควร ไม่ว่าจะ เป็นภัยพิบัติทางธรรมชาติ หรือการระบาดของเชื้อโรคใหม่ ทำให้คนไทย จึงต้องคอย “ตั้งการ์ด” ใหม่ทุกครั้งเมื่อมีภัยเข้ามา เมื่อเวลาผ่านไป ก็ลืมนึกถึงมาตรการการเฝ้าระวัง และกลับไปใช้ชีวิตที่ไม่ระมัดระวังอย่างเดิม จนภัยพิบัติใหม่มาเยือนครั้งแล้วครั้งเล่า

สถานการณ์

ภาพรวมของสังคมไทยในอีก 20 ปีข้างหน้า หรือปี 2583 จะประสบความสำเร็จอย่างมากในการพัฒนาประเทศ อำนาจรัฐมีความเข้มแข็ง ส่งผลให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว เมื่อเศรษฐกิจไทยดีขึ้น และขยายใหญ่กว่าประเทศอื่นๆ ในอาเซียน ประชาชนได้รับผลประโยชน์จากความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การเมืองในประเทศมีเสถียรภาพ นโยบายของรัฐบาลมุ่งเน้นไปทางประชาธิปไตยมากขึ้น โครงสร้างเศรษฐกิจไทยจะเปลี่ยนไปอย่างมาก เศรษฐกิจไทยขยายตัวได้ดี และประชาชนส่วนใหญ่มีรายได้ดีขึ้น เมื่อประชากรส่วนใหญ่เกือบครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งหมด จะเข้าสู่วัยเกษียณและเตรียมตัวเกษียณ ตลาดสินค้าในประเทศที่จะเติบโตอย่างรวดเร็วมาก คือ สินค้าที่เกี่ยวข้องกับการบริโภค-อุปโภคตามแนวโน้มสังคมสูงวัย เช่น อุตสาหกรรมยา สุขภาพ โรงพยาบาล ธุรกิจที่เกี่ยวข้องที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุ รวมไปถึงธุรกิจการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ

อย่างไรก็ดี เมื่อประเทศไทยในอนาคตจะต้องขาดแคลนประชากรวัยแรงงานจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากร ทำให้ธุรกิจในปัจจุบันจึงเน้นพัฒนาทักษะแรงงานให้มีคุณภาพ ตลอดจนมีการพัฒนาเทคโนโลยีและผลิตภาพเพื่อชดเชยแรงงานที่หายไป

รัฐบาลและการปกครองของไทยมีเสถียรภาพมากขึ้น มีนโยบายในการส่งเสริมความเท่าเทียม สิทธิ และเสรีภาพ รวมทั้งผลประโยชน์ของประชาชนในประเทศเป็นหลัก การพัฒนาประเทศจะครอบคลุมไปถึงการเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ในทางที่ดีขึ้น เช่น คุณภาพชีวิตของประชาชน ปัญหาความเหลื่อมล้ำ ความเจริญที่กระจายไปทุกพื้นที่และทุกภาคส่วนของประเทศ แต่ทว่าการดำเนินการของรัฐบาลผ่านนโยบายดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดค่านิยมที่ทำให้ประชาชนต้องพึ่งพิงภาครัฐ และรอรับความช่วยเหลือ และเงินอุดหนุน (subsidy) ประชาชนอยู่ภายใต้ันโยบาย กฎเกณฑ์ กฎหมาย ซึ่งเกิดจากการชี้แนะและกำหนดโดยรัฐ จึงอาจส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของปัจเจกชน สังคม และครอบครัว ที่ทำให้ประชาชนมีความกดดัน เพราะอยู่ภายใต้ความคาดหวังของรัฐ ดังนั้น ประชาชนจึงต้องอยู่แบบพอมือพอกินแบบที่ต้องให้ภาครัฐเป็นผู้อุปถัมภ์หลัก

จากการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาในปี 2563 ยิ่งนานวันยิ่งทำให้เห็นว่า โรคระบาดในครั้งนี้จะอยู่คู่สังคมไทยอีกยาวนาน แม้ว่าจะมีวัคซีนแต่ก็มีฤทธิ์เพียงบรรเทาอาการ ไม่สามารถป้องกันได้อย่างเด็ดขาด ทำให้มีผลกระทบตามมาอีกมากมาย เกินกว่าจะจินตนาการได้คนไทยจะเริ่มปรับตัวได้บ้างแล้วกับ

การอยู่กับโรคระบาด แต่ในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้า เราอาจต้องเผชิญกับตัวแปรอื่นๆ เพิ่มเติม ซึ่งมีแนวโน้มว่าโรคโควิด-19 อาจกลายพันธุ์และเกิดขึ้นในระลอกใหม่อีกหลายระลอก ซึ่งมีความรวดเร็วในการแพร่กระจายเชื้อมากขึ้น รวมถึงภัยธรรมชาติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นน้ำท่วม ฝุ่น PM2.5 หรือไฟไหม้ป่าก็ตาม ทุกวันนี้เราจะเห็นได้ชัดว่าความรุนแรงของภัยธรรมชาตินั้นเพิ่มสูงขึ้นทุกปีเพราะโลกร้อนขึ้นเมื่อโลกเข้าใกล้ภาวะเรือนกระจกสุดร้อนแรงเหมือนเมื่อ 50 ล้านปีก่อน (BCC News, 2020)

ในขณะที่เดียวกันสภาพแวดล้อมและปัจจัยทางสังคมต่างๆ ยังคงกดดันคนในสังคมให้อยู่ในกรอบของความคิดและความเชื่อเดิม ครอบครัวยังยึดมั่นในความเชื่อ วิถีชีวิต และระเบียบแบบแผนที่มีมาแต่ดั้งเดิม ไม่ยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลง และความหลากหลายของชีวิต รวมทั้งความเชื่อที่เปลี่ยนแปลงไปตามความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และวิทยาการของโลก เมื่อประเทศไทยต้องประสบกับภัยพิบัติที่ครอบคลุมถึงภัยธรรมชาติ โรคระบาด และสิ่งที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น สงคราม การก่อการร้าย การปล้น ฯลฯ ทำให้ประชาชนรู้สึกถึงความไม่มั่นใจ ไม่ปลอดภัย มีความกลัว ความหวาดวิตกถึงสถานะของตนเอง กลัวการสูญเสียอำนาจ ไม่เข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมไปถึงกลัวที่จะดำเนินชีวิตอยู่ต่อไปบนโลกนี้

จนทำให้ตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา จนถึงปี 2583 ประชาชนจะรู้สึกต่อต้าน ไม่ยอมรับ หรือไม่ปรับตัวกับการต้องเผชิญหน้ากับภัยพิบัติ หรือโรคอุบัติใหม่ดังเช่นโควิด-19 ที่ไม่รู้ว่าจะเกิดขึ้นอีกเมื่อไร แม้ว่ารัฐจะมีการจัดการที่ดีขึ้น และให้ความสำคัญกับภาคประชาชนมากขึ้น โดยมีมาตรการให้ความช่วยเหลือประชาชนในช่วงเกิดภัยพิบัติต่างๆ อย่างเร่งด่วน ด้วยการมีเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า และใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเตือนภัยซึ่งจะกลายมาเป็นเหตุการณ์ในอนาคตอันใกล้นี้ ประชาชนต้องเผชิญหน้าตั้งรับอยู่บ่อยครั้งกับภัยพิบัติซ้ำซ้อนเป็นเรื่องที่ควรให้ความสนใจ เพราะเมื่อคนปรับตัวไม่ได้ ประชาชนไม่ให้ความสำคัญกับการป้องกัน และไม่เชื่อมั่นในระบบและมาตรการของภาครัฐ ดังนั้นจึงเกิดคำถามว่าประเทศไทยจะเป็นอย่างไร ถ้าภัยพิบัติ และโรคอุบัติใหม่อาจจะเกิดขึ้นอีกหลายครั้งในอีก 20 ปีข้างหน้า

ก้าวพ้นกับดัก รายได้ปานกลาง

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 และแผนยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ตั้งแต่ปี 2561-2580 ได้กล่าวถึงเป้าหมายของประเทศในการก้าวพ้นกับดักรายได้ปานกลาง และยกระดับขึ้นไปเป็นประเทศรายได้สูง เพื่อพัฒนาประเทศในระยะยาวไปสู่การเป็น “ประเทศพัฒนาแล้ว” สอดรับกับหลักการตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในปี 2030 (Sustainable Development Goals 2030: SDGs) และคำกล่าวของยุทธศาสตร์ชาติที่กล่าวว่า “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563) ซึ่งจากการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง และรวดเร็วในทุกปี อาจทำให้ประเทศไทยเข้าใกล้ความจริงในการหลุดพ้นจากกับดักรายได้ปานกลางได้ในไม่ช้านี้

ในตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมามาจนถึงปี 2563 รัฐบาลไทยได้มีการเผชิญหน้าและแก้ไขปัญหาหลายประการที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการไม่พ้นกับดักรายได้ปานกลาง ฉะนั้น ในอีก 20 ปีข้างหน้า เมื่อได้มีการเรียนรู้จากบทเรียนการพัฒนาในอนาคตจะส่งผลให้ประเทศไทยสามารถที่จะบรรลุเป้าหมายได้อย่างลุล่วง เมื่อภาครัฐสามารถที่จะทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีพรรคการเมืองที่มองการณ์ไกล ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพการเติบโตในระยะยาว พร้อมทั้งสามารถที่จะวางยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนเศรษฐกิจให้เหมาะสมกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่แท้จริงของประเทศได้ และมีความเป็นรัฐบาลดิจิทัลที่เลือกจะพัฒนาประเทศด้วยเทคโนโลยี และนวัตกรรมเป็นหลัก จะทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆที่เกิดขึ้นมีความเป็นอัตโนมัติมากขึ้น หรืออาจจะกลายเป็นระบบอัตโนมัติทั้งหมด การเกิดขึ้นของเทคโนโลยีใหม่จะเข้ามาช่วยในการกระตุ้นเศรษฐกิจ ช่วยเพิ่มผลผลิตทั้งภาคการเกษตรและอุตสาหกรรม และมีการพัฒนาเทคโนโลยีควบคู่ไปกับแรงงานที่มีทักษะสูง อีกทั้งยังมีการเปิดตลาดให้มีการแข่งขันเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์นวัตกรรม และความ

คิดริเริ่มใหม่ๆ การสร้างเมืองให้น่าอยู่ทั้งในเขตเมืองและชนบท เช่น ในรูปแบบของ Smart City ซึ่งจะช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมของไทยให้ก้าวไกลมากขึ้น รวมถึงการสร้างสภาพแวดล้อมของการเป็นผู้ประกอบการและวิสาหกิจเริ่มต้น (startup) และการรวมกลุ่มระหว่างประเทศในระดับภูมิภาค

สิ่งที่สำคัญ คือ การให้ประชาชนทุกวัยและทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเวทีการประชุมระดับประเทศ หรือระดับนานาชาติ เพื่อร่างนโยบายแก้ไขปัญหาเฉพาะเรื่อง ดังนั้นในอนาคตอาจเห็นประชากรเด็กในวัยเรียนจะเข้าร่วมการประชุมเพื่อร่างการปฏิรูปการศึกษากับกระทรวงศึกษาธิการ ขณะเดียวกันประชากรสูงอายุในภาคประชาชนอาจจะมีโอกาสเข้าไปร่วมร่างพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ หรือประชาชนทุกภาคส่วนอาจได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เพื่อให้เกิดประชาธิปไตยอย่างเท่าเทียมกัน นอกจากนี้ ประเด็นการป้องกันและการรับมือต่อภัยพิบัติทางธรรมชาติ และโรคอุบัติใหม่ จะกลายเป็นประเด็นหลักในการประชุมรัฐสภา และนำไปสู่การออกนโยบายเร่งด่วน

ประเทศไทยจะประสบความสำเร็จในประเด็นที่ทำท้ายภาครัฐมาโดยตลอดอย่าง ‘ความเหลื่อมล้ำ’ ทั้งในแง่ของรายได้ ทรัพย์สิน และที่ดินของประชาชนทุกกลุ่มและทุกระดับ เมื่อภาครัฐมีการวางแผนระยะยาวว่าจะเป็นการสนับสนุนการพัฒนาเพื่อการกระจายอำนาจไปยังระดับท้องถิ่น และพยายามทำให้ประชาชนทุกภาคส่วนและทุกระดับมีความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ทั้งในเรื่องการศึกษา และการจัดสรรทรัพยากรในสังคม

ความสำเร็จในการลดความเหลื่อมล้ำของประชาชนนั้น ทำให้เศรษฐกิจฐานรากมีความเข้มแข็งมากขึ้น เมื่อรัฐได้สนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคเอกชนและประชาสังคมเพื่อช่วยให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่น สามารถพึ่งตนเอง ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน มีคุณธรรม จริยธรรม ในการพึ่งพากันในชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจในระดับฐานราก ทำให้ประชาชนเกิดการสร้างอาชีพในชุมชน มีการกระจายรายได้ และลดปัญหาความเหลื่อมล้ำและไม่เสมอภาคจากระดับชุมชน ดังนั้นในปี 2583 จำนวนคนจนของประเทศไทยจะลดน้อยลง

ภัยพิบัติที่สั่นคลอน ความสัมพันธ์ใน ครอบครัวและสังคม

แม้ว่าภาครัฐมีความพร้อมในการจัดการ และรับมือกับภัยพิบัติทางธรรมชาติและโรคอุบัติใหม่ แต่ความไม่แน่นอนของการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นน้ำท่วม ดินโคลนถล่ม สึนามิ ฝุ่น PM2.5 โคโรนาไวรัส ฯลฯ ไป หรือโรคอุบัติใหม่ที่ไม่รู้ว่าเกิดขึ้นอีกเมื่อไร ทำให้ในอนาคตข้างหน้าประชาชนยังคงต้องอยู่ด้วยความกังวลและความเครียด ความรู้สึกกลัวถึงความไม่ปลอดภัย ความหวาดระแวงวิตกต่อการติดโรค และการป้องกันตนเอง รวมไปถึงการปรับตัวกับสิ่งต่างๆ รอบตัว ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งใหม่ที่ต้องเรียนรู้ ที่สำคัญคือการสูญเสียรายได้จากการทำงาน หากเกิดภัยพิบัติต่างๆ หรือเมื่อรัฐบาลสั่ง

ประกาศให้ปิดเมือง ส่งผลเสียต่อสภาพจิตใจของประชาชน และความสัมพันธ์ในครอบครัวอีกด้วย ทั้งปัญหาความไม่เข้าใจกันระหว่างรุ่นอายุ ความเห็นห่างกัน โดยเฉพาะในเรื่องการสื่อสาร ที่ส่งผลทำให้สมาชิกในครอบครัวเกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน สูญเสียความไว้วางใจ และความเชื่อมั่นในตนเอง (Queensland Government, 2017)

เมื่อคนในครอบครัวเกิดความคิดที่ว่า โลกอาจไม่ปลอดภัยอีกต่อไป ปัญหาทุกอย่างในโลกนี้ยากเกินไปที่จะหาหนทางแก้ไข สมาชิกในครอบครัวไม่มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกัน หรือรับประทานอาหารพร้อมหน้าพร้อมตากัน ทำให้คนในครอบครัวมีความเป็นปัจเจกมากขึ้น เพราะต่างคนต่างต้องการเวลาส่วนตัวเพื่อติดตามข่าวสาร การเตือนภัย และการสื่อสารกับสังคมภายนอกบนพื้นที่เสมือน (Virtual space) หรือพื้นที่ออนไลน์ (online space) จากในปัจจุบันที่เป็นสังคมก้มหน้า ในอีก 20 ปีข้างหน้าจะเป็นสังคมมูมเจียบ ที่แต่ละคนจะพูดคุยกับ Siri หรือโฮโลแกรม (Hologram) ที่เป็นภาพ 3 มิติเสมือนคน มากกว่าคนในครอบครัว การสื่อสารกับคนจริงๆ ในอนาคตจะยิ่งน้อยลง โดยเฉพาะเมื่อมีการเกิดขึ้นของภัยพิบัติทางธรรมชาติ และโรคอุบัติต่างๆ

หากครอบครัวไม่สามารถปรับตัว หรือก้าวผ่านจากสถานการณ์ดังกล่าวไปได้ การทำงานที่ต้องมีการแยกกันอยู่ ย่อมส่งผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว ทำให้มีอัตราการหย่าร้างเพิ่มมากขึ้นในครอบครัวไทย ซึ่งมีสาเหตุจากการที่สามี-ภรรยาไม่สนใจ ไม่ซื่อสัตย์ต่อคู่ครอง รวมทั้งผู้หญิงต้องแบกรับภาระทั้งในและนอกบ้าน จึงอาจทำให้เกิดรูปแบบของครอบครัวไม่พร้อมหน้า หมายถึง ครัวเรือนพ่อ/แม่คนเดียว และครัวเรือนข้ามรุ่นเพิ่มขึ้น จากการคาดประมาณในอีก 20 ปีข้างหน้า พบว่าครอบครัวไม่พร้อมหน้าจะมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นเกือบร้อยละ 20 ของครัวเรือนทั้งหมด

กลัวโรค ระวังรัฐ แต่ต้องกำมาหาทัก

โครงสร้างประชากร เป็นปัจจัยหลักปัจจัยหนึ่งที่กำหนดรูปแบบการเติบโตของประเทศ ทุกวันนี้ คนไทยส่วนใหญ่ทราบแล้วว่า ประเทศไทยได้กลายเป็น “สังคมสูงวัย” ไปแล้ว โดยในอีก 20 ปีข้างหน้าประเทศไทยจะมีสัดส่วนของประชากรที่มีอายุมากกว่า 60 ปี เกินกว่าร้อยละ 27 ของประชากรไทยทั้งหมด หรือเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอด (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562) ในช่วงเวลานั้นสังคมไทยจะมีประชากรสูงอายุจำนวนมาก และแทบจะไม่เห็นประชากรเด็กในสถานที่ต่างๆ โดยเฉพาะโรงเรียน สวนสาธารณะ สนามเด็กเล่น หรือสวนสนุก ที่เป็นพื้นที่ให้เด็กๆ มาพบเจอกัน เล่นกัน รวมตัวกันมากเหมือนในอดีต ส่วนโรงเรียนซึ่งเป็นสถานที่ให้ความรู้กับเด็กต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบไปสู่สถานที่อื่น เมื่อจำนวนเด็กในโรงเรียนน้อยลง โรงเรียนที่เคยผูกขึ้นเป็นหัวเห็ดช่วงเบบี้บูม รัฐจำเป็นต้องหาทางออกเพื่อให้สถานที่นี้ยังคงคุณค่า และมีประโยชน์ โรงเรียนจึงต้องถูกปรับหรือโดนยุบให้เป็นโรงเรียนผู้สูงอายุ สถานเลี้ยงผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุ หรือที่รวมตัวในการทำกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุแทน

ในการรับมือกับภัยพิบัติทางธรรมชาติและโรคอุบัติใหม่ในอีก 20 ปีข้างหน้า เมื่อประชาชนส่วนใหญ่ไม่มีความเชื่อมั่นในมาตรการของรัฐ แม้ว่ารัฐจะพยายามหามาตรการเร่งด่วนเพื่อช่วยเหลือประชาชนทุกกลุ่มวัย แต่ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงปรับตัวไม่ได้ เกิดความหวาดระแวง ผู้คนเกิดความแตกแยก ไม่เป็นมิตร ไม่ไว้ใจกัน แม้ว่าภาครัฐจะมีช่องทางต่างๆ สำหรับการแจ้งเตือนภัยพิบัติ หรือช่องทางด่วนให้ประชาชนทุกกลุ่มวัยสำหรับการรับรู้ข่าวสารและแจ้งอุบัติเหตุต่างๆ ก็ตาม แต่เมื่อประชาชนส่วนใหญ่ไม่เข้าใจกระบวนการรับมือ เช่น ผู้สูงอายุไม่มีความรู้ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ กลุ่มคนเปราะบาง ผู้สูงอายุติดเตียง คนไข้เรื้อรัง ที่ไม่มีคนดูแลที่บ้าน เวลาเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติหรือโรคอุบัติใหม่ จึงถูกจำกัดการได้รับความช่วยเหลือจากภาครัฐ ทำให้รัฐจัดการรับมือกับภัยพิบัติและโรคอุบัติใหม่ได้ยากขึ้น

สังคมไทยในอนาคต จะต้องมีการเตรียมพร้อมเพื่อรับมือกับภัยพิบัติทางธรรมชาติและโรคอุบัติใหม่ ประชากรในแต่ละกลุ่มวัยจะมีวิธีการป้องกันและการปรับตัวเพื่อรับมือกับสถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไป แต่ในสถานะของการเฝ้าระวังเหตุการณ์ที่ไม่รู้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อไรนั้น ประชากรวัยเด็กในปี 2563 ที่จะเติบโตเป็นประชากรวัยแรงงานในอีก 20 ปีข้างหน้า ในวันนั้นก็น่าจะอยู่ในช่วงอายุราวๆ 20-34 ปี ซึ่งเป็นช่วงวัยที่เป็นช่วงของการเปลี่ยนผ่านที่สำคัญของชีวิต (key life transitions) เพราะเป็นช่วงชีวิตที่ให้ความสำคัญกับการทำงานเพื่อสร้างเนื้อสร้างตัว เป็นช่วงวัยเจริญพันธุ์สูงสุดที่เริ่มมีความคิดในการสร้างครอบครัว และเป็นประชากรกลุ่มหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ

ในสถานการณ์ที่ไม่แน่นอนของการเกิดภัยธรรมชาติและโรคอุบัติใหม่ ทำให้ประชากรวัยทำงานส่วนใหญ่เริ่มไม่แน่ใจในความมั่นคงทางเศรษฐกิจของตนเอง การต้องอยู่กับความที่ไม่แน่นอนของการเกิดภัยพิบัติอันเกิดจากการผิดเพี้ยนของฤดูกาลต่างๆ โรคโคโรนาไวรัสชนิดใหม่ หรือโรคอุบัติใหม่ ทำให้ประชากรกลุ่มนี้เคร่งเครียดกับการทำมาหากินมากกว่าเดิม และละเลยมาตรการป้องกันทาง

สาธารณสุขเบื้องต้น เช่น การใส่หน้ากากอนามัยเมื่อออกจากบ้าน หรือการรักษา ระยะห่างทางสังคม เป็นต้น ประชาชนจะไม่เชื่อมาตรการรัฐ และใช้ชีวิตออกจากบ้านเป็นปกติ คำสั่งล็อกดาวน์ของรัฐบาลเพื่อป้องกันและควบคุมการระบาดของโรคไม่ศักดิ์สิทธิ์อีกต่อไป คนส่วนใหญ่เตรียมตัวเดินทางออกพื้นที่ของตนเองเพื่อกลับภูมิลำเนาในวันหยุดปีใหม่ วันสงกรานต์ หรือวันหยุดยาว เพื่อไปเยี่ยมญาติพี่น้อง โดยไม่ฟังมาตรการของรัฐ ที่ให้กักตัวอยู่บ้าน เพื่อป้องกันและควบคุมโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ (โควิด-19) การต่อต้านโดยการประท้วงการ ดำเนินการของภาครัฐอาจเกิดขึ้นจนกลายเป็นเรื่องปกติในภายภาคหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตรการล็อกดาวน์ที่ส่งผลกระทบเป็นอย่างมากต่อรายได้ และเสรีภาพของบุคคล จึงทำให้คนไม่กลัวติดโรค และยินดีจะรับความเสี่ยงในการใช้ชีวิตของตัวเอง เพราะกลัวไม่มีเงินเสียมากกว่า

เด็กไทย 2583 โดดเด่นวออฟไลน์ รวมกลุ่มออนไลน์ รับภัยพิบัติ

เราจะเห็นได้ว่า เด็กไทยในปี 2563 เริ่มมีความคิดเป็นของตัวเอง กล้าแสดงออก กล้าแสดงความคิดเห็นต่อสังคมในหลากหลายด้าน ประเทศไทยในอีก 20 ปีข้างหน้า อาจมีนักการเมืองที่อายุน้อยที่สุด เด็กอาจกลายเป็นส่วนหนึ่งในคณะกรรมการที่ปรึกษาของรัฐมนตรีเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องเด็กและเยาวชน เมื่อเด็กมีเสรีภาพมากขึ้น บทเรียนต่างๆ อาจไม่ได้เกิดการเรียนรู้แต่เฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น แต่จะเป็นการเรียนรู้ผ่านบทเรียนชีวิตและการเรียนในโลกออนไลน์แทน เด็กในปี 2583 อาจไม่ได้คิดถึงเรื่องการจบการศึกษาสูงอีกต่อไป เพราะมีบทเรียนออนไลน์ต่างๆ ให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านทางสังคมออนไลน์จากมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงต่างๆ ทั่วโลก ขณะที่การทำงานในบริษัทยักษ์ใหญ่ที่มีเงินเดือนสูงและมีชื่อเสียง อาจไม่ใช่เป้าหมายหลักของเด็กในอนาคต แต่การมีพื้นที่ทางโลกออนไลน์เพื่อให้เป็นที่ยอมรับทางสังคมของคนทุกเพศทุกวัยต่างหาก ที่อาจเป็นความต้องการของเด็กในอนาคตข้างหน้ามากขึ้น

ภาพของเด็กไทยในปัจจุบันปี 2563 โดยเฉพาะเด็กในเมืองใหญ่ มักใช้เวลาอยู่แต่บนหน้าคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์มือถือเพื่อติดต่อพูดคุยกับเพื่อนหรือเรียนรู้โลกภายนอกผ่านหน้าจอสีเหลี่ยม จึงทำให้เด็กใช้ชีวิตอยู่แต่ในโลกของตนเอง เด็กจะรักสันโดษ และมีโลกส่วนตัวค่อนข้างสูง

ในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้า ในทุก เช้าของเด็กทุกคนในวัยเรียนจะต้องตื่นมาดูสภาพอากาศ เตรียมอุปกรณ์ป้องกันตนเองทั้งจากฝุ่น และโรคระบาด และต้องตัดสินใจว่าจะเลือกการดำเนินชีวิตในแต่ละวันอย่างไร โดยอาศัยข้อมูลจากอุปกรณ์แจ้งสภาพอากาศและสถานการณ์ภัยพิบัติประจำวัน ซึ่งรัฐบาลได้มีให้ประจำทุกบ้าน เด็กสามารถเลือกได้ว่าวันนี้จะไปโรงเรียน หรือเรียนหนังสือออนไลน์อยู่ที่บ้าน ทำให้พ่อแม่ของเด็กอาจไม่ต้องขับรถไปส่งลูกไปโรงเรียน เพราะลูกสามารถเรียนออนไลน์อยู่ที่บ้านได้ หรือไปโรงเรียนด้วยตนเองเพราะมีรถไฟฟ้าครบทุกสาย ครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร

นอกจากนี้ เด็กในปี 2583 คงจะคุ้นเคยกับความเสี่ยงต่างๆ ไม่กลัวกับการแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่ ดังเช่นโควิด-19 ที่ได้กระจายความเสี่ยงไปทั่วประเทศ รวมถึงโรคที่อาจเกิดจากการได้รับฝุ่นละออง PM2.5 ที่เป็นอันตรายต่อระบบทางเดินหายใจ ฝุ่นในปอด และกระแสเลือดโดยตรง พ่อแม่ในวัยแรงงานที่ไม่มีความกังวลและไม่กลัวถึงความไม่ปลอดภัยที่อาจเกิดกับลูก และไม่เห็นถึงความรุนแรงของภัยดังกล่าว และให้ลูกไปโรงเรียนเหมือนเดิม ใช้ชีวิตเป็นปกติ เพราะไม่เกรงกลัวต่อการติดเชื้อหรือภัยพิบัติที่อาจกำลังก่อตัวขึ้นอย่างเงียบๆ เมื่อพ่อแม่ปลุกฝังความไม่ตระหนกในการใช้ชีวิตอย่างปลอดภัยให้กับลูกแล้ว จึงทำให้การออกไปข้างนอกบ้านเต็มไปด้วยความเสี่ยงและความท้าทาย

ชนบทถ่ายทอดสด วิถีชีวิตเดิม

ในปี 2583 เมื่อภาครัฐประสบความสำเร็จในการก้าวผ่านกับดักรายได้ปานกลาง และสามารถลดความเหลื่อมล้ำของประชาชนได้ โดยเฉพาะผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบท หรือห่างไกล ทำให้ภาครัฐได้มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้พัฒนาชนบท เพื่อยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจสังคมของชาวชนบทให้มีรายได้สูงขึ้น และกระจายลงไปยังท้องถิ่นทุกแห่ง และสร้างความเข้มแข็งให้แก่เศรษฐกิจฐานรากมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้เทคโนโลยีสมัยใหม่จะก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว แต่ก็เข้าถึงประชาชนทุกกลุ่มในเขตชนบทไม่ได้เต็มที่ โดยการทำให้คนในชนบทยอมรับและนำเทคโนโลยีมาใช้ อาจยากกว่าการพัฒนาเทคโนโลยีให้ก้าวไกล ซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นอย่างชัดเจน จากกรณีของการถ่ายทอดสด (Live) เกษนาป้ายาง และไร่บุญเนาที่ทำมาตั้งแต่ปี 2563 ที่ยังมีให้เห็น สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต แนวคิด และการดำรงชีวิตแบบเดิม

ลักษณะของครอบครัวในชนบทส่วนใหญ่เป็นครอบครัวแบบขยายที่เต็มไปด้วยคนหลากหลายรุ่นประกอบกัน ส่งผลให้เกิดความเข้มงวดในการมีความเชื่อแบบถือจารีต ดังนั้นสมาชิกต่างถูกกดดันจากทั้งความหวังภายในครอบครัว และจากกฎระเบียบและกฎเกณฑ์ภายนอกที่รัฐเป็นผู้กำหนดไว้ ประชาชนในพื้นที่ชนบทส่วนใหญ่จึงเลือกที่จะคงไว้ซึ่งความเป็นสังคมแบบดั้งเดิม มุ่งเน้นที่จะหาเงิน

เพื่อเลี้ยงปากท้องของตนเอง และครอบครัวเป็นสำคัญ ทำให้ไม่มีเวลาที่จะสื่อสารหรือรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากภาครัฐ จึงไม่มีความพร้อมต่อการรับมือกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ หรือโรคอุบัติใหม่ แม้ว่าภาครัฐพยายามที่จะออกมาตรการให้อยู่กับบ้านในช่วงเฝ้าระวัง ประชาชนก็เลือกจะออกไปทำงาน และไม่ยอมรับ หรือไม่ต้องการปรับตัวเพื่อเรียนรู้ เทคโนโลยีหรือความก้าวหน้าใหม่ๆ โดยเฉพาะประชาชนวัยสูงอายุ รวมถึงวัยอื่นๆก็ตาม จึงทำให้เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมที่ทันสมัยไม่ได้ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนในชนบท

สำหรับเด็กในชนบท ในสถานการณ์ที่สังคมไทยกำลังเฝ้าระวังการเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ และการมีโรคอุบัติใหม่เกิดขึ้นในปี 2583 แต่ละวันเด็กจะเลือกไปเรียนที่โรงเรียนมากกว่าการเรียนออนไลน์ เพราะความไม่พร้อมในเรื่องการเรียนรู้แบบออนไลน์ การขาดแคลนอุปกรณ์การเรียน เช่น คอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต และการเข้าถึงอินเทอร์เน็ต แม้รัฐจะมีการบริการสัญญาณอินเทอร์เน็ตให้โรงเรียนที่ห่างไกลความเจริญ แต่ก็ยังมีปัญหาการเข้าถึงการบริการดังกล่าวในบางพื้นที่หรือในบางเวลาที่เกิดการแจ้งเตือนจากภาครัฐให้อยู่บ้านเพราะเกิดสถานการณ์ไม่ปกติ

เด็กในชนบทจำเป็นต้องออกไปช่วยพ่อแม่ทำงานนอกบ้าน จึงขาดโอกาสในการศึกษาที่บ้าน ทำให้ครอบครัวชนบทยังคงดำเนินชีวิตเหมือนเดิม ขณะเดียวกัน จากสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 ในปี 2563 ทำให้ประชากรวัยทำงานที่เคยย้ายถิ่นออกไปทำงานในเมืองใหญ่ จำเป็นต้องย้ายกลับมายังภูมิลำเนาเดิม อาจเรียกได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ “บูมเมอแรงคิลด์” (Boomerang Kids) (สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์, 2563) ซึ่งเกิดขึ้นแล้วในประเทศแถบตะวันตก จากการที่ประชากรวัยทำงานโดยเฉพาะแรงงานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือย้ายกลับภูมิลำเนาโดยถาวร ด้วยสาเหตุของการตกงาน ประชากรกลุ่มนี้ในอีก 20 ปีข้างหน้า จะกลับไปทำงานในภาคการเกษตรเหมือนเดิม เพราะไม่มีงานสำรอง และไม่คิดจะปรับตัวหางานทำใหม่ พยายามที่จะใช้ต้นทุนทางสังคมในที่

อยู่อาศัยเดิมในการทำมาหากินเพื่อความเป็นอยู่ แต่ในขณะเดียวกันอีก 20 ปีข้างหน้าโลกของเราจะร้อนขึ้นกว่าเดิม ย่อมมีผลกระทบต่อเกษตร และการทำงานของคนในชนบท

อย่างไรก็ตาม ข้อได้เปรียบของเด็กในชนบทคือการได้มีโอกาสในการใช้เวลา ทำกิจกรรม และพบปะพูดคุยร่วมกับครอบครัวมากกว่าในเด็กในเมือง ทำให้เกิดความสัมพันธ์ การสืบทอดค่านิยม และจารีตดั้งเดิมที่ดีกว่า เนื่องจากครอบครัวที่อยู่ในเมือง พ่อแม่จำเป็นต้องออกไปทำงานข้างนอกทุกวัน ตั้งแต่เช้าจนถึงเย็น ทำให้มีโอกาสน้อยที่จะได้สื่อสาร และทำกิจกรรมร่วมกัน

สูงวัยระดับสุดยอด ไม้ใกล้ฝั่งอย่างสมบูรณ์

แนวโน้มของจำนวนผู้สูงอายุของไทยที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้า มีโอกาสอย่างมากที่จะเข้าสู่การเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอด หรือมีจำนวนประชากรที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป ในสัดส่วนสูงกว่าร้อยละ 28 เริ่มตั้งแต่ปี 2579 เป็นต้นมา ผลกระทบที่สำคัญ คือ **การมีผู้สูงอายุที่ทุพพลภาพ จำเป็นต้องอยู่ภายในบ้าน เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคอุบัติใหม่ และเป็นกลุ่มแรกที่ต้องอพยพหากเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ**

แม้ว่าในปี 2563 ภาครัฐจะพยายามเตรียมช่องทางในการสื่อสารเพื่อให้เกิดการรับรู้อย่างเท่าทันแก่ประชาชนทุกกลุ่มวัย เช่น สายด่วนรับแจ้งเหตุ หรือให้คำปรึกษาด่วน แต่ก็ไม่เป็นผล เมื่อประชาชนที่ไม่เคยชินกับการเปลี่ยนแปลง ไม่ต้องการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเดิม และไม่ต้องพยายามปฏิบัติตามมาตรการของรัฐ อย่างเช่น กลุ่มประชากรสูงวัย อีกทั้งยังขาดความรู้ในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ต่างๆ จึงทำให้เกิดช่องว่างทางเทคโนโลยีระหว่างวัย ระหว่างพื้นที่ และระหว่างฐานะทางสังคม เป็นผลให้การดำเนินการของภาครัฐในการจัดการเพื่อรับมือกับภัยพิบัติและโรคอุบัติใหม่จึงทำได้ยากขึ้น

ประชากรสูงวัยได้แต่รอการช่วยเหลือจากภาครัฐ ชุมชน และผู้ครอบครัวข้าง เพราะคิดว่าตนเองอยู่ในวัยพึ่งพิง เมื่อถึงวัย 60 ปี ก็พร้อมที่จะหยุดทำงาน ไม่รู้สิ่กอยากจะทำอะไรเพื่อให้ตัวเองมีประโยชน์ หรือไม่พยายามที่จะยอมรับสิ่งใหม่ ทำให้เทคโนโลยีที่ภาครัฐและเอกชนพยายามพัฒนาเพื่อช่วยในการดำเนินชีวิตไม่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ ดังนั้นการขยายอายุเกษียณให้กับกลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเพิ่มกำลังให้กับประเทศตามความคาดหวังของภาครัฐอาจจะไม่เป็นผล วัยแรงงานในอนาคตอาจเป็นแรงงานที่มาจากประเทศเพื่อนบ้านทดแทน เพราะคนไทยมีลูกน้อยลง นำไปสู่การลดลงของประชากรวัยแรงงาน

ในอีก 20 ปีข้างหน้า กลุ่มที่ต้องเปลี่ยนผ่านจากการเป็นประชากรในวัยแรงงานไปเป็นผู้สูงอายุ คือ กลุ่มวัยกลางคน หรือประชากรที่มีอายุระหว่าง 40-59 ปี ในปี 2563 เรียกได้ว่าเป็นคนรุ่น 'เกิดล้าน' เป็นยุคเบบี้บูมในประเทศไทย ใช้ชีวิตในช่วงยุคที่มีการเกิดน้อย และอายุยืน เราพอที่จะเห็นภาพว่าผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยที่ดำรงสถานะโสด แต่งงาน แต่ไม่มีลูก หรือมีความสัมพันธ์แบบแยกกันอยู่ "Living Apart Together" (LAT) รวมทั้งครอบครัวเพศ

ทางเลือก (LGBT) ก็น่าจะพบเห็นกันได้อย่างแพร่หลาย และได้รับการยอมรับมากขึ้นในอนาคต ฉะนั้นส่วนใหญ่อาจอยู่ตัวคนเดียว มีลักษณะนิสัยที่กลัวต่อการเปลี่ยนแปลง การสูญเสียอำนาจ เกิดพฤติกรรมต่อต้าน และโน้มน้าวให้ผู้อื่นเห็นด้วยกับตนเอง ไม่ปฏิบัติตามมาตรการต่างๆ ของภาครัฐ ตลอดจนกลัวที่จะเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย ไม่ชอบออกจากบ้าน เพราะมองว่าเป็นเรื่องยุ่งยาก โดยประชากรกลุ่มนี้ไม่ได้มีการเตรียมพร้อมสู่การเป็นผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะในเรื่องของการเก็บออม ดูแลสุขภาพ หรือเตรียมที่อยู่อาศัย เพื่อความสะดวกสบายต่อการดำเนินชีวิตในฐานะผู้สูงวัยในอนาคต

ฉะนั้นในสถานะที่ไม่แน่นอนในการเฝ้าระวังและการปรับตัวกับภัยพิบัติทางธรรมชาติหรือโรคอุบัติใหม่ คนกลุ่มนี้ค่อนข้างมีความเสี่ยงสูง เนื่องจากจะกลายเป็นกลุ่มคนที่รอ และเรียกร้องความช่วยเหลือจากภาครัฐ หรือบุคคลอื่น และเมื่อมีการแจ้งเตือนภัยเข้ามา ก็ไม่ได้มีการกระตือรือร้นในการดูแลรักษา หรือป้องกันตนเองด้วยตนเอง สุดท้ายจึงกลายเป็นผู้สูงอายุที่อยู่ไปวันวัน รู้สึกตนเองไม่มีคุณค่า ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม คนรุ่นใหม่ไม่ฟังความคิดเห็น และอาจให้ความเคารพน้อยลง เนื่องจากค่านิยมการนับถือวัยวุฒิ (seniority) ลดลง ทำให้เป็น “ไม้ใกล้ฝั่งอย่างสมบูรณ์”

อินเทอร์เน็ตของบางสิ่ง และของบางคน

ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในปี 2583 จะพาประเทศไทยเข้าสู่ยุค 7G (ลงทุนแมน, 2562) หรือการมีเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่มีความเร็วสูงถึง 30 เท่า ระบบทุกอย่างภายในบ้านจะถูกสั่งการด้วยระบบปฏิบัติที่สะดวกและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ และเครื่องใช้ไฟฟ้าทุกประเภทจะเชื่อมโยงต่อกันทั้งหมด หรือที่เรียกกันว่า ‘อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง (Internet of Things: IoTs)’ ไม่ว่าจะเป็นหลอดไฟ กลอนลิ้นคประตุ หรืออุปกรณ์ควบคุมอุณหภูมิ รวมทั้งสามารถควบคุมด้วยระบบเสียง (Voice command) ผ่านศูนย์ควบคุมอัจฉริยะ (Smart home hub) อีกทั้งยังมีหุ่นยนต์สำหรับช่วยเหลือ และแจ้งเตือนให้ทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การนัดหมาย รับประทานยา ตั้งเวลารดน้ำต้นไม้ รายงานสภาพอากาศประจำวัน การเตือนให้ใส่หน้ากากอนามัย ป้องกันก่อนออกจากบ้าน เป็นต้น

การกระจายอำนาจการปกครองส่วนท้องถิ่นมีการพัฒนาอย่างมากในอนาคต ทำให้ประชาชนในแต่ละพื้นที่ที่สามารถที่จะเข้าถึงเทคโนโลยีดังกล่าวได้ เข้ามาเฝ้าอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตแก่ครัวเรือนอยู่คนเดียวในกลุ่มวัยแรงงาน และผู้สูงอายุของประเทศไทยที่จะกลายเป็นกลุ่มประชากร และมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นในอนาคต จากการลดลงของอัตราการเกิดที่ต่ำกว่าปี 2563 อย่างมาก อย่างไรก็ตาม ด้วยการปรับตัวรับมือกับภัยพิบัติที่ไม่ดีเท่าที่ควร ทำให้เทคโนโลยี นวัตกรรม หรือสิ่งอำนวยความสะดวกที่ถูกพัฒนาขึ้นมา ไม่ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ (underutilized technology) ทำให้ ‘อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง’ กลายมาเป็นเพียง ‘อินเทอร์เน็ตของบางสิ่ง และของบางคน (Internet of something for someone)’ เท่านั้น จึง

ด้วยการปรับตัวรับมือกับภัยพิบัติที่ไม่ได้เท่าที่ควร ทำให้เทคโนโลยีนวัตกรรม หรือสิ่งอำนวยความสะดวกที่ถูกพัฒนาขึ้นมา ไม่ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ทำให้ ‘อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง’ กลายมาเป็นเพียง ‘อินเทอร์เน็ตของบางสิ่ง และของบางคน’ เท่านั้น จึงทำให้วิถีชีวิตลำบากมากกว่าเดิม

นอกจากนี้ เด็กที่จบการศึกษาจะกลับไปอยู่บ้านมากขึ้น ส่งเสริมต่อการเกิดครัวเรือนพ่อแม่ลูก เนื่องจากงานหายากขึ้น เงินเดือนไม่พอใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน จึงต้องกลับบ้านไปช่วยเหลือครอบครัว หรือทำธุรกิจที่บ้านในลักษณะของผู้ประกอบการและวิสาหกิจเริ่มต้น (startup) ตลอดจนลักษณะงานที่สามารถทำที่บ้านได้ เช่น นักวิเคราะห์ข้อมูล นักพัฒนาซอฟต์แวร์ แอปพลิเคชัน ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับ AI หรือ Machine Learning และ Big data อาชีพต่างๆ เหล่านี้ จะเป็นเทรนด์ใหม่ที่จะกลายมาเป็นที่นิยมของเด็กจบใหม่ในอีก 20 ปีข้างหน้า (TNN, 2563)

ครัวเรือนคนเดียวในสังคมไทยมีแนวโน้มที่สูงขึ้นอย่างมาก จากการที่กลุ่มประชากรรุ่นใหม่เลือกที่จะอยู่เป็นโสด ในขณะที่ประชากรสูงวัยมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด ตามมาด้วยปัญหาภาวะซึมเศร้า และสุขภาพจิตอื่นๆ ที่มีสาเหตุมาจากความเหงาในการอยู่อาศัยเพียงลำพัง ดังนั้นในปัจจุบันเกือบทุกครัวเรือนจะมีสัตว์เลี้ยง ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงสัตว์แบบพื้นฐานอย่างสุนัข หรือแมว ไปจนถึงสัตว์ประเภทต่างๆ เช่น นก หนูแฮมสเตอร์ ซึ่งกระแสนิยมในการเลี้ยงสัตว์ในครัวเรือนจะเปลี่ยนจาก คนรักสัตว์ (pet lover) มาเป็น มนุษยชาติของสัตว์เลี้ยง (pet humanization) แทน (ธนาคารกสิกรไทย, 2562) คือ สมาชิกในครัวเรือนไม่ได้มองเห็นว่าสัตว์เลี้ยงเป็นเพียงแค่อัตว์ แต่ปฏิบัติหรือให้คุณค่าเปรียบเสมือนสมาชิกในครอบครัว

เทคโนโลยีที่มีความก้าวหน้ามากขึ้น อาจจะได้เห็นเครื่องแปลความหมายของเสียงและท่าทางของสัตว์เลี้ยง เพื่อให้สามารถที่จะสื่อสารกับมนุษย์ได้มากขึ้น ที่พักอาศัยต่างๆ จะเริ่มมีการอนุญาตให้นำเอาสัตว์เลี้ยงเข้ามาได้ และจะเกิดเป็นชุมชนที่เป็นมิตรต่อสัตว์เลี้ยง (Pet-friendly community) รองรับกับจำนวนสัตว์เลี้ยงที่มีปริมาณสูงขึ้น อีกทั้งจะเกิดบริการต่างๆ โดยเฉพาะ ซึ่งจะได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เช่น โรงแรมที่เป็นบริการรับฝากสุนัขและแมว ร้านอาหาร รวมไปถึงสวนสาธารณะที่เปิดกว้างให้เจ้าของสามารถนำสัตว์เลี้ยงเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างเป็นอิสระมากกว่าปัจจุบัน

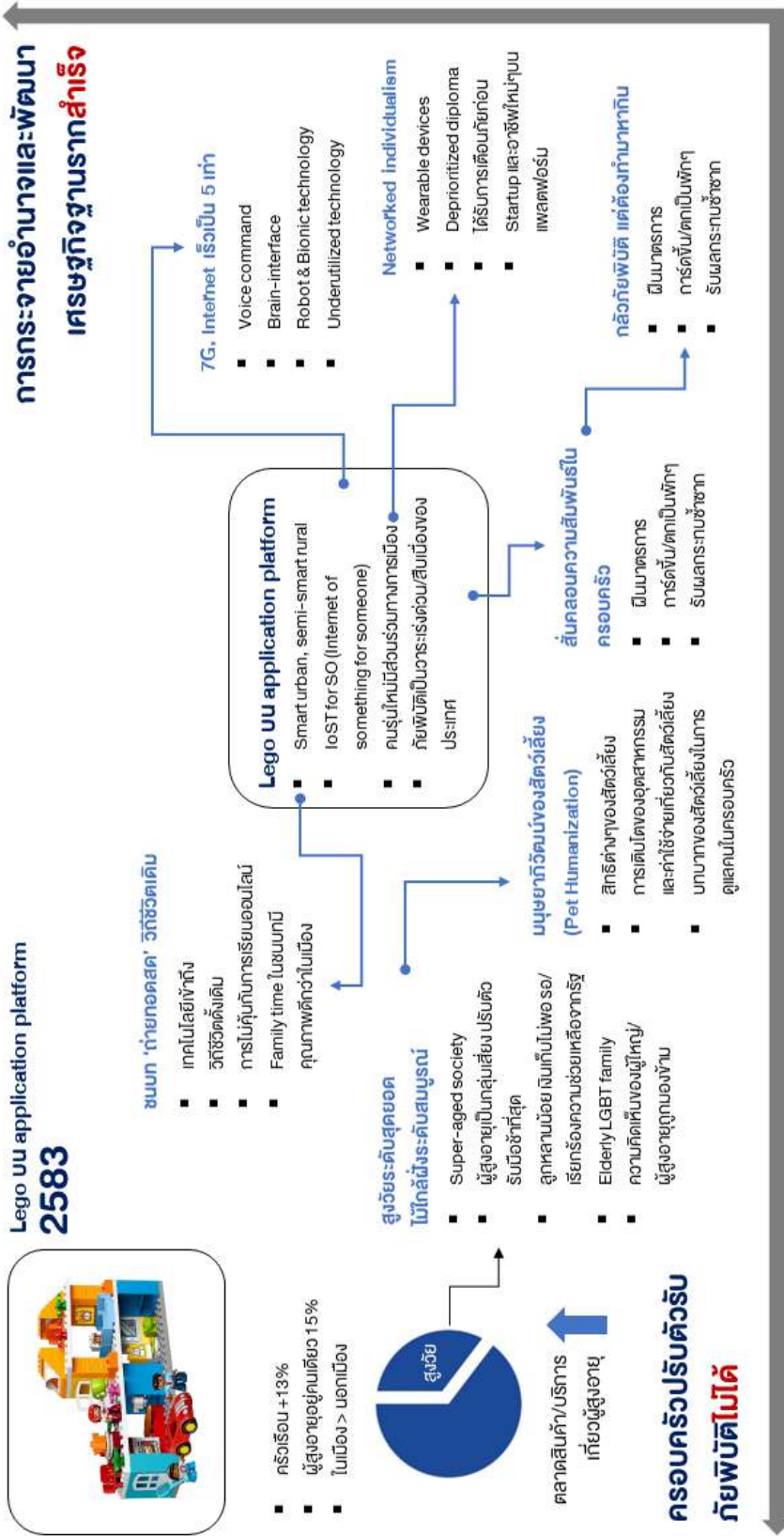
มนุษย์กวีทัศน์ ของสัตว์เลี้ยง

สัตว์เลี้ยงจึงกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวที่สามารถสื่อสารได้มากกว่าเพื่อนในจอสื่อเหลี่ยม แต่สัตว์เลี้ยงทุกตัวต้องมีการลงทะเบียนเพื่อระบุเจ้าของ และควบคุมการดูแล ตลอดจนสามารถที่จะทำพินัยกรรมให้กับสัตว์เลี้ยงได้ หากบุคคลนั้นไม่มีลูก หรือมีญาติพี่น้องน้อยลง

อย่างไรก็ดี นอกจากเทคโนโลยีจะทำให้มนุษย์ปฏิสัมพันธ์กับสัตว์เลี้ยงได้มากขึ้น ก็สร้างทางเลือกให้กับผู้สูงอายุ หรือวัยแรงงานในอนาคตได้เช่นเดียวกัน ซึ่งการเลี้ยงสัตว์อาจจะไม่ใช่เพียงแค่สัตว์เลี้ยงที่มีชีวิตเสมอไป แต่เป็นหุ่นยนต์สัตว์เลี้ยงที่สามารถสื่อสารกับมนุษย์เสมือนกับมีสัตว์เลี้ยงจริง คอยดูแลสร้างความสุข คลายความเหงา บำบัดความเครียด ลดความเสี่ยงโรคอัลไซเมอร์ หรือภาวะสมองเสื่อมได้ รวมไปถึงการแจ้งเตือนการกินยา แจ้งเตือนภัยพิบัติ หรืออ่านข่าวประจำวันให้กับผู้สูงอายุฟัง (BBC News, 2562) การพัฒนาธุรกิจโคลนนิ่งสัตว์เลี้ยงจากร่างต้นแบบสู่หุ่นยนต์ หรือการ ‘โอนถ่ายความทรงจำ’ กำลังได้รับความนิยมในประเทศไทย ทำให้ต้นทุนการมีสัตว์เลี้ยงของครอบครัวไทยสูงมากยิ่งขึ้น

ฉะนั้น สัตว์เลี้ยงจะกลายเป็นเหมือนหนึ่งในสมาชิกของครัวเรือน จะมีการฝึกอบรมให้เจ้าของดูแลสัตว์เลี้ยงในระหว่างและหลังเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติได้ รวมถึงมีการพัฒนาแผนการฉุกเฉิน ติดตั้งระบบเตือนภัยล่วงหน้า และการอพยพสัตว์เลี้ยงเพื่อให้สัตว์และคนปลอดภัยผ่านแอปพลิเคชันต่างๆ หรือเทคโนโลยีการติดตามตัว ในทางตรงกันข้าม สำหรับเจ้าของสัตว์เลี้ยงที่หลีกเลี่ยงที่จะปรับตัวรับมือและป้องกันต่อสถานการณ์ดังกล่าว จะกลายมาเป็นอุปสรรคต่อภาครัฐในการอพยพหรือเคลื่อนย้ายทั้งคนและสัตว์เลี้ยง

**การกระจายอำนาจ
การพัฒนาเศรษฐกิจ
ฐานรากสำเร็จ
ประชาชนปรับตัวรับ
ภัยพิบัติได้ดี**

ฉากทัศน์: Deep Learning, Deep Caring

คำอธิบายชื่อฉากทัศน์

ในศาสตร์แขนงเครื่องกลเรียนรู้ (machine learning) ซึ่งว่าด้วยการให้เครื่องจักรกลต่างๆ ทำงานทำหน้าที่แทนคนได้เพื่ออำนวยความสะดวก รวมทั้งความแม่นยำในการปฏิบัติงานทั้งหลาย ลดทั้งความผิดพลาดต่างๆ ที่เกิดจากธรรมชาติของมนุษย์ (Human errors) ไม่ว่าจะเป็นความสะเพร่า ความเขลา ความอ่อนเยาว์ ความชรา ฯลฯ ทั้งยังช่วยทุ่นแรงให้มนุษย์มีเวลาไปทำอย่างอื่น อาจรวมทั้งลดความสำคัญและแรงงานหลายอย่างไปจากมนุษย์ เครื่องกลเรียนรู้จึงเป็นส่วนประกอบสำคัญของปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI)

การเรียนรู้เชิงลึก (deep learning) เป็นแนวทางหนึ่งในการทำให้เครื่องจักรกลต่างๆ ทำงานแทนคน หรือเสมือนคนได้ โดยใช้วิธีเลียนแบบการทำงานของสมองและระบบโครงสร้างประสาท (neural network) เพื่อให้เครื่องจักรสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง ในขณะที่แนวทางอื่น เช่น การใช้กฎเป็นฐาน (rule-base system) หรือระบบผู้เชี่ยวชาญ (expert system) เป็นการเขียนโปรแกรมสั่งงาน เช่น หากเจอเงื่อนไขนี้แล้วให้ทำอย่างไร (if-then) ซึ่งนับว่าล้ำหลังกว่าระบบการเรียนรู้เชิงลึกมาก และทำให้ระบบนี้เป็นความหวังที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในหลากหลายมิติของสังคม

อย่างไรก็ตาม การเลียนแบบความคิดและการเรียนรู้ของมนุษย์โดยเครื่องจักรยังสร้างความกังขาเกี่ยวกับความรู้สึกอ่อนไหว (sensitive) การสัมผัส (touch) ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี (decency) และสิ่งละเอียดอ่อนต่างๆ อันเป็นคุณสมบัติของมนุษย์ ว่าเครื่องจักรกลจะเรียนรู้ได้มากน้อยเพียงใด ในหลายประเทศที่พยายามนำเอาหุ่นยนต์และปัญญาประดิษฐ์รูปแบบต่างๆ มาใช้แล้วเกิดปัญหาหลายอย่าง ดังเช่นในกรณีที่เกิดขึ้นกับโรงแรม Hana ในประเทศญี่ปุ่น

ฉากทัศน์ ดีพีเลิร์นนิ่ง ดีพีแคร์ริง (deep Learning, deep caring) นี้ เป็นสถานการณ์ที่การเรียนรู้เชิงลึกของเครื่องจักรกลสามารถสัมผัสได้ลึก

ซึ่งถึงมิติอันละเอียดอ่อนของมนุษย์ได้ อันเป็นการพัฒนางานถึงขีดสุดของวงการปัญญาประดิษฐ์เปรียบกับสถานการณ์อุดมคติที่รัฐสามารถกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากได้สำเร็จ ความเหลื่อมล้ำลดลงไปเหลือน้อยที่สุด สามารถก้าวพ้นกับดักรายได้ปานกลางได้ในปี 2583

ขณะเดียวกัน สมาชิกในครอบครัวไทยสามารถดำรงชีวิตที่ปรับตัวรับมือกับสถานการณ์ภัยพิบัติต่างๆ ได้เป็นอย่างดี อยู่กับภัยพิบัติที่เกิดขึ้นได้อย่างปลอดภัย หรือได้รับความยากลำบากน้อยที่สุด

เสรีภาพของชีวิต และเศรษฐกิจที่ไม่เหลื่อมล้ำ

การปกครองแบบกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการดำเนินชีวิตเต็มรูปแบบ บนพื้นฐานของการเคารพสิทธิของผู้อื่น ประชาชนในท้องถิ่นเข้มแข็งจึงสามารถผลักดัน หรือมีอิทธิพลต่อนโยบายหรือกฎหมายระดับท้องถิ่น ซึ่งมาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ดังที่เกิดขึ้นในการเลือกตั้งท้องถิ่นในปี 2563 ที่กลุ่มชาวบ้านห้วยทรายเหนือเลือกที่จะไม่มาใช้สิทธิเลือกตั้งท้องถิ่นที่องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) พิชณุโลก เพราะอบจ.ไม่ช่วยผลักดันในการสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน (ประชาชาติธุรกิจ, 2563) รัฐบาลจึงมีบทบาทและอำนาจจำกัดเพียงไว้แค่การจัดระเบียบของสังคม และจัดสรรทรัพยากรเพื่อให้กระจายสู่ประชาชน การเมืองในประเทศมีเสถียรภาพ กฎหมายให้ความสำคัญต่อการให้สิทธิ เสรีภาพ รวมถึงการมีสวัสดิการถ้วนหน้า ทุกช่วงวัย และรองรับสถานการณ์ฉุกเฉินและวิกฤตการณ์ โดยเฉพาะการศึกษาและบริการทางสุขภาพที่เท่าเทียมกัน อีกทั้งมีเสรีภาพในการแสดงออกและการใช้ชีวิต ความหลากหลายในเพศสภาพ และความเชื่อ

การพัฒนาเศรษฐกิจที่มีความก้าวหน้าควบคู่ไปกับนโยบายที่สร้างความเท่าเทียม ทำให้เกิดการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม เศรษฐกิจรากหญ้ามีความเข้มแข็ง ประชาชนมีอาชีพและรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตอย่างเต็มเปี่ยมไปด้วยคุณภาพ ระบบเศรษฐกิจจะสามารถเติบโต และก้าวข้าม

ผ่านกับดักรายได้ปานกลางไปได้ ประชาชนมีความกินดีอยู่ดี เมื่อคนมีรายได้เพิ่มขึ้น และความเหลื่อมล้ำลดลง คริวเรือนไทยจะสามารถเลี้ยงตัวเองได้ ความกดดันทางด้านเศรษฐกิจเพื่อที่ต้องดำรงหาเลี้ยงชีพเพื่อความอยู่รอดจะยังมีอยู่ แต่ก็ลดลงไปอย่างมาก เงินงบประมาณของรัฐสามารถจัดสรรเพื่อสร้างพื้นที่สาธารณะที่ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ สร้างระบบนิเวศน์ที่เอื้ออำนวยต่อการอยู่อาศัย การดูแลครอบครัว การผลิตสินค้าและบริการ ตลอดจนพัฒนาศักยภาพระดับบุคคลอย่างเต็มความสามารถ ทุกคนต่างดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี แม้จะมีฐานะที่แตกต่างกัน แต่ก็ไม่เกิดการเหยียดหยามซ้ำเติมกันทางชนชั้น

สวัสดิการถ้วนหน้า ทั่วถึง ครอบคลุม

ในปี 2583 การศึกษาที่มีคุณภาพเป็นสวัสดิการที่ประชากรทุกเพศทุกวัยสามารถเข้าถึงได้ ส่วนการศึกษาสำหรับเด็กจะเน้นการฝึกทักษะพื้นฐานเพื่อการต่อยอดตามทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เช่น การตั้งคำถาม การสอนให้เด็กหาความรู้ การคิดวิเคราะห์ และการประยุกต์ใช้ (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2561) เด็กสามารถเลือกที่จะเรียนวิชาต่างๆ เพื่อมุ่งสู่อาชีพได้ตามความถนัด (tailor-made curriculum) รวมทั้งมีการสร้างแพลตฟอร์มเพื่อฝึกทักษะใหม่ (re-skill) (ไทยพับลิก้า, 2563) จะทำให้ประชากรกลับเข้าสู่ระบบการศึกษาทุก 10-20 ปี เนื่องจากความรู้ที่มีอยู่ล้าสมัยและใช้ไม่ได้แล้ว เพราะเทคโนโลยีและความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

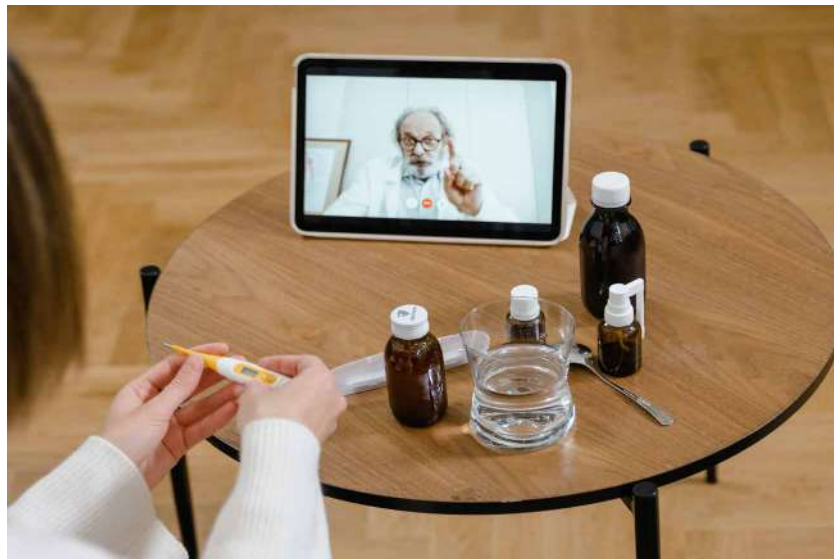

ดังนั้น บุคคลหนึ่งอาจมีได้มากกว่า 1 อาชีพในช่วงเวลาเดียวกัน หรืออาจเปลี่ยนอาชีพเมื่อเวลาผ่านไป หลังจากได้รับการฝึกทักษะใหม่ (re-skill) จึงส่งเสริมให้เกิดธุรกิจหลักสูตรออนไลน์ตามสาขาวิชาชีพที่เป็นความต้องการของตลาดจำนวนมาก เช่น นักวิเคราะห์ข้อมูล (data scientist) ผู้เชี่ยวชาญ AI และ Big data นักพัฒนาซอฟต์แวร์และแอปพลิเคชัน วิศวกรหุ่นยนต์และเทคโนโลยี ทั้งนี้สวัสดิการด้านการศึกษาลดภาระค่าใช้จ่ายของครัวเรือนพ่อ/แม่เลี้ยงเดี่ยว และครัวเรือนข้ามรุ่นที่ปู่ย่า ตายาย เป็นผู้ดูแลหลาน ทำให้มีคุณภาพ

ชีวิตที่ดี เด็กเข้าถึงการศึกษาได้ทุกระดับชั้นจนถึงการศึกษาขั้นสูงได้อย่างเท่าเทียม

สวัสดิการด้านสุขภาพจะครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ (1) การป้องกัน โดยรัฐจะให้บริการฉีดวัคซีนป้องกันโรคที่หลากหลายและครอบคลุมโรคให้แก่เด็กในปี 2583 มากกว่าเด็กที่เกิดในปี 2563 ได้รับ เพื่อป้องกันโรคและลดค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลที่จะเกิดขึ้น (2) การรักษาพยาบาล จะมีประกันสุขภาพถ้วนหน้าครอบคลุมการรักษาทุกโรคอย่างแท้จริง ประชาชนสามารถเข้าถึงระบบสุขภาพได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ยาทุกตัวที่รักษาถือเป็นยาในบัญชีหลัก ประชาชนไม่ต้องจ่ายส่วนต่างในการรักษาพยาบาล และ (3) การดูแลระยะยาวเพื่อดูแลผู้สูงอายุ หรือผู้ป่วยที่ต้องการการดูแลอย่างต่อเนื่องยาวนาน ซึ่งจะดำเนินการโดยประชาชนในท้องถิ่นและโรงพยาบาลชุมชน ตามแนวคิด “ศูนย์อเนกประสงค์” สำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญ (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และคณะ, 2552) รวมทั้งมีระบบการดูแลผู้สูงอายุหรือผู้ป่วยแบบอัจฉริยะ สามารถตรวจสอบสุขภาพเบื้องต้นและส่งผลการตรวจให้แก่บุคลากรทางการแพทย์ เพื่อประเมินสุขภาพได้ทุกวัน หรือแจ้งเตือนเมื่อต้องการการดูแลฉุกเฉิน เพื่อรับคำวินิจฉัยจากแพทย์หรือการรักษาทางไกลได้

ในปี 2563 ระบบแพทย์ทางไกลได้เริ่มดำเนินการบ้างแล้วในหลายโรงพยาบาล (คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล, 2564) อย่างไรก็ตาม ในปี 2583 ประชาชนมีสิทธิที่จะเลือกยุติการรักษา หรือการดูแลด้วยการระบุในพินัยกรรมชีวิต หรือชีวเจตน์ (living will) ทำให้ผู้ที่ต้องการใช้บริการดูแลระยะยาวลดลงไปมาก การเรียนรู้จากวิกฤตการณ์แพร่ระบาดของโคโรนาไวรัสที่เริ่มตั้งแต่ปลายปี 2562 ทำให้ระบบสาธารณสุขปรับตัวเพื่อการทำงานเชิงรุกในการเฝ้าระวัง ตรวจสอบ และป้องกันโรคอย่างมีประสิทธิภาพ

สวัสดิการด้านสุขภาพทำให้ประชากรไทยสุขภาพดี และสมาชิกครัวเรือนไม่ต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายเพื่อการรักษา จึงสามารถจัดสรรรายได้เพื่อการออมและการลงทุน สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือน

การเกิดขึ้นของวิกฤตการณ์แพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้เกิดการจัดตั้งสวัสดิการด้านการทำงานสำหรับทุกอาชีพทั้งแรงงานในและนอกระบบ รัฐมีระบบประกันการว่างงาน อันเนื่องมาจากภัยพิบัติ เพื่อให้ประชาชนมีรายได้ระหว่างที่ไม่สามารถทำงานได้ รัฐอุดหนุนและส่งเสริมให้ประชาชนอบรมเพื่อเรียนรู้ทักษะใหม่ตามลักษณะงานและความต้องการของตลาดแรงงาน **ประชาชนแต่ละคนจึงมีได้หลายอาชีพทั้งงานที่ต้องเดินทางไปสถานประกอบการและงานที่ทำได้ที่บ้านหรือผ่านแพลตฟอร์ม** การมีอาชีพหลากหลายจึงเป็นหลักประกันรายได้ของประชาชน รัฐสนับสนุนให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนส่งเสริมการทำงานจากที่บ้านหรือที่อื่นๆ โดยลดการใช้พื้นที่สาธารณะให้น้อยที่สุด และป้องกันการแพร่เชื้อและลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนได้ออกไซด์ที่ทำให้โลกร้อนขึ้น

**สังคมเปิดใจ
ยอมรับพหุวัฒนธรรม**

ประชาชนไทยมีความเป็นพลเมืองโลก (global citizen) มากขึ้น เพราะการเคลื่อนที่ของแรงงานในปี 2583 ที่สามารถทำได้อย่างอิสระ สหประชาชาติรายงานอัตราการเกิดที่มีแนวโน้มต่ำลงทั่วโลก (United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2020) ทำให้ประชากรเป็นทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดและมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและการดำเนินชีวิตของคนในประเทศ แม้เทคโนโลยีที่ทันสมัยจะสามารถเข้ามาทดแทนแรงงานได้มากขึ้น แต่แรงงานคนก็ยังคงมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างภาคบริการที่ต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์

ทั้งนี้ เมื่อประชากรมีจำนวนน้อย แต่ละประเทศมีความต้องการมาก จะเกิดการถ่ายโอนทรัพยากรมนุษย์ระหว่างประเทศทั้งแบบกายภาพ คือย้ายไปตั้งถิ่นฐานในที่ต่างๆ และแบบเสมือน คือ ทำงานในองค์กรต่างประเทศแต่อาศัยอยู่ในประเทศไทย การดึงดูดแรงงานระหว่างประเทศมีความเข้มข้น เพราะปัญหาขาดแคลนแรงงานอันเนื่องมาจากสังคมสูงอายุที่เกิดขึ้นทั่วโลก การเดินทางอย่างเสรีเพื่อแลกเปลี่ยนทรัพยากรมนุษย์เกิดขึ้น จนทำให้เกิดการแย่งชิงประชากร

ตามความสามารถและความเชี่ยวชาญ และการเคลื่อนที่ของประชากรทำให้เกิดครัวเรือนโลก (global householding) (Peterson, 2010) โดยที่สมาชิกครัวเรือนอาศัยกระจายอยู่ในที่ต่างๆ ทั่วโลก ด้วยเหตุผลต่างๆ เช่น การแต่งงาน การศึกษา การย้ายถิ่นของแรงงาน และการเมือง อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีการสื่อสารยังทำให้สมาชิกครัวเรือนติดต่อกันได้เสมือนอยู่ใกล้กัน

ประเทศไทยจะยอมรับการจ้างแรงงานต่างชาติ เพื่อรักษาสมดุลของโครงสร้างประชากร และมีแรงงานที่จำเป็นและเพียงพอต่อการสร้างผลิตผลสูงสุดของประเทศ ดังเช่นในประเทศสิงคโปร์ ซึ่งกระทรวงแรงงาน (Ministry of Manpower) ได้วางนโยบายจัดสรรแรงงานจากต่างประเทศ โดยการกำหนดเงื่อนไขให้มีใบอนุญาตแรงงานที่จะเข้ามาทำงานในสิงคโปร์ (กิริยา กุลกลการ, 2556) การเข้ามาของประชากรต่างถิ่นต่างเชื้อชาติทำให้สังคมและครอบครัวเป็นไปตามเจตจำนงของแต่ละบุคคล และเกิดเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม สมาชิกครัวเรือนได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่หลากหลายและยอมรับความแตกต่างตั้งแต่วัยเด็ก ทำให้ประเทศไทยกลายเป็นสังคมเปิด เกิดความเข้าใจและการยอมรับระหว่างวัฒนธรรมและรุ่นอายุ ช่วยในการลดช่องว่างระหว่างวัย ไม่นิยมความรุนแรง มีความเสมอภาค ไม่เลือกปฏิบัติ ยอมรับ และอดทนอดกลั้นต่อความแตกต่างทั้งทางเพศ รุ่นอายุ เชื้อชาติ และวัฒนธรรม ซึ่งการโอบรับความหลากหลาย และยอมรับความเป็นพหุวัฒนธรรมจะมีให้เห็นในทุกพื้นที่ (สำนักงานสภาพัฒนาการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ร่วมกับ มูลนิธิสถาบันอนาคตไทยศึกษา, 2563)

ชีวิตที่เลือกได้ ครอบครัวหลากหลายรูปแบบ

การสร้างครอบครัวและการอยู่อาศัยแต่ละครัวเรือนในปี 2583 มีลักษณะที่ค่อนข้างมีความหลากหลาย ทั้งแบบต่างเพศ ข้ามเพศ และเพศเดียวกัน รวมถึงการแต่งงานกับคนต่างชาติ แม้อัตราการแต่งงานของประชากรจะไม่เปลี่ยนแปลงนัก แต่คู่สมรสไม่น้อยที่จะมีลูก ทำให้ครัวเรือนไทยมีขนาดเล็กลง อาศัยอยู่แบบครัวเรือนเดี่ยว หรือครัวเรือนคนเดียวเป็นส่วนใหญ่ ครัวเรือนคู่สมรสเพศเดียวกันจะมีมากขึ้น และเป็นที่ยอมรับในสังคม ปัจจุบันสามารถที่จะใช้ชีวิตได้ตามที่ตนเองต้องการ ฉะนั้น การสร้างครอบครัวได้อย่างอิสระด้วยความสมัครใจเช่นนี้ จึงเป็นการให้ความสำคัญกับคุณค่าของการใช้ชีวิตที่ดีและเป็นสุข

อัตราเจริญพันธุ์รวมจะลดลงจาก 1.5 ในปี 2563 เป็น 1.3 ในปี 2583 ตามการคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562) ประชากรมีเครือข่ายญาติลดลง ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อภาระหนี้และความช่วยเหลือระหว่างเครือญาติที่ลดลงตามไปด้วย ประชากรไทยอายุยืนยาวขึ้น ผู้ชายจะมีอายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดเพิ่มขึ้นจาก 73.2 เป็น 76.8 ปี และ ผู้หญิงจะเพิ่มจาก 80.3 เป็น 83.2 ปี (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562)

แต่ไม่มากนักหากเป็นการเสียชีวิตของผู้สูงอายุวัยปลาย แม้ว่าอัตราการเกิดจะต่ำ และประชากรมีอายุยืนยาวขึ้น จะส่งผลให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมสูงอายุที่มีผู้สูงอายุมากถึง 1 ใน 3 ของประชากรทั้งหมด แต่ประชากรสูงอายุเหล่านั้นจะยังคงดูไม่แก่มาก และมีสุขภาพแข็งแรง เพราะสามารถดูแลสุขภาพตนเองได้ดี ตามโปรแกรมโภชนาการ และกิจกรรมทางกายที่กระทรวงสาธารณสุขให้คำแนะนำ ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบจากงานวิจัยทั่วโลก และด้วยเทคโนโลยีชะลอวัย (anti-ageing) (Powell, 2019; Stefánsson, 2005)

ทั้งนี้ ประชากรที่วัยแรงงานน้อยลง ทำให้ทุกคนที่เป็นอยู่ในวัยแรงงานต้องทำงานหนักและยาวนานขึ้น หรือแม้แต่คนที่พ้นวัยแรงงานแล้วจะไม่สามารถหยุดทำงานได้จนถึงอายุ 75 หรือ 80 ปี ไม่ใช่เพียงแค่เพราะต้องการหารายได้เพื่อเลี้ยงชีพ แต่เพราะสังคมขาดแคลนแรงงาน จะส่งผลให้บทบาทของผู้สูงอายุที่เคยเป็นกำลังสำคัญที่ช่วยเลี้ยงดูหลานเปลี่ยนไป พ่อแม่ที่ออกไปทำงานนอกบ้านต้องพึ่งพาสถานเลี้ยงเด็ก ส่วนพ่อแม่ที่ทำงานที่บ้านผ่านแพลตฟอร์มจะใช้ชีวิตแบบ work-life integration คือไม่สามารถแบ่งแยกเวลาการทำงานและการดูแลครอบครัวให้ขาดออกจากกันได้ เพราะต้องทำทั้งสองอย่างควบคู่กันไป การขาดแคลนผู้ดูแลบุตรจะส่งผลให้ประชากรมีลูกน้อยลง และทำให้อัตราเจริญพันธุ์โดยรวมลดลง

ค่านิยมของการมีบุตร และการอบรมเลี้ยงดูบุตร

การตัดสินใจมีบุตรส่วนมากเป็นการให้คุณค่าทางจิตใจแก่คู่สมรสมากกว่าจะมีไปเพื่อการสืบสกุล หรือการสร้างความมั่นคงของชีวิตเพื่อที่จะมีคนดูแลเมื่อสูงอายุ การมีบุตรเป็นการเติมเต็มความสุขของชีวิตและแตกต่างกันไปเฉพาะบุคคล ไม่ขึ้นกับรุ่นอายุของประชากร คู่รักทั้งต่างประเทศ และเพศเดียวกันสามารถที่จะมีบุตรได้ด้วยเทคโนโลยีช่วยให้มีบุตร กอปรกับการยอมรับของสังคมที่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายของครอบครัว ทำให้ผู้ที่พร้อมจะอบรมเลี้ยงดูบุตรให้มีคุณภาพได้มีบุตรอย่างที่ต้องการ

พ่อแม่จะเริ่มให้ความสำคัญกับการอบรมเลี้ยงดูบุตรให้มีจิตใจดี สามารถควบคุมความคิด อารมณ์ พฤติกรรมของตนเอง เพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้สำเร็จ (executive function) (อรรถนัชชาวีกุลจรัสศิริ, 2020) มากกว่าจะเน้นความเป็นเลิศทางวิชาการ การอบรมสั่งสอนจริยธรรมให้แก่เด็กในโรงเรียน รวมทั้งที่บ้าน เป็นการปฏิบัติที่เป็นสากล (universal) เช่น การมีจิตสาธารณะ เคารพสิทธิของผู้อื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เคารพความแตกต่างในคำสอนต่างศาสนา เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขทั้งในโรงเรียนและชุมชนซึ่งมีลักษณะเป็นพหุวัฒนธรรม

สิทธิที่ก้าวข้ามขอบ

ระบบเศรษฐกิจมีความรุ่งเรืองไปพร้อมกับลักษณะครัวเรือนที่ขนาดเล็ก และหลากหลายมากขึ้น การพัฒนาของกฎหมายเป็นไปในทิศทางที่รองรับการเปลี่ยนแปลงไปของรูปแบบและลักษณะของครอบครัวที่มีความหลากหลายมากขึ้นด้วย ประเทศไทยจะมีกฎหมายที่ส่งเสริมและยอมรับความเสมอภาคเท่าเทียมของคนทุกเพศ กฎหมายเปิดโอกาสให้คู่สมรสเพศเดียวกันที่ต้องการมีบุตร สามารถมีบุตรได้หากผ่านการทดสอบจิตวิทยาและการดูแลบุตรเบื้องต้น จนได้รับรองสิทธิในการก่อตั้งครอบครัวของคู่รักที่มีเพศเดียวกันให้เป็นคู่ชีวิต เช่น พระราชบัญญัติคู่ชีวิตที่ผ่านคณะรัฐมนตรีในพ.ศ. 2563 (ฐานเศรษฐกิจ, 2563) หรือกฎหมายในลักษณะเดียวกัน ซึ่งมีส่วนช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและช่วยจัดการเรื่องความสัมพันธ์ทางครอบครัวได้เช่นเดียวกับคู่สมรสที่เป็นชายหญิง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการมีสิทธิต่างๆ ได้แก่ การจดทะเบียนคู่ชีวิตและการเลิกการเป็นคู่ชีวิต (บุคคลสองคนซึ่งเป็นเพศเดียวกันโดยกำเนิด และได้จดทะเบียนคู่ชีวิตตามกฎหมาย) สิทธิและหน้าที่ระหว่างคู่ชีวิต (นำบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยคู่สมรส ครอบครัว และบุตรบุญธรรม มาใช้บังคับแก่คู่ชีวิตด้วยโดยอนุโลม) การจัดการทรัพย์สินของคู่ชีวิต แบ่งเป็นทรัพย์สินส่วนตัวและทรัพย์สินร่วมกัน

ชีวิตงาน และชีวิต บ้านที่ลงตัวบน แพลตฟอร์ม

ประชาชนเลือกที่จะอยู่อาศัยตามวิถีชีวิตที่ต้องการ และมีโอกาสมากขึ้นในการเลือกที่อยู่อาศัย จากการมีข้อจำกัดเกี่ยวกับการทำงานที่ลดลง เพราะสามารถทำงานที่บ้านหรือที่อื่นๆ ได้อย่างอิสระ เมืองขยายใหญ่ขึ้นตามโครงสร้างเดิม แต่ชนบทก็ไม่ได้ถูกทิ้งร้างเพราะมีสิ่งอำนวยความสะดวกครบทุกอย่างเหมือนอยู่ในเมือง แตกต่างเพียงวิถีชีวิตที่ผูกจติดกับแต่ละคน ครอบครัวมีความยืดหยุ่นในการจัดสรรเวลาให้แก่กันและกันและให้แก่การทำงานได้มากขึ้น เนื่องจากสามารถทำงานและดูแลครอบครัวได้อย่างคู่ขนานตลอดเวลา เพราะส่วนมากคนใช้ชีวิตที่บ้าน แต่ไม่สามารถแยกงานออกจากชีวิตได้อย่างสมบูรณ์ การประชุมและ

การติดต่อสามารถทำได้โดยใช้เวลามาตรฐานโลก เวลาเดียวกัน ซึ่งอาจทำให้ชีวิตของคนมีลูกยุ่งยากขึ้น เพราะไม่สามารถแบ่งเวลาได้ชัดเจน

การออกกำลังกายแบบเสมือนเพื่อเลือกกิจกรรมและสถานที่ที่ต้องการ เช่น การวิ่ง หรือขี่จักรยานในสถานที่ที่ต้องการ สามารถสร้างภาพและบรรยากาศให้เสมือนจริงได้ (virtual run) ออกกำลังกายที่บ้านหรือในอาคาร เพื่อเลี่ยงมลพิษ PM2.5 การออกจากบ้านด้วยยานพาหนะส่วนบุคคลอาจต้องเสียค่าธรรมเนียมให้แก่รัฐ เพื่อบริหารจัดการมลพิษที่สร้างขึ้น ชีวิตครอบครัวของผู้คนส่วนใหญ่อยู่บนแพลตฟอร์ม การสั่งอาหารหรือวัตถุ癖ผ่านแอปพลิเคชัน และจัดส่งถึงบ้าน อย่างที่แพร่หลายมากในช่วงการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาในปี 2563 อุปกรณ์ไฟฟ้าที่ช่วยทำความสะอาดบ้านอย่างหุ่นยนต์ดูดฝุ่นได้รับความนิยมแพร่หลาย และด้วยราคาที่เข้าถึงได้ ทำให้หลายบ้านมีอุปกรณ์นี้เพื่อลดภาระงานบ้าน เครื่องใช้ในบ้านจะเป็นอุปกรณ์ internet of things (IoT) ถูกตั้งโปรแกรมทำความสะอาดบ้านแต่ละจุดตามวันและเวลาที่ตั้งไว้ จะมีการส่งสินค้าของบริษัทโลจิสติกส์โดยไม่ใช้มนุษย์ ตัวอย่างเช่น ได้มีการพัฒนา และทดสอบการใช้งานโดรนโดยบริษัทแอมะซอนในสหรัฐอเมริกาในปี 2563 (Ahead Asia, 2020) ดังนั้น การขนส่งแบบไม่ใช้มนุษย์ โดยการระบุพิกัดทำให้กำหนดระยะเวลาและส่งไปยังเป้าหมายได้อย่างแม่นยำจะเกิดขึ้นในไม่ช้า

ครอบครัวยุคนี้ คือการมีชีวิตที่อยู่ในสังคมที่มีสภาพเศรษฐกิจฐานรากที่แข็งแกร่ง ชีวิตคนเมืองและคนในชนบทมีความเหลื่อมล้ำระหว่างกันน้อยลง แต่คนในสังคม หรือชุมชนต้องผ่านสถานการณ์ สิ่งแวดล้อม และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และต้องปรับตัวอย่างมากให้เข้ากับสภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ด้วยการอาศัยเทคโนโลยี

โดดเดี่ยว เพื่อนน้อย หาคู่รักยาก

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและคนในสังคมเป็นเรื่องท้าทาย เพราะกิจกรรมส่วนมากจะเกิดขึ้นในบ้านตนเอง โดยทำกิจกรรมเกือบทุกอย่างผ่านหน้าจอและแพลตฟอร์ม จึงพบหน้ากันน้อยลง พัฒนาการทางสังคมในเด็กเล็กช่วงมาตรการปิดเมืองหรือการแพร่ระบาดของโควิด-19 จำกัดวิถีชีวิตเด็กให้เจอกันน้อยลง และมีเพื่อนลดลง จากการที่โรงเรียนปิดทำการ พุดกันน้อยลงเพราะต้องใส่หน้ากากอนามัยและรักษาระยะห่าง เด็กเรียนออนไลน์และติดต่อกับครูหรือเพื่อนบางคนที่ต้องทำโครงการร่วมกันเท่านั้น เด็กส่วนมากเป็นลูกคนเดียวและไม่มีพี่น้อง มีเพื่อนน้อย ทำให้เหงาและโดดเดี่ยว เพราะการหาเพื่อนใหม่ทำได้ยากขึ้น ขณะที่ประชากรรุ่นระหว่างอายุ 18-22 ปี ในปี 2563 ที่กำลังศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยกำลังสูญเสียโอกาสในชีวิตที่จะได้พบเพื่อนและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน จนนำไปสู่การแต่งงานและสร้างครอบครัวและการค้นหาคู่รักทำได้ผ่านระบบด้วยความช่วยเหลือของแอปพลิเคชัน (Li & Liu, 2020)

ส่วนประชากรที่เพิ่งจบการศึกษาและหางานครั้งแรก (first jobber) เสียโอกาสในการเรียนรู้งาน และสร้างความมั่นคงในอาชีพ และทำตามความฝัน

ตลอดจนสูญเสียอาชีพภาคบริการที่เคยได้รับความนิยม เช่น นักบิน และพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน ทำให้เด็กเปลี่ยนทัศนคติต่อการทำงานที่สร้างสรรค์ มาเป็นการทำงานเพื่อการดำรงชีพเป็นหลัก

สเต็มเซลล์เพื่อชีวิต ยืนยาว และตัวตน เสมือนที่ไม่เคยจากไป

การมีชีวิตและการคงอยู่ของสมาชิกในครอบครัวขึ้นอยู่กับ การเข้าถึงเทคโนโลยี มนุษย์สามารถติดต่อพันธุกรรมของตนเอง เพื่อส่งถ่ายคุณสมบัติที่ดีไปสู่ลูกเท่านั้น ทำให้คนมีชีวิตยืนยาวกว่าร้อยปี การเก็บสเต็มเซลล์มีค่าใช้จ่ายที่คนทั่วไปเข้าถึงได้ และถือเป็นบริการทางการแพทย์ขั้นพื้นฐาน เพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพดี และมีชีวิตยืนยาวที่สุด (วิทยา ธิฐาพันธ์ และ สายฝน ชวาลไพบุลย์, 2553) และทดแทนการเกิดใหม่ของเด็กที่แทบจะไม่มีให้เห็น แม้ว่าปัจจุบันในปี 2563 บริการเก็บสเต็มเซลล์ยังคงมีค่าใช้จ่ายสูงเกินกว่าคนทั่วไปจะจ่ายได้ แต่ในอนาคตค่าใช้จ่ายเพื่อเทคโนโลยีนี้จะถูกลง และประชาชนสามารถเข้าถึงได้มากขึ้น สเต็มเซลล์จึงใช้กันอย่างแพร่หลายเพื่อการรักษาตนเองและสมาชิกในครอบครัวได้ เทคโนโลยีทำให้บุคคลหนึ่งๆ ไม่มีวันสูญหายไปจากโลก เพราะสามารถสร้างภาพเสมือนหรือการจำลองหุ่นยนต์ที่ถ่ายทอดบุคลิกภาพไปได้ได้อย่างเหมือนต้นแบบ (hologram) ทำให้การคงอยู่ของสมาชิกในครอบครัวอยู่ในรูปตัวตนเสมือนที่จะไม่เคยจากครอบครัวไป (แม้จะเสียชีวิตแล้ว) トラบเทาที่ไฟฟ้ามีอยู่เพื่อเป็นพลังงานขับเคลื่อนตัวตนเสมือนนั้น

นอกจากนี้ เทคโนโลยีทางการแพทย์จะเจริญก้าวหน้าอย่างมากในปี 2583 สามารถที่จะผลิตอวัยวะเทียมทดแทนอวัยวะเดิมที่เสียหาย และสามารถทำงานร่วมกับร่างกายมนุษย์ได้อย่างเป็นธรรมชาติ หรือเรียกว่าไบโอนิก (bionics) (BBC News (ไทย), 2560) โดยการพัฒนาอวัยวะเทียมจะทำได้หลายส่วน ซึ่งสามารถใช้งานได้เทียบเคียงอวัยวะจริง เพื่อรักษาชีวิตของประชากรให้มีคุณภาพดีและยืนยาว เนื่องจากการรอผู้บริจาคอวัยวะยาวนานเกินกว่าจะรอได้ จากการที่ประชากรมีจำนวนจำกัด และการเกิดอุบัติเหตุลดลง เพราะมีระบบการเดินทางสาธารณะที่รวดเร็วปลอดภัย และประหยัดกว่ายานพาหนะส่วนตัว

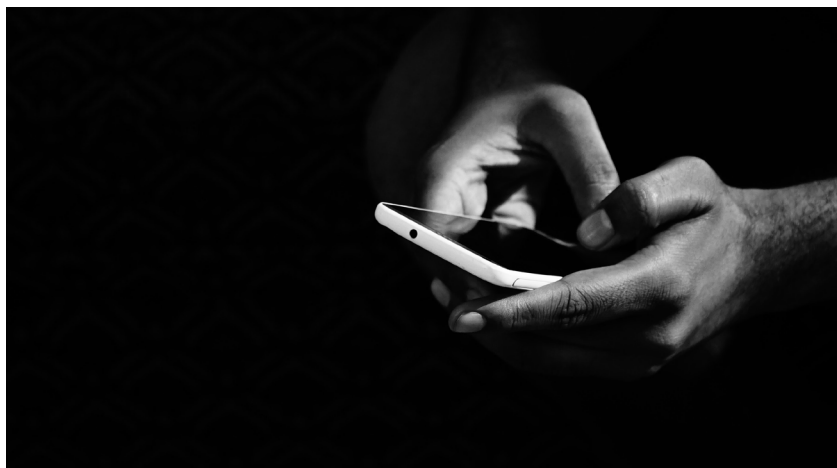

ชีวิตหลักบนพื้นที่เสมือน

เทคโนโลยีอัจฉริยะจะเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต เนื่องจากเทคโนโลยีขั้นพื้นฐานและแพลตฟอร์มต่างๆ มีราคาที่คนส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงได้ การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาในปี 2563 เป็นสิ่งกระตุ้นให้การพัฒนาแพลตฟอร์มเหล่านั้นเกิดขึ้นหลากหลายและรวดเร็ว เช่น แพลตฟอร์มสำหรับการเรียน การสอนออนไลน์ การประชุม การสั่งซื้อของ และการขนส่งสินค้า คนไทยจะใช้แพลตฟอร์มและระบบอัตโนมัติเพื่อสร้างความสะดวกสบาย และช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตให้แก่คนช่วงวัยต่างๆ คนที่อาศัยอยู่นอกเมืองจะสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ไม่ต่างจากคนที่อาศัยอยู่ในเมือง

สังคมเสมือนจะกลายเป็นจริง เด็กเรียนหนังสือที่บ้านหรือทำกิจกรรมกับเพื่อนด้วยโฮโลแกรมที่ทำให้เกิดภาพเสมือนจริง จึงไม่จำเป็นต้องไปโรงเรียนทุกวัน เพื่อลดความเสี่ยงในการเผชิญกับมลพิษ และโรคติดต่อ พร้อมทั้งลดการใช้พลังงานลง การเดินทางไปที่ทำงานเพียงบางวันในสัปดาห์จะเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของคนทำงานโดยทั่วไป เพราะนิยมการประชุมงาน หรือติดต่อผ่านเครือข่ายระบบเสมือนมากกว่า สมาชิกครอบครัวจะย้ายถิ่นฐานการใช้ชีวิตหรือทำกิจกรรมที่พื้นที่ปลายทางเป็นส่วนใหญ่ แต่คนที่บ้านสามารถติดต่อและพบหน้าอย่างเป็นประจำ และใช้ชีวิตได้เสมือนอาศัยอยู่ด้วยกัน เช่น สามารถนั่งกินอาหารร่วมโต๊ะแบบเสมือน จนไม่รู้สึกรู้ว่าเหมือนอยู่กันคนละสถานที่

การคมนาคมรวดเร็วเพียงชั่วอึดใจ ระบบการเดินทางสาธารณะนวัตกรรมแบบ hyperloop (Kleinman, 2020) ที่ไม่ต้องการคนขับ ทำให้สามารถเดินทางได้อย่างรวดเร็วข้ามจังหวัด หรือข้ามประเทศ ระบบการเดินทางแบบส่วนตัว สามารถที่จะตั้งพิกัดปลายทาง ยานพาหนะจะนำส่งโดยไม่ต้องมีการขับเคลื่อนเองแบบเดียวกันกับการส่งสินค้าด้วยโดรน ซึ่งในปี 2563 บริษัทเอกชนของสหรัฐอเมริกาได้ทดสอบการบินด้วยยานอวกาศ แม้จะยังไม่สำเร็จ แต่เป็นการแสดงให้เห็นถึงการริเริ่ม และความพยายามที่จะเดินทางไปในนอกโลกขององค์กรเอกชน (Amos, 2020) จึงเป็นไปได้ว่า การเดินทางท่องเที่ยวชื่นชมธรรมชาติในอนาคตสามารถที่จะทำได้ทั้งใน และนอกโลก อาจทำให้ธุรกิจที่อยู่อาศัยเพื่อลี้ภัยนอกโลกเกิดขึ้นเพื่อการอพยพเมื่อเกิดโรคระบาดหรือภัยพิบัติใหญ่

ผู้คนจะมีอุปกรณ์ร่างกายที่ขาดไม่ได้ในชีวิตประจำวัน โทรศัพท์จะกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องแต่งกาย และอุปกรณ์ดำรงชีวิต และจะมีประโยชน์มากกว่าเพียงแค่การติดต่อสื่อสาร แต่ยังสามารถแจ้งเตือนภัย ตรวจวัดมลพิษ และบำบัดอากาศรอบตัวให้สะอาดเพียงพอต่อการหายใจ ส่วนเครื่องแต่งกายสามารถปรับอุณหภูมิร่างกายให้เหมาะสมสำหรับเฉพาะบุคคล (Labios, 2019) ช่วยลดการใช้พลังงานในห้องทำงาน และสามารถที่จะทำความสะอาด ล้างสกปรกและกลั่นอับได้โดยการฆ่าเชื้อเมื่อแขวนในตู้เสื้อผ้า จึงช่วยลดการใช้ น้ำ และสารเคมีเพื่อรักษาสีแวดล้อม รวมถึงสามารถนำกลับไปรีไซเคิลได้ ดังนั้นการนำทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่ (reuse และ recycle) จะเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และกระบวนการผลิต เพราะผู้คนตระหนักถึงปัญหาภัยพิบัติ จึงร่วมกันรักษาสีแวดล้อม

การสร้างอาคารและที่อยู่อาศัยสามารถสร้างได้เสร็จเพียงชั่วข้ามคืน บ้านสร้างได้ด้วยเครื่องพิมพ์ขนาดใหญ่ เทคโนโลยีการสร้างบ้านแบบนี้ทำให้เจ้าของบ้านสามารถเลือกปรับโครงสร้างและการตกแต่งทั้งหมดผ่านซอฟต์แวร์ ปัจจุบันมีตัวอย่างบ้านที่สร้างขึ้นด้วยเครื่องพิมพ์ 3 มิติ (3D printer) ในต่างประเทศ (Designboom, 2020) ประสบการณ์จากการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนามีอิทธิพลต่อการออกแบบบ้านสำหรับการกักตัว (self-quarantine) เพื่อป้องกันการแพร่เชื้อไปสู่สมาชิกในครอบครัวคนอื่น ๆ รวมไปถึงบ้านตลอดจนเตรียมรับมือกับภัยพิบัติทั้งน้ำท่วม และแผ่นดินไหว ฉะนั้นการสร้างบ้านและอาคารที่ทำได้อย่างรวดเร็วและมีค่าใช้จ่ายไม่สูง จะช่วยให้ประชาชนฟื้นตัวได้เร็วขึ้นเมื่อมีการสูญเสียจากภัยพิบัติ

**ศิลปะ สัตว์เลี้ยง และ
ธรรมชาติ เข้ามาล้อม
เกลาจิตวิญญาณแทน
ศาสนาและความเชื่อ**

วิถีชีวิตในปี 2583 จะดำเนินไปอย่างมีแบบแผน ผู้คนสื่อสารกับแพลตฟอร์มแบบสัมผัสหน้าจอ หรือออกคำสั่งแบบสั้นๆ กับอุปกรณ์ดิจิทัล คนที่อยู่คนเดียวใช้ชีวิตโดดเดี่ยวจึงนิยมเลี้ยงสัตว์เป็นเพื่อน ส่งผลให้ธุรกิจเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยงขยายตัวอย่างมาก และมีการจัดตั้งโรงพยาบาลสัตว์เป็นจำนวนมาก ใกล้เคียงกับโรงพยาบาลเพื่อรักษาคน คนจำนวนมากมีสัตว์เลี้ยงที่รักและผูกพันเสมือนเป็นสมาชิกครอบครัว และยังทำหน้าที่ดูแลสมาชิกในครอบครัว อย่างเช่น สุนัขที่ช่วยดูแลผู้สูงอายุ จึงทำให้เกิดการเรียกร้องสิทธิการเบิกค่ารักษาพยาบาลสำหรับสัตว์เลี้ยงเฉกเช่นสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัว และสามารถรับมรดกจากเจ้าของเพื่อสามารถใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพหลังเจ้าของเสียชีวิตไปแล้ว

ศิลปะที่สมบูรณ์แบบ และมีความเป็นธรรมชาติ กำลังจะกลายเป็นของหายาก เพราะเดินทางไปถึงได้ยาก ผู้คนจึงโยยหาศิลปะ และธรรมชาติเพื่อหล่อเลี้ยง ขัดเกลาจิตใจให้เป็นมนุษย์ที่อ่อนโยน และเห็นอกเห็นใจผู้อื่น แม้ศาสนา และความเชื่อจะมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต แต่ผู้คนจะไม่ยึดติดกับการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา ครอบครัวที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างรุ่นอายุจึงจะสามารถเข้าถึงแก่นแท้และความจริง ส่วนครอบครัวคนรุ่นใหม่อย่าง

เจนเนอเรชันซี (Z generation) ที่เติบโตมากับเทคโนโลยีมากกว่าการสัมผัสกับหลักธรรม คำสอน หรือการทำกิจกรรมทางศาสนา มักไม่นับถือศาสนา แต่จะมีหลักแนวทางการดำเนินชีวิตที่พัฒนาด้วยเหตุผลของตนเอง หรือมีการสอนหลักปฏิบัติในโรงเรียนที่เป็นสากลในสังคมพหุวัฒนธรรม ความเชื่อจึงถูกมองว่าขัดกับความเป็นวิทยาศาสตร์

แม้กระนั้น พวกเขาจะขาดที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจเมื่อเกิดทุกข์ ทำให้อารมณ์อ่อนไหวและจิตใจเปราะบาง เมื่อไม่สามารถควบคุมตนเองได้ อาจทำสิ่งต่างๆ ด้วยความขาดสติยั้งคิด ความขุ่นเคืองในจิตวิญญาณที่เคยถูกหล่อเลี้ยงด้วยการทำบุญ หรือทำความดีทางศาสนาถูกแทนที่ด้วยความดีดั่งทางศิลปะและธรรมชาติซึ่งส่วนใหญ่สัมผัสผ่านพื้นที่เสมือน อย่างไรก็ตาม ความไว้วางใจเชื่อใจกัน (trust) เกิดขึ้นในสังคมมากขึ้น เนื่องจากไม่มีความเชื่อถือมัลล้าในสังคมจนทำให้ผู้คนเอือมเพื้อ และเห็นอกเห็นใจกัน ดังนั้น การเอาใจใส่เปรียบผู้อื่นถือเป็นการละเมิดสิทธิที่คนในสังคมไม่อาจยอมรับได้ ซึ่งจะถูกกดดันทางสังคมจนส่งผลกระทบต่อชีวิตมากเกินไปที่ผู้คนยอมที่จะเสี่ยงกระทำผิด

การเรียนรู้เกี่ยวกับข้อเรียกร้องเพื่อ “เสรีภาพ สันติภาพ และภราดรภาพ” ของคนรุ่นใหม่ (เจนเนอเรชันวาย และเจนเนอเรชันซี) ในปี 2563 (BBC News (ไทย), 2563) ทำให้คนเจนเนอเรชันเอ็กซ์ (generation X) เข้าใจและให้อิสระทางความคิดกับคนรุ่นเจนเนอเรชันวาย (generation Y) และเจนเนอเรชันซี (generation Z) ซึ่งเติบโตเป็นประชากรที่จะนำพาอนาคตของประเทศไทยให้ก้าวไปข้างหน้า ความคิดที่ไม่มีถูกหรือผิด อาจจะเปลี่ยนมาใช้คำว่า ความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมในแต่ละสถานการณ์แทน

ฉะนั้นคนรุ่นเจนเนอเรชันเอ็กซ์ คือรุ่น พ่อ แม่ บ่า น้า อา จึงมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการสร้างปัญญา และความตระหนักรู้ให้แก่เด็กรุ่นใหม่รู้จักคุณค่าในตัวเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม เด็กที่มาจากครัวเรือน 3 รุ่นอายุจะได้เปรียบในเรื่องการปรับตัวกับสภาพแวดล้อมได้ดีกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวเดี่ยว เพราะได้รับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม และศาสนาจากทั้งเครือญาติ และพ่อแม่ ทำให้สามารถรับมือกับสถานการณ์ที่ยากลำบากได้ดีกว่า

การหดตัวของ พื้นที่เขตเมือง และ ชนบทที่ทันสมัย

การเติบโตของความเป็นเมืองเกิดขึ้น ทั้งในเมืองหลวง เมืองรองที่มีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ และชนบท จนหลายแห่งกลายเป็นเมืองอัจฉริยะ (smart city) (สำนักงานเมืองอัจฉริยะประเทศไทย (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล), 2563) การเติบโตในเมืองหลวงและเมืองรองจะขยายขอบเขตทั้งแนวนอนและแนวตั้ง กล่าวคือ เมืองขยายครอบคลุมพื้นที่รอบๆ และอาคารสำนักงานและที่อยู่อาศัยแบบตึกสูงจะเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก และมีขนาดเล็ก ตามขนาดของครัวเรือนที่เล็กลง และประชากรที่อาศัยอยู่คนเดียวมากขึ้น การเลือกที่จะอยู่อาศัยในพื้นที่เมืองเป็นไปเพื่อตอบสนองวิถีชีวิต และมาจากการเป็นภูมิลำเนาเดิมมากกว่าการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ เพราะผู้คนสามารถทำงานบนแพลตฟอร์มได้ทุกที่ทุกแห่งอยู่แล้ว อัตราการย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเมืองหลวงโดยรวมจะต่ำลง เขตเมืองที่เคยรุกล้ำเข้ามาในเขตชนบท และเปลี่ยนหลายพื้นที่ให้กลายเป็นเขตชานเมืองมีท่าทีที่จะชะลอตัวลง เขตที่เป็นพื้นที่อยู่อาศัยที่เคยเงียบเหงาในช่วงกลางวันของวันทำงานกลับมีชีวิตชีวามากขึ้น เพราะคนจำนวนหนึ่งทำงานที่บ้าน หรือร้านกาแฟใกล้บ้าน ทำให้การจราจรที่เคยติดขัดอย่างมากในช่วงเร่งด่วนมีท่าทีที่จะทุเลาลง

ความเป็นเมืองดำเนินไปในพื้นที่ชนบทด้วยเช่นกัน แม้อัตราการเติบโตจะช้ากว่า แต่จะมีสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่ประชาชนสามารถใช้ชีวิตบนแพลตฟอร์มได้ไม่ต่างจากการใช้ชีวิตในเมือง เหมาะแก่การสร้างครอบครัวและมีลูก สวัสดิการด้านการศึกษาที่มีคุณภาพและเท่าเทียมจึงทำให้อัตราการย้ายถิ่นเข้าเมืองไม่มากนัก คนอยู่ชนบทตามถิ่นที่อยู่เดิม และย้ายถิ่นกลับบ้านเกิดเพื่อสร้างวิสาหกิจเพื่อสังคมและชุมชน (social enterprise)

ครอบครัวส่วนใหญ่มีขนาดเล็ก และเลือกอาศัยอยู่ในพื้นที่กลางเมืองที่เข้าถึงสาธารณูปโภคได้สะดวก เนื่องจากไม่นิยมมีลูก จึงไม่ต้องการบ้านขนาดใหญ่ ครอบครัวขนาดเล็กอาศัยในบ้านที่จัดสรรพื้นที่ส่วนกลางเพื่อใช้กับเพื่อนบ้าน (shared house) เป็นที่นิยมมากในพื้นที่เมืองซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่ความต้องการที่อยู่อาศัยในเมืองมีอัตราการเพิ่มต่ำ ส่วนที่อยู่อาศัยที่มีพื้นที่กว้างขึ้นพอที่จะอยู่ร่วมกันได้ 2-3 คน และมีราคาไม่สูงเกินกว่าที่คนทั่วไปจะเข้าถึง ประชากรโดยมากสามารถเข้าถึงที่อยู่อาศัยคุณภาพดีได้ทั้งในเมืองหลวง หรือในต่างจังหวัด

ครอบครัววิถีระงักย

ภัยพิบัติ ซึ่งหมายความรวมถึงทั้งภัยธรรมชาติและโรคอุบัติใหม่ ในอีก 20 ปีข้างหน้า ได้มีการพยากรณ์ว่าในบางพื้นที่ของทวีปแอฟริกาจะมีอากาศร้อนถึงขนาดไม่สามารถอยู่อาศัยได้ ส่วนประเทศไทยฤดูกาลอาจเปลี่ยนถึงขั้นที่จะต้องมีการประกาศรายเดือนหรือรายสัปดาห์ ชวนน้ำท่วม ภัยแล้ง แผ่นดินไหว และสึนามิจะเกิดขึ้นทั่วโลก และมีความถี่มากขึ้น จนกระทั่งสหประชาชาติต้องทำการจัดตั้งกองทุนระหว่างประเทศเพื่อช่วยเหลือในระดับพื้นที่ ด้วยประสิทธิภาพการบริหารงานของภาครัฐส่วนกลาง และการปกครองส่วนท้องถิ่นทำให้ประเทศไทยสามารถสร้างระบบสวัสดิการที่รองรับสถานการณ์วิกฤต และสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

ดำเนินการให้ความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วนและมีขั้นตอน (protocol) ด้วยการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ และการเปลี่ยนพลังงานกระแสหลักจากเดิมที่ใช้น้ำมันมาเป็นไฟฟ้า จะทำให้เกิดการใช้ยานพาหนะไฟฟ้าอย่างแพร่หลาย มลพิษฝุ่นละออง PM2.5 จึงอยู่ในระดับมาตรฐานปลอดภัยต่อสุขภาพ อย่างไรก็ตาม ก็ดี อาจจะมีมลพิษชนิดใหม่ที่เกิดขึ้นจากการผลิตกระแสไฟฟ้าขนาดมหาศาลเพื่อใช้ในประเศหรือระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน จนกระทบต่อการใช้ชีวิตและการทำกิจกรรมนอกบ้าน ฉะนั้นคนจึงปรับตัวด้วยการหลีกเลี่ยงที่จะทำกิจกรรมนอกอาคาร เพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญกับมลพิษ และลดการสร้างมลภาวะ

ฤดูกาลที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ครอบครัวเกษตรกรรุ่นใหม่ต้องปรับตัวใช้เทคโนโลยีสร้างบรรยากาศเทียม เพื่อปรับช่วงคลื่นแสง ความเข้มแสง อุณหภูมิ ความชื้น แร่ธาตุต่างๆ รวมถึงปริมาณก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ให้พอเหมาะแก่การปลูกพืชให้ได้ผลผลิตสูงสุด โดยลดการใช้สารเคมี (ผู้จัดการออนไลน์, 2563) ทำให้พืชหรือสินค้าเกษตรบางชนิดที่ออกสู่ตลาดมีต้นทุนไม่สูง และได้รับความนิยมจากผู้บริโภค ในฐานะของอาหารที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ส่งผลให้เกษตรกรรุ่นใหม่มีรายได้เพียงพอในการเพาะปลูกได้ตลอดทั้งปี จึงไม่จำเป็นต้องย้ายถิ่นไปตามฤดูกาล และได้อยู่กับพร้อมหน้าทั้งครอบครัว

โรคอุบัติใหม่ ทั้งโรคติดต่อและไม่ติดต่อจะเกิดขึ้นบ่อยครั้ง จนทุกประเทศทั่วโลกจัดให้มีระบบเฝ้าระวัง และส่งสัญญาณเตือนอย่างแม่นยำไปยังโทรศัพท์มือถือของคนในท้องถิ่น ส่วนโรคไม่ติดต่อ (Non-communicable diseases: NCDs) เช่น โรคทางสายตาที่เกิดจากการใช้จอสัมผัสมากเกินไป ออฟฟิศซินโดรมที่พบทุกกลุ่มประชากร ทุกสาขาอาชีพ เพราะทุกคนต้องทำงานผ่านระบบแพลตฟอร์ม โรคทางเดินหายใจจากมลภาวะพบบ่อยและรุนแรงกว่าการติดเชื้อไวรัสหรือแบคทีเรีย เป็นต้น

การศึกษาของเด็กไทยมีรูปแบบหลากหลายที่รองรับทั้งการเรียนที่โรงเรียน หรือการเรียนที่บ้านแบบออนไลน์ โดยการมาโรงเรียน หรือสถานที่นอกบ้าน เพื่อทำกิจกรรมกลุ่ม และโรงเรียนที่เป็นตึกอาคารจะค่อยๆ หายไป คอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต รวมทั้งอุปกรณ์สวมใส่อัจฉริยะต่างๆ (smart wearable devices) พร้อมอินเทอร์เน็ตเป็นอุปกรณ์การเรียนสำคัญที่นักเรียนทุกคนต้องมี เช่นเดียวกับหนังสือ สมุด ปากกาและดินสอ ในสมัยก่อนซึ่งที่สุดจะกลายเป็นของ “คลาสสิก” ที่ดูโบราณ และใช้เพียงแค่บางโอกาส

มาตรการปิดเมืองอันเนื่องมาจากการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนาในปี 2563 ทำให้สื่อการเรียนการสอนออนไลน์ทุกระดับชั้นได้รับการพัฒนาขึ้นให้เหมาะสมกับช่วงวัย สอดรับการพัฒนากษณะศตวรรษที่ 21 อีกทั้งการแบ่งปันสื่อการเรียนการสอนระหว่างโรงเรียน และระหว่างประเทศเกิดขึ้นได้อย่างไม่มีขีดจำกัด ช่วยลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ การย้ายที่อยู่อาศัยเพื่อให้ลูกได้เข้าโรงเรียนที่มีชื่อเสียง หรือการเข้าเรียนในโรงเรียนนานาชาติที่มีค่าใช้จ่ายสูง อันเนื่องจากการจัดสภาพแวดล้อม และลดการจ้างบุคลากรชาวต่างชาติ ผู้ปกครองจะปรับตัวเพื่อลดค่าใช้จ่ายหลังจาก

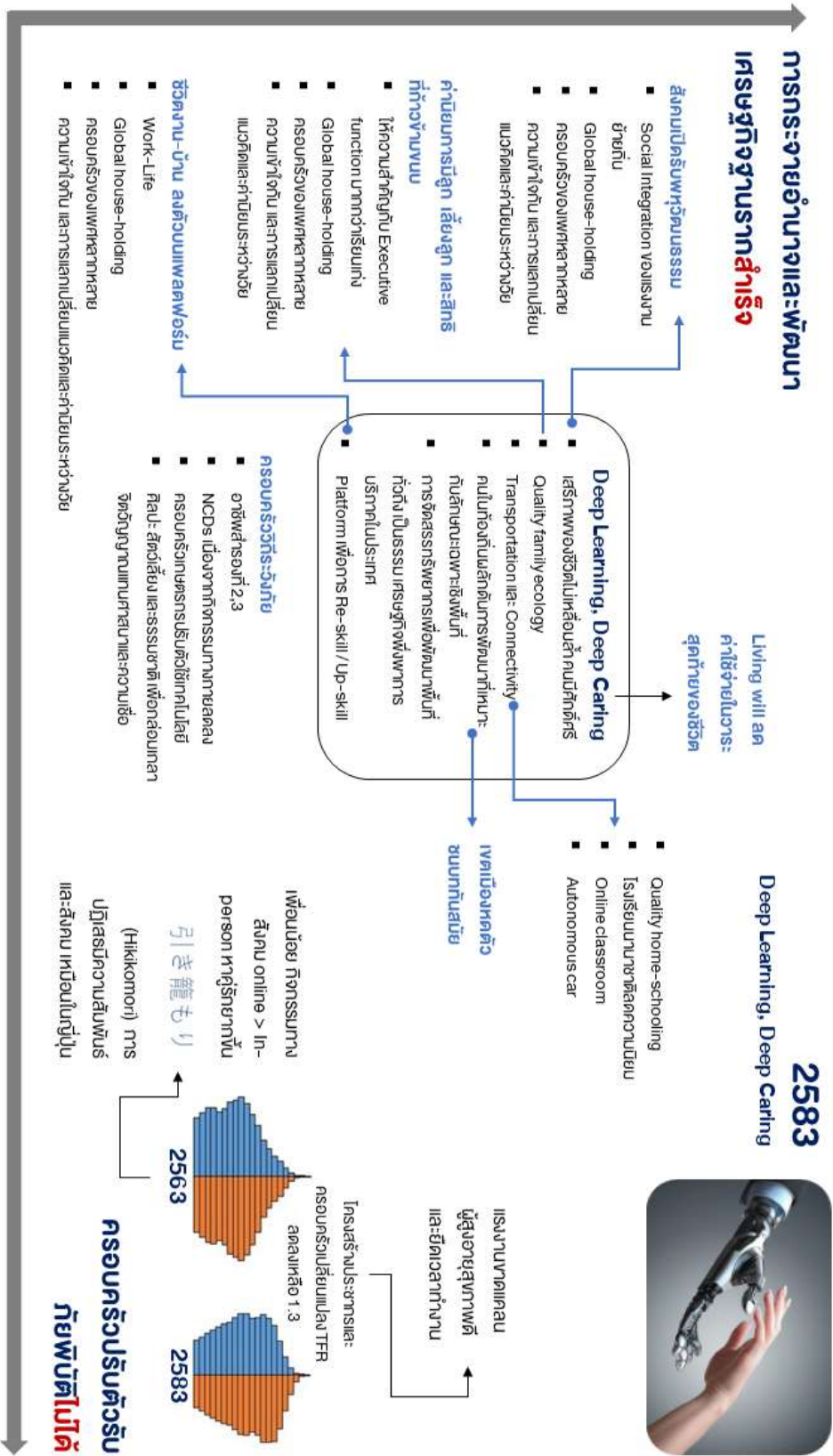
เกิดวิกฤตการณ์แพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา การเรียนออนไลน์ที่บ้าน ทำให้การสมัครเรียนในโรงเรียนที่มีชื่อเสียงหรือโรงเรียนนานาชาติไม่เกิดความคุ้มค่า

การป้องกันตัวเพื่อรับมือภัยธรรมชาติและเหตุการณ์ภัยพิบัติเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรที่พ่อแม่ต้องฝึกอบรมภาคปฏิบัติให้เด็กสามารถเอาตัวรอดได้ พ่อแม่และผู้ปกครองจะตระหนักถึงบทบาทของตนเองในฐานะผู้ให้การศึกษาแก่เด็ก ไม่ละเลย และปล่อยให้บทบาทของครูหรือโรงเรียนแต่ฝ่ายเดียว ผู้ปกครองจะมีส่วนร่วมเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างเพื่อนร่วมชั้นเรียนของเด็กมากขึ้น อย่างไรก็ตาม บทบาทและความรับผิดชอบของพ่อแม่ที่เพิ่มขึ้นอย่างมาก จะส่งผลให้การตัดสินใจมีบุตรยากขึ้น มิใช่เพราะข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจอย่างในปี 2563 แต่เป็นเพราะความยากในการสร้างความสมดุลเวลาระหว่างการทำงานและการดูแลบุตร ไม่เพียงแต่ต้องดูแลความเป็นอยู่ของบุตรเท่านั้น แต่ยังคงเป็นผู้ให้การศึกษาแก่บุตรอีกด้วย ดังนั้นนโยบายด้านประชากรที่คาดหวังว่าจะสร้างประชากรคุณภาพจึงเป็นจริงได้ หากแต่สวนทางกับการเพิ่มขึ้นของประชากรของประเทศ

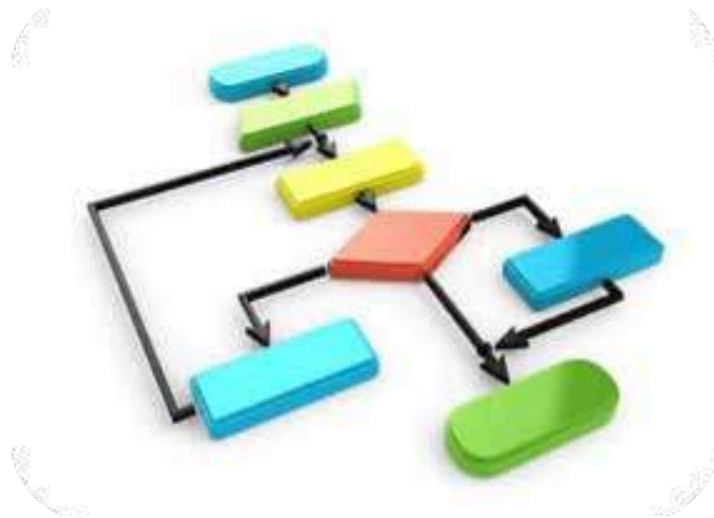
ประชาชนจะได้รับการศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพแทนการศึกษาเพื่อรับปริญญา และสามารถเรียนเพิ่มทักษะใหม่ได้ จึงสามารถประกอบอาชีพหลัก และสร้างอาชีพที่สอง เพื่อเป็นแหล่งรายได้สำรอง ทำให้มีเงินออมเพียงพอในการดูแลทั้งตนเองและครอบครัว รวมทั้งมีแหล่งรายได้มากกว่า 1 แหล่ง ซึ่งถือเป็นการเตรียมพร้อมในด้านเศรษฐกิจเพื่อการรับมือภัยพิบัติได้อย่างดี

การปรับตัวหรือการรับมือของประชากรทุกวัยทำได้ดีจนสามารถใช้ชีวิตได้ตามปกติในทุกสถานการณ์ ขณะที่ประชากรสูงอายุในปี 2583 ได้รับประสบการณ์หรือเรียนรู้ภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในช่วงชีวิต จึงเข้าใจและสามารถปรับตัวได้ นอกจากนี้ การแลกเปลี่ยนความคิดระหว่างรุ่นอายุ ทำให้ประชากรรุ่นใหม่เรียนรู้และเตรียมพร้อมรับมือวิกฤตการณ์ได้โดยการติดตามข่าวสารที่เกิดขึ้นรอบโลก ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการมีสุขภาพดีจึงมีพฤติกรรม การบริโภคที่ดี และออกกำลังกายตามโปรแกรมสุขภาพที่ตั้งขึ้นโดยกระทรวงสาธารณสุข โดยทำการแจ้งเตือนผ่านโทรศัพท์มือถือล่วงหน้าเป็นรายบุคคล เพื่อให้เหมาะสมกับไลฟ์สไตล์หรือวิถีชีวิต รวมถึงให้ความร่วมมือกับมาตรการด้านสาธารณสุข และการรับมือวิกฤตเป็นอย่างดี และเท่าทันต่อเหตุการณ์ เพราะความสามารถในการใช้เทคโนโลยีขั้นสูงเป็นทักษะพื้นฐานของประชาชน

**การกระจายอำนาจ
การพัฒนาเศรษฐกิจ
ฐานรากไม่สำเร็จ
ประชาชนปรับตัวรับ
ภัยพิบัติได้ไม่ดี**

ฉากทัศน์: Algorithm เชิงปรนัย

คำอธิบายชื่อฉากทัศน์

อัลกอริทึม (algorithm) ทั้งในทางคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์คอมพิวเตอร์ หมายถึง ชุดลำดับคำสั่ง ซึ่งมีขั้นตอนและตรรกะในการแก้ปัญหาต่าง ๆ หรือการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งตั้งแต่เริ่มต้นไปจนบรรลุพันธกิจ แต่พันธกิจมีความยุ่งยากซับซ้อนแตกต่างกัน ทำให้อัลกอริทึมมีความซับซ้อนแตกต่างกันไปด้วย บางชุดคำสั่งมีความซับซ้อนมาก เพราะมีเงื่อนไขประกอบการตัดสินใจมากมาย จึงมีอัลกอริทึมที่ยืดยาว แต่ด้วยประสิทธิภาพและความรวดเร็วในการประมวลผลของคอมพิวเตอร์ยุคปัจจุบัน การปฏิบัติคำสั่ง (execution) ของอัลกอริทึมสามารถทำได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งทำให้ทั้งคอมพิวเตอร์ เครื่องจักรกลหุ่นยนต์ และอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ที่ล้วนมีอัลกอริทึมเป็นมันสมอง สามารถทำงานได้อย่างชาญฉลาดมากขึ้นตลอดเวลา

ฉากทัศน์อัลกอริทึมเชิงปรนัยนี้ สะท้อนสถานการณ์ที่แม้วิทยาการและเทคโนโลยีต่างๆ พัฒนาไปอย่างก้าวหน้า แต่รัฐก็ยังไม่สามารถกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากได้สำเร็จ ความเหลื่อมล้ำยังคงเป็นปัญหาที่นับวันจะยิ่งรุนแรง และมีความหลากหลายมากขึ้นในสังคมไทย เปรียบเสมือนกับการมีความรู้ความสามารถในการเขียนอัลกอริทึมที่สลับซับซ้อนได้ แต่ใช้เขียนแค่แก้ปัญหาหรือตอบโจทย์เชิงปรนัย (multiple choice) ที่จำกัดทางเลือกที่เป็นไปได้ และขวางกั้นต่อการมีจินตนาการ และขณะเดียวกัน สมาชิกในครอบครัวไทยเองก็ไม่สามารถเรียนรู้ หรือปรับตัวจากประสบการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการประสบภัยพิบัติ ให้สามารถอยู่รอดปลอดภัยได้ นับว่าเป็นฉากทัศน์ที่สะท้อนสถานการณ์แบบ “ร้ายซ้ำร้ายซ้อน”

ภายใต้ฉากทัศน์นี้ ประชาชนอยู่ภายใต้ความเข้มงวดทางสังคม นโยบายและกฎเกณฑ์ ซึ่งเกิดจากการขึ้นนำโดยรัฐ และวัฒนธรรมประเพณี จึงเกิดการขัดแย้งทั้งแบบอวาระ และอนาวาระ ของการต่อสู้แย่งชิงพื้นที่ทางความคิด และอุดมการณ์ระหว่างระบบเก่าและใหม่ แม้ว่าสังคมไทยจะมีความหลากหลาย และมีการยอมรับต่อกันมากขึ้น แต่ระบบการเมืองกลับเต็มไปด้วยความไร้เสถียรภาพ แต่ละ

สถานการณ์

รัฐบาลต่างพยายามเพิ่มบทบาท และอำนาจของตน ในอีก 20 ข้างหน้าจึงแทบไม่มีอะไรที่แตกต่างจากปัจจุบัน (ปี 2563) ทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่องของนโยบายการพัฒนา รัฐบาลมุ่งเน้นออกนโยบายประชานิยมเป็นหลัก เพื่อให้ประชาชนพึงพอใจแบบชั่วคราวซ้ำแล้วซ้ำเล่า

การเมืองที่ไม่เข้มแข็งส่งผลให้เกิดการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ของบุคคลและกลุ่มบริษัทต่างๆ ที่นำโดยกลุ่มชนชั้นนำของประเทศ และยังคงไว้ซึ่งเงินได้โตะ พร้อมกับระบบการบริหารจัดการแบบรวมศูนย์ที่ให้ความสำคัญสำคัญกับเมืองหลวง กรุงเทพมหานคร และหัวเมืองใหญ่ ส่วนนโยบายการพัฒนาประเทศถูกขับเคลื่อนด้วยกลุ่มชนชั้นนำ และผู้รู้ ในการวางแผนและยุทธศาสตร์การพัฒนาสู่ท้องถิ่นทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการได้รับการจัดสรรทรัพยากร นำไปสู่การกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม นอกจากนี้ ประชาชนชนชั้นรากหญ้า ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ และเป็นกระดูกสันหลังของประเทศต้องสูญเสียที่อยู่อาศัย และที่ทำกินจากภัยพิบัติทางธรรมชาติและโรคติดต่ออุบัติใหม่ เนื่องจากการบริหารจัดการที่ไร้ประสิทธิภาพของภาครัฐ จากการวางผังเมืองที่ไม่ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ด้วยมาตรการและแนวทางการแก้ไขที่ไม่ดีพอ ประชาชนต้องเตรียมการรับมือปัญหาซ้ำซากด้วยตนเองที่ต้องแลกมาด้วยทรัพย์สินและสุขภาพ

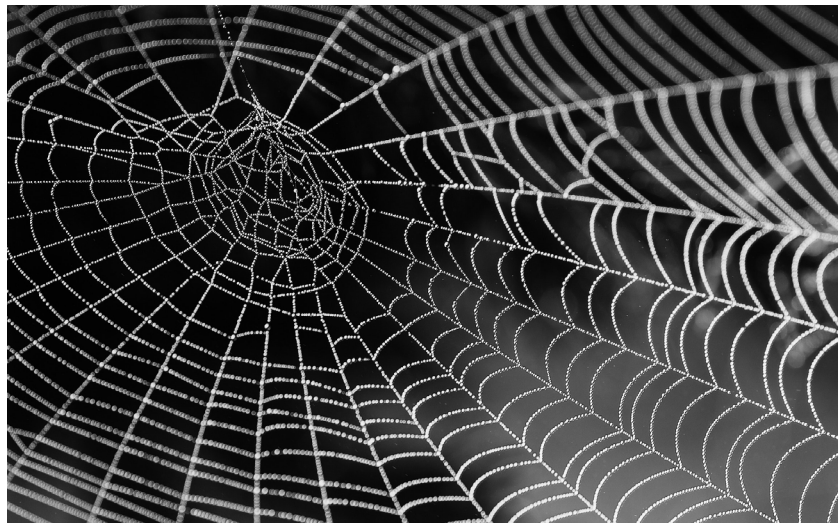
ดังนั้น ประชาชนจึงมีรายได้และสภาพความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ผู้ที่มีรายได้และผู้มีอภิสิทธิ์ (elite) ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่จะได้รับผลประโยชน์มากกว่าผู้ที่มีรายได้น้อยและปานกลาง นโยบายของรัฐไม่เปิดโอกาสให้กับผู้คนที่ควร ทำให้ครอบครัวรายได้ปานกลางและน้อยต้องขวนขวายและแสวงหาโอกาสเพื่อให้ได้มาซึ่งความก้าวหน้าและการอยู่รอดของครอบครัว ก่อให้เกิดการแก่งแย่งชิงดี การที่ครอบครัวรายได้สูงมีความสุขสบาย ในขณะที่ครอบครัวรายได้น้อยและปานกลางจะต้องกระเสือกกระสนดิ้นรน อาจทำให้สมาชิกในครอบครัวกระจัดกระจายไปกันคนละทิศละทาง

ครอบคลุมไทยแบบมูม

ประเทศไทยในอีก 20 ปีข้างหน้า “ความเป็นเมือง” จะครอบคลุมทุกตารางนิ้วในประเทศไทย ตามค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อรองรับนโยบายของรัฐ แต่แท้ที่จริงแล้วความเจริญกลับสวนทางกันในบางพื้นที่ของประเทศ และยังกระจุกตัวอยู่แค่ในกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และในจังหวัดใหญ่ๆ ของแต่ละภูมิภาค หรือพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสร้างรายได้หลักให้กับประเทศ แม้ว่าจะมีการขยายบริการรถไฟความเร็วสูงเชื่อมแต่ละภูมิภาค ก็เชื่อมได้แค่ในเมืองใหญ่ แต่ค่าบริการก็แพง จึงไม่ใช่ทุกคนจะสามารถใช้บริการได้ตามใจ ส่วนชนชั้นนำสามารถซื้อตัวใช้บริการได้อย่างง่ายดาย และอาจจะเหมาะจ่ายเพื่อใช้บริการได้ทั้งปี โดยที่ราคาแทบไม่ได้กระทบต่อจำนวนเงินในกระเป๋าของคนกลุ่มนี้ แต่สำหรับคนที่มีรายได้ปานกลางถึงต่ำ การใช้บริการแต่ละครั้งอาจต้องใช้เงินจากรายได้เป็นเดือนๆ ซึ่งสะท้อนความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างชนชั้นทางสังคมได้อย่างชัดเจน

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้ผู้คนสามารถติดต่อกันได้ผ่านอุปกรณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ทโฟน โทรทัศน์ แว่นตามองภาพเสมือน (virtual reality glasses) หรือแม้แต่การฝังชิพขนาดเล็กในตัวคน ทุกอย่างเชื่อมต่อกันหมดและสามารถสั่งงานผ่านความคิดด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารสมองกับคอมพิวเตอร์ (brain-interface technology) มีการรับรู้ข่าวสารทั่วโลกพร้อมกัน ทำให้โลกทัศน์ของผู้คนเปลี่ยนไปอย่างมาก เพราะเริ่มรู้เห็นอะไรที่ไกลตัวได้ง่ายมากขึ้น

การบริหารงานของรัฐบาลกลายเป็นเรื่องที่ผู้คนไม่ค่อยให้ความสนใจมากนัก เพราะชินชากับรูปแบบการบริหารเดิมๆ ที่ “เปลี่ยนแปลง แต่ไม่เคยเปลี่ยนไป” ระบบราชการต่างๆ ยังคงล่าช้าขัดกับความว่องไวของระบบเทคโนโลยี ประชาชนต้องกรอกข้อมูลหรือลงทะเบียนยืนยันตัวตนให้กับหน่วยงานราชการซ้ำแล้วซ้ำอีก ครึ่งแล้วครึ่งเล่า เพราะที่สุทธระบบข้อมูลที่เป็นกลางไม่เคยเกิดขึ้นจริงแม้เวลาจะผ่านไปถึง 20 ปี ก็ตาม ระบบราชการยังคงต้องใช้เอกสาร กระดาษหลายแผ่นเพื่อใช้เป็นหลักฐานยืนยันตัวตน ในขณะที่ภาคเอกชนมีการปรับตัวอย่างรวดเร็ว สามารถที่จะดำเนินงานต่างๆ ด้วยการเชื่อมต่อกันแคร่รหัสไม่กี่ตัว

การเติบโตและการพัฒนาเมืองก้าวหน้าอย่างกระจุกตัวในบางพื้นที่ทำให้ผู้คนต้องย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองเพื่อหางานทำ และหารายได้เลี้ยงปากท้อง ซึ่งเป็นแบบแผนเดิมมาตลอดหลายสิบปี ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการอยู่อาศัยของคน รวมทั้งบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวก็เปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกัน คนที่มีโอกาสอยู่เป็นครอบครัวพร้อมหน้า เป็นกลุ่มคนที่มีรายได้หรือทรัพยากรเพียงพอที่จะเลี้ยงปากท้องได้โดยไม่ลำบาก แต่กลุ่มคนที่รายได้ต่ำต้องอพยพย้ายถิ่นออกจากบ้าน (ถิ่นต้นทาง) ไปสู่เมือง (ถิ่นปลายทาง) เพื่อไปหางานทำหารายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว ทำให้ครัวเรือนคนเดียวของประชากรวัยแรงงานเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 7.9 ในปี 2563 เป็นร้อยละ 13.4 ในปี 2583

ในปี 2583 ความเหลื่อมล้ำยังมีอยู่ค่อนข้างสูง ในยุคที่เทคโนโลยีสมัย

ใหม่เข้ามาแทนที่แรงงาน ประกอบกับการย้ายฐานการผลิตของนักลงทุนต่างชาติ ส่งผลทำให้การใช้แรงงานมนุษย์ลดลง เกิดการจ้างงานลดลง เช่น การสร้างบ้านสามารถใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรก่อปูนลักษณะ 3 มิติแทนการใช้แรงงานคน มีรูปแบบเฉพาะตายตัวตามแม่พิมพ์ ที่บางครั้งไม่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ การผลิตอาหารควบคุมโดยหุ่นยนต์และเครื่องจักรเกือบ 100% และมีรูปแบบเปลี่ยนแปลงไป อาหารเริ่มมีลักษณะเป็นเม็ดหรือแคปซูลที่ถูกผลิตคิดค้นมาเพื่อตอบสนองต่อคนที่ไม่มีความต้องการรับงานเอาไว้ให้มากที่สุด เพราะงานที่ต้องใช้คนหายากขึ้น ทำให้เวลาติดต่อสื่อสารกับคนที่บ้านน้อยลงไป

แม้ว่าเทคโนโลยีจะทำให้การติดต่อสื่อสารกันง่ายขึ้น แต่ความแข็งแกร่งของสายสัมพันธ์กลับเปราะบางเสมือนใยแมงมุมที่เชื่อมโยงกัน หากมีอะไรมากระทบก็พร้อมจะที่ขาดสะบั้น การพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมส่งผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว แม้ว่าเทคโนโลยีจะทำให้คนใกล้ชิดกันมากขึ้น แต่โดยลึกๆ แล้วมนุษย์กลับโหยหาความรัก ความอบอุ่น จากการสัมผัสและพบหน้ามากกว่าสิ่งไหนๆ ภาพครอบครัวพร้อมหน้ากินข้าวร่วมกันแทบไม่มีให้เห็น แต่เปลี่ยนรูปแบบเป็นการกินข้าวพร้อมหน้าผ่านออนไลน์แทน นอกจากต้องพบกับความกดดันด้านการทำงานและรายได้แล้ว ด้านสุขภาพก็ยิ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่คนทุกชนชั้นต้องต่อสู้ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาฝุ่น PM10 และ PM2.5 และโควิด-19 (COVID-19) รวมทั้งโรคอุบัติใหม่อื่นๆ ที่เกิดขึ้นตามมา

ปี 2562 เป็นบทเรียนแสนแพง คนทั้งประเทศและทั่วโลกได้รับผลกระทบจากการระบาดของโควิด-19 กันอย่างรุนแรง ธุรกิจต้องปิดตัวลงอย่างไม่คาดคิดมาก่อน แม้ว่าทั่วโลกจะยอมรับว่าประเทศไทยสามารถจัดการปัญหาได้อย่างดีในการระบาดระลอกแรก ต้องยอมรับว่าประชาชนจำนวนไม่น้อยต้องดูแลตนเอง เพราะการขาดประสบการณ์กับการรับมือโรคระบาด รวมทั้งการจัดการปัญหาที่มีศักยภาพไม่มากพอของภาครัฐ เอกชนขึ้นราคาหน้ากากอนามัย แอลกอฮอล์ ขาดตลาด เกิดการเอารัดเอาเปรียบกัน ทำให้การกระจายหน้ากากอนามัยไม่ทั่วถึง ความกลัวปกคลุมประชาชนทุกระดับ เกิดการติตราผู้ติดเชื้อ แม้เวลาจะผ่านไป 20 ปี แต่การรับมือเหตุการณ์ฉุกเฉิน เช่น โรคติดต่ออุบัติใหม่ต่างๆ ก็ยังไม่มีเตรียมพร้อมที่ดี รัฐมักจะกลับมาตามแก้ไขแต่ไม่ป้องกัน เพราะการลงมือทำของภาครัฐ ต้องเห็นปัญหามาก่อนเสมอ ทำให้ยังไม่รับมือกับผลกระทบจากภัยพิบัติต่างๆ ได้ไม่ดีเท่าที่ควร

ปรากฏการณ์ธรรมชาติ ภัยพิบัติต่างๆ เริ่มเกิดขึ้นได้ง่าย แต่ทำนายได้ยาก เพราะปัญหาที่สะสมเรื้อรังมานาน เกิดจากการที่ “มนุษย์ใช้ทรัพยากรโลกมากเกินไป” อีกทั้งมีการบริหารจัดการที่ขาดประสิทธิภาพ การปิดทางเดินน้ำ การสร้างถนนขวางเส้นทางน้ำ ทำให้เกิดน้ำท่วมบ่อย ปัญหาความแห้งแล้งพายุต่างๆ เป็นปัญหาที่ต้องเผชิญทั่วโลก เพราะธรรมชาติเสียสมดุลมาเป็นเวลานาน และกฎของธรรมชาติมักจะปรับสมดุลอยู่เสมอ การทำทลายธรรมชาติด้วยความเอาแต่ใจของมนุษย์เริ่มส่งผลชัดเจนในยุคนี้ ความลำบาก ความอดอยาก การโหยหาความช่วยเหลือ เป็นเรื่องที่พบเห็นได้บ่อยจนเป็นสิ่งที่คุ้นเคย คนใน

สังคม “เห็นภาพ แต่ไม่เห็นใจ” ยิ่งไปกว่านั้นจะพบเห็นความเห็นแก่ตัวของคนทุกระดับชั้นมากขึ้นเพื่อเอาชีวิตรอด เมื่อมีเหตุการณ์บางอย่างเกิดขึ้น คนบางกลุ่มเคยชินกับการต้องรอรับความช่วยเหลือจากรัฐ มีเพียงบางกลุ่มเท่านั้นที่ปรับตัว และมีกำลังมากพอที่จะจัดการกับปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ คนรวยเดินทางไปอยู่ต่างประเทศ เพื่อไปใช้ทรัพยากรและสวัสดิการที่ดีกว่า คนที่เลือกทางเดินไม่ได้ อยู่นอกสายตาของรัฐก็ต้องรับสภาพด้วยความจำยอมและสิ้นหวัง

การเลี้ยงดูเด็กแบบในปี 2563 ได้ส่งผลกระทบต่ออย่างชัดเจนในอีก 20 ปีข้างหน้า เด็กโตมากับเทคโนโลยีสื่อสารที่ไปไกลได้แค่ 5G (หรือ 4G) เพราะความต่อประสิทธิภาพของโครงสร้างพื้นฐาน เด็กในครอบครัวรวยได้ทำและปานกลางเติบโตมาด้วยความเร่งรีบในการทำมาหากินของพ่อแม่ที่ต้องการเดินตามความก้าวหน้าของเศรษฐกิจ และหารายได้มาเลี้ยงดูครอบครัว ทำให้บทบาทเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แทนที่พ่อแม่จะมีหน้าที่และดูแลลูก กลับกลายเป็นต้องยกบทบาทนี้ให้กับคนอื่นในครอบครัว หรือการจ้างคนอื่น หรือสถานรับเลี้ยงเด็กดูแลแทน ซึ่งต้องยอมรับว่าบุคคลเหล่านี้มีความพร้อมน้อยกว่าพ่อแม่ในการกระตุ้นพัฒนาการของเด็กๆ ซึ่งส่งผลอย่างมหาศาลต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้ที่ทำให้เด็กอาจจะเติบโตมาแบบไม่มีคุณภาพ **แม้ว่าในยุคสมัยนี้จะมีสื่อการเลี้ยงดูลูกในแนวทางเชิงบวกมากกว่าเดิม แต่กลุ่มที่เข้าถึงได้กลับเป็นกลุ่มที่มีรายได้สูง** ส่วนกลุ่มที่มีรายได้ปานกลางหรือต่ำกลับไม่สามารถทำได้จริง เด็กขาดสายสัมพันธ์กับแม่ ส่งผลให้เด็กขาดการควบคุมตนเอง ซึ่งเปรียบเสมือนกำแพงกั้นมิให้เด็กออกนอกเส้นทาง ขาดทักษะในการควบคุมตัวเองให้ไปถึงเป้าหมาย (Executive Function: EF) ซึ่งเกิดจากสวัสดิการรัฐที่เกี่ยวข้องกับแม่ และเด็กที่ไม่ตอบโจทย์การพัฒนาในระยะยาว

๓... เราจะหยุดที่ตรงนี้

ภาพของการเคลื่อนไหวทางการเมืองยังคงเหมือนเดิม ไม่เปลี่ยนแปลง ดำเนินไปด้วยการปกครองประชาธิปไตยที่ไม่เต็มใบ ประชาชนยังเต็มไปด้วยคำถาม “ถ้าการเมืองดี” ประเทศจะก้าวไปข้างหน้าอย่างไร ความขัดแย้งทางความคิดและอุดมการณ์ของทั้งสองฝ่ายยังคงหาจุดลงตัวกันได้ยาก ภาพลักษณ์ของการเมืองในประเทศนำไปสู่การชะลอทางเศรษฐกิจ เพราะการลดลงของการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (FDI) และการเคลื่อนย้ายอุตสาหกรรมไปยังประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ มาเลเซีย เวียดนาม และอินโดนีเซีย เศรษฐกิจไทยเหมือนคนคอยกินบุญเก่าที่ร่อยหรอ และไม่เพิ่มพูน ทำให้เศรษฐกิจของประเทศเติบโตต่ำกว่าร้อยละ 5 ไม่สามารถก้าวพ้นกับดักรายได้ปานกลาง นอกจากนี้ การพัฒนาอุตสาหกรรมของไทยไม่ได้เป็นไปตามเป้าหมายของแผนพัฒนาฯ เพราะติดกับดักเทคโนโลยีปานกลาง เนื่องจากประเทศไทยไม่สามารถปรับโครงสร้างการผลิตให้มีสินค้าและอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีอย่างเข้มข้น และยังคงเป็นเพียงแค่ฐานการผลิตชิ้นส่วนเทคโนโลยีขั้นต่ำ เพราะขาดการถ่ายทอดองค์ความรู้จากบริษัทต่างชาติที่ไม่เข้ามาลงทุนในประเทศ

ด้วยรัฐที่ไม่เปลี่ยนแปลงทำให้เศรษฐกิจไม่เติบโต ประชาชนในประเทศมีรายได้ไม่สูงมากนัก ทำให้รูปแบบการอยู่อาศัยของครอบครัวในประเทศไทยไม่ต่างไปจากเดิม ประชาชนยังคงต้องเดินทางออกจากครอบครัวเพื่อเข้ามาทำงาน และใช้ชีวิตอยู่คนเดียว เนื่องจากความเหลื่อมล้ำทางการพัฒนาของประเทศที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาในเขตเมือง อุตสาหกรรมภาคการส่งออก และพื้นที่การท่องเที่ยว ประชาชนต่างย้ายถิ่นเพื่อหางานทำในการเลี้ยงชีพและครอบครัวของตน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการอาศัยอยู่คนเดียวจะมีความเปราะบาง แต่ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญในการสานสัมพันธ์ความใกล้ชิดของครอบครัว อีกทั้งเทคโนโลยียังเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนที่อาศัยอยู่คนเดียวมากขึ้นเพราะช่วยลดระยะเวลาขั้นตอนการทำความสะอาดที่อยู่อาศัยและกิจวัตรประจำวันต่างๆ เพื่อให้มีเวลาในการทำงานหรือมีเวลาให้ตัวเองและครอบครัวมากขึ้น แต่การที่สภาพแวดล้อมทางการเมืองและเศรษฐกิจยังคงเหมือนเดิม ประกอบกับมีอุปกรณ์เทคโนโลยีที่ช่วยลดภาระงานบ้านหรือกิจวัตรประจำวันต่างๆ ประชาชนส่วนใหญ่จึงยอมเสียสละเวลาส่วนตัวให้แก่การทำงานเพื่อรายได้ที่มากขึ้น

ไปต่อไม่ไหว ไม่ใช่ไม่อยาก

ตามวัฒนธรรม และประเพณีดั้งเดิมของไทย การสร้างครอบครัวไม่ได้แยกจากสถานะทางเศรษฐกิจของปัจเจกบุคคลอย่างสิ้นเชิง การสร้างครอบครัวคุณภาพ ต้องประกอบไปด้วยปัจจัยต่างๆ ทั้งความรู้สึกนึกคิด ทัศนคติ ความรัก ความเข้าใจของคนสองคน และแน่นอนว่าปัจจัยด้านการเงินก็เป็นส่วนสำคัญในการตัดสินใจสร้างครอบครัวของคน

อย่างไรก็ตาม ในปี 2583 การบริหารจัดการของภาครัฐ รวมไปถึงจนถึงสวัสดิการและสภาพสังคมยังคงเป็นเช่นเดิมเหมือน 20 ปีก่อน ทำให้คนรุ่นใหม่ไม่อยากสร้างครอบครัว หรือมีลูก เพราะมีต้นทุนสูง รวมทั้งตระหนักได้ถึง

ความไม่ปลอดภัยของสังคมที่จะส่งผลร้ายต่อชีวิตเลือดเนื้อเชื้อไขของตนเอง

เทคโนโลยีก้าวล้ำจนสามารถโคลนนิ่ง (cloning) มนุษย์ได้ แต่ก็ยังเป็น ที่ถกเถียงในด้านจริยธรรมอย่างกว้างขวาง การฝากไข่ของผู้หญิงเป็นเรื่องปกติ การตั้งครรภ์แต่ละครั้งอาจเป็นการวางแผนอย่างแยบยลมากกว่าเป็นเรื่อง ธรรมชาติ คนมีรายได้สูงเต็มใจที่จะจ่ายค่าดำเนินการผลิตลูก เพื่อให้ได้สิ่งที่ ดีที่สุด แต่ก็ไม่ใช่คนรายได้สูงทุกคนที่จะอยากมีลูกด้วยหลายเหตุผล เช่น ความ ไม่ปลอดภัยของสังคม การไม่มีเวลาดูแลเด็กเพราะต้องทำงาน

ในขณะที่คนรายได้ปานกลางและต่ำ กลับมีลูกมากกว่าคนรายได้สูง อีก ทั้งปัญหาเรื่องแม่วัยรุ่น และการตั้งครรภ์ในขณะที่ยังไม่พร้อมก็ยังมีให้เห็นใน ปัจจุบัน แต่ไม่ใช่เพราะต้องการผลิตกำลังคน เพื่อรับช่วงต่อการทำงานหรือเพิ่ม แรงงานในครัวเรือนเหมือนในอดีตอีกแล้ว แต่เป็นเพราะไม่สามารถวางแผนเป็น ชั้นตอน และเข้าถึงบริการทางการแพทย์ที่ปลอดภัยได้ง่ายเท่ากับคนที่มียา ไรได้สูง ซึ่งหากจะว่าไปแล้วเป็นผลพวงจากความเหลื่อมล้ำนั่นเอง หรือพูดให้ เข้าใจง่ายก็คือ ต้นทุนและโอกาสของแต่ละคนไม่เท่ากัน ทำให้เกิดปัญหาเหมือน เดิม คือ การออกจากระบบการศึกษากลางคัน ยาเสพติด และการไม่ได้วางแผน ครอบครั้ว ที่สืบเนื่องมาจากการเลี้ยงดูในวัยเยาว์ที่จะช่วยหล่อหลอมให้เด็กโตมา อย่างอยู่รอดปลอดภัย

ในปี 2563 ประเทศไทยมีอัตราเจริญพันธุ์รวม (Total Fertility Rate: TFR) เท่ากับ 1.5 ต่อผู้หญิงแสนคน (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, 2564) แต่ในปี 2583 อัตราเจริญพันธุ์จะลดต่ำลงไปอีก เพราะทัศนคติการอยากมีลูก ของคนเปลี่ยนไป การพึ่งพาตนเองที่ดีที่สุดคือคำตอบของคนรุ่นใหม่ ที่คิดว่าการมี ลูกจะเป็นภาระมากกว่าจะเป็น “โซ่ทองคล้องใจ” รวมทั้งการเห็นว่าสังคมเลวร้าย เกินไปที่จะให้ลูกต้องมาเผชิญชะตากรรมแบบเดียวหรือเลวร้ายยิ่งกว่ายุคพ่อแม่ ด้วยการลดลงของจำนวนเด็ก ทำให้ธุรกิจเกี่ยวกับเด็ก ไม่ว่าจะเป็นสถานเลี้ยง เด็ก โรงเรียน อาหารการกิน ของใช้ต่างๆ ปรับลดราคาลงจนคนที่มียา ไรได้ ปานกลางหรือต่ำก็สามารถเข้าถึงได้อย่างไม่ยากเท่าเมื่อ 20 ปีก่อน ในขณะที่ พ่อแม่ต้องทำงานอย่างหนักเพื่อให้ได้มาซึ่งรายได้สูง เพื่อใช้ในการซื้อคุณภาพ ชีวิต และอนาคตที่ดีให้แก่ลูก เช่น โรงเรียนระดับแถวหน้าของประเทศ

ทั้งที่โดยพื้นฐานแล้วเด็กทุกคนควรได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียม และไม่ ควรมีใครต้องเสียเงินมากมายเพื่อซื้อสังคมให้กับลูก ในปี 2583 จึงเป็นเหมือน ผลลัพธ์ของชุดความคิดเดิม ผังรากลึกในกลุ่มคนวัยเจริญพันธุ์ว่ามีลูกก็ต้อง เหนื่อยซื้อสังคมให้ลูก แม้ว่าในยุคนี้สวัสดิการและปัจจัยแวดล้อมที่สัมพันธ์ กับการเลี้ยงดูเด็กจะเอื้อมถึงได้แล้วก็ตาม ไม่ว่าจะป็นสวัสดิการในเรื่องอามัย แม่และเด็ก การคลอด การรักษาพยาบาล การศึกษาฟรีในระบบของรัฐ ค่าใช้จ่าย รายเดือนแก่เด็ก หรือการลดภาษี แต่ก็ไม่ตอบโจทย์เท่าใดนัก “คนที่มียา ไรได้สูง เท่านั้น ที่จะเข้าถึงและสามารถเลี้ยงดูลูกเชิงบวกได้ ในขณะที่คนที่มียา ไรได้ต่ำหรือ ปานกลาง ยังหาทางออกไม่ได้เมื่อเงินยังเป็นสิ่งสำคัญหล่อเลี้ยงความอยู่รอดของ ครอบครั้ว”

จากที่ในปี 2563 ประเทศไทยเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างรวดเร็ว ทำให้ภาคธุรกิจหันมาให้ความสนใจการดูแลผู้สูงอายุมากขึ้น ทั้งในเรื่องของที่อยู่อาศัย และอุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่างๆ จนกระทั่งในปี 2583 อุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับผู้สูงอายุมีจำนวนมากขึ้น และสามารถเข้าถึงได้ง่ายขึ้น มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการดูแลผู้สูงอายุ ยิ่งทำให้คนเริ่มวางแผนที่จะอยู่คนเดียว หรือไม่มีลูกมากขึ้น เพราะในยุคนี้การไม่มีคนดูแลไม่ใช่ปัญหาในบั้นปลายชีวิตอีกต่อไป แต่กระนั้นกลับมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยี และยังมีผู้สูงอายุอีกจำนวนมากที่เข้าไม่ถึง เพราะความมั่นคงทางด้านรายได้ไม่มากพอ ระบบการออมเงินที่ไม่เพียงพอหรือแทบจะไม่มีในอนาคต เช่นเดียวกับงบประมาณที่เป็นสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุอาจจะมีไม่เพียงพอกับจำนวนผู้สูงอายุที่มีจำนวนมาก และภาระการรักษาพยาบาลที่จะทวีคูณขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ครอบครัวส่วนหนึ่งไม่สามารถแบกรับภาระดูแลผู้สูงอายุได้ เพราะคนวัยทำงานที่เคยเป็นผู้ดูแลในปัจจุบันก็ผันตัวเองไปเป็นผู้สูงอายุในอนาคต กลับกลายเป็นภาวะ “ครอบครัวผู้สูงอายุดูแลผู้สูงอายุกันเอง” เกิดภาวะ “ขาดผู้ดูแล” ที่อยู่อาศัยในเมืองราคาแพงขึ้นจนแทบซื้อไม่ได้ เมื่อเมืองอย่างกรุงเทพฯ และหัวเมืองต่างจังหวัดทั้งหลายมีการขยายตัว ราคาบ้านจึงแพงขึ้นตามไปด้วย ทำให้ผู้ที่ย้ายถิ่นฐานมาอยู่ในพื้นที่เหล่านี้ ไม่สามารถหาที่อยู่อาศัยที่มีขนาดใหญ่เพียงพอสำหรับการสร้างครอบครัว ต้องเช่าห้องพัก บ้านขนาดเล็ก หรือคอนโดที่มีพื้นที่จำกัดและกะทัดรัด ทั้งหมดนี้ทำให้การมีลูกเพิ่ม หรือพาลูกมาอยู่ในเมืองด้วยเป็นเรื่องลำบากมากขึ้น เป็นหนึ่งในสาเหตุที่ทำให้ครอบครัวในต่างจังหวัดจำนวนมากเป็นครอบครัวห่วงกลาง กล่าวคือ มีเพียงปู่ย่าตายายที่อยู่กับหลาน กลายเป็นว่า “ปู่ย่าตายายรับบทบาทเป็นพ่อแม่ของหลานแทนพ่อแม่ที่แท้จริง และอาศัยความรู้ชุดเดิมในการเลี้ยงดูเด็ก” ส่วนพ่อแม่ย้ายถิ่นไปทำงานในพื้นที่อื่นที่เจริญ และมีงานให้ทำมากกว่า พ่อแม่ส่วนใหญ่ในช่วงปี 2583 จึงเน้นการมีลูกน้อยลง แต่เน้นการเลี้ยงดูให้มีคุณภาพที่ดีขึ้นแทน

ดังนั้นความเหลื่อมล้ำยังเป็นประเด็นสำคัญ โอกาสในชีวิตของเด็กในครอบครัวที่ยากจนมาก กับครอบครัวร่ำรวยแตกต่างกัน ในปี 2583 ครอบครัวเกินครึ่งของประเทศไม่มีสวัสดิการสังคมรองรับ ไม่มีเงินออม มีหนี้สิน เมื่อตกงาน หรือเกิดวิกฤตก็ต้องดิ้นรนเพื่อเอาชีวิตรอด ไม่สามารถปรับตัวได้ แม้ว่า จะเคยจะเผชิญกับวิกฤตมาก่อนก็ตาม

เงินและเวลาหาย ไปพร้อมกับความ สัมพันธ์ในครอบครัว

สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจเป็นผลกระทบที่สำคัญต่อการสร้างครอบครัวของประชาชนในปัจจุบันและอีก 20 ปีข้างหน้า การ “กีดกันเกื้อกิน” จะฟังดูเป็นความผิดพลาดมากกว่าความรักแท้ เพราะถ้าเศรษฐกิจของครอบครัวไม่ดีก็ทำให้ครอบครัวไปไม่รอด อาจเกิดการทะเลาะเบาะแว้งจากความเครียดทางเศรษฐกิจที่นำไปสู่การหย่าร้าง หรือแยกกันอยู่ ทำให้เกิดครัวเรือนคนเดียวและครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวที่อาจจะส่งผลไม่ดีต่อการพัฒนาการของเด็ก

นอกจากนี้ ด้วยระบบทุนนิยมที่มุ่งให้ประชาชนอยู่ในพื้นที่อุตสาหกรรมหรือพื้นที่ของการสร้างรายได้ทำงานเพื่อขับเคลื่อนประเทศ ทำให้เวลาที่จะมีให้แก่คู่รัก ลูก และครอบครัวลดลง เพราะให้เวลากับการทำงานมากกว่า เพื่อหารายได้ใน การดูแลตนเองและครอบครัว เวลา กับเงินไม่สามารถไปพร้อมกันได้ โดยที่ไม่สูญเสียอะไรบางอย่างไป ส่วนคำว่า “work-life balance ใช้ได้กับคนที่มียรายได้สูงเท่านั้น”

ขณะเดียวกันธรรมชาติของเศรษฐกิจก็ไม่เอื้อต่อการสร้างครอบครัวของคนรุ่นใหม่ หรือยิ่งไปกว่านั้นคือไม่เอื้อต่อการดูแลผู้สูงอายุในบ้าน หรือเลี้ยงดูลูกหลานให้มีคุณภาพ เพราะคนทำงานไม่สามารถจัดสรรเวลาให้กับครอบครัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป การกลับบ้านมาเยี่ยมเยียนพ่อแม่ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูทวดเที ของคนไทยลดน้อยลง ด้วยเหตุผลว่าไม่มีเวลา เพราะต้องให้ความสำคัญกับการทำงานมากกว่า การเดินทางไปหา แปรเปลี่ยนมาเป็นการเยี่ยมเยียนใน

รูปแบบของการใช้เทคโนโลยีมาเป็นสื่อกลางแทน ซึ่งเป็นวิธีที่ประหยัดและรวดเร็ว แต่กลับพบว่ามีประสิทธิภาพในการใช้งานน้อยกว่าที่คิด เพราะให้ความสำคัญกับเรื่องอื่นมากกว่า ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเหนียวแน่นของสายสัมพันธ์ครอบครัวที่อ่อนแรงลงไปทุกที

เงินและเวลาจึงเป็นสองสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมากในการสร้างครอบครัว เพราะคนรุ่นใหม่มักจะครุ่นคิดเสมอว่า “ถ้ามีเวลา-ไม่มีเงิน-แล้วมีลูก ลูกเราจะเติบโตอย่างมีคุณภาพหรือไม่” หรือ “ถ้าหากมีเงิน-ไม่มีเวลาเลี้ยงดูลูก เราก็อย่ำมีลูกเลย” ทำให้อัตราการเกิดของประเทศลดลง เพราะภาวะเศรษฐกิจและรายได้ของประชาชนที่มีเพียงพอในการเลี้ยงดูตนเองเท่านั้น อีกทั้งด้วยราคาของการศึกษา อาหาร และพลังงานที่สูงขึ้นเป็นปัจจัยแวดล้อมที่ทำให้คนตระหนักมากขึ้นต่อการดำรงชีพ และการตัดสินใจมีลูก เพราะการศึกษาที่มีคุณภาพย่อมแลกมาด้วยเงิน และคุณภาพครอบครัวที่อบอุ่นย่อมแลกมาด้วยเวลา

ข้าซากแต่ไม่ยอม เปลี่ยนแปลง

ความเหลื่อมล้ำของทางเศรษฐกิจและการพัฒนาพื้นที่ยังคงเป็นปัญหาที่ประเทศไทยไม่สามารถแก้ไขได้ สภาพเศรษฐกิจและสังคมอยู่ภายใต้สถานการณ์ “รวยกระจุก จนกระจาย” พร้อมทั้งการพัฒนาพื้นที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเขตเมืองเป็นหลัก โดยเฉพาะในจังหวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว แม้ว่าท้องถิ่นจะได้รับงบประมาณในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานแต่ยังคงไม่ทั่วถึง และไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุด

นอกจากนี้ การบริหารของภาครัฐจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาภัยพิบัติทางธรรมชาติในแต่ละพื้นที่ได้ ทำให้ประชาชนต้องประสบปัญหาดังกล่าวซ้ำซากทุกปี เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจในบริบทของพื้นที่ และไม่ได้มีการแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่องและจริงจัง เช่น ปัญหามลภาวะทางอากาศ PM10 และ PM2.5 ที่เกิดขึ้นในเมืองหลวงอย่างกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ที่มีสาเหตุมาจากมลพิษจากเครื่องยนต์ และภาคเหนือ ที่มีสาเหตุมาจากการเผาพื้นที่ทางการเกษตรและป่าไม้ รวมถึงหมอกควันจากประเทศเพื่อนบ้านตามแนวชายแดนไทย-เมียนมา เนื่องจากได้มีการลงทุนการเพาะปลูกพืชทางการเกษตรจากบริษัทในไทยที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพราะได้สิทธิประโยชน์ทางภาษีในการนำเข้าผ่านกรอบการค้าเสรีอาเซียน ในขณะที่ภาคใต้ของประเทศไทยเองก็ประสบปัญหาหมอกควันข้ามแดนจากประเทศอินโดนีเซีย เช่นเดียวกับภาคเหนือ ส่วนปัญหาน้ำท่วมที่เกิดขึ้นทุกปีในพื้นที่ภาคใต้ก็ไม่สามารถแก้ไขได้ เช่นเดียวกันกับภัยแล้งที่ส่งผลกระทบต่อภาคเกษตรกรรมของประเทศ

ทั้งนี้ โครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อลดผลกระทบด้านภัยพิบัติเกิดขึ้นตั้งแต่ปี 2563 แต่การดำเนินงานกลับสวนทางกับงบประมาณที่ลงทุน เพราะไม่มีความคืบหน้าตามแผนงาน ดัดปัญหาการรับเหมา การเปลี่ยนบริษัทรับผิดชอบ ซึ่งก็เป็นสาเหตุเดิมๆ ที่แก้ไขได้ยาก เพราะคนในสังคมมองมันเป็นเรื่องปกติไปเสียแล้ว จนทำให้งบประมาณบางส่วนหายไปโดยไร้ประโยชน์เหมือนในอดีต

การกระจายอำนาจ และการพัฒนาแทรกแซงเข้าสู่บริบทของท้องถิ่น ทำให้ภูมิปัญญา และวิถีชาวบ้านถูกบั่นทอนลงไป คนที่มีอำนาจมากกว่าใช้ความรู้ความสามารถของตนเองลดทอนความรู้ความสามารถดั้งเดิมของคนในท้องถิ่น ทำให้การพัฒนาหลายโครงการขัดแย้งกับการมีอยู่ของธรรมชาติ เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้ง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล รวมถึงการเกิดฝุ่นละอองต่างๆ ที่คนในเมืองมักโทษว่าเกิดจากการเผาเพื่อกำจัดพืชบางชนิด ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของเกษตรกร ในความเป็นจริงฝุ่นละอองที่เกิดจากการใช้ถนนท้องถิ่นอาจส่งผลกระทบมากกว่าการทำเกษตรก็เป็นได้แน่นอนว่าปัญหาไม่ได้รับการแก้ไข หรือหากมีการแก้ไขก็ไม่ตรงจุด ทำให้ปัญหาภัยพิบัติยังคงเป็นปัญหาเรื้อรัง ส่งผลกระทบต่อครอบครัวในแง่ของการสูญเสียทรัพย์สินและสุขภาพ เป็นภาระอันหนักอึ้งในการซ่อมแซมฟื้นฟูความเสียหายและการดูแลตนเอง รัฐเน้นการเยียวยามากกว่าการป้องกัน ฉะนั้น จนกระทั่งปี 2583 การเยียวยาหรือความช่วยเหลือของภาครัฐก็ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้ที่ได้รับผลกระทบ ทำให้บางครอบครัวต้องใช้ทรัพย์สินที่มีอยู่เพื่อให้ตนเอง และครอบครัวกลับคืนสู่สภาพเดิมมากที่สุด

ในครอบครัวที่มีผู้ป่วยหรือผู้พิการอาศัยอยู่ด้วย ความเครียดจะเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ เพราะนอกจากคนที่มีสุขภาพดีต้องดูแลตนเองจากปัญหาต่างๆ แล้ว ยังต้องดูแลสมาชิกในครอบครัว แบกรับค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น แต่ก็ไม่สามารถปรับตัวได้มาก เพราะกำลังทรัพย์มีจำกัด ในปีที่สูงอายุเกินร้อยละ 30 ของประชากรทั่วประเทศ ประกอบกับการไม่สามารถพึ่งพารัฐได้เท่าที่ควร กฎหมายการณยฆาตจึงเริ่มเกิดขึ้น เพื่อเป็นช่องทางหนึ่งให้กับคนที่ไม่ต้องการมีชีวิตอยู่ ได้จบชีวิตตนเองเพื่อที่จะไม่ต้องแบกรับภาระ และรู้สึกว่าคุณต้องเป็นภาระให้กับสมาชิกคนอื่นในครอบครัว

ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและการพัฒนาจะทำให้ประชาชนย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองมากขึ้น เพื่อประกอบอาชีพและหารายได้ใน การดูแลตนเองและครอบครัว ทำให้ประชากรในเขตเมืองมีจำนวนมาก ท่ามกลางการขยายตัวของ

เขตเมืองที่เต็มไปด้วยอาคารและตึกนำไปสู่การขาดการวางผังเมืองที่ดี จะทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมในเขตเมือง เพราะน้ำระบายไม่ทัน และปัญหามลพิษที่เกิดจากมีรถยนต์ส่วนบุคคลที่มากขึ้น เนื่องจากโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นรถไฟฟ้ามีบริการอย่างไม่ทั่วถึง และค่าตั๋วรถไฟมีราคาแพง แม้ว่าประชาชนส่วนใหญ่จะเข้าถึงการใช้รถยนต์ไฟฟ้าที่จะช่วยลดมลพิษ แต่ต้องรอคอยการพัฒนาาระบบไฟฟ้าของหมู่บ้าน อาคารสำนักงาน และคอนโด เพื่อรองรับการใช้งานที่มากขึ้น

รูปแบบการอยู่อาศัยนอกเขตเทศบาลหรือชนบทไทย ยังคงมีรูปแบบครัวเรือนข้ามรุ่นเป็นจำนวนมาก ขณะที่รูปแบบการอยู่อาศัยในเขตเทศบาลมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นของครัวเรือนคนเดียว และครัวเรือนสามีภรรยาเท่านั้น ส่วนครัวเรือนสามรุ่นอายุ และครัวเรือนเฉพาะผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ด้วยกันเองมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น และกระจายอยู่ในทั้งเขตเมืองและเขตชนบทของไทย

ความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยี และวิถีชีวิต

ในขณะที่ทั่วโลกมีการพัฒนาเทคโนโลยีล้ำหน้าไปไกล มีการขนส่งทางโดรนแทนการใช้บริการขนส่งโดยใช้คน การคมนาคมที่รวดเร็ว ทำให้การเดินทางหลายร้อยกิโลเมตรใช้เวลาเพียงเล็กน้อย การติดต่อสื่อสารที่ฉับไวกว่าปี 2563 ยิ่งทำให้คนไม่มีเวลาพักผ่อน เพราะต้องกระฉับกระเฉงตื่นตัวตลอดเวลาให้เท่าทันกับเหตุการณ์ สุขภาพของคนเริ่มแย่จากการรุกรานของเทคโนโลยีที่ทำให้คนปรับตัวไม่ทัน โรคไม่ติดต่อเรื้อรังเพิ่มขึ้นหลายเท่า เพราะพฤติกรรมของคนที่เนือยนิ่งมากขึ้น ทุกอย่างมีเทคโนโลยีช่วยไม่ว่าจะเป็นการอาบน้ำ แปรงฟัน วิถีชีวิตพื้นฐานต่างๆ มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวก เพียงแค่คนยืนหรือนั่งเฉยๆ ก็สามารถทำสิ่งต่างๆ ที่ต้องการได้โดยไม่ต้องออกแรง พร้อมกับพัฒนาทางการแพทย์ที่ก้าวหน้า การผ่าตัด วินิจฉัยโรคเริ่มใช้ระบบปฏิบัติการปัญญาประดิษฐ์และหุ่นยนต์เป็นหลัก การคิดค้นพัฒนาสูตรยาบำรุง อาหารแคปซูล วิตามินสร้างกล้ามเนื้อ วิตามินเสริมความเยาว์วัยมีหลากหลายแบรนด์ให้เลือก ในด้านของความสวยความงาม สภาพภายนอกของคนจะสวนทางกับอายุที่มากขึ้น แต่ความสุขภาพดีกลับน้อยลงไป ผู้คนใจร้อนมากขึ้น เพราะความรวดเร็วของเทคโนโลยีที่ย่นระยะเวลาของการทำสิ่งต่างๆ ให้เหลือเพียงไม่กี่นาที

ในพื้นที่เขตเมือง เทคโนโลยีช่วยอำนวยความสะดวกสบาย และมีประโยชน์แก่ผู้คนที่อยู่อาศัยอย่างมาก แต่สำหรับในพื้นที่นอกเมือง แม้เทคโนโลยีจะเริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ เพราะไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ในความเป็นจริง เทคโนโลยีที่มีประโยชน์ คือ ด้านการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนไทย มีการใช้เทคโนโลยีก้าวหน้าที่ใช้แทนแรงงานคนไปมาก ไม่ว่าจะเป็นการหว่านเมล็ด ใส่ปุ๋ย เก็บเกี่ยว ทุกอย่างใช้หุ่นยนต์และโดรนเป็นหลัก โดยใช้คนบังคับเพียงไม่กี่คน แต่ทว่าการนำไปใช้จริงเกิดขึ้นเฉพาะในกลุ่มเกษตรกรรายใหญ่ที่มีทุนหนาเท่านั้น เกษตรกรรายย่อยหรือมีทุนน้อยกลับไม่สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีดังกล่าวได้ ดังนั้นจากครอบครัวเกษตรกรที่ต้องมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากเพื่อช่วยในการผลิตและเก็บเกี่ยวในอดีต กลายเป็นครอบครัวเกษตรกรยุคใหม่ที่มีขนาดเล็กลง เพราะ

ไม่จำเป็นต้องใช้แรงงานคนในการผลิตอีกต่อไป ซึ่งจะทำให้การมีบุตรลดลงกลายเป็นแต่ครอบครัวจะมีลูกเพียง 1-2 เท่านั้น

ท่ามกลางความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่เข้ามาเป็นปัจจัยหลักในการดำเนินชีวิตประจำวันของคน เทคโนโลยีการสื่อสารจึงถือเป็นปัจจัยหลัก รวมถึงเทคโนโลยียานยนต์ด้วยเช่นกัน ประชาชนส่วนใหญ่มีโอกาสนในการเข้าถึงรถยนต์ไฟฟ้าได้มากขึ้น จากในราคาที่ต่ำกว่า 1 ล้านบาท หากแต่ขึ้นอยู่กับระบบชาร์จไฟในบ้านและจุดชาร์จที่ยังคงเป็นปัญหาต่อการตัดสินใจเลือกซื้อ ขณะที่เทคโนโลยีระบบความปลอดภัยของรถยนต์เริ่มเข้าสู่รถยนต์ในราคาถูกลง ทำให้ประชาชนได้รับความปลอดภัยในการเดินทาง และลดอุบัติเหตุที่ก่อให้เกิดการเสียชีวิต

การขนส่งและคมนาคมโดยเฉพาะรถไฟฟ้าในเขตเมืองและชานเมืองทั่วถึงตามแผนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และมีการเชื่อมโยงทางรถไฟฟ้าความเร็วสูงระหว่างกรุงเทพฯ กับหัวเมืองหลักตามภูมิภาค จะทำให้คนที่อยู่ในเมืองและชานเมืองมีการอยู่อาศัยในรูปแบบครัวเรือนสามรุ่นอายุเพิ่มขึ้น รวมถึงครัวเรือนพ่อแม่ลูก โดยเป็นการอยู่อาศัยระหว่างพ่อแม่สูงอายุกับลูกวัยแรงงาน ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการสร้างสัมพันธภาพในครอบครัวให้มีความแน่นแฟ้น พร้อมทั้งช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ขณะที่คนต่างจังหวัดที่ย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเขตเมืองมีทางเลือกและโอกาสในการกลับไปเยี่ยมเยียนครอบครัวมากขึ้นเช่นกัน

**หลากหลายอย่าง
ไม่เป็นระบบ**

ในปี 2583 สังคมมีความเป็นพหุวัฒนธรรมมากขึ้น มีการยอมรับการจดทะเบียนสมรสของคู่รัก LGBT โดยไม่ต้องมีระบุเพศ และศาสนาสำหรับเด็กเกิดใหม่ คนสามารถเลือกเพศที่ตนเองอยากจะเป็นได้โดยไม่ต้องยึดเพศกำเนิดอีกต่อไป ส่วนเพศสภาพสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ภาษาไม่ใช่อุปสรรคในการสื่อสารอีกต่อไปสำหรับกลุ่มคนที่มีรายได้สูง การเลือกแหล่งที่อยู่ข้ามพรมแดนประเทศสามารถทำได้ง่ายมากขึ้น เกิดการกลืนกลายทางวัฒนธรรม ทำให้เอกลักษณ์บางอย่างหายไป ถูกทดแทนด้วยวัฒนธรรมใหม่ที่ถูกสร้างขึ้น ครอบครัวรูปแบบใหม่เกิดขึ้น ไม่ได้เป็นไปตามรูปแบบครอบครัวแบบเดิม คนอาศัยอยู่กับสัตว์เลี้ยง และหุ่นยนต์ อีกทั้งยกให้เป็นหนึ่งในสมาชิกในครอบครัว

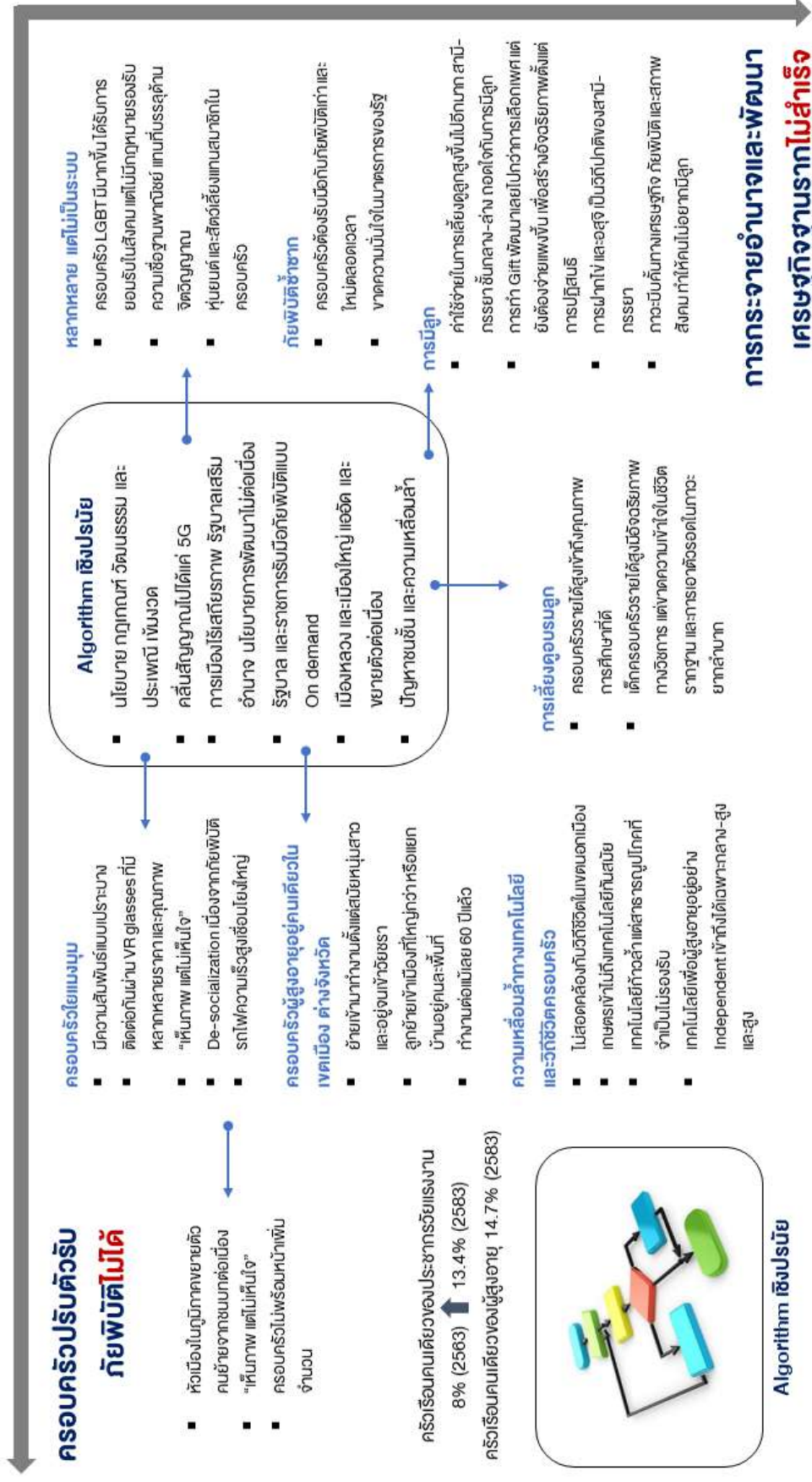

แม้ว่าทั่วโลกจะเปิดกว้างกับการอพยพย้ายถิ่น รวมทั้งประเทศไทยเองในอนาคตก็ไม่อาจปฏิเสธกระแสนี้ได้ แต่ก็ได้รับการยอมรับเฉพาะบางกลุ่มเท่านั้น คือกลุ่มคนผิวขาว ในขณะที่กลุ่มของแรงงานข้ามชาติกลับถูกเลือกปฏิบัติ และยังคงถูกรังเกียจเหยียดฉันท์เหมือนกับทุกวันนี้

การไปมาหาสู่ที่ง่ายตายและรวดเร็ว ทำให้การติดต่อของโรคติดต่ออุบัติใหม่แพร่กระจายได้อย่างรวดเร็วกว่าอดีตที่เคยผ่านมา อันเกิดจากการเคลื่อนย้ายของคน การแก้ปัญหาจึงไม่ใช่ในเพียงแคในระดับประเทศ แต่เป็นการร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาาร่วมกันทั่วโลก ระบบครอบครัว ความรัก ความผูกพัน ไม่ได้เหนียวแน่นเท่าในอดีต เพราะเริ่มมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่สามารถทำให้คนอยู่รอดได้ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย การตระหนักคุณค่าของคนเริ่มน้อยลง เพราะทุกอย่างถูกทดแทนด้วยเทคโนโลยี “มนุษย์เริ่มสูญเสียความเป็นมนุษย์” สัญชาติญาณบางส่วนถูกเทคโนโลยีกลืนหายไป คนเริ่มไม่รู้ว่าเป้าหมายชีวิตคืออะไร เพราะเทคโนโลยีแทบจะเป็นสิ่งที่ตอบโจทย์ชีวิตได้ทุกอย่าง อาจเกิดชุดความคิดที่ทำให้วันเวียนอยู่ระหว่างการเกิดมา ทำงาน และตายไป มากกว่านี้ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมจะมีอยู่อย่างหลากหลาย ไม่มีความเป็นเอกภาพ และคนสามารถเลือกได้ว่าต้องการใช้ชีวิตแบบไหน ทำให้ระบบระเบียบแบบแผนทางสังคมสามารถจัดการได้ยาก

คนไทยเริ่มไม่มีความศรัทธาในความดี ศีลธรรมในจิตใจตกต่ำลง เพราะในปี 2563 คนเริ่มเห็นแล้วว่าคนทำดีไม่เคยได้ดี แต่คนทำชั่วกลับได้รับความชอบธรรม คนจึงไม่เล็งเห็นมิตีคุณงามความดี ฉะนั้น ในปี 2583 คำสั่งสอนของศาสนาไม่ได้เป็นที่ยึดเหนี่ยว หรือแนวทางการปฏิบัติของคนส่วนใหญ่อีกต่อไปแล้ว หากมีก็เกิดขึ้นแค่เพียงในกลุ่มคนเฉพาะกลุ่มเพียงเท่านั้น แต่ก็ไม่มีปากเสียงเท่าไรนัก หน้าที่ยังถูกตีตราว่างมลาย การมีชีวิตที่ดีมีความสุข ถูกวัดด้วยทรัพย์สินเงินทองมากกว่าจิตใจ คนเริ่มนับถือศาสนาน้อยลง เกิดความขัดแย้งกันระหว่างรุ่นอายุในครอบครัวที่มีความแตกต่างกันทั้งประสบการณ์ทัศนคติ ทำให้การนับถือผู้ใหญ่ของเด็กไม่ได้เกิดจากบรรทัดฐานของสังคมอีกต่อไป เด็กจะเลือกเคารพเฉพาะคนที่มีความสามารถ และคิดว่าควรเคารพเฉพาะคนที่มีความเป็นตัวของตัวเองสูงในแง่ของความคิดและการตัดสินใจ ครอบครัวจึงอยู่แบบแยกรุ่นอายุมากขึ้น เพราะทัศนคติไม่ตรงกัน ผู้ใหญ่ในยุคนี้กลายเป็นตัวอย่างหรือที่ปรึกษาที่เด็กจะเชื่อหรือไม่เชื่อฟังก็ได้ บทบาทของสมาชิกในครอบครัวอาจถูกสลับสับเปลี่ยนตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ลูกกลายเป็นคนดูแลและสอนพ่อแม่เรื่องการใช้เทคโนโลยี

อย่างไรก็ตาม สังคมก็ยังขับเคลื่อนต่อไปได้แบบลุ่มๆ ดอนๆ ใครปรับตัวได้ก็มีอิสระในการใช้ชีวิตมากขึ้น ใครที่ปรับตัวไม่ได้ก็ต้องเจอกับข้อจำกัดต่างๆ แม้ว่าเทคโนโลยีจะพัฒนาไปไกลแล้วก็ตาม ซึ่งผลกระทบต่อนักปัจเจกบุคคลย่อมส่งผลกระทบต่อรูปแบบความสัมพันธ์และความเข้มแข็งของครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

**การกระจายอำนาจ
การพัฒนาเศรษฐกิจ
ฐานรากไม่สำเร็จ
ประชาชนปรับตัวรับ
ภัยพิบัติได้ดี**

ฉากทัศน์: Sandbox ข้างคลองน้ำเสีย

คำอธิบายชื่อฉากทัศน์

แซนด์บ็อกซ์ (Sandbox) หรือกระบะทราย ในความหมายเดิมเป็นสิ่งที่ทำไว้ให้เด็กเล่น มีอุปกรณ์เสริมอย่างมากก็แค่พลั่วกับถังเล็กๆ แต่มีความสำคัญต่อการสร้างการเรียนรู้และจินตนาการของเด็กอย่างมากภายหลังได้มีการนำคำนี้มาใช้ในเชิงที่เป็นการกันพื้นที่ หรือกำหนดขอบเขตพิเศษที่จะให้มีการทดลองปฏิบัติ ด้วยวิธีการใหม่ หรือองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่ท้าทายจินตนาการ ให้สิทธิในการลองผิดลองถูกอย่างเต็มที่ พร้อมทั้งกำหนดเงื่อนไขหรือแนวปฏิบัติให้น้อยที่สุดเพื่อให้เกิดวิธีหรือแนวทางใหม่ แม้ว่าความหมายของแซนด์บ็อกซ์จะต่างไปจากจุดกำเนิดเดิมอย่างมาก แต่จุดหมายสำคัญของแซนด์บ็อกซ์ที่ไม่เคยเปลี่ยนคือ “การเรียนรู้ด้วยการทดลองทำ การสร้างจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์” ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการวิจัยและพัฒนาที่มีการเจริญเติบโตและความก้าวหน้า

ฉากทัศน์ ‘แซนด์บ็อกซ์ข้างคลองน้ำเสีย’ นี้ ฉายภาพของเด็กที่กำลังเล่นกระบะทราย ซึ่งเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ที่สำคัญในการสนับสนุนให้เกิดการกระตุ้นพัฒนาการทางสมอง และร่างกายของเด็ก ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรมต่างๆ โดยในช่วงเวลาสำคัญที่สมองกำลังมีพัฒนาการอย่างมาก แต่เด็กกลับต้องเล่นริมคลองน้ำเสียที่มักพบในเขตพื้นที่เมือง โดยเฉพาะชุมชนแออัด ซึ่งแม้เด็กจะได้เล่นและเรียนรู้ แต่ก็ต้องใกล้ชิดและสัมผัสกับสภาพอันเลื่อมโทรมและเป็นมลพิษ จินตนาการก็อาจเกิดขึ้นได้ไม่เต็มที่ ทั้งร่างกายและจิตใจต้องรับเอาสิ่งที่เป็นปฏิถัมภ์เข้าไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เปรียบเหมือนกับสมาชิกในครอบครัวมีการเรียนรู้ และพยายามปรับตัวต่อสู้ อยู่ร่วมและรับมือกับภัยพิบัติต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความระมัดระวัง เตรียมการป้องกัน ไม่มีความประมาท ทั้งในด้านของการทำมาหากิน การเงิน ความเป็นอยู่ สุขอนามัย และความปลอดภัยทั้งหลาย แต่โครงสร้างการปกครองไม่สามารถพัฒนาให้เกิดการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากไม่

เติบโตเท่าที่ควร ความเหลื่อมล้ำยังคงเป็นปัญหา และไม่สามารถก้าวพ้นกับดักรายได้ปานกลางได้ แม้จะพยายามมาเป็นเวลากว่า 40 ปี เกิดเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาคนในสังคม และความเป็นอยู่ของครอบครัวไทย

คนไทยปรับตัว แต่รัฐปรับไม่ทัน

ในปี 2583 กรุงเทพมหานคร ยังคงเป็นศูนย์กลางความเจริญ และอำนาจการบริหารราชการแผ่นดินที่ส่งกระจายงบประมาณไปพื้นที่ต่างๆ ซึ่งยังคงไม่สอดคล้องกับผลผลิตที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น แม้ว่าจะเป็ต้นน้ำของการผลิตทั้งหลาย การกระจายอำนาจอาจจะเป็นปณิธานของรัฐบาลทุกยุคทุกสมัย แต่ที่ผ่านมายังขาดแนวทางที่เป็นรูปธรรม ภาครัฐ หมายถึง ทั้งกลไกทางการเมือง และส่วนราชการ ยังคงขับเคลื่อนการกระจายอำนาจในเชิงวาทกรรมมากกว่าการปฏิบัติ ประเด็นข่าวทางการเมืองที่ปรากฏบนสื่อต่างๆ จะไม่แตกต่างจากประเด็นเมื่อ 80 กว่าปีที่แล้วตอนประเทศไทยเพิ่งมีประชาธิปไตยใหม่ๆ กงเกียการเมืองหมุ่นซ้วนเวียนอยู่กับฉากเดิม และทำให้การทำงานของส่วนราชการกลับเข้าสู่วงจรเดิมด้วย กลายเป็นความซ้ำซากของการผลิตซ้ำทั้งแนวคิดและวิธีการทำงาน

แต่กระนั้นประเทศก็มีสภาพเศรษฐกิจและมาตรฐานการดำรงชีวิตที่สูงขึ้น อันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่เป็นการเติบโตแบบไปเรื่อยๆ ไม่ใช่ก้าวกระโดด เพราะแม้กลไกการปกครองจะแข็งตัว แต่การทำงานของภาคเอกชนยังเติบโตต่อไป สัดส่วนของความเจริญของพื้นที่ส่วนกลางและภูมิภาคยังคงเหมือนเดิม คือโตและแน่นตรงกลางและจุดต่างๆ ที่เป็นเมือง ส่วนท้องถิ่นชนบทยังคงรกร้างและไกลความเจริญ พืชมิตรการกระจายรายได้ของทั้งประเทศจะยกระดับสูงขึ้นทั้งหมด แต่ยังคงรูปทรงของพีระมิดไว้เหมือนที่ผ่านมา

ท้องถิ่นยังถูกละทิ้ง และขาดการเสริมอำนาจ (empowerment) อย่างเป็นรูปธรรม การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากไม่มีความก้าวหน้าเท่าที่ควร โครงการต่างๆ ที่ชวนให้คนรุ่นใหม่กลับไปลงทุนและพัฒนาบ้านเกิดขาดการเสริมแรง (reinforcement) ที่ต่อเนื่อง ไม่ซ้ำห่มุ่สาวเหล่านี้ที่กลับไปต่อสู้เพื่อพลิกฟื้นชนบทที่อ่อนแรง การหลังไหลเข้าตัวเมืองเพื่อแสวงหาโอกาสให้กับชีวิตของตนเองและครอบครัวยังคงเป็นกระแสหลัก เพราะความเจริญทุกอย่างกระจุกตัวอยู่ที่เดียว “ปิ่นเที่ยง” ยังฟังได้ชัด เฉพาะในแถบพระนคร

หากจะมีบทเรียนอะไรที่คนไทยเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อ 20 ปีที่แล้ว (ปี 2563) ก็เห็นจะเป็นบทเรียนที่ว่าด้วยการรับมือกับไวรัสโควิด-19 และแม้กระทั่งมีวัคซีนออกมาแล้วก็ยังมีบทเรียนอื่นๆ ที่เกิดตามมาอย่างต่อเนื่อง สิ่งที่คนไทยได้เรียนรู้ในครั้งนั้นไม่ใช่แค่เพียงผลจากภัยพิบัติทางชีวอนามัยที่ส่งผลกระทบต่อทั้งสภาพเศรษฐกิจ สภาพจิตใจ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังทำให้คนไทยได้รู้จักเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติทางธรรมชาติอื่นๆ ที่มากล้ากหลายสังคมไทย และสังคมโลกมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นมลพิษทางอากาศอย่างเช่นฝุ่น PM2.5 ที่เกิดซ้ำแล้วซ้ำเล่าแต่ไม่มีข้อสรุปเกี่ยวกับแหล่งที่มา และไร้การแก้ไขอย่างถาวร การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล เช่น น้ำแล้ง และน้ำท่วม ที่เกิดพร้อมกัน

แต่คนละภูมิภาค และมักเป็นชาวบ้านชนบทที่ได้รับผลกระทบเสมอ โดยที่คนในเมืองรับรู้แต่เพียงภาพข่าว และช่วยเหลือด้วยการบริจาคเป็นครั้งเป็นคราวเท่านั้น ตลอดจนภัยพิบัติใหม่ๆ ที่ดูจะเกิดขึ้นในทุกครั้ง ทำให้คนไทยเรียนรู้ในการเก็บออมสำหรับสิ่งที่ไม่คาดฝัน และมีการใช้จ่ายอย่างมีสติมากขึ้น สำหรับคุณค่าของครอบครัว และบ้านเกิดและชนบทกลายเป็นแหล่งพักพิงเสมอยามประสบภัย การรักษาสุขภาพและอนามัยในการดำเนินชีวิตประจำวันและการให้ความร่วมมือในการป้องกันระวังโรคเป็นไปอย่างเคร่งครัด รวมถึงการมีสำนึกช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อม และการประหยัดพลังงานในรูปแบบต่างๆ นับว่าเป็นปัจจัยขับเคลื่อน (driver) เชิงบวกที่สำคัญของสังคมไทย โดยสองมิติที่กล่าวมานี้มีบทบาทเป็นอย่างมากต่อการกำหนดฉากทัศน์ที่น่าสนใจของครอบครัวไทยและสังคมในปี 2583

รัฐแกร่ง แต่กรอบ

ภาพความเคลื่อนไหวทางการเมืองไทยนับตั้งแต่ประเทศไทยรู้จักคำว่าประชาธิปไตย คนไทยก็ยึดระบอบนี้เป็นสรณะอย่างเหนียวแน่น มีความอ่อนไหวไปทางระบอบอื่นบ้างก็ในช่วง 50-60 ปีที่แล้ว หากนับจากวันเสียดังกล่าวเมื่อปี 2508 ต่อจากนั้น คนไทยแสดงออกถึงความเชื่อมั่นต่อระบอบประชาธิปไตยอย่างไม่สั่นคลอน แม้แต่ละกลุ่มแต่ละฝ่ายจะมีประชาธิปไตยในแบบฉบับของตัวเองที่แตกต่างกัน และยังมีคามไม่ลงตัวในระบบที่จะดำเนินประเทศให้เป็นไปตามระบอบนี้มาโดยตลอด ทำให้การเคลื่อนไหวใหญ่แต่ละครั้งมีอันต้อง “ฉีก” รัฐธรรมนูญฉบับเดิม เมื่อการเคลื่อนไหวสำเร็จก็จะมีกร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ซึ่งจะมีคนบางกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย และเริ่มเคลื่อนไหวที่จะล้มล้างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นับแต่วันแรกที่รัฐธรรมนูญประกาศใช้ สังคมไทยไม่เคยพอใจหรือยอมรับกติกากลางอันนี้เลย เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การเมืองไทยขาดเสถียรภาพมาโดยตลอด รัฐบาลส่วนใหญ่อยู่ไม่ครบวาระ และมีรัฐประหารถึง 13 ครั้งนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2476 แต่ประเทศไทยก็สามารถผ่านวิกฤตการณ์ทางการเมือง และพัฒนาประเทศเป็นลำดับด้วยความมาเข้มแข็งของภาคราชการที่ยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

ภาพความวุ่นวายทางการเมือง และโครงสร้างราชการที่เข้มแข็ง ซึ่งเป็นมาตลอดกว่า 80 ปีมานี้ จะยังคงมีให้เห็นอยู่ในปี 2583 เพราะยังไม่เห็นสัญญาณการเปลี่ยนแปลง หรือผู้นำการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่จะทำให้การเมืองไทยและส่วนราชการไทยแตกต่างไปจากเดิม รวมทั้งเมื่อพิจารณาถึงนักการเมืองไทยที่อายุประมาณ 40-50 ปี ในขณะนี้ จะมีอายุ 60-70 ปี ในอีก 20 ปีข้างหน้า และการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ “คณะราษฎร” ในปี 2563 ที่บทโหมโรงระทึก แต่แล้วต่อมาก็แผ่วหายไปแบบไม่มีฉากจบ สิ่งที่น่าสนใจคือภาคราชการและอำนาจส่วนกลาง จะยังมีความแข็งตัวในทางโครงสร้างมากขึ้น ซึ่งจะยิ่งลดโอกาสในการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่น

การปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ซึ่งจะเป็นช่องทางสำคัญในการกระจายรายได้ และลดความเหลื่อมล้ำในสังคม การที่ท้องถิ่นไม่สามารถออกแบบและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เพื่อให้เอื้อต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจได้อย่างเต็มที่ ทำให้ทรัพยากรต่างๆ ที่กระจายอยู่ในท้องถิ่นไม่ได้ถูกนำมาใช้เพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ เกษตรกรไม่สามารถก้าวข้ามเป็นเกษตรกรยุคใหม่ (smart farmer) ที่จะสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผืนแผ่นดินได้ รายได้ของรัฐจึงไม่แตกต่างไปจากเดิม และแม้จะเพิ่มขึ้น แต่ก็ไม่ถึงกับก้าวกระโดด

ประเทศไทยตั้งความหวังไว้อย่างมากในการที่จะก้าวให้พ้นกับดักรายได้ปานกลาง (middle income trap) ที่ติดอยู่มาตั้งแต่ปี 2519 แม้ว่าจะเลื่อนระดับขึ้นเป็นประเทศที่มีรายได้ปานกลางระดับสูงเมื่อปี 2554 แต่ก็ยังไม่พ้นกำแพงรายได้ที่จะทำให้สามารถเข้าไปอยู่ในกลุ่มประเทศรายได้ปานกลาง จนกว่าจะสามารถทำให้ประเทศไทยมีรายได้ประชาชาติต่อหัว (gross national income per capita) ได้สูงกว่า 12,235 เหรียญสหรัฐ หรือประมาณ 368,000 บาท ต่อปี จากการคำนวณโดยใช้เกณฑ์แบ่งกลุ่มรายได้ของธนาคารโลกด้วยอัตราการขยายตัวต่อปีที่ 1% (ค่าเฉลี่ย 10 ปีย้อนหลัง) และอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยที่ 3.5% (ค่าเฉลี่ยปี 2555 - 2559) พบว่า ไทยจะต้องอยู่ในฐานะของประเทศรายได้ปานกลางไปอีกกว่า 30 ปี (แพรวไพลิน วงษ์สินธุวิเศษ และณัชพล จรุงพิพัฒน์กุล, 2017) ส่วนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งมีเป้าหมายปลายทางเพื่อพ้นกับดักนี้ เดินไปได้ไม่เต็มที่ด้วยเหตุผลหลัก 2 ประการ คือ การปฏิรูปการศึกษาที่ไม่ได้ผลสำเร็จตามที่คาดไว้ และอุบัติการณ์โควิด-19

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ได้ฝากความหวังไว้กับการปฏิรูปการศึกษาที่จะสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ และความสามารถด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อให้คนเหล่านี้ได้เข้าสู่ 5 อุตสาหกรรมที่มีศักยภาพในการต่อยอด (First S-Curve) ได้แก่ ยานยนต์สมัยใหม่ อิเล็กทรอนิกส์อัจฉริยะ การท่องเที่ยวกลุ่มรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ และการแปรรูปอาหาร และอีก 5 อุตสาหกรรมแห่งอนาคต (New S-Curve) ได้แก่ หุ่นยนต์เพื่ออุตสาหกรรม การบินและโลจิสติกส์ เชื้อเพลิงและเคมีชีวภาพ

ดิจิทัล และการแพทย์ครบวงจร เมื่อการปฏิรูปการศึกษายังไม่มีคุณภาพเท่าที่ควร ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาสินค้าและบริการที่ต้องใช้นวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

เศรษฐกิจส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพานวัตกรรมทางสังคมหรือกลุ่มอุตสาหกรรมดั้งเดิมเป็นหลัก ซึ่งแม้จะสร้างมูลค่าเพิ่มได้ แต่ก็เพิ่มได้ไม่มาก ในปี 2583 ประเทศไทยยังไม่อาจสร้างสิทธิบัตรทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้มากพอ อีกทั้งการอุบัติขึ้นของไวรัสโควิด-19 ที่ทำให้การเดินทางระหว่างประเทศหดตัวลงอย่างรวดเร็วและรุนแรง ส่งผลต่ออุตสาหกรรมการบินและโลจิสติกส์อย่างมาก ทำให้มีต้นทุนสูงขึ้นและจำนวนผู้เดินทางระหว่างประเทศลดลง รวมทั้งส่งผลกระทบต่อเนื่องต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทย ซึ่งเคยสร้างรายได้ให้กับประเทศไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 ในปี 2562 และถูกวางให้เป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมเป้าหมายตามยุทธศาสตร์แห่งชาติ แม้ว่าอัตราการเติบโตของเศรษฐกิจไทยจะเป็นบวกนับตั้งแต่ปี 2564 แต่ก็ไม่สามารถผลักดันให้เติบโตได้ถึงร้อยละ 5 ต่อปี เพื่อให้ประเทศไทยสามารถก้าวพ้นกับดักรายได้ปานกลางได้ในปี 2583 เศรษฐกิจมีการขยายตัวก็จริง แต่การกระจายรายได้ยังคงติดกับดักการกระจายอำนาจ การพัฒนาเชิงพื้นที่ยังไม่กระจายไปสู่ท้องถิ่นเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก และความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยยังไม่ดีขึ้น

ไทยชนะ เรaxon: ด้วยราคาที่แสนแพง

ความสำเร็จของประเทศไทยในการรับมือกับไวรัสโควิด-19 ในปี 2563 เป็นความสำเร็จที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชน รวมทั้งทุนทางสังคม (social capital) ของไทยที่ปันผลออกมาให้เห็นในยามคับขันหลายครั้ง ไม่ว่าจะเป็นวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 ภัยทางธรรมชาติ เช่น สึนามิ เมื่อปี 2547 หรือน้ำท่วม เมื่อปี 2554 อย่างไรก็ตาม สถานการณ์โควิด-19 มีความแตกต่างจากวิกฤตการณ์ทุกครั้งที่ผ่านมา ในแง่ที่ไม่มีซากปรักหักพัง หรือความเสียหายทางวัตถุแต่อย่างใด และแม้ว่าเม็ดเงินจะหายไปจากกระเป๋าของคนไทยเหมือนวิกฤตเศรษฐกิจหลายครั้งที่ผ่านมา แต่ก็ไม่มากมายกว้างขวาง และรวดเร็วเท่ากับครั้งนี้ คนไทยตกอยู่ในสภาพทั้งกลัวตาย และอดตายไปพร้อมกัน เมื่อเกิดการระบาดระลอกใหม่ที่ปะทุขึ้นเมื่อปลายเดือนธันวาคม 2563 หลังจากที่สังคมไทยวางใจมาตั้งแต่ปลายเดือนเมษายน สังคมไทยเริ่มได้สติขึ้นไปอีกขั้นว่าชีวิตวิถีใหม่ (new normal) ที่แท้จริง คือ การรับมือกับภัยพิบัติที่จะไม่มีวันจบสิ้น

บทเรียนครั้งนี้แม้จะทิ้งความทรงจำอันเลวร้ายให้กับสังคมไทยอย่างมาก แต่ก็ได้สร้างภูมิคุ้มกันเกี่ยวกับการเตรียมตัวเพื่อรับมือกับภัยพิบัติที่อาจจะมาในรูปแบบต่างๆ ประชาชนเริ่มเห็นความไม่แน่นอน ต้องมีการเตรียมพร้อมอยู่ตลอดเวลา และใช้ชีวิตอย่างระมัดระวังด้วยการสอดส่องถึงสิ่งที่เริ่มส่งสัญญาณอันตราย ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศโลก (climate change) มลพิษทางอากาศ เช่น ฝุ่นละอองขนาดเล็กอย่าง PM2.5 การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและปากท้องของเกษตรกร อุณหภูมิที่ร้อนขึ้นทุกปี และโรค

ภัยใหม่ๆ ที่สามารถเกิดขึ้นได้โดยที่ไม่เคยมีใครรู้จักมาก่อน หรือแม้แต่การกลายพันธุ์ของไวรัสโควิด-19

คนไทยและครอบครัวไทยเห็นคุณค่าของการเก็บออม และลดการใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นลง เพื่อให้มีเงินเก็บเผื่อเหตุการณ์ฉุกเฉิน การระวังรักษาสุขภาพและความสะอาด ลดพฤติกรรมหรือความคุ้นชินใดๆ เช่น การสัมผัสด้วยวิธีต่างๆ ที่อาจทำให้เกิดการแพร่เชื้อจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง การใส่หน้ากากอนามัยป้องกัน การปลูกฝังให้เด็กเรียนรู้การรักษาสุขภาพขั้นพื้นฐาน รวมทั้งการออกแบบที่อยู่อาศัยและการมีอุปกรณ์ต่างๆ เพื่อป้องกันภัยพิบัติ และการสร้างพฤติกรรมเพื่อการลดความเป็นมลพิษ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์พลังงาน และการระบอบของโรคใหม่ๆ

การปรับเปลี่ยนเหล่านี้กลายเป็นมาตรฐานการปฏิบัติการในการดำรงชีวิตใหม่ ซึ่งคนในสังคมและสมาชิกในครอบครัวไทยให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี และเป็นเหตุเป็นตาโดยระมัดระวังความหกลวมของครอบครัว แต่ก็ได้ด้วยค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เพิ่มสูงขึ้นด้วยเช่นกัน

เหลื่อมล้ำ จากกรรมมารดา ถึงเชิงตะกอน

หากหลับตานึกถึงภาพอินโฟกราฟฟิกแสดงจำนวนประชากรสูงวัยในญี่ปุ่นในปี 2563 ซึ่งมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 25 ของประชากร น่าจะเป็นภาพจำลองที่ดีของประเทศไทยในปี 2573 หรืออีก 10 ปีข้างหน้า และเมื่อถึงปี 2583 สถานการณ์สังคมสูงวัยของไทยจะยิ่งรุนแรงขึ้นไปอีก โดย 1 ใน 3 ของประชากรไทย ซึ่งอยู่ที่ประมาณ 65.8 ล้านคน ในขณะนี้ จะกลายเป็นผู้สูงวัยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเมือง และเป็นสัดส่วนของเพศหญิงมากกว่าเพศชายถึง 2 เท่า แต่หากลึกลงไปดูภาพจริงของเศรษฐกิจและสังคมของญี่ปุ่น ซึ่งมีรายประชากรต่อหัวในปี 2562 อยู่ที่ 41,690 เหรียญสหรัฐ สูงเป็นอันดับที่ 25 ของโลก และมีสัมประสิทธิ์จีนิ (Gini Index) ซึ่งเป็นตัวชี้วัดความเหลื่อมล้ำของรายได้ในปี 2561 อยู่ที่ 29.9 ในขณะที่ไทยมีรายได้อัตราต่อหัวอยู่ที่ 7,260 เหรียญสหรัฐ อยู่ในอันดับที่ 109 ของโลก และมีสัมประสิทธิ์จีนิอยู่ที่ 36.5 จากการเปรียบเทียบดังกล่าว ทำให้ภาพสังคมผู้สูงวัยไทยกับญี่ปุ่น แม้จะเป็นคล้ายกันราวกับคู่แฝดเอเชีย แต่คงเป็นคนละฝา ทั้งในเรื่องระดับการพัฒนา และความเหลื่อมล้ำ

การขยายตัวของเขตเมืองของสังคมไทยจะทำให้ผู้สูงอายุไทยจำนวนมากอาศัยอยู่ในเมือง ซึ่งไม่ได้หมายถึงเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ แต่ยังมีเมืองใหญ่ในต่างจังหวัดที่ในอีก 20 ปีข้างหน้าจะมีความเป็นเมืองสูงมากขึ้น แหล่งที่อยู่อาศัยที่เคยเป็นชานเมืองเมื่อปี 2563 เวลาผ่านไป 20 ปี จะกลายเป็นเขตเมือง มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ (Lifestyle) สมัยใหม่ที่ทั้งมีราคาแพง และใช้เทคโนโลยีระดับสูง เมืองใหญ่ต่างๆ พยายามที่จะพัฒนาไปสู่การเป็น “เมืองอัจฉริยะ” (Smart City) ขับเคลื่อนด้วยปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) หุ่นยนต์ รถยนต์ไร้คนขับ (Autonomous Car) ฯลฯ ที่ผู้สูงอายุขณะนั้นแม้จะเป็นกลุ่ม

เจนเนอเรชันวาย (Generation Y) ที่พอจะคุ้นเคยกับเทคโนโลยีเหล่านี้ แต่ก็ยังปรับตัวไม่ทันกับพัฒนาการทางเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงด้วยอัตราเร่งตลอดเวลา ผู้สูงอายุที่มีรายได้ระดับปานกลาง-ล่าง และระดับล่าง จะยังคงประสบปัญหาในการเข้าถึงบริการสาธารณสุขและบริการสาธารณะอื่นๆ เนื่องจากรัฐมีงบประมาณอุดหนุนไม่พอ นอกจากนี้ ค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตทั้งค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ค่ารักษาพยาบาล ค่าเดินทาง และอื่นๆ จะสูงขึ้นรวดเร็วกว่าการเติบโตของรายได้ โดยเฉพาะในกลุ่มของผู้สูงอายุ ซึ่งรายได้อาจจะคงที่ หรือลดลง ขณะเดียวกัน บริการที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตทั้งหลายยังคงอยู่ในกลไกการตลาด ซึ่งบริการเหล่านี้มีคุณภาพและราคาสูงกว่าของที่ภาครัฐจัดให้ กลุ่มลูกค้าน้อยกว่าเป็นผู้สูงอายุที่มีฐานะปานกลางไปจนถึงฐานะดี แตกต่างกันตรงที่ผู้สูงอายุที่มีฐานะดีมีความมึนภาระหนักใจต่อค่าใช้จ่ายน้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีฐานะปานกลาง ส่วนผู้สูงอายุที่ยากจนยังต้องไปต่อคิวรอรับบริการของรัฐ ซึ่งอยู่ไม่ห่างไกล เพราะอยู่ในตัวเมืองเหมือนกัน

รถยนต์ไฟฟ้าไร้คนขับที่คาดว่าจะพัฒนาจากระดับที่ 1 คือ มีฟังก์ชันช่วยคนขับ (Driver assistance) ไปถึงระดับที่ 5 คือ การขับเคลื่อนอัตโนมัติแบบเต็มรูปแบบ (Full-autonomous car) อย่างเร็วที่สุดในปี 2573 จะมีให้เห็นมากขึ้นประมาณร้อยละ 30 ของรถยนต์ (ศูนย์สร้างสรรคงานออกแบบ, 2563) แต่คาดว่าจะมีเพียงกลุ่มคนในเมืองที่มีรายได้ปานกลาง-สูงที่จะสามารถเอื้อมถึงได้ แต่อาจใช้ได้จริงแค่ในเขตชานเมืองหรือหัวเมือง เนื่องจากความลักลั่นของกฎหมายจราจรของไทยในการที่จะรองรับการใช้งานพาหนะไร้คนขับ ซึ่งก็เหมือนกับกฎหมายอีกหลายฉบับที่ไม่สามารถปรับแก้ได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี โดยเทคโนโลยีนี้จะเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุที่มีฐานะปานกลาง-ดีในเขตเมือง ไม่ว่าจะเป็นการไปซื้อของใช้ประจำวัน การไปพบปะสังสรรค์ และการไปรับบริการสาธารณสุข แต่ไม่เป็นประโยชน์นักสำหรับผู้สูงอายุที่มีฐานะดี-ดีมาก เพราะกลุ่มนี้อยู่ในฐานะที่สามารถจ้างผู้ดูแลได้ ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุที่มีฐานะปานกลาง-ล่าง และระดับล่าง จะไม่สามารถซื้อใช้ได้เลย

ครอบครัว ซูเปอร์ไฮยีน ซูเปอร์กรีน และ NCDs

คูชีวิตที่จะเริ่มสร้างครอบครัวและมีลูกในปี 2583 เป็นกลุ่มเด็กเจนเนอเรชันซี (generation Z) ซึ่งในปี 2563 เป็นวัยรุ่นอายุประมาณ 15-17 ปี (ภูเบศร์ สมุทรจักร และคณะ, 2563) และอีกส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มเจนเนอเรชันวาย (generation Y) ช่วงปลาย อายุไม่เกิน 20 ปี เด็กกลุ่มนี้เติบโตในช่วงที่ประสบกับเหตุการณ์โควิด-19 และช่วงนั้นอยู่ในวัยเรียนตั้งแต่ระดับมัธยมต้นจนถึงอุดมศึกษา ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการติดเชื้อ การระบาดอย่างรวดเร็วทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ เกี่ยวกับผลกระทบอย่างรุนแรงต่อเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลถึงโดยตรงต่อความไม่แน่นอนของอาชีพในอนาคต รวมทั้งได้รับรู้ถึงความสำเร็จของประเทศไทยในการควบคุมจำนวนผู้ติดเชื้อ

นอกจากนี้ เด็กหนุ่มสาวกลุ่มนี้ยังเติบโตมาในยุคที่สังคมเต็มไปด้วยวาทกรรมเกี่ยวกับภาวะโลกร้อน ผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางชีวภาพ การประหยัดพลังงาน รักษาสิ่งแวดล้อม ลดขยะ สิ้นค้ารีไซเคิล (recycle) ลดมลพิษ เศรษฐกิจอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรือกรีนอีโคโนมี (green economy) ทั้งข้อมูลด้านสุขภาวะและสิ่งแวดล้อมเหล่านี้หล่อหลอมลักษณะ และทัศนคติของคนรุ่นนี้ จนแทบจะเป็นเครื่องหมายของเจนเนอเรชัน (generational mark) จึงไม่น่าแปลกใจที่คนวัยทำงานและวัยสร้างครอบครัวในปี 2583 จะมีความระมัดระวังในด้านของสุขอนามัย และการสร้างที่อยู่อาศัยให้ปลอดภัยจากภัยพิบัติตามบริบทเชิงพื้นที่ ซึ่งจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมเชิงโครงสร้างและการตกแต่งภายใน ไม่ใช่แต่การกลับมายกพื้นสูงในบริเวณที่ลุ่มต่ำที่ประสบปัญหาน้ำท่วมบ่อยครั้ง แต่รวมถึงช่องประตูหน้าต่างที่สามารถกรองมลพิษจากท่อไอเสียในเมือง และควันจากการเผาป่าช่วงฤดูแล้ง PM2.5 ที่มักจะมาในช่วงปลายปี เครื่องกรองอากาศซึ่งกลายเป็นอีกหนึ่งเครื่องใช้ไฟฟ้าจำเป็นของสำนักงานและอาคารบ้านเรือนตั้งแต่ปี 2562 เป็นต้นมา จะมีการพัฒนาให้มีความซับซ้อนขึ้น

ไม่เพียงแต่เชื่อมต่อกับรายงานสภาพอากาศผ่านสมาร์ทโฟน (smart phone) และสมาร์ทวอตช์ (smart watch) เท่านั้น แต่เชื่อมกับข้อมูลด้าน

สุขภาพส่วนบุคคล และคลื่นสมองเพื่อการสั่งการที่ง่ายขึ้น ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นผู้ชีวิตต่างเพศ หรือเพศเดียวกัน และไม่ว่าจะมีลูกหรือไม่ จะให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม ให้การสนับสนุนผลิตภัณฑ์ที่ช่วยลดมลพิษ ใช้สินค้าที่สามารถนำกลับมาใช้ได้ซ้ำ รวมทั้งให้ความสำคัญต่อการรักษาสุขภาพ อนามัย ไม่ว่าจะเป็นการรักษาระยะห่าง การสวมอุปกรณ์ป้องกันทั้งในบริเวณบ้านและการออกไปสู่สังคมภายนอกไม่ว่าจะเป็นตลาดนัด ห้างสรรพสินค้า ร้านอาหาร โรงเรียน ฯลฯ

ชีวิตนอกบ้านที่ดูจะยุ่งยากมาตั้งแต่เหตุการณ์โควิด-19 พ.ศ.2563 ไม่ว่าจะเรื่องการสวมหน้ากากอนามัย การพกพาจานชามช้อนช้อมแก้วน้ำและอื่นๆ ส่วนตัว การล้างมือด้วยเจลแอลกอฮอล์บ่อยครั้ง และการกรอกข้อมูลก่อนเข้าพื้นที่สาธารณะแล้ว พื้นที่สาธารณะหลายแห่ง เช่น ห้างสรรพสินค้า ร้านสะดวกซื้อ สนามกีฬา สนามเด็กเล่น จะมีการจำกัดให้บริการเฉพาะสมาชิกที่ลงทะเบียนและกรอกประวัติส่วนตัว หรือแบ่งเป็นบริเวณ (zoning) สำหรับผู้ที่เป็สมาชิกและผู้ที่ไม่ได้เป็สมาชิก (walk-in) การพาสมาชิกครอบครัวออกไปยังพื้นที่สาธารณะเหล่านี้จะมีความยุ่งยากมากขึ้น โดยเฉพาะเด็กและผู้สูงอายุ ซึ่งถือว่าเป็นวัยเปราะบางต้องสวมชุดป้องกันเชื้อโรค แต่จะไม่ได้ดูเทอะทะ รุ่มร่ามเหมือนกับชุดป้องกันตนเอง (Personal Protective Equipment: PPE) แต่มีการดัดแปลงและออกแบบให้ดูสวยงาม ทันสมัย น่าสวมใส่ เป็นแนวแฟชั่นที่หลากหลายของชุด PPE และมีหลายแบรนด์ดังผลิตชุดเหล่านี้ ออกจำหน่ายด้วยราคาสูงลิ่ว และก็มีบางบริษัทที่จำหน่ายด้วยราคาไม่แพงนักในแนวเรียบง่าย (minimalist fashion) คนทั่วไปบนท้องถนนจะซวกไขว้ไปด้วยชุด PPE หลากสไตล์ สำหรับทุกเพศสภาพ ทุกช่วงวัย และทุกอาชีพ

การออกนอกบ้านด้วยความยุ่งยากเช่นนี้ ทำให้คนใช้เวลาอยู่ในบ้าน หรืออยู่ในชุมชนของตนเองมากขึ้น ถึงนอกร้านจะเสียบเทียบเหมือนกับตอนปิดเมืองช่วงโควิด-19 (lockdown) ก็ตาม ความบันเทิงในบ้าน (home entertainment) เดิบโตไม่ต่างไปจากช่วงโควิด-19 แต่ในปี 2583 แวนตามองภาพเสมือนจริง (Virtual Reality Glasses: VR Glasses) จะมีราคาโดยเฉลี่ยถูกลง และมีให้เลือกหลากหลายราคา แต่ละสมาชิกภายในบ้านจะมี VR Glass ของตัวเอง เพราะแต่ละคนมีความชอบในรายการบันเทิงที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจใช้ชมรายการเดียวกัน หรือคนละรายการก็ได้ ครอบครัวกั่มหน้าของศตวรรษที่ 21 ในช่วงต้นจะถูกแทนที่ด้วยครอบครัวแวนเสมือน ที่ต่างคนต่างสวมแว่นตาเสมือนเงยหน้าทำมือวุ่นวายไขว่คว้า หรือแสดงอากัปกิริยาตอบสนองไปกับภาพเสมือนจริงที่เห็นผ่านหน้ากาก ซึ่งคงจะดูแปลกกว่าการที่ต่างคนต่างกั่มหน้า หรือเดินใส่หูฟังลูทูธเดินพูดคนเดียว

แม้องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (United Nations Children's Fund: UNICEF) คาดการณ์ว่าใน พ.ศ.2573 โรคติดต่อไม่เรื้อรัง (Non-communicable disease: NCDs) จะเป็นสาเหตุของการเสียชีวิตร้อยละ 75 (UNICEF, 2018) โดยกลุ่มประเทศระดับรายได้ปานกลาง-สูง เป็นกลุ่ม

ที่มีความเสี่ยงสูง แต่จากการรณรงค์เรื่องการโภชนาการเพื่อลดความเสี่ยงต่อ NCDs ของภาคส่วนต่างๆ ในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นการลดอาหารแปรรูปพิเศษ (ultra-processed food) ซึ่งเป็นอาหารที่เสี่ยงต่อการทำให้เกิดภาวะอ้วน (obesity) โดยเฉพาะในเด็ก และมีสารก่อมะเร็ง (carcinogen) การลดอาหารหวานจัด เค็มจัด และกระแสรอกอกกำลังกาย ทำให้สถานการณ์ NCDs ในประเทศไทยบรรเทาลงไปอย่างมาก อาจมีเพียงผู้สูงอายุบางกลุ่มเท่านั้นที่ตกเป็นเหยื่ออาหารเสริมลวงโลก

การปรับเปลี่ยนเพื่อตอบรับกับการเปลี่ยนแปลงทางสุขภาพและสภาพแวดล้อมนี้มีความยุ่งยาก และแม้พัฒนาการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะสามารถเพิ่มทั้งมาตรฐานการดำรงชีวิต และต้นทุนการดำเนินชีวิตอย่างปฏิเสธไม่ได้ ประเทศไทยก็ยังไม่สามารถก้าวพ้นความเป็นประเทศที่ “ไม่จนไม่รวย” รัฐมีเงินไม่พอที่จะเอื้อสาธารณสุขภาคที่มีคุณภาพแก่คนทุกชั้น การกระจุกตัวของอำนาจตัดสินใจ และรายได้ ทำให้ความเหลื่อมล้ำยังคงเป็นปัญหาเรื้อรังของสังคม ภาพเหตุการณ์ที่ได้กล่าวมานี้ไม่ได้เป็นภาพที่เหมือนกันของคนทุกระดับรายได้ การเข้าถึงทั้งชุดป้องกันตนเอง หน้ากากมองภาพเสมือนจริง และรถยนต์ไร้คนขับ คงเป็นภาพที่เห็นได้มากในกรุงเทพฯ หรือตัวเมืองของจังหวัดใหญ่ในภูมิภาค รายได้ที่เป็นตัวแบ่งทางชนชั้นยังเป็นตัวแบ่งระดับเทคโนโลยีที่เข้าถึงอีกด้วย ทำให้เกิดชนชั้นหรือความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยี (technological divide) ซึ่งจะยิ่งทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำของโอกาส และสิ่งอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย

สภาพเหล่านี้แม้จะไม่ถึงกับแร้นแค้น แต่ทำให้คู่ชีวิตหลายคนไม่อยากที่จะมีลูก หรือให้ลูกเติบโตในโลกที่ดูจะไม่ปลอดภัย การมีอยู่ของระยะห่างทางกายภาพและทางสังคม ความไม่ไว้วางใจต่อสภาพแวดล้อม รวมถึงค่าใช้จ่ายครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้นจะยิ่งทำให้อัตราเจริญพันธุ์รวมของสังคมไทยลดต่ำลง โดยภายใน 20 ปี จะลดจาก 1.5 ในปี 2563 และเข้าใกล้ 0 ในปี 2583 โดยอัตราเจริญพันธุ์รวม

ในเขตเมืองจะลดลงมากกว่าในเขตชนบท อย่างไรก็ตาม คนรุ่นใหม่ที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทในอีก 20 ปีข้างหน้าก็ไม่ได้มีจำนวนมากเหมือนในอดีต ส่วนหนึ่งเป็นเด็กที่เกิดจากพ่อแม่อายุน้อยในเขตชนบทในขณะนี้ ในภาพรวมครอบครัวไทยที่มีลูกจะลดลงจากร้อยละ 53.6 เหลือร้อยละ 20.9 ซึ่งลดลงไปเกินกว่าครึ่ง โดยครอบครัวที่มีเฉพาะสามี-ภรรยา จะเพิ่มจากร้อยละ 4.5 เป็นร้อยละ 14.8 ส่วนครัวเรือนคนเดียวจะเพิ่มจากร้อยละ 1 เป็นร้อยละ 13.4 ฉะนั้นเสียงร้องเจ็วเจ็วและภาพวิ่งเล่นของเด็ก คงเป็นภาพที่หายากขึ้นในพื้นที่สาธารณะในเขตเมือง

ทุกครอบครัว ทำงานหนักขึ้น แต่ความผูกพัน ใกล้ชิดแตกต่างกัน

อุบัติเหตุการณ์โควิด-19 แม้จะไม่ใหญ่โตร้ายแรงเทียบเท่าไข้หวัดสเปนในสมัยรัชกาลที่ 6 ในแง่ของจำนวนผู้ติดเชื้อและผู้เสียชีวิต แต่สำหรับคนไทยที่เกิดมาและมีชีวิตอยู่ในปี 2563 นี้เป็นความวิบัติที่ร้ายแรงที่สุดในเท่าที่เคยพบเจอมา โดยเฉพาะในแง่ความชะงักงันทางเศรษฐกิจแบบเฉียบพลัน ท่ามกลางผลกระทบอันเลวร้ายทั้งหลายจากไวรัสสายพันธุ์ใหม่นี้ ได้เกิดโอกาสที่เป็นความหวังต่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก การสร้างผู้ประกอบการในชนบท (rural entrepreneur) และความสำเร็จในการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เพราะมีคนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ มีประสบการณ์การทำงานกับองค์กรสมัยใหม่ คู่แข่งกับเทคโนโลยีดิจิทัลและเทคโนโลยีอื่นๆ กลับสู่ภูมิลำเนา ทั้งเนื่องจากการประกาศปิดเมืองตั้งแต่วันที่ 2563 และการถูกลดเงินเดือนหรือเลิกจ้าง นับเป็นปรากฏการณ์สมองไหลกลับ (reverse brain drain) จากปัจจัยผลัก (Push factor) ที่เป็นระบบมากที่สุดครั้งหนึ่ง

คนหนุ่มสาววัยแรงงานเหล่านี้กลับสู่ภูมิลำเนาในต่างจังหวัดและพบว่าตนเอง ครอบครัว รวมถึงชุมชนของตนเองมีทุนที่ไม่ได้ถูกพัฒนาในเชิงอกเงยเท่าที่ควร โดยเฉพาะที่ทำกิน เพราะแต่ละคนในวัยเยาว์ต่างมุ่งหน้าสู่ตัวเมืองเพื่อเรียนหนังสือให้สูงขึ้น และไปหางานทำเป็นพนักงานของบริษัทต่างๆ ตามกระบวนการกลายเป็นกรรมาชีพ (proletarianization) ซึ่งจริงๆ แล้วตามแนวคิดของมาร์กซ์ (Marxism) เป็นกระบวนการเลื่อนลดทางสังคม (downward social mobility) เพราะเป็นการละทิ้งทุนหรือขายทุนที่ตนเองมีแล้วไปขายแรงงานกินเงินเดือน

ในการอพยพกลับบ้านเพื่อหนีภัยโควิด-19 นี้ หลายคนเริ่มศึกษาสู่ทางในการพัฒนาที่ทำกินของตนเอง โดยใช้ทุนทางสังคมมาพัฒนาตลาดชุมชนทั้งในพื้นที่จริง (offline) และพื้นที่ออนไลน์ (online) ผนวกกับความรู้ความสามารถและประสบการณ์ของตัวเองเพื่อพัฒนาธุรกิจย่อยๆ สามารถสร้างรายได้ให้กับตัวเองและครอบครัวได้โดยไม่ต้องพลัดพรากจากพ่อแม่ และรอคอยวันหยุดยาวที่จะได้กลับมาเยี่ยมพ่อแม่ไม่ก็หน

แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ต้นกล้าแห่งความหวังที่กำลังผุดขึ้นในพื้นที่ชนบทเหล่านี้ไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องและรวดเร็วจากภาครัฐ และการปกครองส่วนท้องถิ่นเท่าที่ควร แม้การพัฒนาผู้ประกอบการในชนบทและเศรษฐกิจฐานรากจะเป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการกระจายอำนาจสู่ชุมชน แต่ในเบื้องต้นต้องการกระจาย

อำนาจที่จะสามารถสร้างแรงเสริมที่เพียงพอแก่คนรุ่นใหม่เหล่านี้ เมื่อเหตุการณ์โควิด-19 คลี่คลาย หลายคนเริ่มลังเล และเหนื่อยกับอุปสรรคเชิงโครงสร้างและการบริหารต่างๆ จนตัดสินใจกลับเข้าสู่เมืองไปทำงานเป็นพนักงานหรือลูกจ้างเหมือนเดิม เหลือที่สามารถดำเนินการและเติบโตไม่กี่แห่ง ซึ่งไม่เพียงพอต่อการสร้างการเปลี่ยนแปลงในสังคม

การพลาดโอกาสในครั้งนั้นทำให้ภาพการร่ำลาพ่อแม่เข้าเมืองเพื่อเรียนหนังสือ และ “หางานดีๆ ทำในเมือง” ยังคงดำเนินต่อไป เพียงแต่เมืองในที่นี้อาจไม่ได้หมายถึง “กรุงเทพฯ” อย่างเมื่อ 20-30 ปีก่อน แต่อาจหมายถึงเมืองที่ใกล้กว่านั้น เช่น เมืองใหญ่ในภูมิภาค หรือเขตอำเภอเมืองของจังหวัด เพราะในอีก 20 ปีข้างหน้า พื้นที่เมืองจะขยายตัวออกไปอย่างต่อเนื่อง

เศรษฐกิจที่ยังถูกขับเคลื่อนด้วยบริษัทขนาดใหญ่จะได้รับแรงกระตุ้นเพื่อที่จะพยายามให้ประเทศไทยก้าวพ้นกับดักรายได้ปานกลาง แต่ก็ยังได้ผลไม่เพียงพอ เพราะขาดแรงช่วยจากเศรษฐกิจฐานราก ขณะที่ระดับของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศยังไม่สูงเท่าที่ควร ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอัจฉริยะทั้งหลายทำให้งานหลายอย่างที่เคยต้องใช้แรงงานคน หรืออัลกอริทึมมนุษย์ (human algorithm) ถูกแทนที่ด้วยเครื่องจักร สมรรถนะ และหุ่นยนต์

คนวัยทำงานที่มีฐานะปานกลาง-สูง และสูง สามารถที่เข้าถึงเทคโนโลยีและความรู้ต่างๆ ได้ดีกว่าจึงสามารถปรับตัวได้ทัน **คนกลุ่มนี้จะมีสิทธิ์ในการเลือกงานที่มีความเสี่ยงต่ำ** ทั้งจากภัยธรรมชาติและเชื้อโรค รวมทั้งยังสามารถเลือกงานที่สามารถทำงานผ่านระบบออนไลน์ และไม่ต้องเข้าออฟฟิศได้ (flexible workplace) มีเวลาว่างสำหรับการดูแลครอบครัว อยู่กับลูก รวมทั้งการมีอาชีพสำรองที่ 2 และ 3 แต่ก็ไม่สามารถอยู่ห่างจากเมืองได้ เพราะโรงเรียนที่ดียังคงอยู่แต่ในเขตเมือง หรือในเมืองใหญ่ๆ เท่านั้น แม้ว่าตอนนั้นสังคมไทยจะปรับตัวรับมือกับภัยพิบัติได้ดี แต่การเรียนออนไลน์ ก็ยังไม่ได้รับการยอมรับเท่าที่ควร

คนวัยทำงานระดับกลางและระดับล่าง ยังไม่อาจเลือกที่จะทำงานแบบออนไลน์ได้ ทำให้ต้องเดินทางไปทำงานที่บริษัท หรือที่หน่วยงานกำหนด เพื่อสะดวกต่อการควบคุมและการประสานงาน ตลอดจนลักษณะของงานเป็นงานที่ต้องอาศัยความใกล้ชิดทางกายภาพ (high physical proximity) และอาจเป็นงานที่ตนเองมีความรัก ทำให้ครอบครัวของคนกลุ่มนี้ยังอยู่ในสภาพที่ได้พบปะกันน้อย ลูกไม่ได้ใกล้ชิดกับพ่อแม่ ขาดความอบอุ่น และความผูกพันต่อกันในระยะยาว รวมทั้งเสี่ยงต่ออาชญากรรมและมิชฌาชีพ

ครอบครัวทั้งสองกลุ่มนี้ต่างมีภาระที่ต้องทำงานหนัก เพื่อให้ตนเองมีรายได้เพียงพอในการรักษาสุขภาพทางเศรษฐกิจในสภาพที่สังคมมีความเหลื่อมล้ำสูง ซึ่งกลุ่มที่มีรายได้ต่ำกว่าจะต้องออกแรง และพยายามมากกว่า แต่กลับมีโอกาสเลื่อนชนชั้นทางสังคมได้ยากกว่า **และแม้ทุกกลุ่มจะต้องทำงานหนักเหมือนกัน แต่คนที่มีฐานะดีกว่ามีโอกาสที่จะได้อยู่ใกล้ชิดกับคนในครอบครัวมากกว่า**

สูงวัย ไล่เมส ไปทำงาน (working grannies)

รวมทั้งครอบครัวมีโอกาสที่ดีกว่าที่จะสร้างความผูกพันและสนับสนุนซึ่งกันและกันภายในครอบครัว สภาพการชีวิตการทำงานในปี 2583 มีหลายอาชีพที่หายไปเพราะชีวิตวิถีใหม่ (COVID-19) มีการเข้ามาแทนที่ของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ลดการพึ่งพาแรงงานและสติปัญญาของคน และเกิดอาชีพใหม่ๆ ที่ขึ้นจากการดำเนินชีวิต และกระแสนิยมที่เปลี่ยนแปลงไป

ผู้สูงอายุในปี 2583 เป็นประชากรเจนเนอเรชันเอ็กซ์ (generation X) และเจนเนอเรชันวาย (generation Y) ช่วงต้นๆ เมื่อปี 2563 คนที่เป็นชนชั้นกลางขึ้นไปได้รู้เห็นและสัมผัสกับสังคมที่มีความทันสมัย ได้เห็นกระแสการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ที่แตกต่างไปจากเมื่อครั้งตนเองอยู่ในวัยเยาว์ พ่อแม่ของคนรุ่นนี้ให้ความสำคัญกับการเรียนจบปริญญาตรี มุ่งงานทำที่มั่นคง ซึ่งหมายถึงการทำงานเป็นข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้างขององค์กรขนาดใหญ่ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ในช่วงวัยกลางคนโลกของคนเหล่านี้เข้าสู่ยุคดิจิทัลซึ่งตอนนั้นยังพอมีกาลังวังชา เรียวแรง และความฉับไวในการเปิดรับเทคโนโลยี อย่างน้อยก็สามารถใช้คอมพิวเตอร์ทำงาน รับ-ส่งอีเมล ค้นเคยกับวัฒนธรรมร้านกาแฟ แต่สำหรับชีวิตในโลกดิจิทัลถือว่าคนรุ่นนี้มีความคุ้นเคยพอๆ กันไม่ว่าจะเป็นคนกลุ่มไหน ใช้โทรศัพท์มือถือติดต่อกับผู้คนผ่านแอปพลิเคชันไลน์ (Line) รับรู้ความเคลื่อนไหวของเพื่อนๆ ผ่านเฟสบุ๊ก (Facebook) แต่เข้าถึงทวิตเตอร์ (Twitter) อินสตาแกรม (Instagram) หรือติ๊กต็อก (Tiktok) ทำให้เฟสบุ๊กและไลน์อาจเป็นเส้นขอบเขตโลกโซเชียลของผู้สูงอายุนั้น นอกจากนี้ยังคุ้นเคยกับวัฒนธรรมค้าปลีกสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นห้างสรรพสินค้า (department store) ไฮเปอร์มาร์เก็ต (hypermarket) ซูเปอร์มาร์เก็ต (supermarket) และร้านสะดวกซื้อ (convenient store) เมื่ออายุเข้าวัย 60 ปี ในปี 2583 ผู้สูงอายุนั้นจะดูไม่แก่ หรือมุ่งงามจนเกินไป ยังมีกำลังจากการใส่ใจออกกำลังกาย ดูแลสุขภาพ และจากการใช้เครื่องสำอางค์ดูแลผิวพรรณมาโดยตลอด

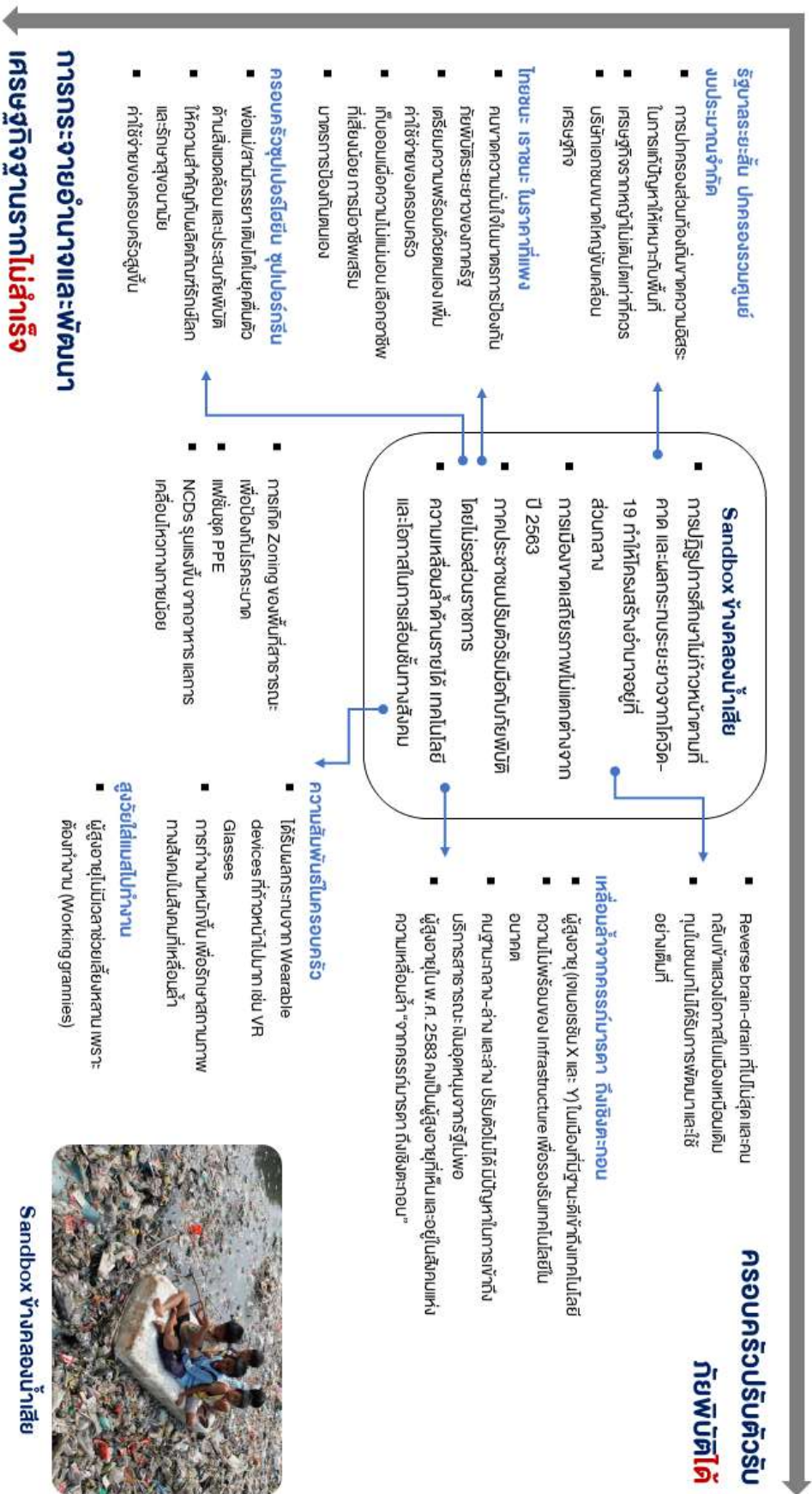
แต่ผู้สูงอายุนั้นเป็นรุ่นที่เริ่มแต่งงานช้า มีลูกน้อย และอยู่เป็นโสดมากขึ้น มาตรฐานการดำรงชีวิตสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงที่เป็นหนุ่มสาว ซึ่งหมายถึงค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตที่แพงขึ้นไปด้วย ที่อยู่อาศัยมีราคาแพง โดยเฉพาะตั้งแต่ยุครุ่งเรืองของอสังหาริมทรัพย์นับตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นมา ที่ทำให้เกิดโครงการบ้านจัดสรร ทาวน์เฮ้าส์ (townhouse) และคอนโดมิเนียม (condominium) ในปี 2583 ผู้สูงอายุนั้นมีเงินเก็บน้อยลง และมีจำนวนไม่น้อยที่มีเงินออมไม่พอสำหรับการใช้ชีวิตหลังอายุ 60 ปี ถึงแม้ว่าจะมีเพียงพอ แต่ก็ยังรู้สึกอยากทำงานเพื่อให้ยังมีรายได้เข้ามาเรื่อยๆ หรือเพื่อให้ชีวิตมีความหมาย การเกษียณอายุที่ 60 ปี อาจเป็นคำแสลงแห่งใจของผู้สูงอายุนั้นหลายคน

คติ “แก่แล้วอยู่บ้านเลี้ยงหลาน” คงไม่ใช่แนวทางของผู้สูงอายุนั้น โดยเฉพาะกลุ่มที่เป็นคนชั้นกลางขึ้นไป ที่มีการศึกษา และเคยมีงานประจำ และอยู่ในเมือง เพราะตัวเองก็ยังคงต้องทำงาน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้จะยิ่งทำให้

คนรุ่นใหม่ซึ่งเป็นรุ่นลูกของผู้สูงอายุเหล่านี้มีลูกน้อยลง เนื่องจากขาดคนสำคัญในการช่วยเลี้ยง และดูแลลูก อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้ที่มีรายได้น้อย และไม่ได้เคยทำงานประจำ หรือเป็นแรงงานในระบบ ยังคงเป็นกำลังสำคัญในการช่วยเลี้ยงและดูแลหลาน โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยในเขตชานเมืองหรือชนบท ซึ่งจะยังคงเป็นสถานเลี้ยงดูเด็กเล็กของพ่อแม่รายได้น้อยที่ไปแสวงหาโอกาสในเมืองแล้วฝากลูกไว้กับปู่ย่าตายาย เพื่อให้คนหนุ่มสาวสามารถทำมาหากินได้อย่างคล่องตัว

ด้วยเหตุนี้ จำนวนครอบครัวข้ามรุ่นยังมีการขยายตัวอยู่ จากสัดส่วนร้อยละ 1 ในปี 2563 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 7 ในปี 2583 ส่วนใหญ่อยู่ในต่างจังหวัดและเขตชานเมือง ซึ่งแม้จะมีการศึกษาหลายชั้นชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่น่าเป็นห่วงของครอบครัวลักษณะเช่นนี้ ไม่ว่าจะต่อตัวผู้สูงอายุในแง่ของความเครียด ความไม่พร้อมทางด้านสุขภาพ หรือตัวเด็กเองในแง่ของความล่าช้าของพัฒนาการตามวัย แต่การที่หลานอยู่กับปู่ย่าตายายในแบบครอบครัวข้ามรุ่นนี้เป็นการสานความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกครอบครัวรุ่นปู่ย่าตายาย และรุ่นพ่อแม่ รวมทั้งการเกื้อหนุนกันภายในครอบครัวทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านจิตใจ และหน้าที่ทางสังคม (ศุทธิดา ชนวนัน และคณะ, 2563) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อเทคโนโลยีการสื่อสารดีขึ้น ก็จะทำให้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวข้ามรุ่นในอนาคตดีขึ้นเช่นเดียวกัน หรืออาจดีกว่าครอบครัวที่ลูกแยกจากไปในตอนโต และกลับมาเยี่ยมพ่อแม่เมื่อมีวันหยุดยาว หรือเทศกาลสำคัญ

**ภาพที่คาดว่าจะได้เห็น
(Plausible scenario)
และอยากให้เป็น
(Preferable scenario)**

จากภาพบรรยายสิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละฉากทัศน์ แนนอนว่า**ภาพอุดมคติ**ที่คนในสังคมไทยอยากให้เกิดที่สุด (preferable scenario) คือ ฉากทัศน์ Deep Learning, Deep Caring ซึ่งเป็นภาพที่ภาครัฐของไทยสามารถกระจายอำนาจการบริหารไปสู่ส่วนภูมิภาคได้สำเร็จและเป็นรูปธรรม ทำให้ทุนทางสังคมในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศได้รับการขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม กลไกการปกครองในท้องถิ่นได้รับการเสริมแรง (reinforcement) และเสริมอำนาจ (empowerment) ความเจริญต่างๆ ไม่ได้กระจุกตัวอยู่เฉพาะในเมืองหลวงหรือหัวเมืองใหญ่อีกต่อไป ผู้ประกอบการรุ่นใหม่ในชุมชนสามารถใช้เทคโนโลยีการสื่อสารที่วางรากฐานได้เป็นอย่างดีแล้ว ซึ่งเป็นฐานในการทำธุรกิจที่เกิดจากการพลิกฟื้นทุนเดิมของครอบครัว และเครือข่ายสังคมของตนเองในท้องถิ่น

เศรษฐกิจฐานรากของประเทศเติบโตเป็นวงกว้าง และมีความหลากหลาย ทั้งในแง่สินค้าและบริการที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของท้องถิ่น เป็นกลไกอันทรงพลังในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ และลดความเหลื่อมล้ำของคนในมิติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นฐานะความเป็นอยู่ โอกาสในการเรียนรู้ เทคโนโลยี ชาติพันธุ์ ทำให้คนในสังคมมีศักดิ์ศรี ลดการเบียดเบียนกัน และมีเวลาพอที่จะทำงานเพื่อส่วนรวม ในขณะที่เดียวกันสมาชิกของครอบครัวไทยก็สามารถจัดการกับความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัวให้ตื่นตัวและเตรียมพร้อมในการรับมือกับภัยพิบัติอันหลากหลายที่ผลัดเวียนกันเข้ามากระทบกับสังคมไทยและสังคมโลก ไม่ว่าจะเป็นภัยธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศที่กระทบต่อการทำมาหากิน รวมทั้งโรคภัยชนิดใหม่ๆ

อย่างไรก็ตาม จากสภาพการณ์ที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะโครงสร้างการบริหารงานของภาครัฐที่กลับมาแข่งตัวและขยายตัวด้วยอัตรากำลังของข้าราชการฝ่ายพลเรือนจำนวน 395,900 คน ในปี 2562 ส่วนราชการยังคงเป็นนายจ้างที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศ และ 1 ใน 3 ของอัตรากำลังทั้งหมดปฏิบัติงานอยู่ที่ส่วนกลาง (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2563) ข้อจำกัดของการใช้งบประมาณของกลไกในท้องถิ่น ลักษณะของการปฏิวัติรัฐประหารที่สำเร็จได้จากการยึดพื้นที่การบริหารส่วนกลาง แม้ระบอบประชาธิปไตยของไทยจะผ่านประสบการณ์มาแล้วเกือบ 90 ปี ล้วนสะท้อนให้เห็นว่าโครงสร้างการบริหารของประเทศยังคงเป็นแบบรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลางอย่างแข็งแรง แม้จะมีความพยายามเพื่อการกระจายอำนาจแต่ก็เป็นไปอย่างเชื่องช้าที่ไม่น่าจะเห็นการพัฒนาที่ก้าวกระโดดได้ในระยะเวลา 20 ปี

อำนาจและเงินตรายังคงกระจุกอยู่ที่เมืองหลวงและเมืองใหญ่ไม่มีที่เมือง เศรษฐกิจยังอยู่ในกำมือของบริษัทขนาดใหญ่ สตาร์ทอัพ (start-up) รุ่นใหม่เป็นเป้าหมายที่เอื้อมได้ของคนเพียงหยิบมือ เพราะสุดท้ายก็สูญขนาดใหญ่ที่กินรวบอยู่ในทุกอุตสาหกรรมไม่ได้ นอกจากนี้เหตุสะอูดจากวิกฤตการณ์โควิด-19 ในปี 2563 ซึ่งต่อเนื่องมาจนถึงปี 2564 ทำให้ประเทศไทยที่มีการพึ่งพารายได้จากการท่องเที่ยวสูงถึงร้อยละ 13 รวมทั้งการบริโภคภายในประเทศที่หดตัวอย่างรุนแรง ทำให้ความฝันของประเทศไทยที่จะก้าวพ้นกับดักรายได้

ปานกลางในปี 2583 ค่อนข้างเลือนราง ในข้อจำกัดเชิงโครงสร้างเหล่านี้ ครอบคลุมไทยพัฒนาตัวเองแบบตาม ธรรมชาติ ซึ่งหมายถึงตามกำลังฐานะอันแตกต่างของแต่ละคนแต่ละครอบครัว การที่ต้องสาละวนกับการทำมาหากินที่ถูกรบกวนจากค่าครองชีพที่พุ่งสูงขึ้นรวดเร็วกว่าการเติบโตของรายได้ ทำให้การระมัดระวังเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติเป็นเรื่องรอง

ด้วยเหตุนี้ ฉากทัศน์ที่มีโอกาสเกิดขึ้น (plausible scenario) มากที่สุดจึงน่าจะเป็น algorithm เชิงปรนัย ที่ทั้งการกระจายอำนาจและการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากก็ไม่สำเร็จ ประเทศไทยก้าวไม่พ้นกับดักรายได้ปานกลาง และครอบคลุมไทยก็ไม่สามารถปรับตัวรับมือกับภัยพิบัติได้

อย่างไรก็ตาม การแก้ปัญหาด้วยการวางแผนกระจายอำนาจให้กับท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งจะต้องดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่องไปพร้อมๆ กับการเสริมแรงและเสริมอำนาจให้กับผู้ประกอบการในระดับฐานรากเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ ยกระดับศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ สร้างความเสมอภาคในการเรียนรู้และการเลื่อนชั้นทางสังคม แม้อาจจะไม่สามารถทำให้ประเทศไทยเข้าสู่ฉากทัศน์ Deep Learning, Deep Caring ได้อย่างเต็มที่ในอีก 20 ปีข้างหน้า แต่อย่างน้อยก็จะเป็นการสร้างฐานที่แข็งแกร่งที่จะทำให้สังคมพร้อมที่จะพัฒนาเข้าสู่ฉากทัศน์ดังกล่าวได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะ จากจากทัศน

เป้าหมายของการสร้างฉกทัศนเพื่อการทำนายอนาคต ไม่ใช่เพื่อทดสอบความแม่นยำของเครื่องมือ หรือฝีมือการทำนายของนักมองอนาคต แต่เป็นไปเพื่อการเตรียมตัวรับมือกับสถานการณ์ที่เราคาดว่าจะกำลังจะมาถึง ด้วยการเสนอแนะนโยบาย หรือแนวทางต่างๆ เพื่อป้องกันไม่ให้อฉกร้ายๆ เกิดขึ้น หรืออย่างน้อยไม่ร้ายจนเกินไป และเพื่อให้ฉกที่ดังมาเป็นจริง ซึ่งการสร้างฉกทัศนครอบครัวไทยในอีก 20 ปีข้างหน้า (พ.ศ.2583) มีดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีผลต่อคำนิยาม “ครอบครัว” ที่ไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ครอบครัวในปัจจุบัน ดังนั้นการนิยามให้ครอบครัวคลุมจะเป็นประโยชน์ที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงครอบครัวด้วยข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับฐานข้อมูล ความเป็นอยู่ การสร้างครอบครัว ความเปราะบาง และความหลากหลายทางเพศที่ไม่ถูกบันทึกในฐานข้อมูล รวมถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยหน่วยงานรับผิดชอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานสถิติแห่งชาติ และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว)

2. การส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างโอกาสให้แก่ประชาชนที่กลับภูมิลำเนาในช่วงโควิด-19 สามารถสร้างวิสาหกิจชุมชน ให้คนในชุมชนมีงานทำและทำให้สมาชิกครอบครัวอยู่ด้วยกัน และลดการย้ายถิ่นตามฤดูกาล และการย้ายถิ่นฐานออกจากภูมิลำเนา รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการย้ายกลับสู่ภูมิลำเนาของคนรุ่นใหม่ (reverse brain drain) เพื่อพลิกฟื้นทุนในท้องถิ่น ด้วยการเสริมแรงทั้งด้านโครงสร้าง และเงินทุนอย่างเหมาะสม โดยหน่วยงานรับผิดชอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และแหล่งเงินทุนในพื้นที่

3. นโยบายต่างๆ หนุนเบื้องครอบครัวเรือนผู้สูงอายุพร้อม โดยไม่ได้พิจารณาความเปราะบางที่อาจเกิดจากรูปแบบการอยู่อาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ด้วยกันตามลำพังและอาศัยอยู่คนเดียว ทั้งในเขตเมืองและชนบท ซึ่งเป็นกลุ่มที่ต้องเฝ้าระวังเพราะขาดคนดูแล จึงควรมีนโยบายสำหรับการดูแลผู้สูงอายุดังกล่าวเป็นพิเศษ เพื่อลดโอกาสในการเกิดอุบัติเหตุและการให้ความช่วยเหลือในชีวิตประจำวัน โดยหน่วยงานรับผิดชอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ร่วมกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.)

4. ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวมีความสำคัญอย่างยิ่ง ผู้ปกครองจำเป็นต้องปรับกระบวนการทางความคิด (mindset) สำหรับรูปแบบการศึกษาทางเลือกที่ผู้เรียนสามารถเรียนอยู่ที่บ้านได้ (homeschool) และการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้ปกครองในการเรียนของบุตร ซึ่งไม่ใช่แค่เรื่องพัฒนาการของบุตร แต่เป็นความผูกพันภายในครอบครัวเพื่อการดูแลกันในอนาคต โดยหน่วยงานรับผิดชอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และเครือข่ายองค์กรที่ไม่ใช่องค์กรของรัฐ (NGO) ที่ทำงานด้านเด็ก และครอบครัว กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

5. จัดตั้งกองทุนเทคโนโลยีเพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุ และส่งเสริมความ
สัมพันธภาพในครอบครัวโดยใช้สื่อสมัยใหม่ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถอยู่คนเดียว
 ได้โดยไม่พึ่งพาใคร (independent living) ให้ได้ยาวนานมากที่สุด รวมถึง
 ส่งเสริมการสร้างชุมชนอัจฉริยะ (smart community) ทั้งในเขตเมืองและเขต
 ชนบท ที่เหมาะสมต่อบริบทของแต่ละแห่ง ที่จะสามารถอำนวยความสะดวก
 แก่ประชาชนโดยหน่วยงานรับผิดชอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงดิจิทัลเพื่อ
 เศรษฐกิจและสังคม ร่วมกับ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงการพัฒนาลุ่ม
 และความมั่นคงของมนุษย์

6. เน้นการสร้างพื้นที่สาธารณะในชุมชนที่ปลอดภัยแก่คนทุกเพศ
ทุกวัย อย่างเพียงพอและเข้าถึงได้ เพื่อลดช่องว่างระหว่างรุ่น เกิดปฏิสัมพันธ์
 ระหว่างคนในชุมชน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และสร้างความสัมพันธ์ครอบครัวในเมือง
 ต่างคนต่างอยู่และครัวเรือนอยู่คนเดียวมากขึ้น ซึ่งเป็นการเสริมความสัมพันธ์ที่
 เปราะบางในพื้นที่เขตเมือง รวมถึงลดความเป็นปัจเจก โดยหน่วยงานรับผิดชอบ
 ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ชุมชนในเขตเมืองและชนบท และกระทรวงมหาดไทย

7. นโยบายเพื่อช่วยเหลืออุทกชนและลดค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงสัตว์
 เนื่องจากสัตว์เลี้ยงมีความสำคัญทางสภาพจิตใจกับผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียว
 หรือครอบครัวผู้สูงอายุที่อยู่ห่างไกลจากลูกหลาน และในครอบครัวที่มีลูก โดย
 เฉพาะเด็กเล็ก การเลี้ยงสัตว์มีความสำคัญต่อการเสริมสร้างพัฒนาการทางสังคม
 อารมณ์ และการรู้คิดของเด็กที่จะมีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ท่ามกลางการพัฒนา
 ของสภาพแวดล้อมสังคมเสมือนจริงและเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ โดยหน่วยงาน
 รับผิดชอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมกิจการผู้สูงอายุ (ผส.) กรมกิจการสตรีและสถาบัน
 ครอบครัว กระทรวงการพัฒนาลุ่มและความมั่นคงของมนุษย์

เพื่อให้ประชาชนตื่นตัวเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับ
 ภัยพิบัติทางธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม และโรคระบาดใหม่ๆ
 โดยหน่วยงานรับผิดชอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวง
 ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ร่วม
 กันทำงานเพื่อให้ประชาชนเตรียมพร้อมในการรับมือกับภัยพิบัติได้อย่างทันท่วงที

บรรณานุกรม ภาษาไทย

- กนกวรรณ พวงประยงค์ และ สานิตย์ หนูนิล. (2561). สังคมชนบทไทยสมัยใหม่กับ ปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 44(2), 34-64.
- กมลณัฐร์ น้อยไกรไพโร. (2011). สภาพบุคคลตามกฎหมายกับการทำแท้งตามคำ สอนของศาสนาคริสต์. AU Law Journal, 2(1).
- กรมกิจการสตรีและครอบครัว. (2562). นิยามและประเภทครอบครัว. กรุงเทพฯ: กระทรวงพัฒนา
- กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. (2562ก). รายงานสถานการณ์มลพิษ อากาศและผลกระทบต่อสุขภาพจากฝุ่นละอองขนาดเล็ก. สืบค้นจาก <https://ddc.moph.go.th/uploads/publish/940820191121040835.pdf>
- กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. (2562ข). รายชื่อโรค. สืบค้นจาก [https:// ddc.moph.go.th/disease.php](https://ddc.moph.go.th/disease.php)
- กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. (2563ก). ผู้โควิด 19 ไปด้วยกัน คู่มือดูแล ตนเองสำหรับประชาชน. สืบค้นจาก [https://ddc.moph.go.th/ viralpneumonia/img/infographic/info_m_280463.pdf](https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/img/infographic/info_m_280463.pdf)
- กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. (2564). รายงานสถานการณ์ โควิด-19. สืบค้นจาก <https://covid19.ddc.moph.go.th/th>
- กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (2563ก). กรมสุขภาพจิตเผยแพร่ผลสำรวจ ความสุขครอบครัวไทย พบส่วนใหญ่ยังรู้สึกเป็นสุข มีความหวัง พร้อม เปิดตัว 'บ้าน-พลัง-ใจ' ช่วยครอบครัวไทยสู้ภัยโควิด. สืบค้นจาก [https:// dmh.go.th/covid19/news2/view.asp?id=12](https://dmh.go.th/covid19/news2/view.asp?id=12)
- กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (2563ข). เลี้ยงลูกหลาน"ดีต่อสุขภาพ"สาว. สืบค้นจาก <https://dmh.go.th/news-dmh/view.asp?id=30172>
- กรมอุตุนิยมวิทยา. (ม.ป.ป.). ภัยธรรมชาติในประเทศไทย. สืบค้นจาก [https:// www.tmd.go.th/info/risk.pdf](https://www.tmd.go.th/info/risk.pdf)
- กรรณิกา ภูธรเลิศ และ พัชราภรณ์ เจนใจวิทย์. (2562). ความอยู่ดีมีสุขของ ครอบครัวข้ามรุ่น ณ ตำบลหุบเขา อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร. วารสารพยาบาลแพทยศาสตร์และสุขภาพ, 42 (2), 74-86.
- กรุงเทพธุรกิจ. (9 มกราคม 2564). ส่งมูลค่าตลาดซีรีส์วาย เรื่องรัก ชายชาย ที่ได้ใจคนดูทุกเพศ. สืบค้นจาก [https://www.bangkokbiznews.com/ news/detail/884794](https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/884794) .
- กลุ่มเฝ้าระวังฝุ่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2562). เรียนรู้ อยู่กับฝุ่น PM2.5 . สืบค้นจาก [https://www.chula.ac.th/wp-content/up loads/2019/10/Chula-PM25.pdf](https://www.chula.ac.th/wp-content/uploads/2019/10/Chula-PM25.pdf)

บรรณานุกรม ภาษาไทย

- กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย. (2558). รายงานสถานการณ์ประชากรไทย พ.ศ. 2558 โฉมหน้าครอบครัวไทย ยุคเกิดน้อย อายุยืน. กรุงเทพฯ: The United Nations Population Fund Thailand and the Office of the National Economic and Social Development Board.
- กองทุนศาสตร์และแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2562). สถิติสาธารณสุข พ.ศ. 2562. นนทบุรี: กระทรวงสาธารณสุข.
- การบริหารจัดการแรงงานต่างชาติในสิงคโปร์. (21 กุมภาพันธ์ 2556). กรุงเทพฯ: ธุรกิจ. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/491343>
- กึ่งกาญจน์ จงสุขไกล, สุมิตร สุวรรณ, พรชัย สิทธิศรีณย์กุล, และ วิทยา กุลสมบูรณ์. (2561). ผลกระทบของภัยพิบัติน้ำท่วมต่อการย้ายถิ่น. วารสารเกษมบัณฑิต, 19(1), 1-9.
- กุลทิพย์ ศาสตร์ระจิว, และ ภูเบศร์ สมุทรจักร. (2563). สื่อสังคมกับครอบครัวไทย. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษเชียงราย: นโยบายเพื่อฟื้นหรือศักยภาพที่ยังไม่ถูกค้นพบ. (2562). สำนักงานเศรษฐกิจชายแดนและโลจิสติกส์. <http://rs.mfu.ac.th/obels/?p=1844>
- คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล. (4 มกราคม 2564). ศิริราช 130 ปี - โครงการทดสอบระบบ SITEL - Siriraj Center of Telemedicine. [Video file]. สืบค้นจาก <https://www.si.mahidol.ac.th/th/siriraj130years/project.php?id=35>
- คลังข้อมูลน้ำแห่งชาติ. (2563). บันทึกเหตุการณ์น้ำท่วมภาคใต้จากอิทธิพลของมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและหย่อมความกดอากาศต่ำ ช่วงเดือนธันวาคม 2563. สืบค้นจาก <http://www.thaiwater.net/report/flood/view?url=http://www.thaiwater.net/uploads/contents/current/2020/floodSouthDec2020/summary.html>
- คลังความรู้สุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข. (2563). โรคจุกอกอักเสบภูมิแพ้ในสถานการณ์โควิด-19. สืบค้นจาก http://healthydee.moph.go.th/view_article.php?id=833
- จงจิตต์ ฤทธิรงค์, สุภรต์ จรัสสิทธิ์, และ พิมลพรรณ นิตยน์รา. (2563). เปิดบ้านเด็กซี-แอลฟา การอบรมเลี้ยงดู พัฒนาการ พฤติกรรม บรรยากาศในครอบครัว. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จงจิตต์ ฤทธิรงค์. (2564). ทำไมโอปาและนูนาจึงไม่แต่งงาน. The prachakorn. สืบค้นจาก <http://www.theprachakorn.com/newsDetail.php?id=346>

บรรณานุกรม ภาษาไทย

- จิราภรณ์ แผลงประพันธ์ และ สมชัย จิตสุชน. (2563). ผลกระทบของโควิด-19 ต่อครัวเรือนที่มีเด็กเล็ก. TDRI. สืบค้นจาก <https://tdri.or.th/2020/08/covid19-impact-early-child/>
- จิราภรณ์ อรุณากูร. (21 กุมภาพันธ์ 2563). นาทิทอง 0-6 ปี พัฒนาสมองเด็ก พ่อแม่ยุคใหม่ “เลี้ยงลูกเชิงบวก”. กรุงเทพธุรกิจ. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/867205>
- จูลณี เทียนไทย ภัทรพรรณ ทำดี ภาสนันท์ อัศวรักษ์ ปุณณทรีย์ เจียวิริยบุญญา และฐิตินันท์ ฝวนิล (2563). อัตลักษณ์ วิถีคิด และชีวิต 4.0 ของชาวดิจิทัลไทย: การสังเคราะห์ผลการวิจัยสู่การใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย. แผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมาย (Spearhead) ด้านสังคม คนไทย 4.0 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. นนทบุรี: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.
- เฉลิมพล แจ่มจันทร์ และ กัญญา อภิพรชัยสกุล. (2562). เด็กข้ามชาติ เกิด อยู่ โต อย่างไร. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). กรุงเทพฯ.
- นาถ นิตตะโย, โสภณ ัญญาเวชกิจ, บวรวิชญ์ จินดารักษ์, และ นันทนิตย์ ทองศรี. (17 มิถุนายน 2563). เปิดข้อเท็จจริงแรงงานต่างด้าวในไทย: ตอนที่ 1 แรงงานทักษะต่ำ. aBRIDGEd Marketing Research Accessible. สืบค้นจาก <https://www.pier.or.th/?abridged=เปิดข้อเท็จจริงแรงงานด>
- ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, ชัยณรงค์ เครือนวน, จิตรา สมบัติรัตนานันท์, และ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2561). การสำรวจเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ชาย โพธิสิตา. (2552). เกิดอะไรขึ้นกับครอบครัว?. ใน ชาย โพธิสิตา สุชาดา ทวีสิทธิ์ (บรรณาธิการ), ประชากรและสังคม 2552 ครอบครัวในสถานการณ์เปลี่ยนผ่านทางสังคมและประชากร. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชุติมา ชื่นเจริญ. (16 มีนาคม 2561). ควันร้าย...ความตายในฤดูร้อน. กรุงเทพธุรกิจ. สืบค้นจาก <https://www.dmh.go.th/news-dmh/view.asp?id=27697>
- ฐานเศรษฐกิจ. (8 กรกฎาคม 2563). ครม.เคาะ “ร่าง พ.ร.บ. คู่ชีวิต” เพศเดียวกันสามารถจดทะเบียนได้. สืบค้นจาก <https://www.thansettakij.com/content/politics/441201.1>
- ณัฐพงษ์ พัฒนพงษ์, อมรรัตน์ ลีอนาม, และ พิชญ์ จงวัฒนากุล. (2563). การวิเคราะห์ความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยโดยใช้ข้อมูลดาวเทียมและภูมิสารสนเทศ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

บรรณานุกรม ภาษาไทย

- ดอน นาคกรทรรพ. (2563). วิกฤตโควิด: ศึกรันยังอีกยาวไกล. ธนาคารแห่งประเทศไทย. สืบค้นจาก https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_29Dec2020.aspx ดำเนินชีวิต. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 44 (2), 34-64.
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์, สุวิมล เสงพัฒนา, และ พุดตาน พันธุ์เนตร. (2555). การลงทุนในเด็กของครัวเรือนไทย. วารสารเศรษฐศาสตร์และนโยบายสาธารณะ, 3(5), 1-26.
- ทัศนีย์ หนูนารถ, เบญจวรรณ ละหุการ, และ วิชชุดา มัคสิงห์. (2563). การสื่อสารในครอบครัวกับการแก้ปัญหาทางเพศวัยรุ่นมุสลิม. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 7(8), 1-14.
- ทิพวรรณ ศิริสัมพันธ์, สิทธิรัฐ หนูสี, และ ณัฐชนัน วิดีพันธ์รังสฤต. (2562). การครองโสดของผู้หญิงในยุคโลกาภิวัตน์กับเศรษฐกิจในเมืองไทย. วารสารธรรมศาสตร์, 38(3), 27-44.
- โทโมโอะ โอคุโบ. (15 ตุลาคม 2563). ครอบครัว 'เปราะบาง' ผลพวงของโรคโควิด-19. กรุงเทพธุรกิจ. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/902568>
- ไทยพับลิก้า. (18 มิถุนายน 2563). กระทรวงการอุดมศึกษา เปิดตัวแพลตฟอร์มออนไลน์ "Future Skill x New Career Thailand". ไทยพับลิก้า. สืบค้นจาก <https://thaipublica.org/2020/06/mhesi-future-skill-x-new-career-thailand/>
- ไทยรัฐออนไลน์. (1 ธันวาคม 2563). สถานฝันคนไทยผลิตวัคซีนโควิด-19 ใช้อเองสำเร็จ โดสละ 500 บาท ปลายปีหน้าได้ใช้ "วัคซีนเพื่อคนไทย". สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/lifestyle/life/1993605>.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2 กุมภาพันธ์ 2563). เปิดเบื้องหลังเทคโนโลยี "เงินว่องไว" สร้างโรงพยาบาล 1,000 เตียงใน 7 วัน. สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/news/tech/technology/1761611>.
- ธนาคารกสิกรไทย. (2562). โลกไฟสโตร์คนยุคใหม่ ดันตลาดสัตว์เลี้ยงโต. สืบค้นจาก https://kasikornbank.com/th/business/sme/KSMEKnowledge/article/SMETips/Pages/Pets_Business.aspx
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2558). Bankers' Talk: Household Debt. ปีที่ 3, ฉบับที่ 1
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2563). เศรษฐกิจโลก เศรษฐกิจไทยหลังโควิด 19 : โรคปฏิวัติโลก ยกเครื่องสู่อนาคตวิถีชีวิตใหม่. สืบค้นจาก https://www.bot.or.th/Thai/BOTMagazine/Pages/256303_CoverStory.aspx
- ธีรนนท์ วรณศิริ และ สมบัติ ประทักษ์กุลวงศา. (2559). การพัฒนาสัมพันธภาพวัยรุ่นและผู้สูงอายุในครอบครัวของชุมชนโพรงมะเดื่อ. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, 8(1), 100-115.

บรรณานุกรม ภาษาไทย

- นันทชา สวงนกุลชัย และ จินตนา ยูนิพันธุ์. (2559). ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมในครอบครัวด้านสัมพันธภาพ พฤติกรรมการเป็นพ่อแม่ ภาวะซึมเศร้าของแม่และภาวะวิตกกังวลของพ่อ กับปัญหาพฤติกรรมในเด็กสมาธิสั้นภาคกลางตอนบน. วารสารการพยาบาลจิตเวชและสุขภาพจิต, 30(2), 83-96.
- เนื้อแพรว เล็กเฟื่องฟู, ศุภนิจ ปิยะพรหมดี, พรพจ ปรปักษ์ขาม, และ นภา วะลี. (2563). เจาะลึกความเหลื่อมล้ำตลอดสามทศวรรษของประเทศไทย: ตอนที่ 1 หลากมิติของความเหลื่อมล้ำ. สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์. <https://www.pier.or.th/?abridged=เจาะลึกความเหลื่อมล้ำ>
- บริษัทเงินมีแผน “โอนถ่ายความทรงจำ” จากสัตว์เลี้ยงต้นแบบสู่ตัวโคลนในอนาคต. (2562). BBC News (ไทย). สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/international-49459022>
- บาร์นิ บุญทรง. (2547). บทบาทหน้าที่ของผู้หญิงทำงานในสังคมญี่ปุ่นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง. วารสารศิลปศาสตร์, 4(2), 41-63.
- ปณชัย อารีเพิ่มพร. (23 มกราคม 2563). ฝุ่น PM2.5 ดันตลาด ‘เครื่องฟอกอากาศ’ โต 200% ยอดขายออนไลน์พุ่ง 34 เท่า. The standard. สืบค้นจาก <https://thestandard.co/air-purifier-market-grow-200-percents/>
- ปรากฏการณ์ ไชยหาญชาญชัย. (2558). การรับรู้ถึงความใกล้ชิดกับพ่อแม่และการเปิดเผยตนเองของลูกในวัยรุ่น. วารสารนิเทศศาสตร์, 33(2), 107-118.
- ประกาศ “โก-ลก” น้ำท่วมหนัก อำเภอที่ 6 มาเลย์ก็ท่วม ผักขาดแคลน. (20 ธันวาคม 2562). ไทยรัฐออนไลน์. สืบค้นจาก https://www.thairath.co.th/news/local/south/1730550?cx_testId=0&cx_testVariant=cx_0&cx_artPos=0&cx_rec_section=news&cx_rec_topic=local#cxrecs_s
- ประชากรและสังคม 2552: ครอบครัวไทย ในสถานการณ์เปลี่ยนผ่านทางสังคมและประชากร. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประชาชาติธุรกิจ. (20 ธันวาคม 2563). เลือกตั้ง อบจ.พิษณุโลก ชาวบ้านประท้วงเสียบไม่มาใช้สิทธิทั้งหมดบ้าน. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/politics/news-577934>.
- ประชาชาติธุรกิจ. (9 พฤศจิกายน 2563). โฟเซอร์ เผยความสำเร็จวัคซีนโควิดป้องกันติดเชื้อสูงกว่า 90%. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/world-news/news-552894>.

บรรณานุกรม ภาษาไทย

- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (31 พฤษภาคม 2562). ผลสำรวจสะท้อนสังคมก้มหน้า ส่วนใหญ่ยังโยยหาความอบอุ่นแบบครอบครัวใหญ่ ต้องการอยู่ที่อยู่อาศัยที่ตอบโจทย์ “อยู่ร่วมกันได้หลายรุ่น หวังพึ่งยามเจ็บป่วย”. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/public-relations/news-333310>.
- ประนาศ เทียนศรี. (2556). ความรู้ ความร้าย ออนไลน์กับพ่อ แม่ ลูก. วารสารครุศาสตร์, 80(4), 249-254.
- ปริศนา กาญจนกันทร และ สุพรรณิ ไชยอำพร. (2562). ตัวแบบความสัมพันธ์ในครอบครัวไทย ยุคโลกาภิวัตน์. วารสารพัฒนาสังคม, 21, (2), 164-175.
- ปริศนา กาญจนกันทร, และ สุพรรณิ ไชยอำพร. (2562). ตัวแบบความสัมพันธ์ในครอบครัวไทยยุคโลกาภิวัตน์. วารสารพัฒนาสังคม. 21, (2), 164-175.
- พนิดา ศิริอำพันธ์กุล, จินตนา วัชรสินธุ์, และ สุภาภรณ์ ด้วงแพง. (2558). การเป็นพ่อแม่ที่มีลูกเลี้ยงยากวัยเตาะแตะ. พยาบาลสาร, 42(2), 72-82.
- พรฤดี นิธิรัตน์, ราตรี อร่ามศิลป์, คณิงนิตย์ พงษ์สิทธิถาวร, ดลใจ จงพานิช, และ กมลวรรณ ตาตะคุ. (2558). ผลของโปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพจิตครอบครัวสามวัย ต่อการรับรู้บทบาทของสมาชิก และสัมพันธภาพในครอบครัว. วารสารศูนย์การศึกษาแพทยศาสตร์คลินิก โรงพยาบาลพระปกเกล้า, 32(1), 18-33.
- พัชชา เจิงกลิ่นจันทร์. (2558). สภาพปัญหาและความต้องการของครอบครัวลักษณะพิเศษ. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 21(1), 27-38.
- พิชสุดา เดชบุญ. (2560). มุมมองของภรรยาที่มีต่อความเสมอภาคกันในครอบครัว. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 5(1), 41-55.
- พิมลพรรณ วายจตุ. (2536). สถานภาพและบทบาทของสตรีไทย: การเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัว. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศาสตรบัณฑิต). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- แพรวไพลิน วงษ์สินธุ์วิเศษ, และ ณัชพล จรุงพิพัฒน์กุล. (2017). Middle Income Trap: กักตักเศรษฐกิจที่รอการก้าวข้าม. ธนาคารแห่งประเทศไทย.
- ไพฑูรย์ สวนมะไฟ และ อุทัย สติมัน. (2017). การทำแท้ง: วิถีชีวิตของพุทธจริยธรรมในสังคมไทย. วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย, 1(3), 155-168.
- ไพลิน ภูจินาพันธ์. (2560). บทบาทผู้หญิงในการสร้างความเสมอภาคทางการเมืองและงานอาสาสมัครพัฒนาสังคม. วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร, 14(1), 163-203.
- ภัสรา พงษ์สุขเวชกุล. (2555). เทคโนโลยีสื่อใหม่กับการสื่อสารในครอบครัวในเขตกรุงเทพมหานคร. นิตยสารสยามปริทัศน์, 11(12), 19-35.

บรรณานุกรม ภาษาไทย

- ภาววรรณ ธนาเลิศสมบูรณ์. (2563). ไชยทัศน์ความเหลื่อมล้ำการศึกษาไทย เหตุใดความช่วยเหลือไปไม่ถึงเด็กยากจน. The 101 World. สืบค้นจาก <https://www.the101.world/thai-report-education/>
- ภูเบศร์ สมุทรจักร, กมลชนก ขำสุวรรณ, และ กัญญาพัชร สุทธิเกษม. (2563). เจเนอเรชันซี ตามนิยามของโน “โลกที่สามของ ซี-อัลฟา”. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- ภูเบศร์ สมุทรจักร, กมลชนก ขำสุวรรณ, และ กัญญาพัชร สุทธิเกษม. (2563). โลกที่ 3 ของซี - แอลฟา. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ภูเบศร์ สมุทรจักร. (2563). COVID เหมือนกัน แต่ COVID ไม่เหมือนกัน ประสบการณ์ร่วม ที่หลากหลายความหมายในหลายเจเนอเรชัน. สุขภาพคนไทย. สืบค้นจาก <https://www.thaihealthreport.com/article/clearp042020>
- ภูเวียง ประคำมินทร์. (ม.ป.ป.-ก). ภัยธรรมชาติ (Natural Disasters). สืบค้นจาก https://earthquake.tmd.go.th/file_downloads/ภัยธรรมชาติ.pdf
- ภูเวียง ประคำมินทร์. (ม.ป.ป.-ข). โลกร้อน และแนวโน้มผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม. สืบค้นจาก <https://earthquake.tmd.go.th/documents/file/seismo-doc-1404601905.pdf>
- มณฑลที กปิลกาญจน์, พรชนก เทพขาม, นันทินิตย์ ทองศรี, และ พัชยา เลาสุทแสน. (2563). ผลกระทบโควิด 19 ต่อตลาดแรงงานไทย. ธนาคารแห่งประเทศไทย. สืบค้นจาก https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_12Oct2020.aspx
- มติชนออนไลน์. (24 ธันวาคม 2563). รายงานหน้า 2: เอกชนสะท้อนผลกระทบโควิดระบอบใหม่. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/politics/politics-in-depth/news_2497730.
- มนสิการ กาญจนะจิตรา, กัญญาพัชร สุทธิเกษม, และ รินา ต๊ะดี. (2559). เมืองงานรัดตัว จะสร้างครอบครัวได้อย่างไร: สมดุลชีวิตและงานของคนรุ่นใหม่. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มนสิการ กาญจนะจิตรา, ทรงพันธ์ เจริมประยงค์, กัญญาพัชร สุทธิเกษม, และ รินา ต๊ะดี. (2562). ราคาของการมีลูก เมืองงานและลูกผูกอยู่บนเชือกเส้นเดียวกัน. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม.
- มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด และ อภิวัฒน์ รัตนวราหะ (2557) ฉากทัศน์ชีวิตคนไทย พุทธศักราช 2576. เชียงใหม่: แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก. (2560). ศักยภาพพ่อแม่ ผู้ดูแลเด็ก. สืบค้นจาก <https://www.thaichildrights.org/articles/article-standard/ศักยภาพพ่อแม่-ผู้ดูแลเด/>

บรรณานุกรม ภาษาไทย

- ยศ วัชรคุปต์ และ สมชัย จิตสุชน. (2563). ผลกระทบของโควิด-19 ต่อผู้สูงอายุ. TDRI. สืบค้นจาก <https://tdri.or.th/2020/09/the-impact-of-covid-19-on-older-persons/>
- รพีพรรณ รัตนวงศันรา มอรัตน์. (2019). เปิดไลน์และวิธีป้องกันเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019. Rama Channel. สืบค้นจาก <https://www.rama.mahidol.ac.th/ramachannel/home/article/เปิดไลน์และวิธีป้อ/>
- รังสิมา วณิชภักดีเดชา. (2562). PM2.5 กับผลกระทบทางผิวหนัง. คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล. สืบค้นจาก <https://www.si.mahidol.ac.th/th/healthdetail.asp?aid=1368>
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554. สืบค้นจาก <https://dictionary.orst.go.th/>
- รายงานพิเศษ : ทั่วโลกชื่นชมไทยจัดการโรคโควิด-19 ได้ดี. (22 เมษายน 2563). สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์. สืบค้นจาก <https://thainews.prd.go.th/th/news/detail/TCATG200422105640484>
- ลงทุนแมน. (22 ธันวาคม 2562). 6G เทคโนโลยีที่จีนกำลังเริ่มพัฒนา. สืบค้นจาก <https://www.longtunman.com/20171>.
- วณิชชา ณรงค์ชัย และ ดุษฎี อายุวัฒน์. (2554). รูปแบบการอยู่อาศัยร่วมกันของคนข้ามรุ่นในครอบครัวผู้ย้ายถิ่นอีสาน. Graduate Research Conference, 12, 1184-1194.
- วรุณศิริ ปราณิธรรม, และ ประเสริฐ สิทธิจิรพัฒน์. (2559). พ่อเลี้ยงเดี่ยวในสังคมไทยในยุคปัจจุบัน. วารสารพยาบาลทหารบก, 16(2), 147-157.
- วฤชสพร ณัฐรุจิโรจน์ และ กัญญาวีร์ เทพประภักษ์ ศรีบุรี. (2559). สภาวะการณ์และการถอดบทเรียนสวัสดิการสังคมจากประเทศอิตาลีสู่แนวทางจากจัดสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวในประเทศไทย. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 7(1), 187-203.
- วฤชสพร ณัฐรุจิโรจน์. (2560ก). ครอบครัวทางเลือกและการคงอยู่ของสถาบันครอบครัว. วารสารสาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 10(2), 1817-1827.
- วฤชสพร ณัฐรุจิโรจน์. (2560ข). บทบาททับซ้อนของคนวัยแรงงานในครอบครัวที่มีสมาชิกพึงพิง. วารสารการเมืองการปกครอง, 7(2), 355-372.
- วิชญ์พล พลพิทักษ์ชัย. (2562). Intergeneration Family Living เมื่อการแยกครอบครัวทำให้เราอยากกลับมาอยู่ร่วมกันมากขึ้น. The Matter. สืบค้นจาก <https://thematter.co/brandedcontent/mqdc-intergeneration-family-living-01/83741>

**บรรณานุกรม
ภาษาไทย**

- วิทยา ถิฐาพันธ์ และ สายฝน ชวาลไพบุลย์. (2553). เสตีมเซลล์...เซลล์เพื่อ
ประกันชีวิตอนาคตลูก. คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัย
มหิดล. สืบค้นจาก [https://www.si.mahidol.ac.th/sidoctor/e-pl/
article/detail.asp?id=502](https://www.si.mahidol.ac.th/sidoctor/e-pl/article/detail.asp?id=502)
- วิลาวรรณ วาทย และ ชลาธิป สมานิติโต. (2561). การศึกษาพฤติกรรมการอบรม
เลี้ยงดูเด็กปฐมวัยในครอบครัวข้ามรุ่นในจังหวัดมหาสารคาม. วารสาร
ศึกษาศาสตร์ปริทัศน์, 34 (1), 91-97.
- วิศรุต ลินพงศธร. (10 กรกฎาคม 2563). อธิบาย พ.ร.บ.คูชีวิต vs สมรสเท่าเทียม
ดราม่าสำคัญที่จะมีผลต่อชีวิตของกลุ่ม LGBT. Workpoint Today.
สืบค้นจาก [https://workpointtoday.com/15explainer-lgbt/
ศรัณย์ ฤกษ์รัตน์ประทีป และ อาจินต์ สงทับ. \(2561\). ครอบครัวแห่งกลาง.
วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษย
ศาสตร์, 8 \(3\), 13-19.](https://workpointtoday.com/15explainer-lgbt/)
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, ศิริพันธุ์ สาสัตย์, กนิษฐา บุญธรรมเจริญ, ลัดดา ดำริการเลิศ,
อุบล หลิมสกุล, และ นางลักษณ์ พะโกยะ. (2552). ระบบการดูแลระยะ
ยาวและกำลังคนในการดูแลผู้สูงอายุ: ทิศทางประเทศไทย. กรุงเทพฯ
ประเทศไทย: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- ศศิวิมล วรณศิริ ปวีณวัฒน์. (2562). ความแตกต่างของค่าจ้างระหว่างชายหญิง
และผลกระทบของการมีลูกในประเทศไทย. สถาบันวิจัย
เศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์. สืบค้นจาก [https://www.pier.
or.th/?abridged=ความแตกต่างของ](https://www.pier.or.th/?abridged=ความแตกต่างของ)
- ศศิวิมล วรณศิริ ปวีณวัฒน์. (2563). ทำไมน้องไม่แต่งงาน? ผลกระทบของการศึกษา
ต่อการตัดสินใจแต่งงานและมีลูกของผู้หญิงไทย. สถาบันวิจัย
เศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์. สืบค้นจาก [https://www.pier.
or.th/?abridged=ทำไมน้องไม่](https://www.pier.or.th/?abridged=ทำไมน้องไม่)
- ศศิวิมล วรณศิริ ปวีณวัฒน์. (2563). บุมเมอแรงคิดส์? เมื่อลูกย้ายกลับ
เข้าบ้าน. สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์. สืบค้นจาก [www.pier.
or.th/?abridged=บุมเมอแรงคิดส์-เมื่อลูก](http://www.pier.or.th/?abridged=บุมเมอแรงคิดส์-เมื่อลูก)
- ศุทธิดา ชนวนัน และ ปิยวัฒน์ เกตุวงศา. (2552). ทำไมผู้หญิงไม่แต่งงาน: ผู้ชาย
หายไปไหน. ใน ประชากรและสังคม 2557: การเกิดกับความมั่นคงใน
ประชากรและสังคม, 23-42. ยุพิน วรสิริอมร จงจิตต์ ฤทธิรงค์ ศุทธิดา
ชวนัน พจนา หันจางสิทธิ์ (บรรณาธิการ), นครปฐม: สถาบันวิจัย
ประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศุทธิดา ชนวนัน, ภัทราพร ตาสิงห์, กัญญา อภิพรชัยสกุล, และ กาญจนา เทียน
ลาย. (2563). ผู้สูงอายุอยู่โดดเดี่ยว (แต่) ไม่เดียวดาย. กรุงเทพมหานคร:
อัมรินทร์พรินดีแอนด์พับลิชซิง จำกัด (มหาชน).

บรรณานุกรม ภาษาไทย

- ศูนย์ข้อมูลและข่าวสืบสวนเพื่อสิทธิพลเมือง. (2557). สถิติภัยพิบัติย้อนหลัง 10 ปี. TCIJ Thai. สืบค้นจาก <https://www.tcijthai.com/news/2014/27/watch/4465>
- ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2561). ทักษะครูในศตวรรษที่ 21. MOE. สืบค้นจาก <https://www.moe.go.th/ทักษะครูในศตวรรษที่-21>
- ศูนย์ป้องกันการฆ่าตัวตายระดับชาติ. (2563). รายงานอัตราการฆ่าตัวตายของประเทศไทย. สืบค้นจาก <https://suicide.dmh.go.th/report/suicide/>
- ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ. (9 กันยายน 2563). การปรับตัวของยานยนต์ส่วนตัว (Personal Transport). สืบค้นจาก <https://web.tcdc.or.th/en/Articles/Detail/LOOK-ISAN-NOW-32>
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. (2564). สารประชากร มหาวิทยาลัยมหิดล, ปีที่ 30 มกราคม 2564.
- สมชัย จิตสุชน. (2558). ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย: แนวโน้ม นโยบาย และแนวทางขับเคลื่อนนโยบาย. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- สฤณี อาชวานันทกุล. (2554). ความเหลื่อมล้ำ ฉบับพกพา. สืบค้นจาก <http://www.fringer.org/>
- สังคม ฮอทรินทร์. (2011). การทำแท้งกับกฎแห่งกรรมตามหลักพุทธศาสนาและกฎหมาย. AU Law Journal, 2(1), 97-108. สังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- สามชาย ศรีสันต์. (2558). คนยากจนในสถานการณ์ภัยพิบัติน้ำท่วม พ.ศ. 2554. สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 4(1), 49-69.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ. (2563). ห่วงครว้เรือนห่วงกลางเด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่เพิ่ม. สืบค้นจาก <https://www.thaihealth.or.th/Content/51014-ห่วงครว้เรือนห่วงกลาง%20เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่เพิ่ม.html>.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2562). เด็กไทยเพียง 28% อยู่กับพ่อแม่ กระตุ้นท้องถิ่นปรับวิธีรับมือเพาะดูแล. สืบค้นจาก <https://dol.thaihealth.or.th/Media/Index/11028c11-d96a-e911-80e6-00155d93ef00?ReportReason=1>.
- สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ. (2563). สรุปทุกเรื่อง “ไวรัสโคโรนา” หรือ “โควิด-19” คืออะไร อาการเป็นอย่างไร. สืบค้นจาก <https://dric.nrct.go.th/News/DetailKnowledge/650>.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2563). กำลังคนภาครัฐ 2562: ข้าราชการพลเรือนสามัญ. ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงาน ก.พ.

บรรณานุกรม ภาษาไทย

- สำนักงานเมืองอัจฉริยะประเทศไทย (สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจดิจิทัล). (2563). เมืองอัจฉริยะ ประเทศไทย. สืบค้นจาก <https://www.smartcitythailand.or.th/>
- สำนักงานส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (2555). บทบาทผู้สูงอายุต่อสังคม ครอบครัว ชุมชน. สืบค้นจาก <http://hp.anamai.moph.go.th/soongwai/statics/about/soongwai/topic006.php>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2549). การสำรวจสถานการณ์เด็กในประเทศไทย ธันวาคม พ.ศ.2548-กุมภาพันธ์ พ.ศ.2549. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). น้ำท่วม..ผลพวงจากการทำลายสิ่งแวดล้อม. สืบค้นจาก http://service.nso.go.th/nso/web/article/article_51.html
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2556). การสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2555. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2559). การสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2558-2559. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). สภาวะทางสังคม วัฒนธรรม และสุขภาพจิต พ.ศ.2561. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2563). โครงการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2562. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). สัมมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ.2513. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ. มูลนิธิสถาบันอนาคตไทยศึกษา. (2563). มองภาพอนาคตประเทศไทย แนวทางการรับมือหลังวิกฤต COVID-19. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583 (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี. สืบค้นจาก <http://nscr.nesdb.go.th/ยุทธศาสตร์ชาติ/>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี 2562. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักบริหารการทะเบียน กระทรวงมหาดไทย. (2562). สถิติจำนวนประชากรและบ้าน. สืบค้นจาก <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statPMOC/#/detailContract>

บรรณานุกรม ภาษาไทย

- สำรวจการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของคนไทย จากข้อมูลการใช้เครือข่ายดีแทคในช่วง Covid19. (2563ข). Workpoint Today. สืบค้นจาก https://workpointtoday.com/covid_signal/
- สำรวจพบ! เด็กที่ให้ปู่-ย่า-ตา-ยายเลี้ยง มักก้าวร้าว. (2551). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. สืบค้นจาก <https://www.thaihealth.or.th/Content/6385-สำรวจพบ!%20เด็กที่ให้ปู่-ย่า-ตา-ยายเลี้ยง%20มักก้าวร้าว.html>
- สุขภาพคนไทย. (2561). สุขภาพคนไทย 2561 : พุทธศาสนากับการสร้างเสริมสุขภาพ. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุขภาพคนไทย. (2562). สุขภาพคนไทย 2562 : สื่อสังคม สื่อสองคม สุขภาวะคนไทยในโลกโซเชียล. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุปรียา หวังพัชรพล และคณะ. (2558). การวิจัยความเหลื่อมล้ำและคนจนเมือง. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สุริย์ บุญญานุกพงศ์. (2534). เยาวชนและคนหนุ่มสาวยุคปัจจุบันในทัศนะของผู้สูงอายุ. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุวิทย์ โคสุวรรณ. (2559). สึนามิ (TSUNAMI). กรมทรัพยากรธรณี. สืบค้นจาก <http://www.dmr.go.th/main.php?filename=tsunami3>
- เสาวรัจ รัตนคำฟู. (2560). เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ...ทำอย่างไรให้ได้ประโยชน์ที่แท้จริง?. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. สืบค้นจาก <https://tdri.or.th/2015/05/special-economic-zone/>
- โสภรัชช วิไลยุค. (2563). New Normal. นิตยสารวาไรตี้เพื่อสุขภาพ @Rama. สืบค้นจาก <https://www.rama.mahidol.ac.th/atrama/issue037/easy-living>
- โสภรัชชี่ จันทรรัตน์, อัจฉนา ลำซ่า, กฤษณ์เลิศ สัมพันธ์รักษ์, และ ภูมิใจ ตั้งสวัสดิ์รัตน์. (2562). เข้าใจพลวัตหนี้ครัวเรือนไทยผ่าน Big data ของเครดิตบูโร. สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์. สืบค้นจาก <https://www.pier.or.th/?abridged=เข้าใจพลวัตหนี้ครัวเรือน>
- อนันต์ ภาวสุทธิไพจิฐ. (2559). ครอบครัวในชนบท เมื่อคนเกิดน้อย อายุยืน และ อพยพ. ประชาคมวิจัย. 22(127), 4-9
- อภินดา ชัยมานะเดช. (2562). ปัจจัยทางจิตและสังคมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมตามบทบาทของพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวในเขตกรุงเทพมหานคร. วารสารร่วมพฤษ, 37(1), 33-42.
- อรรถรัตน์ เชาว์กุลจรัสศิริ. (2020). EF Executive Function สำคัญต่อพัฒนาการเด็กแต่ละช่วงวัยอย่างไร?. โรงพยาบาลมนารมย์. สืบค้นจาก https://www.manarom.com/blog/EF_Executive_Function.html
- อ้อม ใจ วงษ์ มณฑา. (2014). ทศนคติต่อการคุมกำเนิดของสตรีมุสลิมในอำเภอเมืองจังหวัดปัตตานี. วารสารรัฐสมิแล, 35(1), 93-96.

บรรณานุกรม ภาษาไทย

- อารยะ ปรีชาเมตตา และคณะ. (2562). โครงการประสานงานและพัฒนาศูนย์วิจัยความเหลื่อมล้ำและนโยบายสังคม. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- อารี จำปาภาย, กาญจนา ตั้งชลทิพย์, และ แครี ริคเตอร์. (2559). ผลกระทบการย้ายถิ่นภายในประเทศที่มีต่อสุขภาวะและพัฒนาการเด็กปฐมวัย: ผลการสำรวจพื้นฐานเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม.
- อารี จำปาภาย. (13 พฤศจิกายน 2563). Prachakorn Forum EP5 | รักวัวให้ผูก รักลูก (ไม่) ให้ดี. การประชุมวิชาการระดับชาติ “ก้าวสู่ปีที่ 50 สถาบันวิจัยประชากรสังคม” : Prachakorn Forum ทบทวน ขบคิดมองอนาคต หลังการมาเยือนของ COVID-19. [Video file]. สืบค้นจาก https://www.youtube.com/watch?v=sPpZ4FrDY5c&ab_channel=InstituteForPopulationandSocialResearchMU
- BBC News (ไทย) (2560). อวัยวะเทียมเข้าสู่ยุค “ไบโอนิก” ไร้พรมแดนร่างกาย-จักรกล. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/international-40618306.6>
- BBC News (ไทย) (2020). โลกร้อน: โลกเข้าใกล้ภาวะเรือนกระจกสุดร้อนเหมือนเมื่อ 50 ล้านปีก่อน. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/international-54145979>.
- BBC News (ไทย) (2563). นักศึกษาประท้วง: คนรุ่นใหม่เผยเหตุผลที่ออกมาชุมนุมต่อต้านรัฐบาลประยุทธ์. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-51716774>.
- Brandinside. (2562). สังคมญี่ปุ่นกำลังทรุดหนัก! “ฮิคิโคโมริ” คนเก็บตัว-หนีสังคมในญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นเกิน 10 ล้านราย. สืบค้นจาก Brandinside. <https://brandinside.asia/hikikomori-withdrawn-society-phenomenon-in-japan-increase-10-million/>.
- First Jobber ยุคโควิดต้องสู้กับอะไรบ้าง? คุณเรื่องโอกาสที่เสียไปของเด็กจบใหม่กับ ‘จีน วังแก้วศิริณ’ ผู้ก่อตั้ง Vonder. (2563). The Matter. สืบค้นจาก https://timeline.line.me/post/_dZbLIHxzCXF7btQ2a5GjyMz0KgfYkEuK7-B9i08/1160993347008037562
- Mgronline. (2561). ญี่ปุ่นปี 2040 อวสานแห่ง “ครอบครัว” อยู่คนเดียว ตายโดดเดี่ยว. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/japan/detail/9610000004096>.
- Mgronline. (26 มีนาคม 2563). ชมความล้ำโรงงานผลิตพืช Plant Factory ปลูกได้ทั้งปีไม่พึ่งฤดูกาล. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/science/detail/9620000030165>ชม

บรรณานุกรม ภาษาไทย

- Post Today. (2563). พิษโควิด! ญี่ปุ่นฆ่าตัวตายกว่า 7,000 คนในปีนี้. สืบค้นจาก <https://www.prachachat.net/public-relations/news-333310>.
- PPTV Online. (2563 ก.). เด็กจบใหม่ แรงงานอายุน้อย การศึกษาสูง “ว่างงานมากที่สุด”. สืบค้นจาก <https://www.pptvhd36.com/news/เศรษฐกิจ/136794>
- PPTV Online. (2563ข.). เดือนโควิด-19 ระบาดรอบ 2 หนักกว่าเดิม. สืบค้นจาก <https://www.pptvhd36.com/news/สุขภาพ/138913>.
- PPTV Online. (2563ค.). 36 ชาวแห่งปี: เคอร์ฟิว ล็อกดาวน์ โควิด-19 หยุดโลก ไทยอยู่ใน พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ ด้านวิกฤตก่อเกิดวิกฤต!!! สืบค้นจาก <https://www.pptvhd36.com/news/ประเด็นร้อน/138535>.
- The World Bank. (2563). รายงาน: ผลกระทบที่สำคัญของโควิด-19 ต่อเศรษฐกิจไทย ความเปราะบางของครัวเรือน และผู้ประกอบการ. สืบค้นจาก <https://www.worldbank.org/th/news/press-release/2020/06/30/major-impact-from-covid-19-to-thai-lands-economy-vulnerable-households-firms-report>
- TNN Online. (2563). เปิด 20 อาชีพแห่งโลกอนาคต ตลาดต้องการหลังยุคโควิด-19. สืบค้นจาก <https://www.tnnthailand.com/content/64533>.
- UNICEF Thailand. (2020). รายงานของยูเอ็น ซีผลกระทบจากวิกฤตโควิด-19 ส่งผลต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของไทย ความสำเร็จขึ้นอยู่กับ การดำเนินนโยบาย ณ ปัจจุบัน ขณะที่ประเทศกำลังอยู่ในช่วงวิกฤต. สืบค้นจาก <https://www.unicef.org/thailand/th/press-releases/รายงานของยูเอ็น-ซีผลกระทบจากวิกฤตโควิด-19-ส่งผลต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของไทย>
- Workpoint Today. (2563ก.). 6 เดือนแรกปี 63 ช่วงโควิด-19 เริ่มระบาด พบคนไทยเสียชีวิตจากการฆ่าตัวตายเพิ่มขึ้น. สืบค้นจาก <https://workpointtoday.com/06-27/>.

บรรณานุกรม
ภาษาอังกฤษ

- Abas, Z. W., Peng, C. L., & Mansor, N. (2009, February). A Study On Learner Readiness For Mobile Learning At Open University Malaysia. In: IADIS International Conference Mobile Learning 2009, Barcelona, Spain.
- Amato, P. R., & Patterson, S. E. (2017). Single-parent households and mortality among children and youth. *Social Science Research*, 63, 253-262. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2016.09.017>
- Amer, M., Daim, T. U., & Jetter, A. (2013). A review of scenario planning. *Futures Research Quarterly*, 46, 23-40.
- Amos, J. (2020). Elon Musk's Starship prototype makes a big impact. BBC News. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/science-environment-55239628>
- Anderson, K. G. (2015). Father Absence, Childhood Stress, and Reproductive Maturation in South Africa. *Human Nature*, 26(4), 401-425. doi:10.1007/s12110-015-9243-6
- Armitage, R., and Nellums, L. B. (2020). COVID-19 and the consequences of isolating the elderly. *The Lancet Public Health*, 5(5), e256. doi:10.1016/S2468-2667(20)30061-X
- Bangerter, L. R., & Waldron, V. R. (2014). Turning points in long distance grandparent-grandchild relationships. *Journal of Aging Studies*, 29, 88-97. doi:10.1016/j.jaging.2014.01.004 based on the four recent censuses. *The Journal of Chinese Sociology*, 2(1). doi:10.1186/s40711-015-0011-0
- Bonanno, G. A., Brewin, C. R., Kaniasty, K., and Greca, A. M. L. (2010). Weighing the Costs of Disaster: Consequences, Risks, and Resilience in Individuals, Families, and Communities. *Psychological Science in the Public Interest*, 11(1), 1-49. doi:10.1177/1529100610387086
- Booth, H. (2006). Demographic forecasting: 1980 to 2005 in review. *International journal of forecasting*, 22(3), 547-581.
- Brauner-Otto, S. R., and Geist, C. (2017). Uncertainty, Doubts, and Delays: Economic Circumstances and Childbearing Expectations Among Emerging Adults. *Journal of Family and Economic Issues*, 39(1), 88-102.

บรรณานุกรม
ภาษาอังกฤษ

- Bull, T., & Mittelmark, M. B. (2009). Work life and mental well being of single and non-single working mothers in Scandinavia. *Scandinavian Journal of Public Health*, 37(6), 562-568. doi:10.1177/1403494809340494
- Carroll N, S. A., Laila A, Hruska V, Nixon M, Ma DWL, Haines J, on behalf of the Guelph Family Health Study,. (2020). The Impact of COVID-19 on Health Behavior, Stress, Financial and Food Security among Middle to High Income Canadian Families with Young Children. *Nutrients*, 12(8), 2352. doi:https://doi.org/10.3390/nu12082352
- Cheng, Y., & Wu, F. (2016). Going it alone and adrift: The socioeconomic profile and parental involvement of single-father and single-mother families in post-industrial Taiwan. *Journal of Population Research*, 33(2), 147-172.
- Chermack, T. J., Lynham, S. A., & Ruona, W. E. (2001). A review of scenario planning literature. *Futures Research Quarterly*, 17(2), 7-32.
- Choi, N. G. (2004). Stability and changes in living arrangement among unmarried older persons: The influence of housing environments. *Journal of Housing for the Elderly*, 18(2), 69-89. doi:10.1300/J081v18n02_06
- Coles, R. L. (2015). Single-Father Families: A Review of the Literature. *Journal of Family Theory & Review*. 7(2), 144-166. doi:10.1111/jftr.12069
- Consequences for Their Emotional Well-being. *Chinese Sociological Review*, 47(3), 255-286. doi:10.1080/21620555.2015.1032162
- Coulter, R., & Hu, Y. (2015). Living Apart Together and Cohabitation Intentions in Great Britain. *Journal of Family Issues*, 38(12), 1701-1729. doi:10.1177/0192513X15619461
- Darawuttimaprakorn, N. & Punpuing, S. (2010). Living Arrangements and Elderly Depression: Kanchanaburi DSS, Thailand. Population Association of America 2010 Annual Meeting Program. Organized by the University of California.

บรรณานุกรม
ภาษาอังกฤษ

- Dew, J., and Price, J. (2010). Beyond Employment and Income: The Association Between Young Adults' Finances and Marital Timing. *Journal of Family and Economic Issues*, 32(3), 424-436.
- Dispatch. (2018). Living Apart Together - A New Generation of Couples. The NYU Dispatch. Retrieved from <https://wp.nyu.edu/dispatch/2018/06/04/living-apart-together-a-new-generation-of-couples/>
- Drabek, T. E., & Boggs, K. S. (1968). Families in Disaster: Reactions and Relatives. *Journal of Marriage and Family*, 30(3), 443-451. doi:10.2307/349914
- Drabek, T. E., Key, W. H., Erickson, P. E., & Crowe, J. L. (1975). The Impact of Disaster on Kin Relationships. *Journal of Marriage and Family*, 37(3), 481-494. doi:10.2307/350512
- Dufur, M. J., Hoffmann, J. P., & Erickson, L. D. (2018). Single Parenthood and Adolescent Sexual Outcomes. *Journal of Child & Family Studies*, 27(3), 802-815. doi:10.1007/s10826-017-0938-7
- Duncan, S. (2015). Women's Agency in Living Apart Together: Constraint, Strategy and Vulnerability. *The Sociological Review*, 63(3), 589-607. doi:10.1111/1467-954X.12184
- Duncan, S. (2020). Why more couples are choosing to live apart. Retrieved from <https://theconversation.com/why-more-couples-are-choosing-to-live-apart-124532>
- Duncan, S. (2020). Why more couples are choosing to live apart. The conversation. Retrieved from <https://theconversation.com/why-more-couples-are-choosing-to-live-apart-124532>
- Duncan, S., Carter, J., Phillips, M., Roseneil, S., & Stoilova, M. (2013). Why do people live apart together? *Families, Relationships and Societies*, 2(3), 323-338. doi:<https://doi.org/10.1332/204674313X673419>
- Duncan, S., Phillips, M., Carter, J., Roseneil, S., & Stoilova, M. (2014). Practices and perceptions of living apart together. *Family Science*, 5(1), 1-10. doi:10.1080/19424620.2014.927382

บรรณานุกรม ภาษาอังกฤษ

- Easthope, H., Liu, E., Burnley, I., & Judd, B. (2016). Changing perceptions of family: A study of multigenerational households in Australia. *Journal of Sociology*, 53(1), 182-200. doi:10.1177/1440783316635850
- Europe's largest 3D-printer prints an entire two-story house. (2020). Designboom. Retrieved from <https://www.designboom.com/architecture/kamp-c-3d-prints-two-story-house-08-17-2020/>
- Flores, A. (2019). Social Acceptance of LGBT People in 174 Countries 1981-2017. Williams Institute, School of Law, University of California at Los Angeles. Retrieved from <https://williamsinstitute.law.ucla.edu/publications/global-acceptance-index-lgbt/>
- Gierveld, J. (2004). Remarriage, Unmarried Cohabitation, Living Apart Together: Partner Relationships Following Bereavement or Divorce. *Journal of Marriage and Family*, 66, 236-243. doi:10.1111/j.0022-2445.2004.00015.x
- Girdhar, R., Srivastava, V., and Sethi, S., (2020). Managing mental health issues among elderly during COVID-19 pandemic. *Journal of Geriatric Care and Research*, 7(1).
- Gray, H. (2014). Negotiating Invisibility: Addressing LGBT Prejudice in China, Hong Kong, and Thailand. Master's Capstone Projects. 30. Retrieved from https://scholarworks.umass.edu/cie_capstones/30
- Greenfield, E. A., & Russell, D. (2011). Identifying living arrangements that heighten risk for loneliness in later life: Evidence from the US National Social Life, Health, and Aging Project. *Journal of Applied Gerontology*, 30(4), 524-534.
- Harknett, K. (2009). Why are Children with Married Parents Healthier? The Case of Pediatric Asthma. *Population Research and Policy Review*, 28(3), 347-365. doi:10.1007/s11113-008-9102-9
- Haskey, J. (2005). Living arrangements in contemporary Britain: having a partner who usually lives elsewhere and living apart together (LAT). *Population trends*, 122, 35-45.

บรรณานุกรม
ภาษาอังกฤษ

- Heintz-Martin, V. K., & Langmeyer, A. N. (2019). Economic Situation, Financial Strain and Child Wellbeing in Step families and Single-Parent Families in Germany. *Journal of Family and Economic Issues*. doi:10.1007/s10834-019-09653-z
- Hill, N. J., Siwatu, M., & Robinson, A. K. (2014). "My religion picked my birth control": The influence of religion on contraceptive use. *Journal of religion and health*, 53(3), 825-833.
- Hu, Y., Leinonen, T., van Hedel, K., Myrskylä, M., & Martikainen, P. (2019). The relationship between living arrangements and higher use of hospital care at middle and older ages: to what extent do observed and unobserved individual characteristics explain this association? *BMC Public Health*, 19(1), 1011. doi:10.1186/s12889-019-7296-x
- Hu, Z., & Peng, X. (2015). Household changes in contemporary China: an analysis based on the four recent censuses. *The Journal of Chinese Sociology*. 9 (2015). Doi:10.1186/s40711-015-0011-0
- Institute for the Future for Dell Technologies. (2019). *Future of Connected Living: augmented humans in a networked world*. Palo Alto, California, U.S.A: Institute for the Future for Dell Technologies.
- International Federation of Robotics Report 2020 (2020). International Federation of Robotic. Retrieved from https://ifr.org/downloads/press2018/Presentation_WR_2020.pdf.
- International Organization for Migration, Thailand. (n.d.) Assistance to migrant children. Retrieved from <https://thailand.iom.int/sites/default/files/Infosheets/IOM%20Infosheet%20-%20Assistance%20to%20Migrant%20Children.pdf>.
- Jadhav, A., Sathyanarayana, K. M., Kuma, S., & James, K. S. (2013, August). Living Arrangements of the Elderly in India: Who lives alone and what are the patterns of familial support. Paper presented at The 27th IUSSP International Population Conference, Busan, Korea.

บรรณานุกรม
ภาษาอังกฤษ

- Jirjahn, U., & Struewing, C. (2018). Single Motherhood in East and West Germany: What Can Explain the Differences? *European Journal of Comparative Economics*, 15(2), 197-229. doi:10.25428/1824-2979/201802-197-229
- Jiyuan, Z. (2018). Skipped-generation Households and Intergenerational Relationships. Retrieved from https://ricas.ioc.u-tokyo.ac.jp/aasplatform/achievements/pdf/2013_ab_02.pdf
- Karlsson, S. G., & Borell, K. (2002). Intimacy and autonomy, gender and ageing: Living apart together. *Ageing International*, 27(4), 11-26.
- Kim, H.-J., Hong, S., & Kim, M. (2015). Living Arrangement, Social Connectedness, and Life Satisfaction among Korean Older Adults with Physical Disabilities: The Results from the National Survey on Persons with Disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 27(3), 307-321. doi:10.1007/s10882-014-9418-9
- Kleinman, Z. (2020). Virgin Hyperloop pod transport tests first passenger journey. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/technology-54838982>
- Kleist, D. M. (1999). Single-Parent Families: A Difference that Makes a Difference? *The Family Journal*, 7(4), 373-378. doi:10.1177/1066480799074008
- Knodel, J., & Teerawichitchainan, B. P. (2017). Family support for older persons in Thailand: Challenges and opportunities. Research Collection School of Social Sciences. Paper 2439. Retrieved from https://ink.library.smu.edu.sg/soss_research/2439
- Koketso, M. F., Calvin, M. J., Lehlokwe, S. I., & Mafa, P. (2019). Perspectives of single mothers on the socio-emotional and economic influence of 'absent fathers' in child's life: a case study of rural community in south africa. *e-BANGI Journal*, 16(4), 1-12.

- Komin, W., Thepparp, R., Subsing, B., and Engstrom, D. (2020). Covid-19 and its impact on informal sector workers: a case study of Thailand. *Asia Pacific Journal of Social Work and Development*, 1-9. doi:10.1080/02185385.2020.1832564
- Koskinen, S., Joutsenniemi, K., Martelin, T., & Martikainen, P. (2007). Mortality differences according to living arrangements. *International journal of epidemiology*, 36 6, 1255-1264.
- Kramer, K. Z., Myhra, L. L., Zuiker, V. S., & Bauer, J. W. (2016). Comparison of Poverty and Income Disparity of Single Mothers and Fathers Across Three Decades: 1990-2010. *Gender Issues*, 33(1), 22-41. doi:10.1007/s12147-015-9144-3
- Labios, L. (2019). Wearable Cooling and Heating Patch Could Serve as Personal Thermostat and Save Energy. Retrieved from https://ucsdnews.ucsd.edu/pressrelease/wearable_cooling_and_heating_patch_could_serve_as_personal_thermostat_and_save_energy
- Lee, K. F. (2018). *AI superpowers: China, Silicon Valley, and the new world order*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Leesa-nguansuk, S. (November 30, 2018). New robot to assist elderly in Thailand. *Bangkok Post*. Retrieved from <https://www.bangkokpost.com/tech/1584790/new-robot-to-assist-elderly-in-thailand>.
- Levin, I. (2004). Living Apart Together: A New Family Form. *Current Sociology*, 52(2), 223-240. doi:10.1177/0011392104041809
- Li, X., & Liu, Q. (2020). Parent-grandparent coparenting relationship, marital conflict and parent-child relationship in Chinese parent-grandparent coparenting families. *Children and Youth Services Review*, 109. doi:10.1016/j.childyouth.2019.104733
- Liefbroer, A. C., Poortman, A.-R., & Seltzer, J. A. (2015). Why do intimate partners live apart? Evidence on LAT relationships across Europe. *Demographic Research*, 32, 251-286. doi:10.4054/DemRes.2015.32.8

บรรณานุกรม
ภาษาอังกฤษ

- Lin, J.-D., Hsieh, Y.-H., & Lin, F.-G. (2013). Modification effects of family economic status and school factors on depression risk of single-father family children in Mid-Taiwan area. *Research in Developmental Disabilities, 34*(5), 1468-1477. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ridd.2013.01.036>
- Matthews, K. (August 28, 2019). 4 Life-Changing Technologies We'll See By The Year 2040. *Innovation & Tech Today* online. Innovation tech & today. Retrieved from <https://innotechtoday.com/life-changing-technology/#:-:text=According%20to%20this%20trend%2C%2>.
- Mendonça, S., e Cunha, M. P., Ruff, F., & Kaivo-oja, J. (2009). Venturing into the wilderness: Preparing for wild cards in the civil aircraft and asset-management industries. *Long Range Planning, 42*(1), 23-41.
- Meng, H., Xu, Y., Dai, J., Zhang, Y., Liu, B., and Haibo, Y. (2020). The Psychological effect of COVID-19 on the Elderly in China. *Psychiatry Research, 289*, 112983. doi:10.1016/j.psychres.2020.112983
- Milan, A., & Peters, A. (2003). Couples living apart in Canadian Social Trends (Summer 2003) NO. 69, 2-6. Retrieved from <https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/pub/11-008-x/11-008-x2003001-eng.pdf?st=yNBpTwTV>
- Mochizuki, T. & Gale, A. (January 14, 2019). Robot Hotel Loses Love for Robots: The robot revolution will have to wait at the Henna Hotel in Japan, which is laying off low-performing droids. *The Wall Street Journal*. Retrieve from <https://www.wsj.com/articles/robot-hotel-loses-love-for-robots-11547484628>.
- Mohd, S., Senadjki, A., & Mansor, N. (2017). Living arrangements of elderly: Evidence from household income expenditure survey. *Journal of Population Ageing, 10*(4), 323-342.
- Pang, W., Lu, Y., Long, H., Wang, Q., & Lin, L. (2020). Three-generational families: Are they beneficial to Chinese children's creativity? *Thinking Skills and Creativity, 35*. doi:10.1016/j.tsc.2019.100623

- Peterson, V. S. (2010). Global Householding: the Good, the Bad, and the Uncomfortable. *E-International Relations*. Retrieved from <https://www.e-ir.info/2010/03/30/global-householding-the-good-the-bad-and-the-uncomfortable/>
- Petretto, D. R., and Pili, R. (2020). Ageing and COVID-19: What is the Role for Elderly People? *Geriatrics (Basel)*. doi: 10.3390/geriatrics5020025.
- Pfau, W. D., & Long, G. T. (2010). Remittances, living arrangements and the welfare of the elderly in Vietnam. *Asian and Pacific Migration Journal*, 19(4), 447-472.
- Pfeffer, F. T., & Killewald, A. (2018). Generations of Advantage. Multigenerational Correlations in Family Wealth. *Soc Forces*, 96(4), 1411-1442. doi:10.1093/sf/sox086
- Pilkauskas, N. V. (2012). Three Generation Family Households: Differences by Family Structure at Birth. *Journal of marriage and the family*, 74(5), 931-943. doi:10.1111/j.1741-3737.2012.01008.x
- Pilkauskas, N. V., & Cross, C. (2018). Beyond the Nuclear Family: Trends in Children Living in Shared Households. *Demography*, 55(6), 2283-2297. doi:10.1007/s13524-018-0719-y
- Podhisita, C. and Xenos, P. (2015). Living alone in South and Southeast Asia: An analysis of census data. *Demographic Research*, 32: 1113-1146.
- Powell, A. (2019). Longevity and anti-aging research: 'Prime time for an impact on the globe'. *The Harvard Gazette*. Retrieved from <https://news.harvard.edu/gazette/story/2019/03/anti-aging-research-prime-time-for-an-impact-on-the-globe/>
- Queensland Government. (2017). Managing stress after a disaster. Retrieved from <https://www.qld.gov.au/community/disasters-emergencies/recovery-after-disaster/support/managing-stress>
- Rajesh, M. (2015). Inside Japan's first robot-staffed hotel. *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/travel/2015/aug/14/japan-henn-na-hotel-staffed-by-robots>

บรรณานุกรม ภาษาอังกฤษ

- Régnier-Loillier, A., Beaujouan, É., & Villeneuve-Gokalp, C. (2009). Neither single, nor in a couple: A study of living apart together in France. *Demographic Research*, 21, 75-108. Retrieved from www.jstor.org/stable/26349340
- Reimondos, A., Evans, A., & Gray, E. (2009). Living-Apart-Together (LAT) relationships in Australia: an overview. *Family Matters*, 87.
- Ren, Q., & Treiman, D. J. (2015). Living arrangements of the elderly in China and consequences for their emotional well-being. *Chinese Sociological Review*, 47(3), 255-286.
- Rogers, A. (1966). Matrix methods of population analysis. *Journal of the American Institute of Planners*, 32(1), 40-44.
- Rogers, A. (1986). Parameterized multistate population dynamics and projections. *Journal of the American Statistical Association*, 81(393), 48-61.
- Rogers, A. (1995). *Multiregional demography*. New York: Chichester.
- Rourke, A. O., Grey, I. M., Fuller, R., & McClean, B. (2004). Satisfaction with living arrangements of older adults with intellectual disability: Service users' and carers' views. *Journal of Learning Disabilities*, 8(1), 12-29. doi:10.1177/1469004704039306
- S. Korea pushes to embrace cohabiting couples, non-traditional families. (2021). *The Korea Herald*. Retrieved from <http://m.koreaherald.com/view.php?ud=20210126000746&fbclid=IwAR1OdpSZ07m94BDye5pLKjkiNGzTzfiKPwynnPTNZGI0dIIGold4KqsA8JE>
- Saito, T., Murata, C., Aida, J., & Kondo, K. (2017). Cohort study on living arrangements of older men and women and risk for basic activities of daily living disability: Findings from the AGES project. *BMC Geriatrics*, 17(1). doi:10.1186/s12877-017-0580-7
- Salamaliki, P. K. (2017). Births, Marriages, and the Economic Environment in Greece: Empirical Evidence Over Time. *Journal of Family and Economic Issues*, 38(2), 218-237.

บรรณานุกรม
ภาษาอังกฤษ

- Samutachak, B., Darawuttimaprakorn, N., Ruchirongnangkoon, N., and Tapienthong, K. (2018, July). Overlapping Psychographic Dimensions among Male, Female and Queer in Thailand. In The 4th Asian Population Association (APA) Conference, No.1473, Shanghai, People Republic of China.
- Savage, M. (2020). How Covid-19 is changing women's lives. BBC. Retrieved from <https://www.bbc.com/worklife/article/20200630-how-covid-19-is-changing-womens-lives>
- Sawyer, C., & Bassarsky, L. (2016, March). Re: Overview of projection methods. Retrieved from <http://www.un.org/en/development/desa/population/events/pdf/other/14/2-ProjectionMethods.pdf>
- Schoemaker, Paul J.H. (2012). Profiting from uncertainty: Strategies for succeeding no matter what the future brings. New York: A Division of Simon & Schuster, Inc.
- Schofield, V., Davey, J., Keeling, S., & Parsons, M. (2006). Ageing in place. Implications of population ageing: Opportunities and risks, 275-306.
- Seltzer, J. A., & Bianchi, S. M. (1988). Children's Contact with Absent Parents. *Journal of Marriage and Family*, 50(3), 663-677. doi:10.2307/352636
- Sereny, M. D., & Gu, D. (2011). Living Arrangement Concordance and its Association with Self-Rated Health Among Institutionalized and Community-Residing Older Adults in China. *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 26(3), 239-259. doi:10.1007/s10823-011-9145-y
- Shrestha, M., Boonmongkon, P., Peerawaranun, P., Samoh, N., Kanchawee, K., & Guadamuz, T. E. (2020). Revisiting the 'Thai gay paradise': Negative attitudes toward same-sex relations despite sexuality education among Thai LGBT students. *Global Public Health*, 15:3, 414-423, DOI: 10.1080/17441692.2019.1684541
- Sobotka, T., Skirbekk, V., and Philipov, D. (2011). Economic Recession and Fertility in the Developed World. *Population and Development Review*, 37(2), 267-306.

บรรณานุกรม
ภาษาอังกฤษ

- Song, Q., & Chen, F. (2020). Living Arrangements, Offspring Migration, and Health of Older Adults in Rural China: Revelation From Biomarkers and Propensity Score Analysis. *Journal of Aging and Health, 32*(1), 71-82. doi:10.1177/0898264318804112
- Soonthornchaiya, R. (2020). Resilience For Psychological Impacts Of COVID-19 Pandemic On Older Adults In Thailand. *Journal of Gerontology & Geriatric Medicine, 6*(2), 053. doi:10.24966/GGM-8662/100053
- Statista. (2021). Forecasted value of Internet of Things (IoT) expenditure in Thailand in 2022 by sector. Retrieved from <https://www.statista.com/statistics/1131812/thailand-forecasted-spending-on-iot-by-sector/>
- Stefánsson, H. (2005). The science of ageing and anti-ageing. *EMBO Reports, 6* (Suppl 1), S1-S3. doi:10.1038/sj.embo.7400430
- Steiner-Adair, C., & Barker, T. H. (2013). *The big disconnect: Protecting childhood and family relationships in the digital age.* New York: Harper Collins Publishers.
- Strohm, C. Q., Seltzer, J. A., Cochran, S. D., & Mays, V. M. (2009). "Living Apart Together" relationships in the United States. *Demographic Research, 21*, 177-214. doi:10.4054/demres.2009.21.7
- Sumargi, A. M., & Andriono, M. A. (2019). Challenging Behaviors in Young Children: The Role of Parenting Consistency in a Multigenerational Family. *ANIMA Indonesian Psychological Journal, 34*(2). doi:10.24123/aipj.v34i2.2201
- Sun, X., Lucas, H., Meng, Q., & Zhang, Y. (2011). Associations between living arrangements and health-related quality of life of urban elderly people: a study from China. *Quality of life research, 20*(3), 359-369.
- The family unit has shaped people's experience of covid-19. (2020). *The Economist*. Retrieved from <https://www.economist.com/books-and-arts/2020/06/04/the-family-unit-has-shaped-peoples-experience-of-covid-19>

บรรณานุกรม
ภาษาอังกฤษ

- Thompson, C. (November 13, 2015). 21 technology tipping points we will reach by 2030. Business Insider. Retrieved from <https://www.businessinsider.com/21-technology-tipping-points-we-will-reach-by-2030-2015-11>
- Trost, J. (1998). LAT relationships now and in the future. In K. Matthijs (Ed.), *The family: Contemporary perspectives and challenges*. Louvain, Belgium: Leuven University Press.
- Turcotte, M. (2013). Living apart together. Statistics Canada Catalogue no. 75-006-X. Retrieved from <https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/pub/75-006-x/2013001/article/11771-eng.pdf?st=wA8xP9ih>
- UNICEF. (2018). The future of child: Foresight for action. Retrieved from https://www.unicef.org/policyanalysis/foresight/index_101753.html
- United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2020). World Fertility and Family Planning 2020: Highlights. Retrieved from https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/family/World_Fertility_and_Family_Planning_2020_Highlights.pdf
- United Nations Thematic Working Group on Migration in Thailand. (2019). Thailand Migration Report 2019. Bangkok: United Nations Thematic Working Group on Migration in Thailand
- Wagner, K. (September 24, 2019). Facebook to buy startup for controlling computers with your mind. Bloomberg. Retrieved from <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-09-23/facebook-to-buy-startup-for-controlling-computers-with-your-mind>
- Walker, M. H. (2018). Parenting As a Team When You're Living Apart. Psychcentral. Retrieved from <https://psychcentral.com/lib/parenting-as-a-team-when-youre-living-apart/>
- We are social. (2020). Digital Thailand 2020. Retrieve from <https://datareportal.com/reports/digital-2020-thailand>
- We have a match! Japan taps AI to boost birth rate slump. (2020). The Japan Times. Retrieved from <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/12/07/national/japan-ai-funding-matchmaking/>

บรรณานุกรม ภาษาอังกฤษ

- Weissman, J. D., & Russell, D. (2018). Relationships between living arrangements and health status among older adults in the United States, 2009-2014: findings from the National Health Interview Survey. *Journal of Applied Gerontology, 37*(1), 7-25.
- Weitoft, G. R., Hjern, A., Haglund, B., & Rosén, M. (2003). Mortality, severe morbidity, and injury in children living with single parents in Sweden: a population-based study. *Lancet, 361*(9354), 289. doi:10.1016/S0140-6736(03)12324-0
- WHO. (2563). Coronavirus disease (COVID-19) questions and answers. Retrieved from <https://www.who.int/thailand/emergencies/novel-coronavirus-2019/q-a-on-covid-19#>
- Wilde, M. J., & Danielsen, S. (2014). Fewer and better children: race, class, religion, and birth control reform in America. *American Journal of Sociology, 119*(6), 1710-1760.
- Wilson, T., & Rees, P. (2005). Recent developments in population projection methodology: A review. *Population, Space and Place, 11*(5), 337-360.
- World Bank. (2012). Thai Flood 2011: Rapid Assessment for Resilient Recovery and Reconstruction Planning. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/26862>
- Yamada, K., & Teerawichitchainan, B. (2015). Living Arrangements and Psychological Well-Being of the Older Adults After the Economic Transition in Vietnam. *Journals of Gerontology - Series B Psychological Sciences and Social Sciences, 70*(6), 957-968. doi:10.1093/geronb/gbv059
- Yang, M. J. H., Khoo-Lattimore, C., & Yang, E. C. L. (2020). Three generations on a holiday: Exploring the influence of Neo-Confucian values on Korean Multigenerational Family vacation decision making. *Tourism Management, 78*. doi:10.1016/j.tourman.2020.104076
- Yu, C. Y., Hou, S. I., & Miller, J. (2018). Health for older adults: The role of social capital and leisure-time physical activity by living arrangements. *Journal of Physical Activity and Health, 15*(2), 150-158. doi:10.1123/jpah.2017-0006

บรรณานุกรม
ภาษาอังกฤษ

- Yuko, N.-T. (2017). Educational Achievement of Children From Single-Mother and Single-Father Families: The Case of Japan. *Journal of Marriage & Family*, 79(4), 915-931. doi:10.1111/jomf.12409
- Zhou, Z., Cai, L., Zhuang, M., Hong, Y. A., & Fang, Y. (2019). A longitudinal analysis of the association between the living arrangements and psychological well-being of older Chinese adults: the role of income sources. *BMC Geriatrics*, 19(1), 347. doi:10.1186/s12877-019-1371-0
- Zhou, Z., Mao, F., Ma, J., Hao, S., Qian, Z., Elder, K., . . . Fang, Y. (2018). A Longitudinal Analysis of the Association Between Living Arrangements and Health Among Older Adults in China. *Research on Aging*, 40(1), 72-97. doi:10.1177/0164027516680854
- Zimmer, Z. (2005). Health and Living arrangement transitions among China's oldest-old. *Research on Aging*, 27(5), 526-555. doi:10.1177/0164027505277848

บรรณานุกรมรูปภาพประกอบ

- Aaron Burden. (2017). <https://unsplash.com/photos/6jYoil2GhVk>
- Alex Kotliarskyi. (2017). <https://unsplash.com/photos/QBpZGqEMsKg>
- Andreas Brücker. (2018). <https://unsplash.com/photos/g5Uh7nP60FA>
- Andres Ayrton. (2021). <https://www.pexels.com/photo/tattooed-woman-showing-overweight-belly-near-brick-wall-6551063/>
- Anna Shvets. (2020). <https://www.pexels.com/photo/hands-with-latex-gloves-holding-a-globe-with-a-face-mask-4167544/>
- Annie Spratt. (2020). <https://unsplash.com/photos/ZsWaYLimZFs>
- Ante Hamersmit. (2019). <https://unsplash.com/photos/vMP8lfhxPi4>
- Bas Masseur. (2018). <https://www.pexels.com/photo/person-holding-broom-and-cart-1109171/>
- Becky Fantham. (2019). <https://unsplash.com/photos/DcKkpYS8nC8>
- Brielle French. (2020). <https://unsplash.com/photos/61JpASTemRU>
- Bruno Aguirre. (2019). <https://unsplash.com/photos/uLMEcr1O-1l>
- Carlos Magno. (2021). <https://unsplash.com/photos/OnJpOdbdosc>
- Christin Hume. (2018). <https://unsplash.com/photos/Hcfwew744z4>
- Chromatograph. (2020). <https://unsplash.com/photos/MzqPI1STFVA>
- Claudio Schwarz. (2020). <https://unsplash.com/photos/cw2bX6cQ8Zs>
- Cottonbro. (2020). <https://www.pexels.com/photo/person-holding-syringe-3952224/>
- Cottonbro. (2021). <https://www.pexels.com/photo/photo-of-man-pointing-on-a-flying-drone-8059109/>
- Creative Christians. (2020). <https://unsplash.com/photos/HN6uXG7GzTE>
- Dakota Corbin. (2017). <https://unsplash.com/photos/PmNjS6b3XP4>
- Dan Freeman. (2017). <https://unsplash.com/photos/G4E6PcOt4Ps>
- Daria Shevtsova. (2018). <https://www.pexels.com/photo/turned-on-macbook-pro-on-brown-table-1580329/>
- David McBee. (2017). <https://www.pexels.com/photo/selective-focus-of-drone-camera-392024/>
- Deon Black. (2020). <https://unsplash.com/photos/WOIAHR7Ko0A>
- Eberhard grossgasteiger. (2019). <https://www.pexels.com/photo/teal-and-pink-cherry-print-garment-2086361/>
- Edward Jenner. (2020). <https://www.pexels.com/photo/wet-clean-housework-health-4031368>
- Elīna Arāja. (2020). <https://www.pexels.com/photo/person-wearing-gas-mask-and-white-protective-suit-4114442/>

บรรณานุกรมรูปภาพประกอบ

- หน้าที่ 3 Hadija Saidi. (2021). <https://unsplash.com/photos/9cgMKmZyhH0>
- หน้าที่ 6 Susan Q Yin. (2020). https://unsplash.com/photos/Ctaj_HCqW84
- หน้าที่ 7 Christin Hume. (2018). <https://unsplash.com/photos/Hcfwew744z4>
- หน้าที่ 8 Octavian Rosca. (2017). <https://unsplash.com/photos/SYbD0jfSF3s>
- หน้าที่ 9 Luana Azevedo. (2020). https://unsplash.com/photos/2X0Set_oSh8
- หน้าที่ 11 Freepik. (n.d.). <https://shorturl.asia/Nmwkc>
- หน้าที่ 12 <https://pissanoceramica.com/en/we-are-back/>
- หน้าที่ 14 Sabinevanerp (2018). <https://shorturl.asia/Fjwvf>
- หน้าที่ 15 Brida_staright (2017). <https://shorturl.asia/RnXml>
- หน้าที่ 17 Congerdesign (2019). <https://shorturl.asia/e9ZuG>
- หน้าที่ 17 Danie Franco. (2016). <https://unsplash.com/photos/CeZypKDceQc>
- หน้าที่ 18 Marcojean20 (2019). <https://shorturl.asia/Ow0q7>
- หน้าที่ 21 Saulius Sutkus. (2017). <https://unsplash.com/photos/OINghjNA1rg>
- หน้าที่ 23 Kelli McClintock. (2019). <https://unsplash.com/photos/wBgAVAGjzFg>
- หน้าที่ 25 Bruno Aguirre. (2019). <https://unsplash.com/photos/uLMecr1O-1l>
- หน้าที่ 27 Yanni Panesa. (2017). <https://unsplash.com/photos/LyKtSrQhBuc>
- หน้าที่ 28 Tyler Nix. (2017). <https://unsplash.com/photos/V3dHmb1MOXM>
- หน้าที่ 31 Kelly Sikkema. (2018). <https://unsplash.com/photos/E8H76nY1v6Q>
- หน้าที่ 33 Ante Hamersmit. (2019). <https://unsplash.com/photos/vMP8lfhxPi4>
- หน้าที่ 34 Sasha Freemind. (2018). <https://unsplash.com/photos/Pv5WeEyxMWU>
- หน้าที่ 40 Dakota Corbin. (2017). <https://unsplash.com/photos/PmNjS6b3XP4>
- หน้าที่ 40 Tim Mossholder. (2021). <https://unsplash.com/photos/FldkkBWmF7Y>
- หน้าที่ 43 Andreas Brocker. (2018). <https://unsplash.com/photos/g5Uh7nP60FA>
- หน้าที่ 45 Ryoji Iwata. (2018). <https://unsplash.com/photos/IBaVuZsJJTo>
- หน้าที่ 47 Nick van den Berg. (2020). https://unsplash.com/photos/2vb-_3t6YCM
- หน้าที่ 51 Jason Goodman. (2019). <https://unsplash.com/photos/Oalh2MojUuk>
- หน้าที่ 53 John Moeses Bauan. (2018). <https://unsplash.com/photos/GqHnRApyEgq>
- หน้าที่ 55 Viktor Forgacs. (2020). <https://unsplash.com/photos/FcDqdJUM6B4>
- หน้าที่ 57 Markus Spiske. (2018). <https://unsplash.com/photos/iar-afB0QQw>
- หน้าที่ 58 Mark Tegethoff. (2018). <https://unsplash.com/photos/f4qyr3FWB1w>
- หน้าที่ 59 Lux Interaction. (2017). <https://unsplash.com/photos/UDETRRE5Mzc>
- หน้าที่ 61 Salika. (2018). <https://www.salika.co/2018/10/30/dinsaw-mini-version4-robot/>
- หน้าที่ 62 Maximalfocus. (2020). <https://unsplash.com/photos/naSAHDWRNbQ>
- หน้าที่ 62 Possessed Photography. (2018). <https://unsplash.com/photos/rDxP1tF3CmA>
- หน้าที่ 64 Rodolfo Clix. (2018). <https://www.pexels.com/photo/close-up-photograph->

บรรณานุกรมรูปภาพประกอบ

- of-person-praying-in-front-lined-candles-1024900/
หน้าที่ 65 Vanderlei Longo. (2019). <https://www.pexels.com/photo/silhouette-photography-of-hanging-rosary-2081128/>
- หน้าที่ 66 Sujeeth Potla. (2020). <https://unsplash.com/photos/ADW2F3olzMM>
- หน้าที่ 67 Carlos Magno. (2021). <https://unsplash.com/photos/OnJpOdbdosc>
- หน้าที่ 68 Deon Black. (2020). <https://unsplash.com/photos/WOIAHR7Ko0A>
- หน้าที่ 69 Brielle French. (2020). <https://unsplash.com/photos/61JpASTemRU>
- หน้าที่ 75 Freepik. (n.d.). https://www.freepik.com/free-photo/chess-pieces-king-queen-inequality-concept-front-view_6657585.htm
- หน้าที่ 76 Chromatograph. (2020). <https://unsplash.com/photos/MzqPI1STFVA>
- หน้าที่ 77 Freepik. (n.d.). https://www.freepik.com/free-vector/smart-city-with-modern-technology-isometric-vector-illustration_6932321.htm#query=smart%20city%20isometric&position=16&from_view=keyword
- หน้าที่ 78 NASA. (2016). <https://unsplash.com/photos/i9w4Uy1pU-s>
- หน้าที่ 78 That's Her Business. (2021). <https://unsplash.com/photos/8KHPeh9mNvs>
- หน้าที่ 79 Becky Fantham. (2019). <https://unsplash.com/photos/DcKkpYS8nC8>
- หน้าที่ 80 Dan Freeman. (2017). <https://unsplash.com/photos/G4E6PcOt4Ps>
- หน้าที่ 80 Fred Moon. (2019). <https://unsplash.com/photos/KYvhBKLzovw>
- หน้าที่ 81 Creative Christians. (2020). <https://unsplash.com/photos/HN6uXG7GzTE>
- หน้าที่ 82 Annie Spratt. (2020). <https://unsplash.com/photos/ZsWaYLIImZFs>
- หน้าที่ 83 Aaron Burden. (2017). <https://unsplash.com/photos/6jYoil2GhVvk>
- หน้าที่ 83 Mario Heller. (2021). https://unsplash.com/photos/JVcC8U_Y8ZA
- หน้าที่ 84 Galen Crout. (2021). <https://unsplash.com/photos/gRGQvH8Aotc>
- หน้าที่ 85 Roth Melinda. (2021). <https://unsplash.com/photos/sEI2VFNRL7I>
- หน้าที่ 86 Sigmund. (2021). <https://unsplash.com/photos/Fa9b57hffnM>
- หน้าที่ 87 Jonas Vincent. (2014). <https://unsplash.com/photos/xullYVlbYIc>
- หน้าที่ 90 Matt Popovich. (2016). <https://unsplash.com/photos/UVe-5ZyDdAE>
- หน้าที่ 91 Nathan Dumlao. (2018). <https://unsplash.com/photos/ewGMqs2tmJI>
- หน้าที่ 92 Mika Baumeister. (2021). <https://unsplash.com/photos/8Qi6Yn6qDyA>
- หน้าที่ 92 Tima Miroshnichenko. (2021). <https://www.pexels.com/photo/woman-in-white-long-sleeve-shirt-sitting-on-chair-in-front-of-table-with-digital-tablet-8376163/>
- หน้าที่ 93 Fauxels. (2019). <https://www.pexels.com/photo/top-view-photo-of-group-of-people-using-macbook-while-discussing-3182773/>
- หน้าที่ 97 David McBee. (2017). <https://www.pexels.com/photo/selective-focus-of-drone-camera-392024/>
- หน้าที่ 94 Monstera. (2021). <https://www.pexels.com/photo/crop-black-woman-typing->

บรรณานุกรมรูปภาพประกอบ

- onlaptop-in-light-room-9429371/
 หน้าที่ 95 Tima Miroshnichenko. (2020). <https://www.pexels.com/photo/man-sitting-on-the-wooden-table-while-talking-on-the-phone-5708423/>
 หน้าที่ 96 PNW Production. (2021). <https://www.pexels.com/photo/happy-family-having-fun-playing-with-kite-on-the-grass-field-8576426/>
 หน้าที่ 98 Cottonbro. (2021). <https://www.pexels.com/photo/photo-of-man-pointing-on-a-flying-drone-8059109/>
 หน้าที่ 99 Limon Das. (2018). <https://www.pexels.com/photo/grey-scale-photo-of-person-holding-smartphone-1100447/>
 หน้าที่ 100 Vanessa Loring. (2021). <https://www.pexels.com/photo/cheerful-group-of-teenagers-using-laptop-7869229/>
 หน้าที่ 101 Eberhard grossgasteiger. (2019). <https://www.pexels.com/photo/teal-and-pink-cherry-print-garment-2086361/>
 หน้าที่ 101 RODNAE Productions. (2020). <https://www.pexels.com/photo/a-happy-asian-family-sitting-on-a-bench-5637704/>
 หน้าที่ 102 Maria Orlova. (2020). <https://www.pexels.com/photo/small-wooden-house-in-countryside-4947357/>
 หน้าที่ 103 Anna Shvets. (2020). <https://www.pexels.com/photo/hands-with-latex-gloves-holding-a-globe-with-a-face-mask-4167544/>
 หน้าที่ 104 Alex Kotliarskyi. (2017). <https://unsplash.com/photos/QBpZGqEMsKg>
 หน้าที่ 108 Pixabay. (2016). <https://www.pexels.com/photo/spider-web-34225/>
 หน้าที่ 109 Kindel Media. (2021). <https://www.pexels.com/photo/blue-and-white-robot-toy-8566531/>
 หน้าที่ 110 Z z. (2020). <https://www.pexels.com/photo/5g-metal-sign-under-wire-construction-6200343/>
 หน้าที่ 111 Thealmani. (2021). <https://www.pexels.com/photo/a-red-stoplight-8510726/>
 หน้าที่ 112 Edward Jenner. (2020). <https://www.pexels.com/photo/wet-clean-house-work-health-4031368>
 หน้าที่ 113 Claudio Schwarz. (2020). <https://unsplash.com/photos/cw2bX6cQ8Zs>
 หน้าที่ 114 Mathieu Stern. (2021). <https://unsplash.com/photos/1fzyz-bmKBw>
 หน้าที่ 115 Joshua Wilkinson. (2021). <https://unsplash.com/photos/PYRjs6Ntz08>
 หน้าที่ 116 Robert Eklund. (2020). <https://unsplash.com/photos/DPVL400D0As>
 หน้าที่ 118 Xavi Cabrera. (2020). <https://unsplash.com/photos/kn-UmDZQDjM>
 หน้าที่ 122 NSU MON. (2020). <https://www.pexels.com/photo/cityscape-of-bangkok-4261245/>
 หน้าที่ 123 Pok Rie. (2021). <https://www.pexels.com/photo/residential-house>

บรรณานุกรมรูปภาพประกอบ

- es-and-greentrees-in-flooded-village-6471969/
หน้าที่ 124 Joshua Newton. (2016). <https://unsplash.com/photos/IS1BMQ6hJJU>
หน้าที่ 125 Cottonbro. (2020). <https://www.pexels.com/photo/person-holding-syringe-3952224/>
หน้าที่ 127 Metamorworks. (2018). <https://shorturl.asia/dstP1>
หน้าที่ 128 Markus Spiske. (2019). <https://www.pexels.com/photo/woman-in-blue-jacket-holding-white-and-black-i-am-happy-to-be-happy-print-paper-2559749/>
หน้าที่ 129 Elina Araja. (2020). <https://www.pexels.com/photo/person-wearing-gas-mask-and-white-protective-suit-4114442/>
หน้าที่ 130 Andres Ayrton. (2021). <https://www.pexels.com/photo/tattooed-woman-showing-overweight-belly-near-brick-wall-6551063/>
หน้าที่ 131 Bas Masseur. (2018). <https://www.pexels.com/photo/person-holding-broom-and-cart-1109171/>
หน้าที่ 132 Daria Shevtsova. (2018). <https://www.pexels.com/photo/turned-on-macbook-pron-brown-table-1580329/>
หน้าที่ 133 Johnny Cohen. (2019). <https://unsplash.com/photos/OxOxqLAWvEO>
หน้าที่ 134 Suzukii xingfu. (2017). <https://www.pexels.com/photo/crowded-street-with-cars-passing-by-708764/>

ดัชนีคำค้น

การครองโสด	28, 29, 34, 35
การคาดประมาณประชากร	2, 5, 94
การช่วยเหลือเกื้อกูล	2, 8, 25
การพึ่งพา	8, 32, 78, 112, 133, 136
การย้ายถิ่น	2, 21, 36, 45, 48, 66, 67, 96, 102, 138
การสร้างครอบครัว	2, 11, 12, 16, 28, 29, 32, 33, 36, 37, 38, 50, 69, 80, 94, 102, 111, 113, 114, 115, 138
การอยู่เป็นโสด	12, 13, 29, 38
การอยู่ร่วมกัน	3, 11, 25, 72, 138
ก้าวพ้นกับดักรายได้ปานกลาง	2, 74, 77, 90, 111, 125, 132, 136
ครอบครัวเปราะบาง	21, 35
ครอบครัวพร้อมหน้า	18, 33, 108, 109
ครอบครัวไม่พร้อมหน้า	21, 79
ความเปราะบาง	2, 26, 27, 34, 48, 52, 69, 111, 138
ความผูกพัน	1, 15, 28, 119, 131, 132, 133, 138
ความสัมพันธ์ของครอบครัว	28, 30, 31, 32, 34, 35
ความหมายของครอบครัว	15
ความหลากหลายทางเพศ	67, 68, 138
ความเหลื่อมล้ำ	2, 27, 41, 42, 44, 45, 72, 74, 75, 78, 82, 90, 91, 97, 101, 103, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 114, 115, 117, 121, 124, 125, 126, 130, 132, 136
ค่านิยมของการแต่งงาน	18, 20, 33
ค่านิยมของการสร้างครอบครัว	16, 28, 29, 33
ค่านิยมที่เกี่ยวกับครอบครัว	1, 2
ค่านิยมในการใช้ชีวิต	13
คุณภาพชีวิต	11, 21, 23, 34, 40, 43, 75, 91, 92, 99, 112
ฉากทัศน์	1, 2, 3, 70, 71, 72, 74, 89, 106, 107, 121, 123, 136, 137, 138
นิยามครอบครัว	15, 28, 34, 69, 138
บทบาทของผู้หญิง	36, 38, 40
บทบาทในครอบครัว	12
เพศสภาพ	67, 90, 118, 129
ภาวะเจริญพันธุ์	8, 29, 38
สถาบันครอบครัว	1, 5, 15, 35, 138, 139
เส้นทางชีวิต	8, 30
อายุเฉลี่ยเมื่อแรกสมรส	8, 38